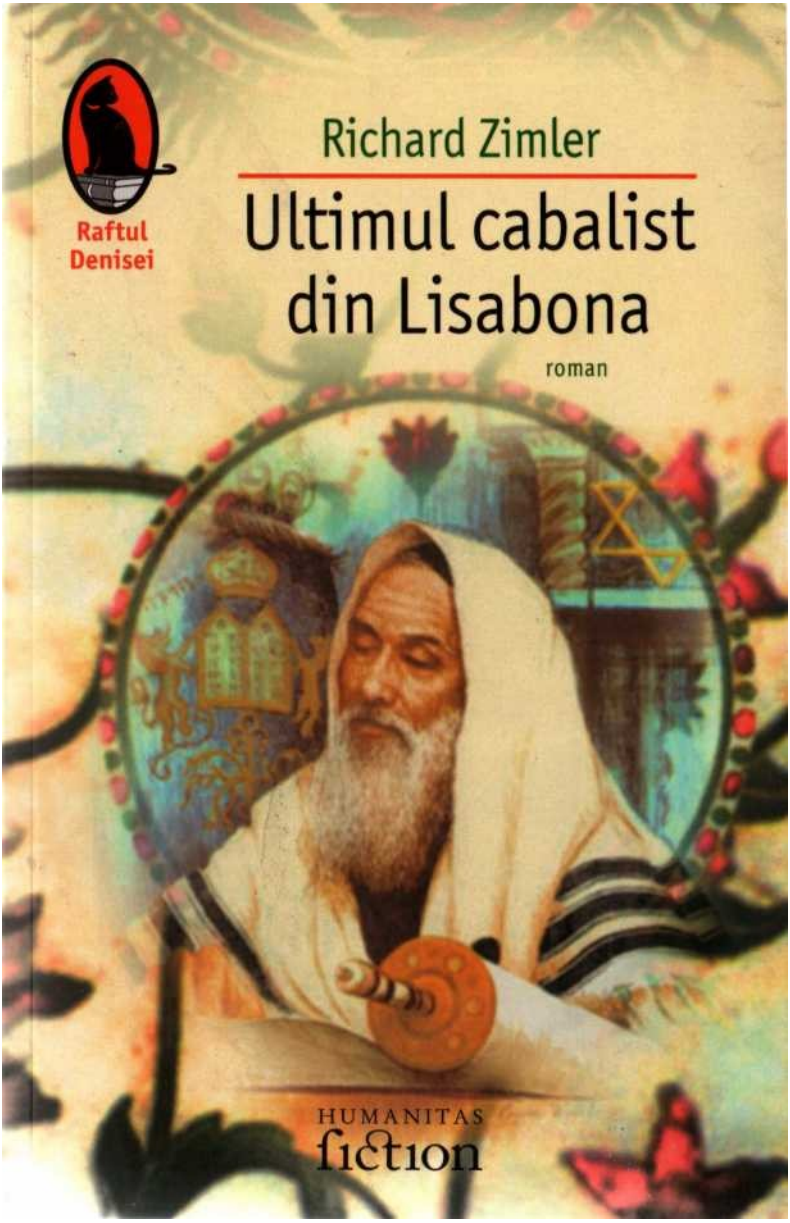

RICHARD ZIMLER
Ultimul cabalist din Lisabona

Traducere din limba engleză de HORIA FLORIAN POPESCU

HUMANITAS fiction

Coperta de IONUŢ BROŞTIANU

RICHARD ZIMLER
THE LAST KABBALIST OF LISBON

Richard Zimler, 1998

by arrangement with Dr. Ray-Gude Mertin, Literarische Agentur, Bad Homburg, Germany

HUMANITAS, 2006, pentru prezenta versiune românească

EDITURA HUMANITAS

www.humanitas.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
ZIMLER, RICHARD

Ultimul cabalist din Lisabona / Richard Zimler; trad.

Horia Florian Popescu – Bucureşti: Humanitas, 2007
ISBN 978 – 973 – 50 – 1681 – 4

I. Popescu, Horia Florian (trad.)

821.1 II (73) – 31 = 135.1

Pentru
Alexandre Quintanilha

Notă istorică

În decembrie 1496, la patru ani după ce Ferdinand şi Isabela a Spaniei i-au izgonit pe evrei din regatul lor, regele Manuel al Portugaliei a fost convins să facă acelaşi lucru, în schimb, el urma s-o primească în căsătorie pe fiica monarhilor spanioli. Cu puţin înainte ca ordinul de

expulzare să fie pus în aplicare, regele Manuel a hotărât că e mai bine să-i convertească la creştinism pe evreii portughezi decât să piardă cetăţeni atât de valoroşi. În martie 1497, el a închis toate porturile şi a poruncit ca evreii să fie strânşi şi duşi cu forţa la baptisteriu. Deşi au ajuns până la noi relatări despre evrei care şi-au luat viaţa după ce şi-au ucis copiii ca să nu devină creştini, cei mai mulţi evrei au acceptat sub ameninţare să îl recunoască pe Iisus drept Mesia. Noilor creştini, cum au fost numiţi ei, li s-a dat un răgaz de douăzeci de ani pentru a renunţa la obiceiurile lor tradiţionale, promisiune ce s-a dovedit mincinoasă în următoarele două decenii de intoleranţă şi de întemniţări. Chiar şi în aceste condiţii, numeroşi creştini noi au stăruit în credinţele lor. În taină şi cu riscuri mari, ei îşi făceau rugăciunile ebraice şi îşi practicau ritualurile, îndeosebi, pe cele legate de ţinerea Şabatului şi de celebrarea sărbătorilor evreieşti. Un astfel de evreu nemărturisit a fost şi Berechia Zarco, naratorul *Ultimului cabalist din Lisabona*.

NOTA AUTORULUI
Descoperirea manuscrisului lui Berechia Zarco

Abraham Vital, avocat cu cabinet particular în Istanbul, îşi câştigă existenţa înaintând petiţii guvernului turc pentru a obţine beneficii pentru persoane care, din cauza rănilor sau a bolii, nu mai pot munci. În 1981, a dus o bătălie juridică încununată de succes în folosul unui bătrân dulgher în vârstă de cincizeci şi nouă de ani numit Ayaz Lugo, care avea braţul şi mâna dreaptă paralizate în urma unui accident de maşină.

Lugo a murit în iunie 1988. Soţia lui se stinsese cu şase ani mai înainte. Nu aveau copii. În testamentul său, Lugo şi-a arătat recunoştinţa lăsându-i moştenire lui

Abraham Vital casa.

Aveam să locuiesc în casa lui Lugo în cursul şederii mele de şapte luni în Istanbul în 1990, când m-am ocupat de poezia sefardă şi, în particular, de cea în formă de baladă. Cu eleganţă, Abraham Vital mi-a oferit casa gratis; ne cunoscuserăm printr-un prieten comun, îndrumătorul tezei mele, dr. Isaac Silva Rosa, care a fost profesor la U.C. Berkeley şi acum e profesor la Universitatea Porto din Lisabona.

Atât Vital cât şi Lugo sunt sefarzi, descendenţi din valurile de evrei care au fugit de persecuţia din Spania şi Portugalia în veacurile al XV-lea, al XVI-lea, al XVII-lea şi al XVIII-lea. Prin 1492 li se oferise strămoşilor lor drept de azil în Istanbul – cunoscut atunci de creştini şi de evrei sub numele de Constantinopol. În anul acela, sultanul turc Baiazid al II-lea salutase venirea în imperiul lui a evreilor sefarzi, care se supuneau unui decret de expulzare emis de regele Ferdinand şi de regina Isabela a Spaniei.

Într-o zi înăbuşitoare de la începutul lunii mai, Vital m-a dus cu maşina la casa veche a lui Ayaz Lugo de la marginea Băiatului, cartierul evreiesc medieval din Istanbul. Două etaje din piatră şi stuc coşcovit se înălţau ca un foişor părăsit, între o brutărie şi un magazin de discuri.

M-am mutat acolo pe 9 mai 1990. În interior toate păreau cenuşiu-cafenii, ca într-o fotografie sepia, până când am început să îndepărtez praful.

Tavanele ambelor etaje ale casei erau atât de lăsate încât puteam să le ating fără să mă ridic în vârful picioarelor. În dormitorul meu, conuri de lumină se filtrau prin ferestre ovale de mărimea unei farfurii. Mobila era din lemn greu, mâncat de bătrâneţe, piese achiziţionate desigur când Lugo era copil; acum toate erau obiecte de artă.

În debaraua din dormitorul meu am găsit mii de cuburi de zahăr, stivuite cu grijă în geamantane din piele. Pare-se că fusese criză de zahăr în cursul celui de al Doilea Război Mondial. Erau cuburile împachetate bine pentru cazul când Lugo ar fi trebuit să fugă? *Poate că evreii ar trebui să aibă întotdeauna pregătit cel puţin un geamantan*, m-am gândit eu.

Într-un bufet ros de care, sub nişte lenjerie din bumbac, am găsit ciocolate turceşti râncede. Am fost încântat; fără îndoială, eu şi Lugo eram mari amatori de dulciuri.

Patul meu era o ramă de fier cu o saltea bătută, confecţionată în Konya. Scrisul de pe etichetă era în arabă şi arăta că rama are o vechime de şaptezeci de ani: în deceniul 1920 – 1930, alfabetul arab fusese înlocuit de cel latin în toată Turcia.

Casa nu avea duş. Un robinet lăsa să curgă un fir de apă rece şi cafenie care mirosea a clor şi rugină. Probabil Lugo şi soţia lui se duceau la băile publice.

M-am bucurat de tovărăşia multor şoareci. Dar, în mod surprinzător, nu existau furnici şi ploşniţe.

În luna iulie a acelui an, Abraham Vital a hotărât să modernizeze casa aducând-o la cerinţele secolului XX. După standarde occidentale. Renovarea a început cu pivniţa, astfel încât să nu fiu deranjat prea tare.

Pe 18 iulie, muncitorii au dat peste o tainiţă pătrată, cu latura de o sută douăzeci de centimetri şi adâncă de şaizeci de centimetri, care fusese acoperită cu scânduri de lemn şi un strat de ciment. În interiorul acestei ascunzători se afla un *tik*, o lădiţă folosită de evreii sefarzi pentru a adăposti Tora, primele cinci cărţi ale Vechiului Testament. Era împodobită cu filigran elaborat, de argint şi cu păuni din email şi s-a dovedit că nu conţinea Tora, ci un set de manuscrise legate-n piele, nouă cu totul.

Manuscrisele erau cu scrierea ebraică pătrată, tipică pentru Iberia, limba, în mare măsură evreiască-portugheză, scrisă cu caractere ebraice. Totuşi, părţi ale operelor mai vechi erau chiar în ebraică. Scrierea se realiza cu un calams, o pană din trestie. Hârtia era în stare excelentă.

Cu excepţia a trei manuscrise, toate celelalte au coperţi din pergament foarte fin pe care titlul e ilustrat cu litere cu cap de pasăre. Predominau pupezele, bufniţele, sturzii, sticleţii europeni şi păunii. De asemenea e pictată şi o specie de colibri (remarcabil, o familie de păsări din Lumea Nouă). Modele geometrice şi arabescuri complicate şi dantelate formează fondul pentru titluri. Foiţa de aur e folosită cu generozitate. Culorile dominante sunt carminul şi albastrul de lapis lazuli.

Am constatat că toate manuscrisele erau semnate cu o scriitură îngrijită, în forma unui ibis egiptean, de un bărbat, Berechia Zarco. Din datele notate lângă semnăturile sale şi din referirile din text, ştim că manuscrisele au fost realizate în cursul a douăzeci şi trei de ani, de la 5267 la 5290 după calendarul ebraic – 1507 – 1530 după calendarul european.

Am început să citesc opera lui în noaptea de 18 iulie 1990.

Manuscrisele conţineau şase tratate despre diferite aspecte ale Cabalei, filosofia mistică răspândită în diaspora evreiască din Provence la începutul Evului Mediu şi care s-a transmis în veacurile următoare atât oral cât şi prin texte. Cele mai cunoscute texte cabaliste sunt Bahirul şi Zoharul.

Totuşi, trei dintre manuscrisele lui Berechia – acelea fără pagini de titlu – erau de natură laică. Legate împreună cu o curea din piele, primul datat din 1507 şi celelalte două din 1530. Mi-a fost clar chiar de la prima examinare

că ele se ocupau de masacrul din Lisabona din aprilie 1506. Circa două mii de creştini noi – evrei convertiţi cu forţa la creştinism în 1497 – şi-au pierdut viaţa în acea rebeliune, mulţi fiind arşi în Rossio, piaţa din centrul capitalei portugheze.

Din păcate, cineva care neîndoios nu ştia să citească portugheza evreiască pusese din nou împreună, fără preocupare pentru ordine, multe secţiuni şi chiar pagini izolate ale manuscriselor lui Berechia. Era ceva înnebunitor. Rearanjarea textului mi-a luat două luni. Totuşi, după ce le-am pus în ordinea firească, am citit fără dificultate textele lui Berechia.

Cele trei manuscrise istorice formează o singură operă, care relatează povestea familiei lui Berechia în timpul evenimentelor tragice din aprilie 1506. Ele prezintă cercetarea întreprinsă de Berechia pentru prinderea celui ce l-a ucis pe iubitul său unchi Abraham, cabalist renumit, care are probabil legătură cu unele opere din şcoala de la Lisabona, neatribuite până acum; printre acestea – pentru raţiuni ce vor deveni clare în cursul povestirii – *Bătând la uşă* şi *Cartea fructului divin*.

Au ajuns la noi şi alte câteva relatări ale pogromului, mai superficiale (printre ele şi cea a lui Solomon Ibn Verga, pomenit de Berechia) şi veridicitatea istorică a povestirii lui Berechia nu poate fi pusă la îndoială. Toate evenimentele importante ale povestirii sale sunt confirmate de relatări contemporane. Mulţi dintre oamenii menţionaţi, printre ei Didi Molcho, Dom João Mascarenhas şi Isaac Ibn Farraj ne sunt cunoscuţi prin scrierile lor, precum şi prin documentaţia obţinută de la Biserică şi de la Coroana Portugheză.

Am redat povestea lui Berechia în forma unui mister şi am utilizat un limbaj colocvial, ceea ce ar putea să creeze dificultăţi pentru unii cititori nefamiliarizaţi cu

literatura sefardă şi a noilor creştini din veacul al XVI-lea. Totuşi, Berechia Zarco este, ca mulţi dintre contemporanii lui, un autor modern prin concepţie şi stil. Îndeosebi al doilea manuscris dezvăluie o tehnică directă, care seamănă cu aceea a romanului picaresc spaniol. Primele romane de acest gen au fost publicate la puţin timp după ce Berechia şi-a încheiat opera. Mi se pare interesant faptul că mulţi autori picareşti spanioli au fost evrei convertiţi.

Spre deosebire de romanele picareşti, opera lui Berechia nu adoptă aproape niciodată tonul ironic sau de comedie ieftină. În plus, personajul central – Berechia însuşi – nu e nici vagabond, nici erou. E pur şi simplu ceea ce a fost probabil Berechia Zarco: un tânăr ilustrator de manuscrise, inteligent şi derutat, negustor de fructe şi cabalist; un tânăr devastat de asasinarea unchiului său.

Limbajul sincer include folosirea unor cuvinte injurioase, afirmaţii vădit hulitoare şi chiar expresii şi cuvinte de argou, pe care am încercat să le păstrez.

Dacă Berechia ar fi intenţionat să scrie un mic tratat mistic sau chiar un text istoric sobru, ar fi făcut-o, fără îndoială. Avea şi talentul şi cunoştinţele necesare. Fapt e că n-a scris aşa ceva. A scris un mister în trei părţi, ultima parte fiind ceea ce criticii contemporani numesc epilog. Pentru cititorul modern am repartizat aceste trei părţi în douăzeci de capitole. Capitolele I-VIII corespund primului dintre manuscrisele lui Berechia; IX-XX, celui de-al doilea; şi XXI, celui de-al treilea.

Deşi *Ultimul cabalist din Lisabona* e mai mult decât o traducere, am rămas riguros fidel conţinutului scrierii lui Berechia; fac excepţie secţiunile unde include recitări de rugăciuni şi cântări întinse şi cele unde face digresiuni pentru a dovedi puncte spirituale arcane relative la cabală. Pasajele respective prezintă interes pentru erudiţi, dar s-ar

fi putut dovedi dificile şi plictisitoare pentru cititor şi, de aceea, le-am exclus în mare măsură din redarea mea. De asemenea, am rearanjat în ordine cronologică câteva secţiuni legate în original de sensul pe care voia Berechia să-l scoată în evidenţă. Cred că intervenţia mea nu a modificat în mod esenţial opera lui Berechia şi structura revăzută de mine i se va părea mult mai coerentă cititorului modern.

În general, m-am străduit să păstrez echilibrul între limba contemporană şi utilizarea ocazională a unor arhaisme – cuvinte sau expresii. Opera rămâne în întregime, sper eu, fidelă spiritului autorului.

Berechia nu e complet consecvent în privinţa ortografiei portugheze, poate din cauza dificultăţii cu care se transliterează limba ţării natale în caractere ebraice. Aşadar, când cităm portugheza o facem cu ortografia modernă.

Cuvintele ebraice păstrate sunt scrise folosind caracterele latine astfel încât să poată fi pronunţate de cititorii americani şi europeni.

Manuscrisele lui Berechia ridică unele probleme interesante în legătură cu istoria cărţilor ebraice în Iberia. E Tora ilustrată descoperită de el în *geniza* unchiului său, aşa numita Biblie Kennicott, care se găseşte acum la Biblioteca Bodleiană de la Universitatea Oxford? Referirea lui la litere care formează fiare şi la Isaac Bracarense (fără îndoială, acel Isaac de Braga pentru care a fost ilustrat manuscrisul) par să arate în direcţia asta. Nu se ştie nimic despre istoria Bibliei de la 1476, data când a fost terminată, până în 1711, anul când ea a fost achiziţionată de Oxford la propunerea bibliotecarului, dr. Kennicott. Poate că a fost într-adevăr salvată de Abraham şi de Berechia Zarco.

Versiunea ebraică şi arabă a *Fântânii vieţii*, pe care o

păstra părintele Carlos, a fost oare trimisă într-adevăr prin contrabandă la Salonic? Şi-atunci, ce s-a întâmplat cu această operă? Nu s-a găsit niciun original arab, ci numai traduceri în latină.

Manuscrisul *Ultimul cabalist din Lisabona* este el însuşi un fel de enigmă. De ce a fost ascuns tocmai în pivniţa lui Ayaz Lugo? Cum se face că nu e pomenit în manuscrisele evreieşti ale epocii? N-a fost publicat niciodată? Cu siguranţă, Berechia ar fi încercat să dea o cât mai mare răspândire scrierilor sale, dat fiind scopul lui declarat de a-i preveni pe noii creştini şi pe evrei în legătură cu pericolul continuu pe care îl au de înfruntat în Europa.

Profesoara Ruth Pinhel de la Universitatea din Paris mi-a prezentat câteva teorii, reluate ulterior de majoritatea specialiştilor din domeniul literaturii sefarde pe care i-am consultat.

În primul rând, caracterizările defăimătoare făcute de Berechia vechilor creştini şi îndemnul său deschis ca evreii şi noii creştini să părăsească Europa ar fi stârnit mânia regilor europeni şi a autorităţilor religioase, îndeosebi a inchizitorilor din Portugalia şi din Spania. Dacă ar fi adus opera lui în Europa creştină, toate exemplarele descoperite ar fi fost interzise şi arse.

De asemenea, pledoaria lui pasionată pentru emigrarea evreilor i-ar fi înfuriat probabil pe liderii comunităţilor evreieşti slabe din regiune sau pe conducătorii grupărilor sefarde secrete din Portugalia şi Spania sau ai comunităţilor mai deschise din ţinuturile aşkenaze din Europa de Nord. Acei evrei sau creştini noi care aveau interesul să rămână în Europa din motive spirituale, emoţionale sau băneşti, ar fi putut la rândul lor să-i interzică scrierile.

În plus, modul în care Berechia tratează subiecte

precum sexul şi schisma dintre cabalişti şi autorităţile rabinice părea probabil prea direct şi nu era pe placul anumitor cititori. Scrierile lui ar fi fost cu siguranţă tabu pentru mulţi lideri evrei conservatori care încercau să reziste epocii evreului laic, ce avea să vină.

Deşi am dubiile mele, trebuie să menţionez şi o altă teorie: e posibil ca însuşi Berechia să nu-şi fi tipărit scrierile; pe de o parte, poate n-a vrut să-i expună pe evreii nemărturisiţi pomeniţi în text, iar, pe de altă parte, excomunicarea pentru o aşa-numită erezie nu era necunoscută. În pofida nevoii lui ardente de a avertiza evreii din Europa de soarta prevăzută de unchiul său, s-a temut poate să nu fie îndepărtat din comunitatea sa. Un secol mai târziu, Baruch Spinoza, alt evreu de origine portugheză, a fost exclus din comunitatea sa! Poate a răspândit în secret copii ale cărţii lui şi i-a implorat pe cititorii lui să nu divulge conţinutul ei sau chiar să nu vorbească despre existenţa ei. Poate de aceea nu poartă niciun titlu.

E şi altă posibilitate, încă şi mai descurajantă: se prea poate ca Berechia să fi fost ucis când a încercat să revină în Portugalia ca să o salveze pe verişoara sa, Reza. Copiile scrierilor sale, pe care le transportase în Iberia, ar fi pierit fără îndoială odată cu el. Au supravieţuit doar operele ascunse acasă în Constantinopol.

Probabil, manuscrisele au fost păstrate în ascunzătoare pentru a le proteja în cursul perioadei naziste; învelişul de ciment al tainiţei datează din această vreme. Trebuie să amintim că noii creştini portughezi au emigrat într-adevăr în masă în cursul veacurilor al XVI-lea, al XVII-lea şi al XVIII-lea mai cu seamă în Turcia, Grecia, Africa de Nord, Ţările de Jos şi Italia, zone ameninţate sau cotropite ulterior de cel de-al Treilea Reich. De pildă, în urma emigraţiei noilor creştini, până la sfârşitul veacului

al XVI-lea, Constantinopolul se lăuda cu o comunitate evreiască de 30.000 de persoane – cea mai numeroasă din Europa – şi cu 54 de sinagogi.

În cursul celui de al Doilea Război Mondial, majoritatea evreilor care trăiau în Grecia, Iugoslavia şi restul Europei de Sud-Est au fost arestaţi şi gazaţi, numărul lor fiind de 200.000 de persoane. Ţinând seamă de îndemnul lui Berechia ca evreii şi noii creştini să plece din ţările creştine, e interesant să remarcăm că în Turcia musulmană comunitatea evreiască era protejată de guvern şi a scăpat toată de distrugere. Şi totuşi, deţinătorul sau deţinătorii manuscriselor lui Berechia, poate părinţii lui Lugo, se vor fi temut pe drept de o posibilă întindere a uciderii până în Turcia, tot aşa cum Berechia se temea de întinderea Inchiziţiei din Castilia în Portugalia cu patru sute de ani în urmă. (Inchiziţia s-a instalat definitiv în Portugalia în 1536, la vreo cincizeci de ani după ce începuse în Spania şi la exact şase ani după ce Berechia terminase ultimul său manuscris!)

Ştia Ayaz Lugo de existenţa manuscriselor? Nu le aminteşte niciodată în testamentul lui. Ele au fost ascunse probabil de părinţii lui fără ca el să fi ştiut.

Mulţumirile trebuie adresate în primul rând lui Abraham Vital, care mi-a oferit cu generozitate casa lui şi, ulterior, permisiunea de a lucra pe textele lui Berechia Zarco. De asemenea, doresc să-mi exprim preţuirea pentru soţia lui, Miriam Rosencrantz-Vital, care m-a ajutat să lucrez de multe ori până noaptea târziu cu vinul ei de Porto şi cuşcuşul copt în casă.

Adresez, de asemenea, mulţumiri lui Isaac Silva Rosa, fiindcă m-a încurajat să-mi întrerup o vreme studiul pentru dizertaţie ca să lucrez pe manuscris; lui Ruth Pinhel pentru că m-a ajutat cu referinţe istorice; lui Ari Diaz-Lev şi lui Carl Konstein pentru că m-au ajutat cu traduceri

ebraice; şi lui Joseph Amaro Marcus, specialist în cabala spaniolă şi portugheză, fiindcă a descifrat indescifrabilul.

Cartea aceasta e publicată în amintirea lui Berechia Zarco, a familiei şi a prietenilor lui.

Prefaţă

Mâhnirea apăsa tare pe vârful penei mele din trestie când am început să consemnez povestirea noastră. Era anul ebraic 5267, anul creştin 1507.

Egoist, când Dumnezeu nu mi-a milostivit sufletul cu alinare, am lăsat deoparte povestirea.

Astăzi, la douăzeci şi trei de ani după această tentativă şovăitoare de a consemna încercarea mea de a mă răzbuna, am deschis din nou paginile manuscrisului meu şi le-am mângâiat. De ce am rupt lanţurile tăcerii?

Ieri, pe la amiază, cineva a bătut la uşa din faţă a casei noastre de aici din Constantinopol. Eram singurul membru al familiei în casă şi m-am dus să văd cine e. Un tânăr scund, cu păr negru şi lung şi ochi obosiţi, întunecaţi, înfăşurat într-o pelerină spaniolă frumoasă, cu dungi stacojii şi verzi, stătea pe veranda noastră. Cu glas şovăielnic, a întrebat în portugheză:

— Am onoarea să mă adresez maestrului Berechia Zarco?

— Da, fiule, am răspuns eu. Spune-mi te rog cine eşti.

S-a înclinat smerit şi a răspuns:

— Lourenço Paiva. Am sosit de curând din Lisabona şi speram să vă găsesc.

În timp ce-mi şopteam pentru mine numele lui, mi-am amintit că tânărul era fiul cel mai mic al unei vechi prietene, spălătoreasă creştină căreia îi dădusem casa noastră din Lisabona cu puţin timp înainte de fuga noastră din acest oraş cufundat în întuneric şi ignorant, cu mai

mult de două decenii în urmă. I-am făcut semn că nu e nevoie să-şi continue prezentarea şi l-am condus în bucătărie. Ne-am aşezat pe băncile de lângă fereastra care dădea spre un răzor rotund de levănţică şi de tufe de mirt din grădina noastră. Când i-am cerut veşti despre mama lui, am fost întristat să aflu că fusese chemată de curând la Dumnezeu. Cu o voce tristă dar mândră, mi-a vorbit despre ea. Apoi, ne-am desfătat cu o carafă mică de vin anatolian, să discutăm despre călătoria făcută pe mare din Portugalia până aici şi despre primele lui impresii, minunate, din capitala Turciei. Totuşi, tihna m-a lăsat nepregătit pentru ceea ce avea să urmeze; când l-am întrebat de ce mi s-a dăruit bucuria vizitei lui, el a scos din pelerină două chei de fier, care atârnau de un lanţ de argint. Îndată, un fior de groază m-a străbătut. Până să pot vorbi, el mi-a zâmbit cu drag aşa cum surâd tinerii care oferă un dar unui om mai în vârstă şi mi-a pus apăsat cheile în mână.

— Dacă veţi dori să vă întoarceţi, maestre Berechia, casa dumneavoastră din Lisabona vă aşteaptă.

Am întins mâna şi m-am sprijinit de braţul lui ca să-mi revin; bătăile inimii mele rosteau cuvântul unic *ţara natală*. În timp ce cheile începeau să muşte din pumnul strâns în jurul lor, am descleştat parcă dezmierdându-le degetele şi m-am aplecat să adulmec mirosul de monedă veche al metalului. Amintirea străzilor în serpentină şi a măslinilor m-a zguduit. Mi s-a zbârlit părul pe braţe şi pe gât. În mine s-a deschis o uşă prin care a pătruns o viziune: eram chiar în faţa porţii de fier a curţii din spatele casei noastre de odinioară din cartierul Alfama din Lisabona. Prin arcada porţii se vedea unchiul Abraham, maestrul meu, care stătea în picioare în mijlocul curţii. Era înveşmântat în pelerina de călătorie din lână englezească stacojie şi culegea lămâi din pomul nostru, fredonând mulţumit. Pielea lui de culoarea scorţişoarei părea de aur

în lumina care vestea amurgul şi creasta lui sălbatică de păr argintiu şi sprâncenele stufoase aveau licăriri cu potenţial magic. Mi-a simţit prezenţa, s-a oprit din fredonat, s-a întors cu un zâmbet de bun venit şi s-a apropiat de mine târşâindu-şi picioarele cu mersul acela de raţă pe care îl adopta în mod normal în sinagogi. Ochii lui verzi şi calzi, larg deschişi, păreau să mă îmbrăţişeze. Zâmbind uşor el a început să-şi desfacă eşarfa purpurie a pelerinei în timp ce mergea şi a lăsat veşmântul să alunece de pe el pe plăcile de ardezie care pavau curtea. Avea pe umeri şalul de rugăciune, în rest, era gol-puşcă. În timp ce continua să se apropie de mine, din trupul său au început să ţâşnească raze de lumină. Forma lui a devenit atât de strălucitoare încât am început să lăcrimez. Când o primă picătură a lunecat sărată în colţul gurii mele, el s-a oprit şi m-a strigat folosind numele fratelui meu mai mare: „Mordehai[1]! în sfârşit ai luat în seamă rugăciunile mele!” Faţa lui era acum înrămată într-o aură de flacără albă. S-a înclinat solemn şi mi-a aruncat o lămâie, ca şi cum îmi pasa un verset de înţelepciune antică. Am prins-o. În schimb, când mi-am coborât ochii şi am privit fructul, am găsit litere portugheze lipsite de strălucire înnodate într-un lanţ. Ele spuneau: *as nossas andorinhas ainda estão nas mãos de faraó* – rândunelele noastre sunt încă în puterea lui Faraon. În timp ce privirile mele treceau a doua oară peste aceste cuvinte ale codului noilor creştini, ele s-au înălţat în văzduh, apoi s-au spart scoţând un clinchet.

M-am pomenit privind din nou cheile. Vederea îmi era înceţoşată de lacrimi. Uşa spre viziunea mea s-a închis.

Lourenço mă ţinea de umeri, avea faţa palidă şi

---

1 Mordehai – numele unchiului Esterei e Mardoheu în Biblia ortodoxă şi Mordehai în Dicţionarul enciclopedic de iudaism (Hasefer, 2000). E vorba de variante de transcriere a aceluiaşi nume. La fel – Aman – Haman, Esther – Estera. (N. tr.)

înfricoşată. Cuvinte de liniştire şi-au găsit cumva drum spre buzele mele.

Ca să înţelegeţi revelaţia mea de atunci, trebuie să vă explic cuvintele ebraice *me şir at nefesh*. Ele înseamnă, bineînţeles, dorinţa şi voinţa de a te sacrifica. Şi puterea lor ocultă rezidă în tradiţia unor cabalişti de a risca chiar şi o călătorie în infern pentru un scop, o misiune, care va ajuta lumea noastră în suferinţă să se vindece, mai mult încă, va săvârşi reparaţii în Regatele Superioare ale lui Dumnezeu.

Cheile pulsau în mâna mea şi am început să înţeleg pentru prima oară sacrificiul pe care îl făcuse unchiul Abraham, cum conceptul *mesirat nefesh* imprimase bătăilor inimii lui un ritm pasionat dar fragil. Şi, pentru raţiuni ce se vor limpezi în cursul povestirii noastre, am înţeles totodată că viziunea fusese şi un îndemn din partea lui de a mă întoarce în Portugalia pentru a-mi împlini destinul pregătit de el pentru mine cu mult timp în urmă – destin pe care nu îl urmasem, nici nu-l înţelesesem până atunci.

De asemenea, am început să înţeleg că prin întoarcerea în Lisabona voi avea şansa să recuperez abaterea de la destin, să trăiesc la înălţimea făgăduinţei *mele* de *mesirat nefesh*. Deoarece călătoria de întoarcere cu siguranţă îmi va pune viaţa în pericol. Cu Spania în ghearele Inchiziţiei şi Portugalia care se apropia tot mai mult de flăcările acesteia, întoarcerea mea însemna probabil că timpul petrecut cu soţia mea, Letiça, şi copiii, Zuli şi Ari, s-a încheiat.

Şi astfel, cu ei în gând, am luat din nou pana. Aş dori ca fiecare membru al familiei să citească şi să afle motivele care m-au făcut să plec: să cunoască evenimentele petrecute cu douăzeci şi patru de ani în urmă, care au dat naştere acestor motive. Povestea asasinatului care a

întunecat pentru totdeauna vieţile noastre şi a felului în care l-am urmărit pe ucigaşul misterios e prea lungă şi prea complicată ca să fie spusă cu buzele mele. Şi n-aş dori să risc şi să las ceva nespus.

De asemenea, scriu pentru a alunga din casa noastră atmosfera rece pe care a creat-o deţinerea unui secret, încât Zuli şi Ari să poată în sfârşit să înţeleagă răspunsurile mele vagi când, copii sau adolescenţi fiind, mă întrebau despre evenimentele petrecute înainte de fuga mea din Lisabona. Nu le-a fost uşor să aibă un tată cu trecutul învăluit în speculaţii sordide de mulţi oameni din comunitatea noastră de evrei imigranţi. Cu lacrimi în ochi şi pumnii încleştaţi au auzit cum mă numeau asasin şi eretic. Şi soţia mea a suferit de multe ori din cauza zvonurilor că în Lisabona am fost sedus de Lilit, care purta masca unei nobile din Castilia, şi că acest demon feminin îmi stăpâneşte inima chiar şi astăzi.

Asasin, da. Recunosc că am ucis un bărbat şi am plătit ca să i se ia viaţa altuia. Copiii mei vor afla care au fost împrejurările şi îşi vor forma propriile judecăţi. Acum sunt destul de mari ca să ştie totul. Eretic? Nu, nu cred. Dar, dacă aş fi, atunci evenimentele pe care le voi descrie în curând au fost cele ce au înfipt săgeţile ereziei în carnea mea. Cât despre sufletul meu, las în seama celor dragi mie să decidă cine l-a călăuzit. Fie ca adevărul să iasă la lumină fără teamă, asemenea chemării trâmbiţate a şofarului, care întâmpină cu bucurie Roş Haşana. Şi, de asemenea, fie să mă eliberez în sfârşit de ultimele mele amăgiri şi de urmele măştii purtate ca să-mi ascund iudaismul în vremea când eram copil. Da, sper să aflu multe despre mine însumi pe măsură ce pana mea urmăreşte amintirile. Când memoriei i se lasă libertatea neîngrădită de a cerceta trecutul, nu ne dă ea cunoaştere de sine?

Fireşte, vina pentru ignoranţa şi slăbiciunile mele – şi pentru păcatele mele înfricoşătoare – m-a însoţit în exilul din Constantinopol şi chiar acum se ţine scai de mine. Unii ar spune chiar că aceasta e cea mai profundă dintre motivaţiile mele. Totuşi, în vreme ce aştern litere ebraice pe acest pergament fin, îmi dau seama că mă inspiră foarte puternic şansa de a le vorbi peste decenii şi altora, care n-au nume până în prezent – nepoţilor mei încă nenăscuţi şi celor ai surorii mele Cinfa. Tuturor urmaşilor mei le spun: citiţi povestirea asta şi veţi afla, veţi înţelege de ce au plecat strămoşii voştri din Portugalia; marele sacrificiu făcut pentru voi de maestrul meu; ce au păţit evreii din Lisabona când veacul ăsta avea doar şase ani creştini. Pentru a vă asigura supravieţuirea, acestea sunt evenimente de care amintirile voastre trebuie să se ţină asemenea copiilor orfani.

Şi, ceea ce e mai important, dacă veţi urmări melodia şi ritmul cuvintelor mele până la cadenţa finală, veţi afla de ce nu trebuie să puneţi niciodată piciorul în Europa creştină.

Aşadar să nu greşiţi, sub suprafaţa acestei povestiri se simte tăişul de brici al unei relatări de avertizare. Sunt convins că siguranţa voastră a fost cea care l-a îndemnat pe unchiul Abraham să mi se arate şi să mă cheme în Portugalia. Dacă n-aş scrie, dacă amintirile s-ar stinge în tăcerea călduţă, aş avea poate şi moartea voastră pe mâinile mele.

Cât despre ţesătura de mister pe care am s-o desfăşor pentru voi, duşmanii mei or să spună că include arabescuri complicate din dorinţa de a ascunde sângele ce îmi pătează mâinile. Dovezile vor arăta însă în altă direcţie. Unchiul Abraham mi-a dăruit şansa să fiu eu însumi şi acum n-am să-l mai dezamăgesc. Prin urmare, dacă găsiţi situaţii încurcate – chiar contradicţii – printre

iţele ţesăturii celor mai modeste expresii asta se explică prin faptul că am dorinţa ca voi să înţelegeţi evenimentele aşa cum s-au petrecut în realitate, să mă vedeţi pe mine aşa cum sunt. Fiindcă evreul nu e niciodată o creatură simplă, aşa cum au vrut întotdeauna creştinii să ne facă să credem. Iar evreul eretic nu e niciodată atât de slab de minte aşa cum pretind rabinii noştri. Noi suntem îndeajuns de profunzi şi de puternici încât să facem faţă unui torent de paradoxuri şi de enigme în sufletele noastre.

Acum trebuie să fac o ultimă mărturisire: n-am idee de ce în viziunea mea unchiul Abraham m-a strigat cu numele fratelui meu mai mare, Mordehai, şi ignoranţa mea mi se pare îngrijorătoare. Ca şi cum apariţia maestrului meu ar avea o semnificaţie mai profundă, un strat de sens lăuntric pentru morţile de acum douăzeci şi patru de ani, sens pe care încă nu-l pot pătrunde. De pildă, de ce mi s-a arătat unchiul meu de-abia acum? în mod evident, am nevoie de mai mult timp pentru a examina problema. Şi totuşi, poate a vrut ca lumina înţelegerii să străpungă întunericul meu pe măsură ce consemnez povestea noastră. Voi ajunge să pricep legăturile mai subtile dintre trecut şi prezent doar când manuscrisul meu se va apropia de sfârşit? Posibilitatea asta mă face să zâmbesc, îmi linişteşte puţin îndoielile; era în firea unchiului meu să ceară o zi şi o noapte de muncă pământească înainte de a-mi dărui ultima esenţă a semnificaţiei lui cereşti! Şi astfel eu voi merge mai departe.

Când m-am întrebat dacă e bine să schiţez nenorocirile noastre pe o pagină de manuscris, familia mea şi cu mine eram ascunşi în pivniţa noastră. Misterul se prezentase în faţa mea în toată complexitatea lui. Acolo am început povestirea acum douăzeci şi trei de ani. Şi tot acolo e locul unde voi începe din nou.

Înainte de a ajunge la asasinat trebuie să vorbim

despre trei evenimente care au schimbat vieţile noastre: trecerea flagelanţilor; rana unui prieten drag şi arestarea unui membru al familiei. Dacă aş fi înţeles semnificaţia acestor semne rău prevestitoare, dacă le-aş fi citit ca versete ale unui singur poem scris de îngerul Morţii, aş fi putut salva multe vieţi. Dar m-a trădat ignoranţa. Poate, în timp ce urmăriţi cuvintele mele pe aceste pagini, vă veţi simţi mai bine. Să vă binecuvânteze Domnul cu o viziune clară.

Aşadar, aşezaţi-vă într-o cameră liniştită, binecuvântată cu un cerc de tufe înmiresmate sau flori plăcut mirositoare. Staţi cu faţa spre răsărit, spre iubitul Ierusalim. Dezlegaţi-vă nodurile minţii cu o cântare. Şi fie ca lumina blândă a unei lumânări să-şi arunce umbra pe aceste pagini în timp ce voi le citiţi.

Bruheem kol demuyay eloha! Toate autoportretele lui Dumnezeu sunt binecuvântate.

Berechia Zarco, Constantinopol

Ziua a şasea a lunii Av, anul 5290 (1530)

CARTEA ÎNTÂI

Capitolul I

Când aveam opt ani, în anul creştin 1494, am citit despre ibişii sacri care l-au ajutat pe Moise să traverseze o mlaştină etiopiana colcăind de şerpi. Am desenat o creatură cu ciocul ca o coasă în stacojiu şi negru, cu vopselele şi cernelurile unchiului Abraham. El a luat desenul şi l-a cercetat.

— Ochi argintii? a întrebat el.

— Păi îl oglindeau pe Moise, cum puteau să aibă altă culoare?

Unchiul m-a sărutat pe frunte.

— De azi înainte o să fii ucenicul meu. O să te-ajut să schimbi ghimpii în trandafiri şi jur să te apăr de pericolele care dansează de-a lungul drumului. Paginile sunt uşi ce se

vor deschide la atingerea ta.

De unde era să ştiu că într-o bună zi am să-l dezamăgesc atât de tare?

Imaginează-ţi că eşti în afara timpului. Că trecutul şi viitorul se rotesc în jurul tău şi că nu te poţi aşeza aşa cum ar trebui. Că trupul, receptaculul tău, a amorţit sustras din istorie. Fiindcă simt în felul ăstay văd limpede când şi unde a început răul: cu patru zile în urmă, pe douăzeci şi doi ale lunii Nisan; în Judiaria Pequeñay micul nostru cartier evreiesc din districtul Alfama al Lisabonei.

A fost o dimineaţă cu nestemate foarte asemănătoare mărgelelor de opal ale colierului acestei luni de primăvară. Era anul 5266 pentru noii creştini. Şaisprezece aprilie, anul 1506, pentru blestemaţii creştini adevăraţi.

Din întunericul dimineţii de miercuri, ascunzându-mă aici în pivniţă, îmi amintesc zorii de vineri, de parcă lumina soarelui vestea primele note ale unei fugi demente.

Chipul pe care-l caut e pitit în spatele uneia dintre notele astea ale melodiei fugii, tăinuit în memorie.

Dimineaţa primei noastre mese tradiţionale de Pesah a început mohorâtă şi secetoasă, ca toate zorile din ultima vreme. Nu mai fuseserăm binecuvântaţi cu ploaie de mai bine de unsprezece săptămâni. Şi nu va ploua nici în ziua asta.

Iar din a doua săptămână a lunii Heşvan, de mai bine de şapte luni, ciuma dădea fiori trupurilor şi sufletelor noastre.

Doctorii creştini nepricepuţi ai regelui Manuel hotărâseră că vitele sunt soluţia perfectă pentru absorbirea esenţelor purtate de aer şi considerate vinovate de izbucnirea molimei; şi astfel două sute de vaci năucite şi încinse fuseseră lăsate libere şi cutreierau străzile.

Manuel însuşi şi cea mai mare parte a aristocraţiei fugiseră de nenorocirea noastră de multă vreme. Cu trei

săptămâni în urmă el emisese de la Abrantes un decret prin care se hotăra construirea a doua noi cimitire în afara zidurilor oraşului pentru zecile de oameni luaţi de Dumnezeu în fiecare săptămână.

Evident, sufletele morţilor nu aveau cum să fie încurajate de gestul regelui. Iar cei vii nu puteau fi învinuţi fiindcă priveau decretul ca pe un semn al pragmatismului ineficace şi al laşităţii regelui. Era oare un moment de răscruce? Fără îndoială, viaţa de zi cu zi a început să capete o tentă de nebunie crudă şi deznădăjduită. În ultimele trei zile am văzut cum ţâşnea sângele din ochii unui măgar căzut la pământ, pe care îl orbise stăpânul lui cu pumnalul. Am văzut, de asemenea, cum o fetiţă de cel mult cinci ani a fost azvârlită de pe acoperişul unei case cu patru etaje de la oraş. Fetiţa ţipa îngrozitor.

Săracii începuseră să mănânce păsat din fire de in şi apă ca să scape de crampele date de foame.

Împlinisem de curând douăzeci de ani şi eram cam prea evlavios şi nu spre binele meu. Dovada: credinţa mea că oraşul nostru fusese înzestrat din plin cu sensul clar, evident, al Torei. Pentru mine, toate lucrurile conţineau o extraordinară frumuseţe şi totodată o sluţenie atemporală. Chiar picioarele jegoase ale celor decedaţi recent, care se iveau de sub pânza de sac a căruţelor rău mirositoare ale molimei, aveau o graţie tristă şi cuviincioasă. Fiindcă făceau ca gândurile noastre să se îndrepte spre natura muritoare a omului şi spre legământul nostru cu Dumnezeu.

Doar unchiul Abraham avea curajul să-i ignore complet pe predicatorii jigăriţi care cutreierau străzile şi ţipau în gura mare că Dumnezeu a abandonat Portugalia şi că până la sfârşitul lumii nu mai erau decât cinci săptămâni (deşi sfârşitul putea fi amânat, observau ei, dacă le dădeam pomeni generoase, în monede de aramă).

Încruntat şi iritat, îmi spusese: „Nu crezi că Domnul Dumnezeu mi-ar fi arătat un semn, dacă se hotăra să închidă ultima poartă a Regatelor Inferioare?”

Părintele Carlos, preot şi prieten de familie, nu putea fi socotit încă printre nefericiţii care cedaseră în întregime sub presiunea demenţei ce cuprinsese oraşul. Dar nici mult nu mai avea… era o chestiune de zile. „Seceta şi molima… sunt progeniturile gemene ale Diavolului!” mi-a şoptit el conspirativ în timp ce stăteam sub intrarea boltită a bisericii Sf. Petru.

În dimineaţa aceea îl adusesem la el pe fratele meu mai mic, Iuda, pentru instruire religioasă pe căile religiei creştine. Toţi trei urmăream o procesiune cu făclii, o procesiune de flagelanţi care îşi biciuiau spinările cu biciuşti din piele având în capete bile de ceară umplute cu tablă şi cioburi de sticlă colorată. În spatele lor monahi din mănăstirile Lisabonei mărşăluiau şi desfăşurau flamuri albastre şi galbene pe care erau cusute imagini ale Nazarineanului răstignit. La coada procesiunii defilau mândri membrii breslelor, îmbrăcaţi în haine frumoase din mătase, haine cu falduri. Ei purtau lectici cu efigii ale sfinţilor.

Foarte mulţi oameni care veniseră să asiste se înşiraseră de ambele părţi ale străzii până hăt departe, la catedrală, formând două panglici neregulate lipite de faţadele albe, prăfuite, ale caselor. Strigăte care cereau apă şi îndurare răsunau precum corurile antifonice. Se aflau acolo toate tipurile sociale din oraşul nostru: călăreţi şi pedeştri, curve şi călugăriţe, cerşetori şi sclavi negri – chiar şi marinari nordici cu ochi albaştri.

Copii ai străzii şi câini lătrând au început deodată să treacă în goană pe lângă mine, Iuda şi părintele Carlos, îndreptându-se spre vest ca să ţină pasul cu spectacolul în mişcare. Preotul a închis ochii şi a murmurat agitat

rugăciuni. Am tras adânc în piept parfumul rece al pericolului care plutea în aer. *Şi în noaptea asta*, m-am gândit eu, *în curenţii imprevizibili ai acestei mări de nebunie*, *noi vom lansa corabia interzisă a Pesahului*. Da, celebrările noastre ar fi trebuit să înceapă cu o săptămână mai devreme. Dar cei mai mulţi dintre evreii nemărturisiţi, inclusiv cei din familia noastră, amânaseră Pesahul în speranţa că vor trece în siguranţă prin apele împuţite ale clevetirii vechilor creştini din jurul nostru.

Un tăietor de lemne slinos, cu părul ca un pămătuf, care stătea lângă noi, a început deodată să zbiere cât îl ţinea gura:

— Să dăm mai mult sânge pentru ploaia din ceruri! Lisabona să devină Veneţia sângelui!

Iuda s-a tras înapoi, s-a lipit de picioarele mele şi eu l-am prins de umăr. Părintele Carlos şi-a frecat mâinile deasupra frunţii boltite, ca şi cum se apăra. Carlos era un bărbat corpolent, bondoc, cu piele delicată, albă, nas borcănat, reţele de vinişoare roşii pe obraji, de la prea multă băutură. Puţini oameni îl luau în serios, dar eu îl consideram un bun prieten. Privirile sale posomorâte s-au fixat asupra mea. A zis:

— Băiete, cea mai mare plăcere a oamenilor e să profaneze sacrul.

Deodată, m-a copleşit tristeţea pentru soarta noastră. Mirosul de piper indian m-a făcut să mă întorc şi pantalonii mei şi faţa lui Iuda au fost împroşcaţi cu sânge. Un iniţiat care răcnea îşi jupuise pielea de pe omoplat şi presăra condimente asupră-şi ca să prindă pişcătura iubirii lui Dumnezeu. Am crezut că în ochii îngroziţi ai fratelui meu recunosc privirile copilului evreu care se pregătea să fugă şi să traverseze Marea Roşie. M-a fulgerat o presimţire neobişnuită prin precizia ei: *Noi, evreii din Lisabona am aşteptat prea mult până să reeditcăm Exodul şi Faraon a*

aflat de planurile noastre de fugă.

În timp ce-mi reveneam, Carlos şi-a ascuns privirea în aripa pelerinei sale şi a a ţipat în şoaptă:

— Gemetele iniţiatului ăsta… auzi în ele vaierul copiilor Diavolului!

Iuda şi-a înălţat privirile spre mine curios, cu răsuflarea tăiată, buimăcit. Când ochii i-au fost dezmierdaţi de lacrimi, l-am luat în braţe, l-am şters, i-am ciufulit buclele negre ca smoala. M-a cuprins pe după gât cu braţele.

— Îţi mulţumesc foarte mult, i-am spus lui Carlos. Între tine şi smintiţii ăştia, cred că am aflat toată învăţătura religioasă de care aveam nevoie astăzi.

I-am ridicat lui Iuda gluga pelerinei din lână peste cap şi l-am mângâiat în timp ce el suspina şi se smiorcăia. După ce ultimul penitent a trecut târâş-grăpiş pe lângă fosta noastră sinagogă, Carlos ne-a condus pe partea cealaltă a pieţei. La colţ se afla casa noastră de stuc văruit, cu un singur cat, al cărei perimetru dreptunghiular era trasat cu o ramă albastru intens. Afinitatea între culori mi-a atras privirea în sus spre turcoazul transparent al cerului din zori de zi, apoi în jos spre coama acoperişului, orizont de ţiglă bălţată de culoare bej, străpunsă la mijloc de horn, un con alb înnegrit de funingine şi crestat cu găuri pentru aer. Din vârful lui se înălţa silueta de cositor a unui trubadur care arăta spre răsărit, spre Ierusalim. Eşarfele de fum de la vatra noastră pluteau în jurul lui şi se destrămau în briza ce bătea dinspre sud şi se ducea spre râu.

— Putem foarte bine să contramandăm lecţiile noastre de azi, a zis Carlos în timp ce eu am tras şi deschis poarta din fier forjat, poartă care servea şi casa noastră şi pe cea a iubitului meu prieten Farid şi a tatălui său. Am de rezolvat o afacere nefericită cu unchiul vostru, pe care am

tot amânat-o.

Am păşit în peisajul tainic al curţii noastre. Împrejmuită de faţade şi de ziduri albe, pavată cu ardezie gri, avea în centru un lămâi venerabil înconjurat de tufe de leandru. Farid stătea în picioare pe veranda lui în nădragi, desculţ, trecându-şi pieptănul mâinilor spre spate prin buclele negre care i se revărsau peste umeri. Am avut mereu impresia că e înzestrat cu toate însuşirile unui poet-războinic din deşertul arab – trup musculos, zvelt, ochi de şoim, verzi, ageri, piele delicată, măslinie şi o inteligenţă imprevizibilă, ascuţită. Ţepii bărbii nerase îl făceau să pară somnoros, dar seducător, şi bărbaţii şi femeile erau adesea seduşi de frumuseţea lui întunecată. Acum, el a semnalizat „bună dimineaţa” cu o răsucire a mâinilor puternice, de ţesător de covoraşe. Deşi surd şi mut din naştere, se înţelesese întotdeauna fără dificultate cu mine; ca pruncii care abia încep să meargă, noi doi ne formaserăm treptat un limbaj al gesturilor, fără îndoială fiindcă eram născuţi la interval de două zile şi crescuserăm ţinându-ne de mână.

Am răspuns la salutul prietenului meu şi l-am condus pe părintele Carlos spre uşa bucătăriei, un cadru de uşă ogival, marcat în mod exuberant cu o ramă de stele mozaice verzi şi ruginii. A spus cu voce nesigură:

— Aş putea la fel de bine să termin o dată pentru totdeauna treaba asta.

Poate o casă să aibă trup, suflet? Casa noastră era înclinată şi istovită de veacuri de ploi şi de soare, dar era o protectoare aprigă a celor ce locuiau în ea.

Ca ilustratori de manuscrise, unchiul Abraham şi cu mine luaserăm adesea casa noastră drept model pentru locuinţele biblice. Pentru pereţi, aplicam ceruză alburie şi, ca să înfăţişăm tavanele din lemn de castan, joase şi lăsate, care scârţâiau alarmant în timpul ploilor din lunile Av şi Tişti, aplicam cafeniul bogat preparat din oţet, pilitură de

argint, miere şi alaun. Plăcile de ceramică galben-roşcate ale podelei, care-ţi scărpinau tălpile, erau date cu vermilion temperat obţinut prin unirea între argintul-viu şi sulf.

Fundaţiile crăpate înclinau podelele spre dormitorul foarte ordonat al mamei de pe latura de apus a casei, odaie o idee mai mare decât un coridor, dar cu avantajul unei intrări din Strada Templului pentru clienţii ei: mama făcea şi croitorie. Camera foarte luminoasă, plăcută şi confortabilă a mătuşii şi a unchiului meu era orientată spre soare-răsare. Între cele două încăperi se afla bucătăria şi în centrul acesteia se găsea marea masă de stejar în jurul căreia se petreceau vieţile noastre şi dormitorul pe care-l împărţeam cu Iuda şi cu sora mea cea mică, Cinfa. Din camera mea puteam trece în prăvălia noastră de fructe, adăugată cu două veacuri în urmă, judecând după zidărie şi care dădea spre Strada Templului.

Carlos şi cu mine am intrat, iar el s-a strâmbat din cauza mirosului acru al văruielii proaspete de pe pereţi. În vreme ce el şi fratele meu mai mic s-au uitat în pivniţă să vadă dacă nu e acolo unchiul, eu m-am dus în odaia mea să mă uit pe fereastra interioară în prăvălia noastră. Cinfa şi mama, Mira, se aflau pe intervalul central, dincolo de coşurile cu smochine şi curmale, cu grepfruturi, alune şi cu tot soiul de fructe şi varietăţi de nuci care se găseau atunci în Portugalia. Ele luau cu lingura măsline din butoiaşe de lemn şi le puneau în castroane de ceramică pentru a le expune. Am băgat capul pe fereastră şi am strigat:

— Binecuvântat fie Cel ce a luminat dimineaţa noastră din Lisabona.

Cinfa mi-a zâmbit imediat. Fusese o fată sălbatică, slăbănoagă, cu glas parcă strecurat printre articulaţiile degetelor îndesate în gură, în ultima vreme devenise

graţioasă. Avea aproape doisprezece ani şi în deplinătatea tainică a buzelor ei, pomeţii obrajilor înalţi şi atitudinea reţinută se trezea o frumuseţe de adult. Fata care petrecuse multe ore alergând după iepuri şi prinzând mormoloci, era înlocuită de o altă fată, mai atrasă de descifrarea enigmei gemenei modeste, cu ochi căprui, din oglindă.

În timp ce Cinfa şi cu mine ne sărutam, mama mi-a aruncat o privire posomorâtă, ostilă. Era o femeie mică, durdulie, cu ochi coborâţi şi adusă de umeri; contururile ei se ascundeau ca întotdeauna sub o tunică măslinie largă şi un şorţ negru. Părul ei arămiu strălucitor, cu şuviţe cărunte delicate în faţă, era încununat de o tocă din dantelă gri şi strâns într-un coc în spatele capului. locul era legat cu o fundă de velur din Ierusalim pe care i-o dăduse cu ani în urmă fratele ei mai mare, unchiul meu Abraham. locul era atât de strâns încât părea să tragă culoarea din faţa ei, care, în ultimii ani, se umflase şi sfida obosită orice posibilitate de fericire; ea îi jelea întruna pe soţul ei de mult îngropat şi pe primul ei născut, fratele meu mai mare, Mordehai. Pentru cei ce ştiau ce mamă tânără, veselă şi prietenoasă fusese ea, starea ei de istovire amintea că viaţa îşi păstrează săgeţile cele mai ascuţite pentru femei, purtătoarele – şi bocitoarele – copiilor dispăruţi.

— L-a văzut vreunul dintre voi pe unchiul? am întrebat eu.

Cinfa a înălţat din umeri. Mama şi-a lins buzele crăpate ca şi cum o nemulţumea întreruperea mea şi a scuturat din cap.

Părintele Carlos şi Iuda m-au întâlnit în bucătărie.

— N-a dat niciun semn, a zis preotul.

Ne-am aşezat cu toţii la masă să aşteptăm. Mătuşa Estera a apărut deodată la uşa ce dădea în curte,

îmbrăcată cu o scurtă neagră cu guler înalt, care părea să-i lumineze faţa arămie. Ochii ei migdalaţi, cu contururi întunecate, impresionanţi, s-au deschis îngroziţi.

— Ce-i cu petele astea? a întrebat ea arătând spre pantalonii mei. Plânge cumva Iuda?!

Ea şi-a prins falca adoptând postura de gânditoare, s-a uitat urât la mine în timp ce îndesa smocuri de păr vopsite cu henna sub baticul stacojiu. Subţire şi înaltă, înzestrată cu o frumuseţe desăvârşită, Estera putea să domine o încăpere cu o singură privire aruncată pe lângă nasul ei elegant.

— Puţin sânge, atât, i-am explicat eu. Flagelanţii erau…

Brusc, a întins mâna, şi-a supt obrajii astfel încât arăta ca o dansatoare maură.

— Nu-mi spune mie asta! Nu vreau să aud! Dumnezeule, nu puteţi nici măcar să vă spălaţi? Şi, orice treabă ai avea, să n-o laşi pe mama ta să-l vadă pe Iuda în halul ăsta. Când or să înceteze mizeriile astea?

— Du-te de te spală, a fost de acord părintele Carlos şi m-a expediat cu o răsucire a mâinii. S-a întors spre mătuşa Estera şi a adăugat: i-am spus că e primul lucru pe care trebuie să-l facă după ce ne întoarcem acasă.

I-am aruncat preotului o privire crâncenă. El şi-a arcuit buzele într-un zâmbet ironic şi a înălţat sprâncenele ca şi cum ne disputam dragostea mătuşii. I-a spus Esterei:

— Ei acum să trecem la mica mea problemă…

L-am luat pe Iuda cu mine în dormitorul nostru, i-am scos repede hainele, apoi m-am dezbrăcat şi eu. În timp ce îl spălam cu soluţie de oţet şi apă cum ne învăţase mama, trupul s-a înmuiat în mâinile mele. Copil de cinci ani cu trupul îndesat, mic şi curat, musculos şi cu ochi albaştri-cenuşii, el părea sortit să devină un Samson cu pielea ca laptele.

Cum nu îi plăcea îmbăierea, Iuda s-a năpustit înapoi în bucătărie imediat după ce terminasem să-l îmbrac. Când am intrat în încăpere, el se ţinea de jacheta mătuşii Estera în timp ce se juca cu sfârleazăă. Ea îşi pregătea cafeaua preferată, cu lapte de migdale şi miere, aşa cum învăţase în Persia natală.

De afară, huruitul şi scârţâitul iritant al căruţelor cu gunoi au fost acoperite de ţipetele unei femei. Am deschis obloanele să ascult, am observat o trăsură roşie cunoscută care venea hurducându-se pe stradă. Caii aveau, ca întotdeauna, valtrapuri argintii cu franjuri albastre. Vizitiul obişnuit, un vechi creştin cu obrajii ciupiţi de vărsat, fusese înlocuit, totuşi, de un Goliat blond, cu pălărie de culoarea ametistului, cu boruri largi.

— Ghici cine vine, am zis eu.

Mătuşa Estera m-a dat uşor cu cotul la o parte şi s-a uitat afară.

— Dumnezeule, e doña Meneses. Încă ceva de lucru pentru Mira, a bodogănit ea şi mi-a strâns mâna. Tu n-ar trebui să stai aici şi să te zgâieşti la ea.

Mi-am dat ochii peste cap şi m-am îndepărtat. Trăsura a oprit brusc şi uşa s-a deschis scârţâind. Paşii doñei Meneses s-au îndreptat tropăind greoi spre intrarea din Strada Templului, intrarea la camera mamei. În timp ce intra în casă a început să descrie în tonuri false, lirice, calităţile materialului pe care-l adusese. Vocea ei scădea în intensitate.

Mătuşa Estera s-a aplecat spre mine ca şi cum voia să dezvăluie un secret şi a zis:

— O să fie o adevărată minune dacă Mira poate să scoată ceva prezentabil din catifeaua asta mov, oribilă, pe care doña Meneses a adus-o cu ea! S-a îndreptat spre vatră, a dus *maţa*, noastră la masă cu o mănuşă din pânză de in cu un deget.

— Cu asta ne plătim datoriile, am zis eu.

— Aşa e. Şi cu seceta asta…

— E Diavolul! a exclamat pe neaşteptate părintele Carlos cu o voce care voia parcă să ne avertizeze.

— Recunosc că doña Meneses nu-i atrăgătoare, dar nu-i nici de Cealaltă Parte, am replicat eu.

Preotul şi-a mijit ochii şi m-a privit iritat. Limba i-a ţâşnit printre buzele moi, groase.

— Nu vorbeam despre ea, nătărăule! Diavolul e cel ce se află în spatele molimei şi a secetei!

— Eşti nebun de legat, i-a spus mătuşa Estera în ebraică, cu încruntarea aceea a ei care putea să îngheţe apa din baie. Şi vorbeşte mai încet – nu vrem s-o speriem şi s-o facem să plece!

Clopotele de la biserica Sf. Petru au început să bată pentru slujba de la ora trei. Părintele Carlos a mormăit pentru sine de parcă n-a rezistat chemării religioase, a spus o scurtă rugăciune de mulţumire şi a luat o bucată de *maţa* caldă cu degetele sale grăsuţe. Pe un ton scârbit a continuat în limba sfântă, ca Iuda să nu înţeleagă.

— Vrei să spui, Estera, draga mea, că Diavolul nu există?

— Vreau să spun că dacă tu îmi mai sperii o dată nepoţelul cu prostiile tale… – aici mătuşa Estera a ridicat din foc vătraiul de fier şi a îndreptat vârful înroşit, fierbinte, spre nasul borcănat al popii… – o să am grijă să-ţi întâlneşti mântuitorul tău creştin mai curând decât doreai! Găseşte-ţi să sperii pe altcineva!

— Mătuşa ta a avut totdeauna felul ei aparte de a ameninţa, mi-a şoptit Carlos zâmbind libidinos. Îţi aminteşti ziua când te-au scos târâş şi te-au dus la catedrală să fii botezat? Ea i-a blestemat în şapte limbi diferite… Ebraică, persană, arabă, portugheză…

— Da, ne amintim, l-am întrerupt eu ridicându-mi

mâna într-un gest de dezaprobare, astfel încât să putem evita cu toţii amintirea.

Prea târziu. Ochii Esterei, întunecaţi de însingurare, se concentraseră asupra unui peisaj interior. Ea îşi strecurase mâna pe sub eşarfa stacojie şi pipăia conturul cicatricei în formă de cruce rămase în urma întâmplării din dimineaţa blestemată a botezării noastre forţate. Atunci, se luptase din răsputeri cu executorii trimişi de rege să-i târască pe evrei la catedrală. De pildă, un om din gardă o trântise pe jos, îi ţintuise picioarele şi braţele de caldarâmul de pe Rua da São Pedro. Un călugăr dominican îi apăsase pe frunte o cruce de fier înroşită în foc. El strigase, ca toată lumea să audă:

— Prin aceasta te dăruiesc cu semnul Domnului nostru!

Cât despre mine… copiii creştini m-au acoperit cu sânge de porc şi cu rumeguş când mă întorceam acasă după ceremonia botezului. Dar ei n-au aflat niciodată de darul pe care mi l-au făcut; umilirea cumplită a atras asupra mea îndurarea şi bunăvoinţa lui Dumnezeu şi atunci am avut eu prima viziune.

Această întâmplare supranaturală a început când Farid m-a văzut în curte. De ruşine, am fugit de el. Când am ajuns la uşa bucătăriei, totuşi, senzaţia că nişte ochi mă urmăreau îngrijoraţi m-a silit să mă opresc. Când m-am întors, s-a arătat pe cer o lumină albă, foarte departe, deasupra Castelului Maur. În timp ce se apropia, s-au ivit aripi şi am văzut că luminescenţa fusese de fapt un ou ceresc. A prins formă un splendid bâtlan rubiniu, negru cu alb, şi în timp ce zbura pe deasupra cartierului evreiesc, vântul produs de aripile lui m-a izbit cu violenţă. Când m-am privit, sângele şi rumeguşul dispăruseră.

Unchiul mi-a spus că Dumnezeu îmi arătase puritatea mea neîntreruptă şi dovedise că pata creştină e doar o

iluzie. Eu am răspuns:

— N-a fost Dumnezeu; a fost doar o pasăre.

— Dar, Berechia, a zis el, Dumnezeu vine la fiecare dintre noi în forma în care noi îl putem zări mai bine. Pentru tine, chiar acum, El a fost bâtlan. Pentru altcineva, El se poate arăta în chip de floare sau chiar de briză.

Într-adevăr, avea dreptate; în momentele mele cele mai negre, Domnul Dumnezeu mi s-a arătat ca un gen de pasăre, probabil pentru că eu văd cu mai mare uşurinţă frumuseţea creaţiei în creaturile dăruite cu zbor.

Reamintindu-mi alte cuvinte ale înţelepciunii unchiului, i-am spus acum mătuşii Estera:

— Diavolul e doar o metaforă. E limbaj religios. Nu te poţi aştepta ca toate cuvintele să aibă sensuri obişnuite.

— E prea devreme pentru filosofie cabalistă, martor îmi e Dumnezeu! a răspuns ea.

Tonul aspru al glasului mătuşii Estera l-a făcut pe Iuda să se caţăre pe bancă lângă mine. Buzele i se strânseseră formând acea linie a tăcerii silite, tăcere deprinsă în urma ţipetelor şi palmelor mamei. În ultima vreme, el învăţase să facă tot ce putea ca să nu mai fie ultima ei povară, imposibilă – adică, să nu zburde prin copilărie, ci să umble în vârful picioarelor.

Chepengul pivniţei noastre, situată în colţul de sud-vest al bucătăriei, s-a deschis brusc. Unchiul Abraham, maestrul meu spiritual, s-a înălţat de pe scară, cu fruntea scăldată-n sudoare şi părul zbârlit în o sută de direcţii diferite, ca şi cum ar fi fost prins într-o furtună spirituală. Un bărbat mărunt, ca un cintezoi, cu mişcări repezite, cu faţa ascuţită care avea în mijloc un nas lung, subţire – înfăţişare nostimă după opinia străinilor, dar care sugera o inteligenţă iscoditoare pentru toţi cei ce-l cunoşteau. Pielea lui smeadă şi netedă, de culoarea scorţişoarei, părea să scoată în evidenţă coama de păr argintiu şi

sprâncenele stufoase. Ţepii bărbii încărunţite îndulceau linia obrajilor şi se răsuceau înăuntru adăugând feţei sale distincţia vârstei înţelepte. Totdeauna, dar mai ales după rugăciuni, în ochii lui ardea acea lumină verde, misterioasă, acea ciudăţenie scrutătoare, care arăta dintr-odată că ai în faţă un cabalist puternic.

— Cine-i ăsta? a întrebat el mijindu-şi ochii. Ah, e prietenul nostru preotul!

— De unde-ai apărut? a întrebat Carlos, care nu se obişnuise ca unchiul să se ivească aşa, deodată, nu se ştie de unde. N-au trecut nici cinci minute de când te-am căutat în pivniţă. Uneori cred că eşti un /ez.

— Ce-i un *lez*? a întrebat Iuda.

— Un spirit care se-ntoarce să joace feste – un spirit-bufon, am răspuns eu.

Unchiul a zâmbit larg în semn de apreciere şi a învârtit mâna în aer ca să-şi arate cele cinci degete; în tradiţia evreiască, se credea că *Iezim* au numai patru degete.

— Mişcările mele se aseamănă cu misterele vieţii, a spus el şi ne-a făcut semn să nu mai insistăm. Şi-a înălţat sprâncenele şi a dat din cap întrebător spre vocile înăbuşite care veneau din spatele casei.

— Doña Meneses, i-am explicat eu. A adus material pentru altă rochie. Purpuriu, de data asta.

A luat cafea şi, după o binecuvântare scurtă, a înfulecat un ou fiert tare. Noi doi terminaserăm deja *şaharitul*, rugăciunile de dimineaţă, dar el mi-a urat bună dimineaţa din nou şi m-a sărutat pe gură. L-a ridicat pe Iuda în poala lui şi l-a asaltat cu sărutări zgomotoase şi cu sunete mormăite. De obicei nu era exuberant, însă la venirea Pesahului unchiul era ameţit de tandreţe.

— Am venit să-ţi spun că m-am hotărât să nu vând safirul, a spus Carlos cu un oftat care părea să ceară

iertare.

Buzele maestrului meu s-au încreţit brusc în felul acela care-l făcea să pară ameninţător. A zis:

— Cred că ar trebui să te mai gândeşti.

— Cumperi pietre preţioase? am întrebat eu.

M-am uitat la mătuşa mea s-o văd cum protestează. Dar ea era ocupată, făcea concentrată corectura la o Carte a Psalmilor pe care o copiase recent pentru un vechi creştin, un nobil. M-am întors din nou spre unchiul şi am adăugat: Dacă am avea banii ăştia am putea să închidem prăvălia, să plecăm din deşertul ăsta câteva săptămâni.

Maestrul mi-a aruncat o privire provocatoare.

— Un safir tăiat pe vremea rabinului Solomon Ibn Gabirol, a zis el.

A vorbit în ebraică, doar cuvântul *safira* l-a rostit în portugheză.

Solomon Ibn Gabirol a fost un mare poet evreu din Málaga, din veacul al unsprezecelea.

— Mă tem că am pierdut urma gândurilor tale, am zis eu.

— *Petah et atsmehah shetifateh delet*. Bate la poarta sufletului tău ca şi cum ai bate la uşă, a replicat unchiul.

Era modul lui amabil de a spune că trebuie să tac şi să caut răspunsul în mine.

— E mult prea devreme pentru sfatul tău mistic, l-am contrat eu.

Mi-a răspuns umplându-mi cana cu apă.

— Haide, bea şi n-o să te mai superi. Fluidele or să scoată bila albă din trupul tău.

— Încă puţin lichid şi mă înec, i-am replicat eu.

— O să te îneci când o să dispari în oceanul lui Dumnezeu. Şi-a dus un deget la buze şi a cerut linişte. S-a întors spre Carlos şi i-a spus pe un ton serios: *Safira* ar putea să se piardă, ştii asta.

— E răspunderea mea.

Maestrul meu l-a ridicat pe Iuda din poala sa şi l-a aşezat pe una dintre pernele noastre persane.

— Du-te afară, a zis el. Părintelui Carlos i-a mai spus: Pierdută pe vecie, asta vreau să spun. Te pune în pericol poziţia ta socială.

În timp ce vorbea, mi-am dat seama că, de fapt, noi nu discutam despre o piatră preţioasă. *Safira* era codul pentru *sefer*, cuvântul ebraic pentru carte. Fără îndoială el trata achiziţionarea unei opere a rabinului Solomon Gabirol pe care voia s-o scoată clandestin din Portugalia. Dar de ce să vorbească codificat în casa noastră, unde eram feriţi de ochii şi de urechile vechilor creştini care ne spionau?

Părintele Carlos a plecat capul în semn de scuză şi s-a ridicat să plece.

— Te previn – am să încerc în continuare să te conving, a zis maestrul meu cu hotărâre aprigă în glas.

Preotul s-a închinat cu mâna tremurândă. Neinspirat, a încercat să-l potolească pe unchiul meu căznindu-se să fie amuzant şi a replicat:

— Vrăjitoria ta cabalistă nu înspăimântă…

Maestrul meu a sărit în picioare şi l-a privit crunt pe Carlos. În cameră, mişcarea părea suspendată de furia lui:

— Nu practic niciodată magia! a zis el, folosind termenul ebraic, *kabala ma'asit*cabala practică, ca să desemneze această activitate interzisă. Ar trebui s-o ştii şi tu foarte bine, prietene.

Se referea la momentul când părintele Carlos ceruse o amuletă ca să-l ucidă pe un calomniator care răspândea zvonuri despre loialitatea neîntreruptă a preotului faţă de credinţa lui Moise. Fireşte, unchiul refuzase, deşi apelase personal la rabinul Abraham Zacuto, astronomul regelui, să aibă grijă şi să-l reducă la tăcere pe nelegiuit. Acum, s-a

dus spre vatră şi şi-a privit dosul unghiilor în lumina focului. Inelul de topaz cu sigiliu, pe care era gravat un ibis, simbol al scribului divin, radia discret un apus de soare lăuntric.

— Când s-au născut în Rai, Adam şi Eva erau acoperiţi din cap până-n picioare cu armura unghiilor, a spus el. Întorcându-se din nou spre Carlos, a adăugat: Şi acum, unghiile noastre sunt tot ce-a mai rămas din protecţia originară. Un hotar infim, nu crezi? Nu înseamnă mai nimic împotriva armelor Bisericii.

Preotul a respins insinuarea ridicând din umeri şi a privit în pământ.

— N-o să fie de-ajuns ca să te salveze dacă se află despre safir.

— Îmi trebuie, a spus părintele Carlos, cu o notă de tristeţe în glas. Tu trebuie să înţelegi, sunt sigur. E ultimul… Cuvintele lui s-au stins. A adăugat sec: Acum trebuie să plec. Trebuie să pregătesc liturghia.

— Ah, nemernicule! a strigat unchiul. Să opreşti *safira* de care copiii noştri vor avea nevoie, de care Dumnezeu va avea nevoie! Când a întors zidul spatelui său spre Carlos, preotul a plecat capul ca şi cum îşi cerea iertare de la noi ceilalţi şi a plecat.

— Ai putea să fii mai înţelegător, i-am spus unchiului meu. Când el a respins cu un gest critica mea, am adăugat:

Aşadar, de ce vorbeai codificat cu Carlos? Doña Meneses nu poate să audă ce discutăm noi aici. În plus, ea ştie probabil că practicăm încă iudaismul. Dacă ar fi deranjat-o ne-ar fi pârât până acum la autorităţi.

— Preotul n-are încredere în nimeni. Chiar şi morţii poartă mască, spune el. Şi, cu cât aflu mai multe, cu atât cred că are dreptate. S-a scărpinat în creştetul capului şi s-a încruntat. Mă duc să-i prezint doñei Meneses omagiile mele.

M-a fulgerat cu o privire severă şi a ieşit din încăpere.

— Ce repede uită oamenii, a oftat mătuşa Estera.

— Adică?

Şi-a tamponat gâtul cu apă de trandafiri, apoi şi-a legat în jurul lui o batistă de olandă.

— Ciuma. Dispare un număr de ani şi lumea crede că e ceva nou produs de Diavol. Şi-a trecut mâna tremurătoare peste frunte, şi-a reconsiderat cuvintele: Poate e un dar puterea noastră de a uita. Ce-ar fi dacă…

— Eu nu uit niciun cuvânt, niciun gest, nicio rană!

Mătuşa Estera s-a strâmbat. Ştia că mă refer la tatăl meu şi la fratele meu mai mare, Mordehai. În iarna din anul 5263, cu trei ani şi ceva în urmă, cuţitul molimei îi lăsase fără apărare în bătaia celor mai umede vânturi nordice ale lunii Kislev. Tatăl meu, pierdut sub inflamaţii cangrenoase şi pustule nenumărate a dârdâit până a murit în ziua a şasea a sărbătorii Hanuca. O lună mai târziu, murea în braţele mele scheletul viu care fusese cândva Mordehai.

Mătuşa mea şi cu mine am rămas tăcuţi. După câteva minute, doña Meneses a plecat din casa noastră ducând coşul mare de fructe pe care îl lua întotdeauna după vizitele ei. Estera a zis:

— Mă duc să văd dacă Cinfa are nevoie de ajutor în prăvălie, apoi a ieşit călcând greoi, cu mersul acela înţepenit, aplecat în faţă. L-am urmărit pe Iuda care se juca pe prag cu sfârlează lui până când unchiul s-a întors spre mine şi mi-a spus:

— Am nevoie de ajutorul tău în pivniţă.

Sub chepeng, am coborât cinci trepte masive din granit, câte una pentru fiecare carte a Torei, până la un palier mic în centrul căruia se afla o menoră în mozaic verde şi galben. Trecând prin următoarea cale de acces,

am început să coborâm o altă scară formată din douăsprezece trepte de calcar mai înguste – câte una pentru fiecare din cărţile Profeţilor. După închiderea forţată a sinagogii noastre în anul 1497 al vechilor creştini, locul de aici a devenit templul nostru. În timp ce coboram, am luat de pe o poliţă o calotă cilindrică albastră şi am pus-o în vârful creştetului. Unchiul a dus mâna în spatele umerilor şi a ridicat peste cap şalul de rugăciune, dându-i forma unei glugi. Împreună am intonat: – în măreţia bunăvoinţei tale intra-voi în casa ta. Pivniţa avea tavan scund, cinci paşi lăţime, dublu în lungime, era pavată cu aceeaşi ardezie aspră ca şi curtea. Asistase la cel puţin o mie de ani de psalmodieri, şi aerul ei stătut, rece, păzit ermetic de ziduri care licăreau cu desene împletite de ceramică albastră şi galbenă, părea înmiresmat cu memorie antică. Ochiurile de fereastră din partea de sus a zidului dinspre nord – la nivelul pietrelor de pavaj ale curţii noastre – lăsau să pătrundă doar o lumină slabă, blândă. De la partea de jos a scării, de la marginea zidului dinspre răsărit al încăperii, se întindea cercul covoraşului nostru de rugăciune. În jurul lui erau şapte tufe înverzite şi proaspete în ghivece de ceramică, câte una pentru fiecare zi a Creaţiei. Trei erau mirt, trei levănţică şi una, care simboliza Şabatul, era un amestec din amândouă plantele. Jumătatea încăperii de dincolo de covoraş, orientată spre apus, era tărâmul lucrării pământeşti, unde mătuşa Estera copia manuscrise şi unde unchiul şi cu mine le ilustram. Mesele noastre de lucru, din lemn de castan fin lustruit, erau orientate spre peretele dinspre nord şi despărţite doar de treizeci de centimetri, astfel că puteam să ne vedem. Fiecare masă era înzestrată cu scaun cu spetează înaltă. În partea opusă, lipite de zidul de sud, se aflau două căzi de granit îngropate în podea, între ele era dulapul-tezaur masiv din stejar cu fibre late, care avea picioare cu

labe de leu şi opt rânduri a câte zece sertare înguste şi lungi, asemenea cutiilor pentru tip de literă din atelierul unui tipograf. Un ultim rând, cel de jos, avea numai două sertare. Acolo păstram foiţa de aur şi lazuritul.

Obiectul cel mai neobişnuit din încăpere era neîndoios oglinda rotundă de mărimea unui platou pusă pe peretele de deasupra mesei de lucru din mijloc, care îi aparţinea unchiului. Înăuntrul ramei din lemn de castan, suprafaţa argintată a oglinzii era concavă şi, de aceea, imaginile reflectate erau turtite şi deformate. Deseori, la începutul meditaţiei ne priveam în ea pentru a ne desprinde mintea de peisajul obişnuit, îndeosebi de legătura ei cu trupul. Oglinda devenise oarecum celebră pe plan local fiindcă, după cum se spunea, pe 6 iunie în anul 1391 al erei creştine picurase sânge la moartea a mii de evrei ucişi în răscoalele dezlănţuite în toată Iberia. De fapt, străbunicul Abraham susţinea că oglinda varsă o cantitate infinitezimală de sânge – care nu se vede cu ochiul liber – ori de câte ori moare un evreu. El credea că sângele devenise vizibil în timpul rebeliunilor antievreieşti doar fiindcă fuseseră ucişi atât de mulţi dintre noi. De aceea, de atunci înainte, i s-a spus O *Espelho a Sangrar*, Oglinda Sângerândă.

Speram cu toţii să nu ne arate din nou talentele ei.

Unchiul mi-a făcut semn să mă duc spre căzi şi a zis:

— Vreau să faci pipi.

— Acum? am întrebat eu.

A luat o cană pe marginea unei căzi.

— Aici, în asta. E primăvară. Am nevoie de pipi de la o persoană virgină.

În fiecare an, cu puţin timp înainte de Pesah, maestrul meu prepara noi vopsele şi culori pentru anluminurile din manuscrisele noastre. Acidul din urină atacă anumite elemente şi creează diverse culori,

îndeosebi un roz superb, când e amestecată cu lemn roşu, alaun şi ceruză şi un carmin extraordinar când e amestecată cu cenuşă de viţă-de-vie şi var nestins.

— Nu mai sunt virgin, am zis eu, şi mi-am imaginat-o pe Helena aşa cum fusese ea pe dealurile care dominau mănăstirea mare construită la vest de Lisabona. Aşteptasem atâta vreme ca ea să ia o hotărâre. Până când se părea că sexul şi viaţa mea nu vor fi ca la ceilalţi oameni. Apoi, când totul era pierdut, când corabia care urma să o ducă în Corfu stătea ancorată în Lisabona, braţele ei s-au deschis să mă cuprindă ca porţile mărinimiei lui Dumnezeu.

— O curvă de la Hanul Fecioarelor? a întrebat unchiul, trezindu-mă din visare. El îmi recomandase deseori o anumită casă rău famată de dincolo de zidurile oraşului.

Când am răspuns: „Helena” el şi-a înălţat sprâncenele ca un pezevenghi şi a zis:

— Ei, oricum, tu eşti persoana cea mai apropiată de virginitate pe care o am fără a da de bănuit că noi continuăm să ilustrăm cărţi ebraice. Iuda e prea mic, iar eu sunt prea bătrân şi pipiul de femeie e prea tare – mai ales al mătuşii tale. Am încercat cu mulţi ani în urmă, când ne-am căsătorit. Urina ei transformă totul în negru, ca sufletul lui Asmodeu.

Am zâmbit amândoi prosteşte cu gura până la urechi.

— Acum ştiu de ce m-ai încărcat cu lichide, am zis eu.

În timp ce urina se revărsa în cascadă fierbinte şi rău mirositoare în cănile unchiului, el s-a dus târşâind picioarele la mesele noastre de lucru, cu mersul cuvios, ca de raţă, pe care îl adopta în sinagogi, şi a început să le şteargă de praf.

După ce am făcut pipi în şase căniţe din ceramică şi le-am închis bine capacele, le-am pus în căzile îngropate.

Unchiul şi-a spălat mâinile şi le-a trecut uşor prin tufele de mirt şi de levănţică pregătite pentru Şabat. S-a încruntat nedumerit şi a zis:

— Diego tipograful întârzie atât de mult – nu înţeleg.

Diego era prietenul familiei pe care unchiul îl iniţia în cercul lui de tâlcuitori, grupul de mistici care se reunea în taină ca să comenteze Cabala. Era un bărbat robust cu barba încărunţită şi ochii căprui autoritari ai unui patriarh, dar inima lui fusese făcută scrum în flăcările inchiziţiei din Sevilla când soţia şi fiica lui fuseseră arse cu patru ani în urmă. El însuşi reuşise să scape cu mare greutate. Deseori, unchiul şi cu mine căutam modalităţi să-i refacem moralul şi îl convinsesem să facă împreună cu noi o plimbare prin pădurea Sintra ca să putem desena marii cocori albi înainte de migraţia lor spre nord.

— Poate l-a reţinut familia senhorei Belmira, am zis eu.

Vecină şi prietenă de-a lui Diego, ea fusese omorâtă în bătaie în Xabregas, unul dintre cartierele răsăritene ale oraşului în urmă cu două luni. În ultima vreme, Diego îşi petrecea mult timp cu rudele ei.

Unchiul a ridicat din umeri şi a făcut mâinile căuş în jurul nasului meu.

— Înviorează-te, a zis el şi, în timp ce eu i-am mirosit degetele cu parfum de mirt, a adăugat: Dacă nu e aici curând, ne ducem la el acasă să vedem ce s-a întâmplat. Oh, şi când ieşim în oraş, trebuie să trec pe Strada Noilor Negustori. I-am promis Esterei că o să predau o Carte a Psalmilor pe care tocmai a terminat-o.

Maestrul meu avea el un fel de a transforma negocierile în dispute pe tema vieţii sexuale a îngerilor şi alte subiecte esoterice.

— Ai la dispoziţie timpul cât Diego şi cu mine dăm pe gât o cupă cu vin la Hanul de la Mansardă.

Era o mansardă dărăpănată, dar servea vin cuşer pe şest.

Buzele lui au schiţat o grimasă de dezamăgire amuzată.

— Ia te uită cine dă ordine, a observat el.

I-am primit provocarea cu aerul plictisit pe care-l arboram de regulă ca să-l irit pe tatăl meu când vorbea despre clasele Talmudului. Dar şi-a arătat acordul dând din cap.

— Bine, bine, dar nu mai mult de jumătate de oră.

Mi-a făcut semn să mă aplec ca să mă poată binecuvânta cu mâna ridicată asupra mea. Apoi, în timp ce luam vopsele şi culori din dulapul-tezaur, el a descuiat *geniza*, ascunzătoarea tradiţională pentru cărţile vechi într-o sinagogă. A noastră era o groapă – un metru adâncime pe un metru douăzeci lungime – în podea, lângă covoraşul de rugăciune. Conţinutul ei se schimba permanent; cărţile scoase ilegal din Portugalia erau înlocuite repede cu altele descoperite de maestrul meu, pe care le cumpăra sau le cerea de pomană.

Unchiul a coborât vreo treizeci de centimetri în *geniza* ca să ia lucrarea noastră. Când a ieşit de acolo, eu eram la masa mea de lucru şi îmi aranjam pensulele şi vopselele. A pus binişor manuscrisul meu în ordine pe suprafaţa uşor înclinată a mesei de lucru din faţa mea, şi-a petrecut mâna peste ceafa mea şi m-a sfătuit cu o parabolă despre colorit pentru anluminura mea cea mai recentă, una a poveştilor din faimoasa colecţie *Fabulele vulpii*. Când am început să-i prezint o analiză a cuvintelor sale, au început să-i tremure buzele şi i s-a răcit mâna lipită de pielea mea.

— Unchiule, ce s-a întâmplat? am întrebat eu.

S-a frecat la ochi cu ambele mâini, ca un copil, a tras adânc aer în piept ca şi cum se pregătea de o confruntare.

— Te-ai făcut atât de mare, a zis el prietenos. Eşti deja egalul meu în multe privinţe. Şi totuşi în alte probleme… A dat din cap, a zâmbit melancolic. Aş vrea să-ţi spun atâtea lucruri… Beri, e posibil ca Dumnezeu să ceară curând ca noi s-o luăm pe căi diferite. A căutat cu mâna în taşcă şi a scos un pergament făcut sul. Mi l-a dat spunându-mi: Fii te rog amabil şi primeşte acest mic dar.

Sulul s-a desfăşurat – era o panglică din pergament pe care fuseseră caligrafiate cu litere de aur elegante ambele noastre nume ebraice.

— A făcut-o Estera pentru mine, a continuat el. Mi-a strâns ceafa cu mâna şi a adăugat cu voce insistentă: De vei avea vreodată nevoie de mine, oriunde te-ai afla, nu contează cât de departe sau cât de disperate ar fi împrejurările, trimite-mi panglica asta şi voi veni la tine. Şi-a pus cealaltă mână în creştetul meu şi m-a privit îndelung în ochi. Şi dacă, dintr-un motiv oarecare, mă consideri dincolo de posibilitatea ta pământeană de a ajunge la mine, roagă-te deasupra acestui pergament. Iar eu voi face toate eforturile şi am să apar în faţa ta.

Am fost atât de mişcat de mărinimia lui, de generozitatea maestrului meu, încât mi s-a uscat gâtul de dorinţă disperată. Lacrimile au înceţoşat încăperea. A trebuit să înghit de câteva ori ca să pot şopti…

— Dar noi nu ne vom despărţi niciodată. Voi fi mereu…

Unchiul mi-a spus:

— Tinereţea e sortită să fie despărţită de vârstă o vreme. Vei merge pe drumul tău aşa cum va trebui să fie, apoi te vei întoarce. Dar niciun demon, oricât de puternic, nu-mi va sta în cale dacă tu ai necazuri! Şi-a luat mâna de pe creştetul meu şi m-a mângâiat pe obraz. Acum hai să lucrăm împreună.

— Dar nu pot să fac nimic…?

Şi-a ridicat mâna arătând spre manuscrisul meu:

— Vai şi amar de maestrul cabalei care răspunde la toate întrebările puse de ucenicul său! Acum să trecem la treabă!

Câteva minute mai târziu, în timp ce puneam în evidenţă cu tuşe de negru picioarele puternice ale unui căţelandru din anluminura mea, un ţipăt ca de sticlă spartă a spintecat aerul.

— Du-te! a strigat maestrul.

Am urcat în goană scările. Bucătăria era goală. Voci aspre din stradă se izbeau de pereţi. Am sărit în prăvălie prin fereastra dormitorului meu, m-am năpustit afară pe Strada Templului. În timp ce îmi scoteam calota, am observat-o pe mătuşa Estera care se aplecase deasupra prietenului nostru, Diego tipograful. El gemea. Sângele ţâşnea dintr-o tăietură adâncă din bărbia acoperită de barbă şi curgea pe mâinile ei.

Capitolul II

Diego tipograful a fost primul care şi-a adus contribuţia la râul de sânge ce ne va conduce, în următoarele câteva zile, într-un peisaj deşertic mărginit în toate părţile de durere profundă. Dar la momentul acela această geografie a morţii încă mai era un secret pentru noi.

Şuvoaie de sudoare îi pătau tâmplele şi obrajii cu rămăşiţe ale prafului fără sfârşit al oraşului. Sângele din spintecătura de la bărbie i se scurgea pe gât.

— Mă plimbam pe-aici… doar atât, mă plimbam, a spus el în portugheză. În apropierea râului, m-am oprit la Fântâna Regelui să mă spăl pe mâini.

Mătuşa Estera i-a descheiat partea de sus a pieptarului acoperit cu o crustă, i-a curăţat pieptul cu o bucată de pânză ruptă din bluza ei. Chiar sub claviculă, se vedea linia cafenie a unei cicatrice vechi, de parcă acolo

un vierme ar fi săpat o galerie.

Vecinii începeau acum să se adune în jurul nostru şi să discute în şoaptă.

— Doi băieţi… a continuat Diego… au ţipat că eu otrăvesc fântâna cu o esenţă a ciumei. Au alergat după mine. Am căzut. Au aruncat cu pietre… „Puneţi mâna pe rabinul cu coadă lungă! Puneţi mâna pe rabin…” M-a salvat un bărbat oacheş cu pelerină albastră. Înalt, puternic…

Disperarea l-a făcut pe Diego să-şi caute alinarea rostind ultimele cuvinte în ebraică.

— Vorbeşte în portugheză, i-am şoptit eu în timp ce l-am întins din nou pe caldarâm.

Lui Diego i-a alunecat turbanul şi eu am văzut pentru prima oară smocurile de păr cărunt, rărit, de deasupra urechilor şi semnele din naştere – punctele cafenii presărate pe creştetul capului. Totodată, din turban a ieşit o hârtie împăturită. Am crezut că ar putea să conţină un mesaj personal sau o formulă de rugăciune care l-ar putea incrimina ca evreu practicant şi, de aceea, am înhăţat-o, am ascuns-o în taşca mea cu şnur legată de gât şi care e încăpătoare ca un fel de raniţă. Iuda s-a lipit de mine, îngheţat de frică, şi a trebuit să-l scutur ca să-l fac să dea fuga la doctorul Montesinhos. Unchiul ni se alăturase şi, după o rugăciune rostită repede, a spus:

— Mă duc în casă să văd ce doctorii găsesc.

Am încercat să ţin tăietura lui Diego închisă apăsând cu degetul bandajul improvizat de Estera, dar curând olanda s-a îmbibat cu sânge, devenind stacojie. Estera s-a dus în fugă să aducă apă curată, iar eu am înlocuit olanda cu o bucată de pânză ruptă din cămaşa mea. Unchiul a sosit împreună cu Farid. Au adus extras de tătănească şi boabe de dafin şi năprasnic, scrobeală şi humă colorată, gumă arabică şi apă sulfuroasă. Dar niciunul dintre

hemostatice n-a putut opri sângele.

— E barba asta nesuferită! a bombănit unchiul. Nu pot ajunge la rană, i-a spus lui Diego: Doctorul Montesinhos o să pună să te bărbierească.

Diego, care făcea parte din casta preoţească a lui Levi, ne-a împins şi ne-a dat la o parte.

— N-am să permit aşa ceva! a strigat el în ebraică. Trebuie să-mi păstrez barba. E interzis să…

— Există leviţi fără barbă, am zis eu, dar Diego a gemut doar. M-am întors spre unchiul şi i-am şoptit: Un atac în plină zi. E semn rău. Dacă mai urmează câteva săptămâni de secetă, atunci…

— Cum poţi fi sigur că n-a fost totul plănuit? a întrebat aspru, supărat unchiul.

Am început să întreb ce voia să spună, dar o umbră care a trecut peste noi mi-a oprit vorbele. Doi călăreţi, care conduceau o trăsură albă şi aurie, ne priveau crunt, de sus. Coifuri şi jambiere argintii străluceau în lumina soarelui. Flamuri stacojii şi verzi împodobite cu însemnele heraldice ale regelui fluturau în briza uscată.

— Pentru numele lui Dumnezeu, ce e cu agitaţia asta? a întrebat unul dintre ei aspru.

De-abia atunci am observat că maestrul meu era încă în veşmântul de rugăciune, un şal alb şi albastru pe umeri, braţul stâng înconjurat de curelele filacterelor sale, o cutie de rugăciune din piele pe fruntea sa, deasupra ochiului spiritual. Pentru o asemenea încălcare a legii, putea fi exilat ca sclav în Africa Portugheză. Pe furiş, i-am făcut semne lui Farid în limbajul mâinilor folosit de noi doi să-l facă nevăzut pe unchiul meu.

— A fost rănit un bărbat, am zis eu.

— Eşti creştin nou?! a întrebat sever călăreţul.

Inima mea a bubuit ca şi cum voia să forţeze o negare.

Cu colţul ochiului am văzut cum Farid îl trăgea pe unchiul scoţându-l din mulţime.

— Am întrebat dacă eşti creştin nou! a repetat ameninţător călăreţul.

În spatele lui s-a deschis brusc uşa trăsurii. Tăcerea a cuprins mulţimea. A coborât un bărbat subţire, delicat, în tunică violetă şi jambiere bicolore, negru cu alb. Un guler plisat din mătase aurie părea să-mi ofere ca pe tavă faţa lui slabă, rea. Ochii lui negri cercetau mulţimea ca şi cum căutau un nevinovat să-l pedepsească. În vreme ce-şi legăna o mână îngreunată de două inele gemene cu smaralde şlefuite, de mărimea unor migdale, el a spus în castiliană autoritară şi arogantă:

— O să-l luăm cu noi. Trebuie să fie un spital lângă Estaus.

Palatul Estaus, un edificiu cu turnuleţe din piatră lucitoare, servea drept adăpost oaspeţilor nobili în vizite oficiale la Lisabona.

— Senhor, Spitalul Tuturor Sfinţilor e exact în Piaţa Rossio, am zis eu. La nicio sută de metri de destinaţia dumneavoastră.

Diego era un bărbat cât un urs, peste un metru optzeci şi trei înălţime, şi a fost nevoie ca un om din gardă şi unul dintre vizitiii cu aspect de maur ai nobilului să mă ajute să-l ridic. În trăsură, o femeie tânără cu o coadă împletită cu panglici violet, ridicată foarte sus, şi un pieptar din mătase de culoare roz stătea în faţa nobilului castilian. Era blondă, cu pielea albă, faţa rotundă. A întins mâna spre Diego cu grijă convingătoare, m-a privit cu ochi inteligenţi care doreau imperios o explicaţie.

— Atacat de marinari străini, am minţit eu.

Expresia ei de surprindere, imposibilitatea disperării ei, înrudirea figurii ei cu timpul meu exilat. Era o pătrundere de sens, asta era – o *şefa*, influx al graţiei lui

Dumnezeu, influx asemănător cu un vers din Tora care deodată îşi pierde veşmântul şi se dezvăluie într-o scânteiere de înţelegere nudă.

Lângă fată se afla un câine mops în costum de trubadur albastru şi galben. Pe podeaua stacojie a trăsurii stătea o casetă de argint. Am remarcat aceste ultime detalii doar când castilianul i-a poruncit vizitiului său să fie gata de plecare. Am studiat scena aşa cum fac adesea ca să imprim viaţă în ceea ce unchiul numea memoria mea întru Tora, derulată invers. Când s-a închis portiera nobilul a scos capul pe fereastră şi mi-a şoptit cu glas care mirosea a vin:

— Nu te teme. Prietenul vostru nu va muri sărbătorile astea. Vizitiilor le-a strigat: Daţi-i zor! Avem aici un bărbat rănit!

O curiozitate înrudită cu groaza mi-a strâns inima în timp ce vizitiii dădeau bice cailor. Cine erau castilienii ăştia? Ştiau că suntem evrei nemărturisiţi? Nobilul îşi bătea joc de mine sau recunoştea înrudirea? Pe moment, am văzut degete micuţe ca de copil care se încordau pe fereastra trăsurii ce frâna pe stradă. A fost coborâtă o perdea care a redus la tăcere întrebările mele.

L-am găsit pe unchiul în curtea noastră, juca şah cu Farid. Şalul de rugăciune era frumos împăturit la el în poală şi deasupra lui erau filacterele. I-am explicat ce s-a întâmplat cu Diego şi cu nobilul castilian, iar el şi-a ridicat privirile spre mine şi a zis:

— Înainte ca forţele mele să fie decimate de cele ale acestui păgân să mergem la spital să ne asigurăm că Diego e tratat cum se cuvine.

Farid i-a citit buzele şi a zâmbit cu gura până la urechi. Unchiul şi cu mine voiam să ne schimbăm în haine de oraş şi, în timp ce intram în bucătărie, am dorit să aflu ce-a vrut să spună când a afirmat că atacul asupra lui

Diego a fost plănuit. În chip de răspuns, el a întrebat:

— Ce trăieşte secole dar poate totuşi să moară înainte de a se naşte?

Mi-am dat ochii peste cap şi am zis:

— Fără ghicitori, vreau doar un răspuns.

S-a încruntat şi s-a dus grăbit în camera sa.

Peste o săptămână, am găsit întâmplător răspunsul la paradoxul unchiului. Dacă l-aş fi înţeles mai repede aş fi putut oare schimba destinul nostru de plumb în aur?

Maestrul meu şi cu mine am ales o cale de-a lungul râului fiindcă vântul schimbător ne pedepsea acum cu duhoarea uneia dintre grămezile de bălegar ale primăriei aflată dincolo de zidurile crenelate ale oraşului. Cimitirele publice erau pline şi, în ultima vreme, deasupra grămezilor fuseseră aruncaţi sclavi africani morţi. Ceea ce vulturii şi lupii nu puteau să înhaţe destul de repede putrezea şi se îmbina cu excrementele într-un miros de coşmar care-ţi ardea pielea şi oasele ca un acid nevăzut.

În timp ce treceam prin Poarta Fântânii Cailor, mi-am amintit de vibraţia metalică a porţilor de la Judiaria Pequeña când gărzile vechilor creştini îi închideau înăuntru pe evrei pentru o noapte. Un strigăt venit de deasupra noastră ne-a făcut să ne întoarcem. Fostul nostru rabin, Fernando Losa, ne făcea semn să aşteptăm din capul scărilor de la sinagogă. După convertire devenise negustor de veşminte religioase creştine, îi procurase articole de îmbrăcăminte chiar Episcopului Lisabonei, să dea Domnul să se aleagă praful de limba lui.

— Oh, nu, nu Rabi Losa, am gemut eu. Pentru ce păcat cumplit suntem siliţi să plătim?

Unchiul a râs. Deodată o femeie a strigat „Apă!” şi noi ne-am lipit de zid în timp ce o ploaie de resturi s-a revărsat de la fereastra ei de la etajul al treilea.

Losa ne-a ajuns de-abia trăgându-şi sufletul. Avea o

mantie stacojie minunat brodată, cu guler de perle, care cădea peste umerii săi înguşti. Slab şi cu nasul ca un cioc, cu ochi perfizi, adânciţi în orbite, cap chel, lucios, şi o tăietură încruntată drept gură, îmi părea că seamănă cu un golem-prădător creat ca să prindă rozătoare subterane. Copil fiind, mă aşteptam să aibă gheare în loc de degete şi, în visele mele, el nu vorbea niciodată, ci totdeauna şuiera.

— Vacile astea murdare, nenorocite, sunt pretutindeni! a spus el acum cu voce falsă, de patrician.

— Cel puţin ele-s cuşer, a observat unchiul.

Rabi Losa a ricanat şi a zis:

— Necazul lui Diego tipograful se trage de la discuţiile avute cu tine despre *fântână*, ştii tu. Se referea la Cabală, fiindcă pentru el nu era un secret că unchiul voia ca Diego să intre în cercul lui de tâlcuitori.

Maestrul meu a făcut o plecăciune plină de respect şi a şoptit în ebraică:

— *Hakam mufla ve-rav rabanam*, tu eşti un mare rabin al rabinilor. Mi-a aruncat o privire să se asigure că prinsesem jocul de cuvinte, fiindcă el îl insulta pe Losa prin accentuarea literelor h, a, m şi r. Împreună, ele formau cuvântul ebraic „prostănac”.

Unchiul s-a întors să plece, dar rabinul i-a spus:

— Mai stai o clipă! S-a lins pe buze ca şi cum savura un sos gustos. Am venit să te previn. Eurico Damas spune că dacă vei îndrăzni vreodată doar să-i şopteşti numele fie şi în somn te va toca şi te va servi în înveliş de cârnat. Mai bine nu-ţi mai băga ciocul în probleme care nu te privesc, pigmeule.

Mi-am simţit inima grea. Damas era negustor de arme, creştin nou care obţinuse contracte de la rege pentru că-şi spionase foştii confraţi. El luase de puţină vreme o mireasă copilă. Cu două săptămâni în urmă, unchiul intervenise pe nepusă masă în cursul unei întruniri

a tribunalului evreiesc şi ceruse ca Damas să fie judecat fiindcă înecase pruncul nou-născut al unei florărese pe care o violase şi apoi refuzase s-o ia de nevastă. Cercetarea se încheiase cu o săptămână în urmă, când florăreasa însăşi dispăruse. Tribunalul rabinic urma să ţină secret numele unchiului, dar se părea că cineva – probabil chiar Losa – i-l comunicase lui Damas.

— Asta-i tot ce aveai să-mi spui? a întrebat maestrul meu.

— Ar trebui să fie de ajuns. Dacă nu interveneam eu, ar fi venit chiar el.

— Multe mulţumiri, marelui învăţat şi rabin al rabinilor, a răspuns unchiul făcând o plecăciune în batjocură.

Losa şi-a smucit bărbia ca o găină, ne-a urmărit cum plecam cu aerul înverşunat dar răbdător al celui care a pierdut bătălia dar continuă să ducă războiul.

În timp ce zoream către centrul oraşului şi către spital, visam cu ochii deschişi cum îl voi proteja pe maestrul meu de şirul de demoni cabalişti şi de uriaşii biblici. Poate nu voi depăşi asemenea fantezii. Şi totuşi, trecând de larma marii pieţe de peşte şi a portului Lisabonei, ele păreau să se potrivească. În definitiv, unchiul jurase să mă protejeze când eram copil pentru a prelua călăuzirea mea mistică. Implica asta o promisiune reciprocă pe care eu n-o pricepusem niciodată?

Când i-am explicat misiunea noastră, administratorul de la Spitalul Tuturor Sfinţilor ne-a informat cu mare mândrie că nobilul care-l adusese pe Diego nu fusese nimeni altul decât contele de Almira. Numele nu-mi spunea nimic, dar l-am scris cu litere de aur în memoria mea pentru Tora fiindcă tovarăşa lui de călătorie exercita o atracţie puternică asupra mea. O călugăriţă ca o fetiţă ne-a condus la camera lui Diego. Încăperea întunecoasă şi cu

tavanul jos puţea a oţet, ambră şi moarte. Deasupra fiecăruia dintre cele douăsprezece paturi de campanie atârna câte un crucifix pătat cu sânge. Când perdelele din olandă îngălbenite se dădeau la o parte, se vedeau bărbaţi legaţi de paturi cu fâşii de piele, acoperiţi de bandaje, care puţeau ca bălegarul şi priveau fix cu ochi albi şi avizi de viaţă. Obloanele erau parţial deschise şi se vedea Biserica Dominicană de pe partea cealaltă a scuarului.

Diego zăcea în ultimul pat. Când i-am recunoscut ochii sumbri şi mari şi turbanul galben ca şofranul, am zâmbit bucuros şi neliniştit. Dar era cu totul schimbat. Obrajii lui bărbieriţi erau albi ca marmura, şi aveau crestături cu sânge pe ici, pe colo. Fălcile, care fuseseră ascunse mai înainte, îi dădeau feţei o atitudine greoaie, oarecum ezitantă. Deodată a arătat ca tipul de bărbat tandru, darnic, care adora copiii, dar a plătit scump fiindcă s-a neglijat pe sine – tipul de bărbat care fusese probabil înainte de exil şi de însingurare.

Tăietura din bărbie fusese cauterizată şi cusută. Când ne-a văzut, a gâfâit şi s-a ridicat în capul oaselor. Fără să vrea, a întors faţa spre perete ca şi cum se pregătea să moară.

Unchiul meu s-a oprit, ochii lui de smarald, pătrunzători, căutând să facă schimb de locuri cu ai lui Diego. Când l-am împins înainte, el s-a dus spre prietenul său şi i-a zâmbit încurajator. De aici, vedeam că el transpira din cauza febrei. M-am rugat să nu fie ciuma.

— Arăţi bine – sângerarea s-a oprit, a zis maestrul meu.

— Nu trebuia să veniţi să mă vedeţi în halul ăsta.

Diego s-a întors din nou cu faţa la perete şi a închis ochii.

— Poţi începe să-ţi laşi din nou barbă de îndată ce ţi se vindecă bărbia, am observat eu.

El a şoptit:

— Vă mulţumesc că aţi venit, dar trebuie să vă rog pe amândoi să plecaţi.

Unchiul mi-a făcut semn cu capul să dau curs rugăminţii lui. Când am ajuns pe coridor, el stătea la piciorul patului lui Diego. Conversaţia lor şoptită îi dădea maestrului meu gesturi frenetice, învolburate. Diego şi-a ascuns ochii în dosul mâinilor, şi-a plecat întristat capul. M-am rugat până când unchiul meu a venit la mine. El a oftat frustrat.

— Proastă situaţie. Diego va trebui să sufere o vreme.

— E bine că nu suntem afectaţi toţi de îngrădirile la care e supus un levit.

— Suntem cu toţii supuşi unor influenţe exterioare. Trebuie să te adaptezi lor sau să trăieşti în pustie, să fii sihastru. Şi chiar acolo… Vocea maestrului meu a scăzut în timp ce se scărpina în creştetul capului. Hai să ieşim din hruba asta, a zis el. Încep să am mâncărimi peste tot.

— Poate nişte manuscrise l-ar însenina, am zis eu. Putem să împrumutăm tratatele alea latine pe care le doreşte atât de tare şi…

— Fără cărţi! a zis unchiul, ţinându-şi mâinile ridicate, de parcă voia să oprească o trăsură ce se năpustea peste el.

Afară o psalmodie zumzăitoare făcea să tremure aerul cald de la Rossio. Procesiunea zilnică de flagelanţi se îndrepta spre Palatul de lângă Râu. În lumina soarelui ochii lui obosiţi arătau că disperarea lui Diego îi afectase sufletul. Mi-a zis:

— Adevărul nu a venit pe lume gol, ci înveşmântat în imagini şi nume. Şi minciunile? Ce haine poartă minciunile?

— Aceleaşi ca şi adevărul, am zis eu. Dar avem obligaţia să le deosebim.

— Da, a fost de acord el pe un ton sec. Şi Dumnezeu vede toate fărădelegile?

— Vrei să spui că băieţii ăia care l-au atacat pe Diego vor fi pedepsiţi? am întrebat eu.

— Dacă vrei.

Îmi chibzuiam răspunsul când unchiul mi-a strâns mâna.

— Îmi pare rău. Nu suport să mai discutăm despre asta. Hai să facem plimbarea pe care o plănuiserăm.

— Dar nu mi-am adus caietul de schiţe, am replicat eu.

— Desenează păsările în memoria întru Tora.

Eu şi unchiul am petrecut o încântătoare după-amiază împreună, privind cocorii noştri dragi. Să vezi creaturi atât de mari şi slăbănoage, care coborau din senin asemenea penelor – asta ne-a surprins şi ne-a încântat. Brizele treceau pe lângă noi cu delicateţea florilor şi, când unchiul mi-a spus că e timpul să ne întoarcem acasă, am fost surprins fiindcă mă detaşasem chiar şi de ziua aceea.

Când am ajuns acasă, Cinfa şi mătuşa Estera pregăteau în bucătărie mâncarea rituală tradiţională pentru prima cină a Pesahului, întinseseră o reţea de boabe de orez pe cea mai bună faţă de masă albă ca să caute impurităţile. Casa era plină de miresme îmbietoare, umede; un miel splendid se frigea încet la proţap pe vatra noastră, sucurile lui înmiresmate picau şi sfârâiau pe jar. După mirosul ameţitor, am ştiut că friptura fusese stropită cu grăsime din pungile alea bogate în seu care sunt cozile de oaie – un secret culinar adus de Estera din Persia.

— Miroase divin, am spus eu.

— Rugăciunea înaintea mâncării, m-a luat peste picior unchiul şi s-a furişat în pivniţă.

Am luat o piuă şi un pisălog, mere, nuci, curmale şi miere cu mine în prăvălie; aveam să pregătesc *harose*tul în

pauzele dintre clienţi.

Fiindcă servea clienţii, mama nu mai trebuia să le ajute pe Cinfa şi pe Estera la bucătărie. Prăvălia a fost liniştită până când mi-a venit ideea să expun lângă uşă bananele sosite recent din Africa Portugheză. Poate a fost o coincidenţă, dar deodată să vezi năvală. Evreii nemărturisiţi m-au ţinut ocupat toată după-masa cu comenzi de ultim moment pentru prima cină tradiţională de Pesah. La vremea când nori roz şi aurii începeau să aprindă cerul vestind apusul de soare, eram sleit de puteri. Am zăvorât uşile, am tras perdelele şi am stat singur cufundat în rugăciune tăcută până când unchiul m-a chemat în bucătărie. Arăta splendid în veşmintele lui albe, îşi pieptănase părul învârtejit în faţă pentru Şabat.

— N-a trecut cumva Reza pe la prăvălie? a întrebat el cu voce plină de speranţă.

Vara mea, Reza, singurul copil în viaţă al unchiului şi al Esterei, se căsătorise de curând şi urma să-şi petreacă Pesahul cu familia soţului ei.

— Nu. Trebuia să treacă? l-am întrebat eu. Parcă a zis că nu ştie dacă poate să vină diseară.

— M-am gândit că poate cine ştie… unchiul mi-a luat mâna şi mi-a spus întristat: Am găsit chipul lui Haman pentru Hagada mea. Acum toată lucrarea noastră se va desfăşura fără poticneli. Aşa cred.

Maestrul meu ilustra o Hagadă pentru o familie de evrei nemărturisiţi din Barcelona şi nu reuşise multă vreme să găsească printre cunoştinţele noastre un chip care să-i folosească drept model pentru Haman. Dar de ce era trist? Fiindcă lipsea Reza? N-am mai avut timp să întreb fiindcă el a şi început să mă binecuvânteze. L-am îmbrăţişat şi, după cum îmi amintesc, pentru prima dată el şi-a lăsat trupul să răspundă iubirii mele. Câştigasem eu în ultimele zile o mai mare încredere din partea lui? Şi

deodată, animat de forţa sa fermă, de parcă absorbise energia şi preocuparea mea, m-a sărutat pe gură şi m-a ţinut strâns.

— Pesahul e aici! a şoptit el. Amândoi am zâmbit deodată jubilând.

Cinfa şi Iuda au pus masa. Pe farfuria din ceramică galbenă ca şofranul pe care o făcuse pentru noi Samir, vecinul nostru, erau aranjate frunze de coriandru, lăptucă, omletă şi os de miel la grătar, părţi simbolice ale mâncării. Cu încuviinţarea Esterei, am adăugat o lingură de *haroset*, reprezentând mortarul cu care israeliţii robi au construit mormintele, palatele şi piramidele Egiptului. *Maţa* noastră era pusă sub un şervet din olandă. Pocalul de argint pus în mod tradiţional deoparte pentru Elia încununa un colţ lângă locul unchiului meu.

Cum să explic această primă seară a Pesahului? Cuvinte şi chipuri ale alinării, ale îmbărbătării? Ale bucuriei ameţitoare? întristare pentru cei plecaţi acum dintre noi? Ne-am aşezat la locurile noastre uniţi de aura comună a pregătirii. Unchiul, ca întotdeauna, ne călăuzea prin ritual. Pesahul e în esenţă o sărbătoare a amintirii, o re-spunere a povestirii în care Dumnezeu i-a scos pe evrei din robie, dar are şi un miez ascuns. Înăuntrul trupului Torei, pliat ca pasărea fenix în oul său, se află povestea călătoriei spirituale pe care o poate face oricare dintre noi, de la robie la sfinţenie. Hagada Pesahului e un clopot auriu ale cărui tonuri cântate ne spun: amintiţi-vă totdeauna că Pământul Făgăduinţei e în voi!

Pentru început, mama a aprins o lumânare de la vatră, apoi a aranjat lumânări aprinse pe treptele minuscule ale candelabrelor la cele două capete ale mesei noastre. Prezentul şi trecutul erau unite. Noi eram israeliţii care-l aşteptau pe Moise la Sinai, tot aşa cum masa, drapată în alb, devenea altarul nostru, iar bucătăria,

templul nostru din deşert.

Apoi, unchiul, care era călăuza noastră, a fost cel ce a deschis poarta preasfântă, primordială, a sărbătorii şi a intonat binecuvântarea primelor patru cupe cu vin pe care le bem potrivit tradiţiei.

— Binecuvântat eşti Tu, O, Domnul Dumnezeul nostru, Rege al Universului, creator al fructelor viţei-de-vie. Unchiul cânta în ebraică, vocea lui melodioasă fiind ecoul plin de iubire al chemării trompetei cu care el obişnuia să înceapă slujba în zilele de odinioară când informatorii din rândul vechilor creştini nu începuseră încă să tragă cu urechea. După ce a repetat chemarea şi versetele următoare în portugheză, astfel încât Iuda – ale cărui lecţii de ebraică rămăseseră în urmă – să înţeleagă, vocile tuturor celor adunaţi au împletit un singur fir al promisiunii şi solidarităţii: *Quem tem foame que venha e coma*. *Todo necesitado que venha festele Pessá*. *Este ano aqui*, *no próximo em Israel*.

Este ano escravos, *no próximo homens livres*. Lăsaţi-i pe cei ce flămânzesc să vină şi să mănânce. Lăsaţi-i pe cei sărmani să vină să sărbătorească Pesahul cu noi. Anul acesta suntem aici, anul ce vine poate vom fi în ţara lui Israel. Anul acesta suntem în robie; anul ce vine poate vom fi liberi.

Ceva mai târziu, unchiul a început să taie bucăţi de miel aburinde peste *maţa* noastră şi a explicat că fiecare literă a alfabetului ebraic e guvernată de un înger şi îngerii adunaţi în cuvintele noastre scrise şi vorbite sunt cei ce făptuiesc miracole de care se minunează oamenii obişnuiţi.

Cu siguranţă, rugăciunile noastre din seara aceea au fost pline de har.

Totuşi cât de fragili sunt îngerii! Magia lor a fost spulberată într-o singură clipă. Cinfa se dusese să deschidă poarta curţii pentru Elia, profetul, al cărui spirit

intră, după cum se spune, în fiecare casă în timpul Pesahului. Ţipete ascuţite venind de foarte departe au pătruns în casă odată cu năvala aerului rece. Maestrul meu a sărit în picioare. Cuvintele erau în ebraică. S-a auzit din nou un ţipăt venit din depărtare. Apoi tăcere.

— Ce să fie? a întrebat mama.

Unchiul pălise.

— Nimic, a zis el absent, vrăjit parcă de o viziune. Şi cât a durat masa n-a mai scos niciun sunet. Doar la sfârşit a spus cuvintele de încheiere a ceremoniei. „În anul ce vine la Ierusalim”, au fost cuvintele eternei întoarceri acasă cu care am încheiat, dar cuvintele au căzut seci între noi.

În ziua următoare, la cântatul cocoşilor, la poarta noastră a fost lăsat în mod misterios un sul de pergament care răspundea la întrebarea pusă de mama. În codul noilor creştini, se spunea: *în noaptea trecută şaisprezece rândunele n-au reuşit să-şi însemneze cuiburile şi au fost luate de Faraon. Pasărea ta, Reza, e printre ele*.

Aşa cum s-a dovedit, verişoara mea Reza împreună cu oaspeţii ei la masa rituală clandestină fuseseră arestaţi în seara precedentă şi duşi cu căruţa la închisoarea oraşului. Probabil cineva îi parase. Asistase unchiul la asta printr-o fereastră mistică sau doar ghicise că se petrecea ceva groaznic?

În timp ce citeam pergamentul, mama a spus:

— Estera şi unchiul s-au dus să apeleze la aristocraţii creştini noi care slujesc la Curte şi speră că unul dintre ei se va hotărî să-i ajute.

Era Şabatul, ziua dinaintea celei de a doua nopţi sfinte a Pesahului, şi eu am fost foarte pios în zilele acelea, aşa că m-am hotărât să contribui şi eu la eliberarea Rezei, psalmodiind toată dimineaţa şi toată după-amiaza. Totuşi, fără efect: Chiar înainte de apusul soarelui, mătuşa şi

unchiul meu s-au întors acasă plini de praf şi deprimaţi.

— Unul dintre evreii de la Curte va încerca să intervină, a zis maestrul meu fără convingere şi s-a scărpinat în creştet mânios. Toţi ceilalţi… picură lacrimi şi bălmăjesc vorbe mincinoase.

În seara următoare, abătut din cauză că Reza continua să fie în închisoare, unchiul a venit la mine în pivniţă şi a pomenit pentru prima oară de posibilitatea ca noi să plecăm din Portugalia.

— Dacă ţi-aş cere să pleci definitiv din ţara asta, ai merge? a întrebat el.

— Da, dacă ar trebui, am replicat eu.

— Bine. Dar mama ta… ar putea să plece?

— Ea e înspăimântată. Duşmanul pe care-l cunoşti e adesea mai uşor de suportat decât duşmanul necunoscut.

— Aşa e. Şi, dacă mama ta nu pleacă, mă îndoiesc că Estera o va face. Nici Reza, acum, că s-a măritat şi încearcă să-şi întemeieze o familie. Măcar de-am reuşi s-o aducem acasă.

— De asta ai fost atât de tulburat? Vrei să plecăm? Dar dacă ai cere să…

Unchiul a îndepărtat cu un gest întrebările mele, a început să psalmodieze rugăciunea reginei Estera, versuri cu semnificaţie aparte pentru noi, fiindcă şi ea fusese silită să-şi ascundă iudaismul: „Ajută-mă pre mine fiindcă doar Domnul mă poate ajuta. Fiindcă îmi iau viaţa în mâini…”

Îşi încleştase atât de tare pumnii încât i se albiseră încheieturile degetelor şi buzele îi tremurau. Am sărit în picioare, am întins mâinile spre umerii lui. Din ochi i-au ţâşnit lacrimi. Sărmanul meu unchi, m-am gândit eu, Portugalia îi împinge trupul la limitele suportabilităţii.

— Curtenii evrei vor izbuti să obţină eliberarea Rezei, am zis eu. După aceea, dacă vrei, vom plănui cum să plecăm. Cum, necum, îi vom convinge pe toţi. Dar acum

trebuie să te odihneşti. Hai, te ajut să urci scările. Să te sprijini de mine până ieşim din deşert.

— Să stăm aici, a zis el. Te rog. A dat din cap arătând că-mi acceptă ajutorul şi a zis: Condu-mă la covoraş. Atmosfera rugăciunii mă ajută.

Am stat împreună în tăcere în timp ce el şi-a şters ochii cu mâneca robei. Apoi, şi-a pus mâna pe capul meu şi a spus cu glasul frânt:

— Unde e panglica de pergament cu amândouă numele noastre pe ea pe care ţi-am dat-o?

— Am pus-o în cufărul meu la loc sigur.

— Bine. A zâmbit frumos. E o mare alinare să ştiu că ai pergamentul ăsta.

L-am prins de braţ.

— Uite ce e, unchiule, orice-ar fi să…

M-a oprit apăsându-şi mâna pe fruntea mea.

— Eşti un urmaş demn de laudă, a zis el. În ciuda cuvintelor pe care ţi le pot striga când mă mânii, n-am regretat niciodată că eşti ucenicul meu. Niciodată. După ce vei fi trăit mai mult şi vei fi pus mai mult din rugăciunea ta în faptă, vei fi un mare ilustrator. Odată, tatăl tău mi-a spus: „În sufletul lui Beri al meu locuieşte un leu al cabalei”. Şi a avut dreptate. Fireşte, e o binecuvântare să fii însoţit pretutindeni de un asemenea leu. Dar o sălbăticiune, chiar una născută din cabală, poate deveni uneori incomodă. Acum ascultă-mă cu atenţie. Până acum, nu prea avea importanţă, fiindcă ai trăit o viaţă de studiu. Dar, când vei ieşi în lume, când acţiunea în Regatele Inferioare îşi va ocupa locul îndreptăţit alături de rugăciune, s-ar putea să ai dificultăţi. Fiindcă niciodată nu vei fi în stare să porţi măşti ca noi ceilalţi. De fiecare dată când vei încerca să-ţi pui una, vei auzi mârâitul leului înăuntrul tău. Iată de ce ai fost atât de disperat atunci când s-a făcut convertirea – iată de ce, poate, Dumnezeu ţi-

a dăruit o viziune. Tu nu vei avea viziuni cu uşurinţă. Poate va trebui să trăieşti departe de lume o vreme. Ori să suporţi judecăţile lor pământene. Dar să te ţii tare şi să-l îmbrăţişezi pe leul dinlăuntrul tău. Înţelegi ce spun?

Când am dat din cap afirmativ, a continuat:

— Atunci, gata cu vorbăria. Vai de capul călăuzei spirituale care-şi umple ucenicul cu trufie. Noi suntem ameninţaţi din toate părţile şi, de vrem să supravieţuim, trebuie să muncim din răsputeri. Lucrul acesta e mai important decât talentul sau vocaţia. Leul tău trebuie să lucreze!

Unchiul şi eu stăteam la mesele noastre de lucru. În timp ce picta planşa cu Haman şi Mordehai, a început să mă cerceteze cu ochi înduioşaţi. Am simţit că-mi mângâia forma cu privirea lui intensă ca să-şi aducă aminte că – în ciuda întemniţării Rezei – lumea e încă bună şi frumoasă.

A doua zi, duminică, imediat după ce orologiul din turla catedralei a bătut de şase ori, s-a auzit o ciocănitură la uşa dinspre stradă a camerei mamei mele. Ea m-a strigat. Am urcat în goană din pivniţă înarmat ca un prost cu o pensulă din păr de hermină. În odaia ei stătea un sclav negru, frumos ca miezul nopţii. El purta o haină din mătase albastră şi jambiere galbene. Ţinea în mână o scrisoare sigilată cu ceară roşie groasă.

— De la dom João, a spus el într-o portugheză poticnită, referindu-se la unul dintre evreii de la Curte la care apelaserăm pentru ajutor.

Estera a intrat în fugă şi a înţeles numaidecât. Mi-a făcut semn cu capul să iau mesajul, şi-a acoperit gura cu mâinile strâns împreunate, a început să mormăie în persană. Am luat nota, i-am rupt sigiliul şi am deschis-o. „L-am sedus pe Faraon cu aur, se spunea. Rândunelele vor fi acasă înainte de căderea nopţii”.

În timp ce eu împingeam în faţa sclavului reticent

stafidele rămase de la livrările matinale de fructe, Estera a ieşit să-l anunţe pe unchiul. Când am ajuns în bucătărie, ei se îmbrăţişau.

— Mi-ar plăcea să fiu acolo când iese din închisoare, spunea maestrul meu.

Estera l-a mângâiat pe obraz.

— Am să încălzesc nişte miel pentru ea. Deodată l-a privit sever şi l-a ameninţat cu degetul: Dar când te întorci acasă te culci imediat!

Unchiul a dat din cap că da, ca un băieţaş. Mie mi-a spus:

— Beri, am nevoie să faci pentru mine două comisioane. A scos un manuscris din taşcă şi mi l-a dat. Mai întâi, să duci această Carte a Psalmilor. Ştii unde locuieşte nobilul care a comandat-o? Când am dat din cap afirmativ, el a zis: E un bilet înăuntru. M-a privit grav. S-o dai numai stăpânului casei. Numai lui! Pe un ton mai firesc a adăugat: Apoi să iei nişte vin cuşer de la Samson Tijolo. Mi-a înmânat un sul de pergament legat cu fundă roşie. Scrisoarea asta e pentru el.

Unchiul şi cu mine am ieşit din casă împreună, dar el a luat-o spre nord, spre închisoare, în vreme ce eu m-am îndreptat spre vest. La despărţire ne-am sărutat. Doar atât. Dacă aş fi înţeles că după evenimentele din următoarele ore nu voi mai simţi niciodată că mă mişc într-o lume vegheată de un Dumnezeu iubitor, nici om, nici demon nu m-ar fi putut împiedica să mă agăţ de maestrul meu şi să-l implor să-şi folosească toate puterile pentru a schimba viitorul. Ar fi putut el să combine nişte prafuri şi elixiruri ca să creeze o altă soartă pentru noi? Cât de tare mă tem să bat la porţile mele pentru a obţine un răspuns!

Am încercat mai întâi să predau Cartea Psalmilor, dar n-am putut fiindcă stăpânul casei nu era acasă. Apoi, m-am îndreptat spre porţile Lisabonei şi pe drum m-a inspirat

Dumnezeu şi am cumpărat *alheiras* pentru sărbătorirea noastră. *Alheiras* erau cârnaţi inventaţi pe vremea convertirii noastre ca să ne salveze gâturile şi legile dietei evreieşti. Deşi semănau la formă şi gust cu amestecurile de porc, ei conţineau potârnichi afumate, prepeliţă sau pui, făină de pască şi condimente.

Am ieşit din oraş pe Poarta Sf. Ana şi două ore mai târziu, judecând după coborârea soarelui, băteam la uşa fermei lui Samson Tijolo. N-a răspuns nimeni, astfel că eu m-am furişat spre uşa beciului. Era deschisă. Am coborât şi am luat un butoiaş cu vin. Cum nu aveam nici cerneală, nici toc ca să pot scrie, am lăsat plata pe o masă de lângă uşă. Drept carte de vizită, am lăsat *maţa* din taşca mea. Samson va înţelege că eu am fost cel care-i lăsase scrisoarea de la unchiul meu şi luase vinul.

Până la Lisabona erau vreo opt kilometri buni şi, la întoarcere, povara mă scăldase în sudori cât ai bate din palme. Până să intru în oraş m-am odihnit în două rânduri la adăpostul umbrelor lungi de după-masă ale măslinilor fremătători. Într-un crâng de pini, cam la un kilometru depărtare de Poarta Sf. Ana, mi-am scos încălţările ca să simt acele, ascuţite şi uscate, sub tălpi. În timp ce căutam *maţa* ca să ronţăi ceva, am redescoperit hârtia căzută din turbanul lui Diego. S-a despăturit în forma talismanică a unei Magen David şi era scris: „Isaac, Madre, ziua a douăzeci şi noua a lunii Nisan”. Azi era a douăzeci şi patra.

În momentul acela, mesajul nu mi-a spus nimic.

După socoteala mea, era cam patru după-masa când am văzut din nou zidurile Lisabonei. Cu siguranţă, era o oră după a cincea oră canonică. În timp ce mergeam, auzisem clopotele bisericilor care chemau la rugăciune credincioşii din satele învecinate. La intrarea în oraş m-a întâmpinat mirosul înţepător de fum. Şi un murmur nedesluşit, parcă de la o mulţime aflată undeva departe.

Era straniu; casele aveau ferestrele şi uşile bine oblonite, prăvăliile fuseseră încuiate, ca pentru noapte. În jurul meu, străzi pustii, încinse de soarele după-amiezii. Am înaintat călcând cu grijă pe caldarâm. Sub zidurile de granit ale Castelului Maur, doi tineri muncitori care agitau coase au alergat după mine. M-am încordat cu gândul să fug, dar mi-am dat seama că e inutil. Unul a pus tăişul coasei la gâtul meu. Ţinea de păr capul retezat al unei femei tinere. Sângele ei picura pe stradă. N-o cunoşteam.

— Eşti *marrano*? a întrebat el, adică evreu convertit. Ochiul lui drept alb-lăpos şi bulbucat reflecta frica mea cu o scânteiere de răutate. Fiindcă de data asta o să-i căsăpim pe toţi *marranos*!

Inima mea bătea puternic o rugăciune pentru viaţă. Am scuturat din cap, i-am înmânat pachetul meu.

— Uită-te aici!

El l-a trecut prietenului său bărbos, care s-a uitat în pachet, a mirosit şi a mârâit.

— Cârnaţi.

Mi-a dat pachetul înapoi.

În timp ce eu îi aduceam mulţumiri lui Dumnezeu, bărbatul chior a lăsat în jos coasa şi a întrebat:

— E vin? Când am dat din cap afirmativ, a luat butoiaşul.

Respiraţia mea era nesăţioasă şi tremurătoare.

— Mirosul… de unde e…

— Un rug sfânt în Rossio. Dominicanii vor să trimită un semnal lui Dumnezeu cu o vâlvătaie creată din carne de evreu.

Teama pentru soarta poporului meu mi s-a răsucit în viscere şi m-a împiedicat să mai pun întrebări. Amândoi bărbaţii au băut pe săturate, apoi au închis canaua. Eu mă uitam încremenit la capul femeii. Ochii ei nu erau lipsiţi de expresie. Şi-atunci? Ce voiau să spună? îi era silă de lumea

asta? Am luat înapoi butoiaşul pe care mi l-au oferit acum mie, un frison s-a răsucit în pieptul meu, produs parcă de un spirit care fuge. Bărbosul a ţinut ridicat capul care se bălăngănea, a lins-o pe obraz de două ori de parcă savura sudoarea unei iubite. Şi-a dezlegat brăcinarii pantalonilor, a permis ca neruşinarea penisului său necircumcis să iasă afară. Degete crăpate şi murdare au deschis gura neagră a femeii. O ţinea în dreptul brâului. A început să facă ceva atroce, de nedescris. Celălalt privea în timp ce se apăsa pe trup cu palma. N-am cutezat să închid ochii, dar mi-am întors privirile. Când s-a terminat grohăitul, şi-a legat din nou pantalonii şi a zis:

— Fii atent. Vezi unde te duci. Unii oameni sunt luaţi drept evrei!

După ce muncitorii au plecat, m-am aşezat pe vine sub o copertină. Ameţeala a cedat încet-încet. Vinul a luat ceva din acreala din gura mea. Erau vânaţi toţi foştii evrei?

Am gonit pe scările şi stradelele din Alfama până când am ajuns pe Rua de São Pedro. Poarta de la curtea noastră era trântită în stradă, îndoită şi contorsionată. Măgarul nostru dispăruse. Uşa bucătăriei era deschisă. M-am năpustit înăuntru. Tăcerea a crescut în jurul privirii mele. Tăciunii se stingeau pe vatră şi pe masă erau aşezate două ceşti. Lângă una era o *maţa*, ruptă în jumătate. Covoraşul nostru zdrenţuit era tras deasupra chepengului de la pivniţă.

— Unchiule! am strigat eu. Mamă!

Încremenit, derutat, m-am furişat în dormitorul meu, unde am găsit un peisaj cu paturi sfărâmate şi cufere prădate. Cercetând cu privirea prăvălia, am descoperit butoiaşe răsturnate. Măslinele vărsate formau un preş negru şi verde care se întindea peste prag până în Strada Templului.

Odaia mamei era goală, neschimbată. Când am atins

talismanul din pergament în formă de vultur pe care-l ţinea totdeauna pe perna ei, m-am gândit: *în pivniţa*… Se a*scund acolo cu toţii.*

Am tras binişor la o parte preşul de pe chepeng aşa încât să nu rup frânghia care ne dădea posibilitatea să o tragem la loc de dedesubt. Apoi ridicând şi chepengul, m-am strecurat în jos pe scări până la palier. Uşa pivniţei era încuiată.

— Eu sunt, am strigat în spaţiul negru dintre uşă şi cadrul ei. Unchiule, deschide. Tăcere. Am ciocănit uşor la uşă. Sunt eu, am strigat eu. Mamă, oricine e acolo… sunt eu, doar eu. Când m-am uitat înapoi în susul scării în bucătăria tăcută, o nelinişte grea a făcut să-mi tremure picioarele.

Am bocănit tare în uşă, am strigat din nou. Niciun răspuns.

Eram sigur că nu i se putuse întâmpla nimic unchiului, omul nostru, omul miracolelor, maestrul întru Cabala care cânta fugi cu Tora şi Talmudul şi Zoharul. Un asemenea maestru al misticii nu putea fi ucis cu instrumente făcute de om. Dar Iuda sau Cinfa… Dar dacă ei erau înăuntru şi nu strigau de frică? Ori era pivniţa goală? Fugiseră oare cu toţii? Poate că maestrul meu avea un mod secret de a încuia uşa pe dinafară. Ca să protejeze cărţile. Da, probabil asta era.

Era o premoniţie? Simplă logică? M-a zguduit un fior legat de posibilitatea ca unchiului să i se fi întâmplat ceva îngrozitor. Stând deasupra menorei din mozaic, am început deodată să bat cu toată puterea în uşă. Până când zăvorul ei de fier a ieşit din lemn.

Eram înăuntru.

Mi-a pătruns în nări duhoarea uscată, grea, de levănţică şi de excremente. Mă holbam la două trupuri goale acoperite de sânge. Unchiul şi o fată. Zăceau la

câteva zeci de centimetri unul de altul, ea întinsă pe o parte, el pe spate. Mâinile lor aproape că se atingeau. Părea că degetele lor înmănuncheate se despărţiseră lunecând după ce ei plecaseră pe aripile somnului.

Capitolul III

Când i-am văzut, mi s-a tăiat respiraţia şi trupul meu s-a tras înapoi. Coboram înnebunit scările într-o peşteră caldă înconjurată de zgomot înăbuşit şi care respira în ritm cu balansul pereţilor. Unchiul era gol. Pe piept avea o perdea de sânge. Nici fata de lângă el nu era acoperită cu nimic şi era de asemenea scăldată în sânge.

Din cauza mirosului pestilenţial îmi lăcrimau ochii. Gemând, îngenunchind deasupra maestrului meu, am întins mâna şi i-am prins încheietura, i-am căutat pulsul, şi mi s-a răspuns cu o tăcere îngheţată.

Îi luaseră viaţa vechii creştini răzvrătiţi!

M-am uitat disperat între cele două trupuri ca şi cum aş fi cercetat înscrisuri necunoscute. Făceau cumva dragoste? Cine să fie ea?

Gâturile şi torsurile erau înconjurate de panglici cafenii lichide. M-am lăsat pe vine lângă capul unchiului. Pe gâtul lui, se răsfrânseseră două buze de piele dintr-o spintecătură adâncă udă încă de sânge.

Să mă ajute cineva, m-am gândit eu. Doamne Dumnezeul meu, rogu-te ajută-mă.

O spaimă rece mi s-a ghemuit în măruntaie şi m-a apăsat pe piept când am înţeles că am rămas singur, că voi fi pe veci fără maestrul meu. Un val de greaţă s-a ridicat în mine şi am vomitat peste plăcile de ardezie ale podelei până când mi-a picurat din nas un lichid înţepător.

Ca să mă încălzesc mi-am cuprins umerii cu mâinile. Nu trebuie să schimb nimic, m-am gândit eu. Nu înainte ca eu să-mi fi întipărit scena ca pe un pasaj biblic în memoria mea pentru Tora. Nu trebuie să leşin!

Covorul pentru rugăciune avea pete roşii, se îmbibase cu siropul vieţii vărsat de ei.

Dar uşa fusese încuiată foarte bine. Cum a putut ucigaşul să iasă de-aici?

Sau e aici?

Am sărit în picioare, am apucat cuţitul. L-am ţinut în faţa mea ca pe o torţă în întuneric. M-am întors spre scări, apoi m-am rotit. Speranţa a tăcut şi au început să-mi tremure picioarele.

Totuşi, ceramica de pe zid şi ochiurile de geam, mesele de lucru şi scaunele au răspuns privirii mele fără să se clintească. Camera era goală, părea găunoasă, asemenea cuştii toracice a unui animal a cărui inimă a încetat subit să bată.

Momentul când unchiul mi-a dăruit panglica de pergament pe care mătuşa Estera scrisese numele noastre mi s-a arătat înrămat în tăcerea ce urmează unei psalmodieri. *Fireşte*, m-am gândit eu, *el ştia probabil că se apropie îngerul Morţii. De-aia m-a avertizat în legătură cu despărţirea noastră apropiată*.

Stăteam în picioare cu spatele lipit de zidul dinspre sud, împins violent în granitul lui de imensitatea pierderii suferite şi mă holbam la ei.

Acum, după douăzeci şi patru de ani, fiecare detaliu îmi apare la fel de clar ca primele versete ale Genezei.

Maestrul zăcea întins pe spate, avea capul aplecat spre stânga într-o poziţie solemnă şi relaxată. Fata era întinsă pe partea stângă. Între trupul ei şi trupul lui era un spaţiu mare cât lungimea unui braţ de bărbat.

Tălpile unchiului erau în centrul covoraşului de rugăciune rotund, capul lui aproape de marginea acestuia. Ochii erau deschişi şi mai întunecaţi decât când trăia şi priveau în gol. Avea obrajii mânjiţi cu sânge, la fel şi smocurile de păr argintii şi zbârlite de deasupra urechii

drepte. Braţul stâng era lângă trup, cu palma în sus şi degetele îndoite. Braţul drept lăsa totuşi impresia că se întinde spre fată şi vârfurile degetelor lui se aflau la cinci centimetri de mâna ei întinsă.

Dacă, în clipele dinaintea morţii, unchiul sperase s-o aline pe fată cu atingerea mâinii sale, nu s-ar fi întors trupul şi capul lui spre partea dreaptă ca să se poată întinde mai mult?

M-am gândit că fusese omorât înainte de a ajunge în această ultimă poziţie şi îmi imaginam cum un călugăr dominican proptit în spatele lui l-a dezbrăcat, i-a tăiat beregata, sângele a ţâşnit şi s-a revărsat peste pieptul lui până la tălpi. După aceea, dintr-un motiv oarecare, fusese lăsat încetişor, ba chiar cu respect, pe pământ. Braţul drept al unchiului căzuse spre fată din întâmplare. Sau fusese aşezat acolo ca să dea impresia că el încerca să-i uşureze agonia. De ce? Erau bărbaţii care-i luaseră viaţa artişti ai morţii?

Fesele unchiului Abraham erau murdare de fecale. Alte excremente mânjite cu sânge dar peste care nu se călcase erau pe marginea covorului pentru rugăciune, lângă tufele de mirt şi levănţică pentru Şabat.

Duhoarea din încăpere era o combinaţie înfiorătoare de floral şi putred.

Fata nu putea să aibă mai mult de douăzeci de ani. Era subţire şi palidă, un boţ de fată. Cu părul şaten năclăit cu sânge închegat. Avea un metru cincizeci probabil, sâni tari, micuţi, albi ca marmura şi, de asemenea, în chenar de sânge.

Văzusem atât de rar trup de femeie nestânjenit de veşminte, încât impactul produs de rotunjimile ei graţioase şi de umbrele profunde avea să mă depărteze şi mai mult de prezent. Înlemnit şi neîncrezător, am privit-o intens o vreme ca şi cum îmi uitasem cu totul trecutul.

Fata avea coapsele şi gleznele murdărite de fecale. Ca şi la unchiul, două buze de piele se răsfrângeau din spintecătura lungă a gâtlejului ei. Totuşi fata fusese tratată cu mai multă nepăsare şi, după ce tăişul cuţitului îi eliberase sufletul din hotarele sale, fusese probabil aruncată pe jos ca un *trei*. Căzuse ca un buştean izbindu-se tare cu nasul de una dintre tufele de levănţică. Un ghiveci de flori a fost sfărâmat de capul ei, şi pământ şi fragmente de ceramică se împrăştiaseră până în dreptul scării. Nasul i se spărsese, se răsucise grotesc spre dreapta şi fusese acoperit cu o crustă de sânge. Acum fata zăcea pe partea stângă, cu capul vârât în subţioară, de parcă încerca să-şi ascundă ochii. Braţul stâng era întins direct spre unchiul; braţul drept era întors, sucit nefiresc şi băgat sub spatele ei. Picioarele ei erau trase puţin spre piept, ca şi cum ea încerca să se retragă în somnul ocrotit al copilăriei.

M-am pomenit că privesc foarte atent un inel de vânătăi în jurul gâtului ei, cam cu cinci centimetri mai sus de tăietură. Vânătăile păreau umbre făcute de un şirag de mărgele şi la început, fără logică, am crezut că erau într-adevăr semne făcute de un colier.

Apoi m-am uitat la unchiul şi am văzut că şi el avea asemenea umbre. Vânătăile înconjurau gâtul deasupra mărului lui Adam.

Fuseseră strangulaţi cu o frânghie cu noduri?

M-am lăsat pe vine lângă fată, i-am luat mâna stângă. Era foarte rece, dar nu înţepenise încă. Pe degetul arătător purta o verighetă din fire de aur împletite. Am scos-o, am băgat-o în taşca mea şi am şoptit: *Dea Domnul ca soţul ei să fie încă în viaţă şi să o păstreze*.

Deodată sunetul vocii mele a străpuns bezna neîncrederii iniţiale; am gâfâit sonor când mi-am dat seama că beregăţile lor fuseseră tăiate imediat sub inelul cel mare al traheii, parcă de un *şohet* care ucidea în

maniera rituală a tuturor măcelarilor evrei.

Îi condusese un nou creştin trădător pe discipolii Nazarineanului la unchiul meu, apoi aceştia îi spintecaseră beregata? Parcă-l vedeam pe monahul dominican care aţâţa gloata să se năpustească în pivniţa noastră, parcă vedeam cum maestrul meu e luat şi dat pe mâna mercenarului evreu ca un miel de jertfă.

A răsunat în mine numele neguţătorului de arme creştin nou, Eurico Damas. Rabi Losa ne transmisese ameninţarea recentă la viaţa unchiului proferată de Damas: *Dacă cumva vreodată vei şopti doar numele Damas în somn…*

Acceptase Damas o pungă cu bani de aur de la dominicani ca să divulge ascunzătorile celor mai respectabili membri ai comunităţii? Scrisese numele lui Abraham Zarco în capul listei sale?

Dar putea Damas să ucidă ca un *şohet*?

Privirea mi-a fost atrasă spre scară. Lumina venită de sus sclipea pe plăcile de ceramică ce decorau peretele dinspre răsărit şi îmi dezvăluia un model cu stele cu douăsprezece vârfuri care păreau să deţină o taină. Stele. Modele. Taine. Anii de instruire întru Tora şi Talmud mă învăţaseră să simt când propria judecată se abate de la calea logicii greceşti sau evreieşti şi mintea mea căuta insistent un model stabil în plăcile de ceramică cu ajutorul căruia să se limpezească. Privind vârtejul de smalţuri albastre, albe şi aurii, am permutat cuvântul *azulejo*, placă de ceramică, până când sensul cuvântului s-a şters şi au rămas numai ochii fixaţi pe o suprafaţă lucioasă. Dăruit cu libertatea care e deşertăciune, am înţeles ceva ce m-a făcut să mă ridic în picioare cu răsuflarea tăiată: sufletul unchiului nu putea fi pus în libertate de răsculaţii creştini. Găsisem chepengul închis, covorul persan zdrenţuit la locul lui. Gloata dezlănţuită n-ar fi omorât doi oameni, n-ar

fi închis uşa cu grijă în urmă şi n-ar fi tras covoraşul la loc. Sângele evreiesc care le încălzea mâinile i-ar fi încurajat şi ei ar fi ieşit de aici val vârtej răsturnând tot ce le ieşea în cale. Pivniţa noastră ar fi fost devastată!

M-am uitat în jur să mă asigur că încăperea nu fusese călcată de picior de creştin. Mesele de lucru şi dulapul-tezaur păreau neatinse. Dintre mobile, doar pe oglinda fixată pe perete deasupra mesei de lucru a unchiului se vedea o pată de sânge. Un singur pârâiaş cafeniu cobora de sub marginea de sus a ramei şi traversa suprafaţa de argint concavă.

Ţinuse asasinul o mână care picura sânge pe rama oglinzii în timp ce se holba la imaginea lui deformată? Sau legenda Oglinzii Sângerânde era adevărată?

Oricare ar fi motivul, aici nu pătrunsese niciun creştin. Căutarea fusese blocată de pragul secret al chepengului.

A mai venit o confirmare lăuntrică: *Aici nu fusese niciun măcelar evreu*! Fiindcă niciun măcelar nu ştia de existenţa intrării noastre secrete. Nici Eurico Damas n-avea cum să ştie de ea. Prin urmare, probabil au găsit chepengul deschis. Dar putea unchiul să fie atât de neglijent?

Mi-am lipit palma de pieptul maestrului meu, ca şi cum căutam răspunsul de la prezenţa lui. Un slab rest de căldură mi-a liniştit respiraţia. L-am cercetat să văd ce semne mai are, însă am găsit doar o vânătaie urâtă pe umărul stâng, cu o uşoară umflătură în jurul ei. Pielea lui albită părea groasă la pipăit, ca pielea tăbăcită, dar mai păstra o urmă teribilă a supleţii vieţii.

Presupun că murise de cel mult o jumătate de oră, cu puţin înainte de ora patru după-amiaza. Şi că nu se luptase cu asasinul.

I-am ţinut strâns mâna dreaptă, mâna pentru

binecuvântări şi pictarea anluminurilor, am început să-i examinez porii şi liniile ca şi cum căutam să descifrez limbajul de pe un pergament vechi. Deodată, pentru prima oară în viaţa mea, am simţit efectiv cum prezenţa lui Dumnezeu îmi părăseşte trupul. M-am rugat ca perdeaua de sânge de pe unchiul să fi fost vis, am numărat până la cinci, numărul cărţilor Torei, apoi mi-am întors din nou privirile… Aerul s-a comprimat în gâtlej ca şi cum s-ar fi închis un pumn. N-am putut să-l privesc; se porniseră hohotele mele, ascuţite şi profunde şi nesfârşite.

Cât timp am plâns? Sub presiunea unei asemenea emoţii timpul stă în loc.

Când binecuvântarea liniştii a coborât din nou asupra mea, m-am aşezat şi am început să mă legăn înainte şi înapoi. Mi-am amintit de un băieţel surd şi orb pe care îl văzusem cândva legănându-se în felul ăsta pe stradă şi acum am înţeles de ce. Când izolarea şi însingurarea nu cunosc hotare, trupul încearcă să se consoleze cu graţia propriei mişcări.

Când mi-am revenit, m-am pomenit că ţineam în mână un ciob de ghiveci de flori, un ciob zimţat. M-am aşezat lângă pieptul maestrului meu. Mi-am sfâşiat cămaşa şi am început că şterg sângele de pe masca deformată a chipului său. Buzele mele au sculptat numele lui ca într-un descântec.

Am observat şalul său însângerat făcut ghem lângă baza uneia dintre tufele de mirt şi mi l-am pus peste umeri. Ca să nu uit. Dar ce anume, habar n-aveam. Stăteam cu pieptul gol. Dârdâiam. Am curăţat din nou cerneala de pe degetele mâinii lui drepte cu cămaşa mea, am scos cu grijă inelul de topaz cu sigiliu. Coroana lui Dumnezeu prinsese în ea smaraldul strălucitor al ochilor maestrului, iar eu aveam nevoie permanentă ca lumina aceea să fie cu mine.

După ce am spus în şoaptă un *kadiş* pentru el, apoi

unul pentru fată, i-am luat mâna stângă ca să încep s-o spăl. De unghia degetului mare se prinsese un fir, unul singur. L-am ridicat în dreptul ochilor, am constatat că e de mătase neagră. Un nume a şovăit la marginea auzului meu şi a fost rostit în şoaptă de buzele mele: Simon Eanes, importatorul de ţesături.

Simon, prieten de familie şi membru al grupului de tâlcuitori al unchiului meu, fusese răscumpărat cu ani în urmă de la inchizitorii din Sevilla cu o adevărată avere, plătită în lapislazuli, de maestrul meu. Mâinile lui mi-au apărut acum în faţă, cu pumnii încleştaţi în mănuşi negre din mătase cusute pentru el de mama din resturile de la materialul doñei Meneses. Rostul mănuşilor era să protejeze de bătături palmele lui delicate când strângeau cârjele de lemn. El avea doar piciorul stâng – dreptul îi fusese amputat în tinereţe – şi umbla cu greutate.

Fusese firul smuls de pe una dintre aceste mănuşi?

Ca membru al grupului de tâlcuitori, el ştia bineînţeles de existenţa pivniţei şi cunoştea locul unde se afla chepengul.

Dar un bărbat cu un singur picior avea puterea şi echilibrul necesare ca să poată ucide ca un *şobet*?

Am băgat firul în taşcă, am cercetat celelalte unghii ale maestrului căutând fărâme de piele sau fire de păr. Nimic. I-am cercetat apoi faţa. Capilarele buzelor se spărseseră şi formau reţele zimţate. I-am închis pleoapele cu o uşoară atingere a mâinii. Pleoapele erau negre, pare-se învineţite.

Şalul de rugăciune însângerat al maestrului meu, care era pe umerii mei, m-a făcut să-mi îndrept privirea spre mesele noastre de lucru, locul nostru de activitate materială. Papucii unchiului şi roba lui albă se aflau dedesubt pe podea. M-am dus acolo şi am descoperit că un papuc era întors pe spate. Celălalt se găsea la peste un

metru depărtare. Se părea că fuseseră aruncaţi neglijent de la oarecare depărtare.

Toate veşmintele lui erau pătate rău de sânge. Unchiul fusese ucis când era îmbrăcat, apoi fusese dezbrăcat.

În timp ce mă învârteam în cerc, am cercetat atent pivniţa, căutând alte veşminte, şi m-am oprit doar o clipă, să-mi văd imaginea pipernicită reflectată de Oglinda Sângerândă. Cât de dezgustător şi de urât păream atunci, o fiinţă cu trăsături boţite şi ochi ca de şarpe şi cu părul încâlcit ca al Gorgonei.

În încăpere n-am găsit niciun lucru de-al fetei. Nici bluză, nici eşarfă. Nici măcar o fundă.

O posibilitate jenantă m-a făcut să închid ochii. În ultima vreme unchiul fusese foarte tulburat. Din motive pe care nu le lămurise niciodată pe deplin. Dar dacă fata fusese izvorul nefericirii lui, amanta care îi spusese că pune capăt legăturilor tainice de dragoste şi că asta era ultima lor întâlnire? Sau una care rămăsese gravidă şi îi dăduse un ultimatum: divorţează de nevasta ta sau eu dau în vileag cine e tatăl pruncului!

O dezbrăcase unchiul sus în casă, o condusese în pivniţă, zăvorâse uşa, o ucisese, apoi îşi luase şi el viaţa? Dar tăietura de-a curmezişul beregăţii… Era posibil să-şi fi făcut singur o asemenea rană? Era unchiul capabil să omoare o altă fiinţă care purta în pieptul ei scânteia lui Dumnezeu?

Şi unde era cuţitul? A rostit în şoaptă o formulă magică şi cuţitul a dispărut?

Când mi-am băgat mâinile pe sub trupuri să caut, mi-am ţinut respiraţia. Nimic în afară de senzaţia dezgustătoare de greutate moartă, rece, care cere insistent să fie înhumată.

N-am reuşit să găsesc nicăieri cuţitul. Totuşi, la

sertarele de jos ale dulapului-tezaur, am descoperit că fuseseră forţate capacele celor două cutii din abanos: mica noastră avere compusă din foiţă de aur şi lapislazuli dispăruse; asasinul – sau un alt hoţ – trecuse peste ingredientele mai puţin însemnate şi se îndreptase spre mineralele noastre cele mai preţioase.

Fireşte, nu conta *ce anume* luase ucigaşul, ci faptul că el cunoscuse *cu exactitate* unde se găsesc comorile noastre. Numărul celor care cunoşteau atât de bine dulapul-tezaur se puteau număra pe degetele mâinilor mele: familia, Farid şi Samir, tatăl său, şi membrii grupului de tâlcuitori.

Ucigaşul era probabil unul dintre ei.

Numele celor patru membri ai grupului unchiului sunau de parcă erau citite dintr-un decret regal.

Simon Eanes, importator de pânzeturi şi ilustrator de manuscrise.

Părintele Carlos, preotul, bărbatul căruia îi încredinţasem educaţia lui Iuda întru creştinism. Nu se certaseră el şi unchiul meu în legătură cu manuscrisul lui Solomon Ibn Gabirol la care Carlos nu voise să renunţe?

Diego Gonçalves, tipograful şi levitul evlavios care fusese atacat de băieţi cu pietre cu două zile în urmă, vineri dimineaţă.

Samson Tijolo, viticultorul solid la care fusesem în dimineaţa asta după vin cuşer.

În timp ce numele lui Samson răsuna în mine, mi-am amintit cu amărăciune de biletul pe care i-l trimisese unchiul şi m-am ocărit cu glas tare pentru că nu l-am citit.

M-am aşezat cu faţa la peretele dinspre est şi am privit fix modelul plăcilor de ceramică. Pentru prima dată am înţeles ce capacitate de deghizare are bărbatul pe care trebuia să-l aduc în faţa justiţiei, am înţeles că el ne prostise pe toţi cu masca prieteniei. Am simţit că dacă

vreau să-l prind va trebui să ştiu tot ce se petrecuse în pivniţa asta.

Am început să străbat încet încăperea, păşind cu mare grijă ca o *Mantis Religioasa*, insecta carnivoră numită călugăriţă, străduindu-mă să-mi întipăresc scena în minte, centimetru cu centimetru, ca şi cum mi-aş fi plimbat degetele peste o porţiune desfăşurată a sulului Torei.

O singură mărgea cu urme de sânge se afla după piciorul uneia dintre mesele noastre de lucru. Era întunecată la culoare, cu dungi subţiri şerpuite. Când am luat-o de jos, mi-am imaginat un rozariu sau colier strâns în jurul gâtului unchiului. Fusese al părintelui Carlos?

Am strecurat mărgeaua în taşca mea.

Două urme groase de sânge pătau marginea de jos a uneia dintre cele două tapiserii din piele care împodobeau peretele vestic al pivniţei. Între aceste două pete se afla o linie dreaptă unde pielea fusese spintecată. Fără îndoială, mâna ucigaşului îndoise secţiunea asta a tapiseriei în jurul lamei şi trăsese violent cuţitul în jos ca să-i cureţe tăişul.

Urme însângerate de sandale duceau înainte şi înapoi între peretele dinspre vest, covoraşul de rugăciune şi scară, dar nu continuau în sus pe trepte. Ucigaşul fusese prins în capcană, căuta disperat o cale de ieşire, apoi pur şi simplu s-a făcut nevăzut.

Câţi oameni lăsaseră urme de picior? Ale unchiului şi ale fetei se distingeau lesne pe covor. Aş spune că asasinul purtase sandale şi labele lui erau cu vreo trei centimetri mai lungi şi mult mai late decât ale unchiului.

Să fi fost urmele lui Diego ori Samson? Ambii aveau picioare de Goliat.

Sau nu fusese doar un singur ucigaş? Suprafaţa aspră a covoraşului păstra urme, dar nu foarte clare, şi pe ardezia întunecată ar fi fost imposibil să deosebesc urmele lăsate de tălpile a doi sau chiar trei asasini, dacă mărimea

şi forma lor erau asemănătoare.

Simon importatorul de pânzeturi... M-am gândit din nou la el. Chiar şi un bărbat cu un singur picior ar fi putut ucide ca un şohe*t, da*că ar fi folosit surprinderea ca armă împotriva unui cabalist care psalmodia. Da, dar el ar fi produs o urmă a piciorului stâng. Se vedeau însă foarte bine cel puţin două urme de sandale de la piciorul drept pe care nu le lăsase unchiul.

Prin urmare, dacă era implicat, Simon avusese un partener.

Dar mă întreceam pe mine. Se putea ca firul să fi fost plasat pentru a îndrepta bănuiala spre Simon iar mărgeaua să fi fost lesne lăsată de o mână vicleană ca să proiecteze lumina falsă a îndoielii asupra părintelui Carlos. Chiar şi urmele de paşi puteau fi falsificate.

M-am aplecat peste pieptul unchiului şi i-am ridicat mâna stângă ca să-i examinez unghia de la degetul mare. Unghia era foarte îngrijită, aşa cum se cuvine, mai puţin în locul unde o spintecătură micuţă acoperită cu sânge agăţase firul. Nu era deci verosimil ca firul să fi fost plantat acolo de un tâlcuitor care dorea să-l implice pe Simon?

Fără să mă gândesc la urmări, am dus la buze mâna pe care o ţineam, ca să primesc pentru ultima oară atingerea şi binecuvântarea unchiului. Când l-am tras la mine, am început să-l sărut pe obraji şi pe gură.

Eram plin de sânge. Vopsit cu sânge. Asemenea unei anluminuri trezite la viaţă.

Când am închis ochii, suflul rece al presimţirii m-a străbătut din cap până-n picioare. Fruntea mi s-a brobonit de sudoare. Părul de pe tot corpul meu părea să se fi zbârlit. Un ţipăt ce se năştea în pieptul meu a deschis violent o uşă interioară prin care a pătruns o viziune:

În jurul meu erau dealuri stâncoase, un peisaj

pârjolit. Şi arşiţă, uscăciune. Apusul soarelui proiecta umbre zimţate peste canioane şi peste coaste, dând scenei claritatea nudă a Torei. În depărtare, o lumină albă se înălţa la orizontul răsăritean şi se apropia. Pâlpâia în vreme ce continua să urce pe cer, ca şi cum se exprima folosind un cod şi aveam eu impresia că ea călătorea ca să transmită un mesaj. Cum stăteam în poziţie de rugăciune, s-a iscat acum în jurul meu o zarvă mare. Ca şi cum respira o creatură nevăzută – sau chiar aerul. Deodată, lumina albă a căpătat aripi şi a luat forma unui ibis superb şi luminescent. Ca şi cum pigmentul penajului său alb fusese distilat chiar din lună. Cu picioarele negre strânse în faţa corpului, pasărea a coborât în picaj şi a aterizat chiar în faţa mea, a alergat câţiva metri ca să se echilibreze, şi-a strâns aripile, apoi şi-a vârât ciocul ca o coasă în piept ca să-şi zburlească penele. Era de mărimea unui om. Aşa cum stătea maiestuos în faţa mea, ochii lui argintii şi mari păreau să conţină mercur lichid, să fie înzestraţi cu farmecul spiritual al lui Moise. A deschis şi a închis ciocul vorbindu-mi cu glasul unchiului. „Întoarce-te!” L-am ascultat şi am văzut că eram la marginea unei întinderi de apă, cam de vreo doi kilometri lăţime şi că sunetul bizar, ca de răsuflare, care se stârnise în jurul meu era doar zgomotul valurilor care se spărgeau şi se împrăştiau. Pe ţărmul celălalt, zeci de mii de oameni se înşirau ca furnicile şi urcau în grabă pantele unor dealuri îndepărtate. „Întoarce-te din nou cu faţa spre mine”, a zis ibisul. I-am dat din nou ascultare. „După cum bănuiai, anul acesta ai întârziat la Exod şi ai fost lăsat în urmă. Dacă ar urma să traversezi acum, va trebui să zbori. N-ai timp să aştepţi întoarcerea lui Moise”. Când am replicat: „Dar eu n-am aripi”, ibisul a zis: „Cabalistul n-are nevoie de aripi ca să zboare, ci doar de voinţa de a face astfel”. Felul în care a pronunţat cuvântul „voinţă” – *vontade* – era

dinadins ambiguu şi menit să sugereze *bondade*, „bunăvoinţă”. A zis atunci ibisul: „Acum, stai cu faţa spre sud”. Când am făcut-o, peisajul a îngheţat în timp. Mirosul de pergament se simţea pretutindeni în jurul meu şi am înţeles că marea şi dealurile şi chiar ibisul fuseseră doar figuri pe pagina unei Hagade ilustrate. Eu stăteam în picioare pe ţărmul egiptean pe o planşă care zugrăvea Exodul. Fusesem lăsat în ţara lui Faraon.

Strigăte venite din stradă m-au trezit la realitate. Fireşte, m-am gândit eu, presimţirea pe care o avusesem în timp ce îi priveam pe flagelanţi cu două zile în urma fusese precursoarea acestei viziuni. Dumnezeu încercase să vină spre mine şi să-mi arate asta începând de vineri. Cât de prost ascultasem atunci când era cu adevărat necesar!

Acum întrebarea era: aveam eu voinţa şi bunăvoinţa să-mi călăuzesc familia mea în siguranţă spre Ţara Sfântă?

Deodată, împinsă de frica trupului, mâna mea a tânjit după certitudinea concretă a cuţitului meu şi l-a înhăţat rapid din taşcă. Iuda şi Cinfa… Mama, Estera… Mi se încleştau pumnii când îmi evocam numele lor. Nevoia de a-i găsi m-a umplut cu o forţă atât de aprigă încât fiecare respiraţie părea să zvâcnească în plămânii mei.

În timp ce urcam în goana mare treptele, am scos din taşca mea Cartea Psalmilor pe care mă rugase s-o livrez unchiul; deodată greutatea în plus mă enerva deşi era neînsemnată. Totuşi, un gând m-a lipit din nou de perete: *Biletul din carte, pe care-l scrisese unchiul*! *N-ar putea să pună capăt derutei mele*?

Scrisoarea era strecurată între copertă şi prima pagină a manuscrisului. Stăteam în picioare pe treptele pivniţei, cuprins de groază; am rupt sigiliul de ceară.

Stimate şi preacinstite Dom Miguel, în faţa dumneavoastră se află şi Cartea Psalmilor comandată de

dumneavoastră şi nepotul meu Berechia. Vă întreb acum: se deosebesc ei atât de mult? Amândoi sunt frumoşi. Amândoi conţin lumi vrednice de ţinut minte.

Dacă aveţi vreo îndoială, uitaţi-vă în ochii nepotului meu. Aţi condamna la moarte o privire atât de bună şi de inteligentă?

V-am spus că există unele fiinţe create după chipul Domnului, care nu au picioare, ci doar pagini. Apoi, am încetat săpun întrebările care urmează pentru a nu vă speria. Însă disperarea îmi împinge pana pe pagina asta şi eu nu pot să o mai opresc.

Puteţi fi sigur că o carte nu respiră? Puteţi fi sigur că nu se înmulţeşte? Dacă nu aici în lumea umilă a vălurilor, atunci poate în Regatele Superioare?

Sunteţi dumneavoastră sigur că îngerii nu sunt cărţi pe care Dumnezeu le-a înzestrat cu formă?

Nu e însăşi Tora trupul lui Dumnezeu?

Vă spun dumneavoastră un singur nume: Metatron.

Repetaţi numele acesta pentru dumneavoastră. Spuneţi-l de o sută şaizeci şi nouă de ori, dacă aveţi curaj.

Îngerul Metatron va consemna faptele dumneavoastră bune sau privirea lui va sări peste numele dumneavoastră?

Sunteţi un naufragiat izolat pe o insulă. Eu sunt într-o barcă şi arunc spre dumneavoastră o frânghie. Nu e frânghia pe care o voiaţi şi eu nu sunt salvatorul în care vă puneaţi speranţa. O să vă jeliţi soarta şi o să vă deplângeţi dezamăgirea până când eu am să ridic ancora şi am să vă părăsesc? Sau veţi înţelege că nimeni nu primeşte chiar ce doreşte în viaţa asta? Nu vă veţi mulţumi cu ceea ce a dat Dumnezeu? La urma urmelor, o frânghie de la un evreu de pe o barcă ce traversează Marea Roşie de Pesah nu e ceva de lepădat!

S-ar putea chiar să constataţi că vă place să

călătoriţi.

Dacă aveţi vreo îndoială, uitaţi-vă la legământul care a fost întotdeauna cu dumneavoastră. Dumnezeu să vă binecuvânteze, oricare va fi hotărârea pe care o veţi lua.

Abraham Zarco

P.S. Mă aşteptam să-mi spuneţi apoi că doctorii creştini ar putea să-i redea scumpei mele Esteray soţia mea, fecioria!

Când am terminat de citit scrisoarea, în mine parcă s-a deschis o uşă. Miguel Ribeiro, cunoscutul nobil creştin, era probabil şi el evreu nemărturisit! Ce altceva ar fi putut unchiul să spună prin *legământul care a fost totdeauna cu dumneavoastră* decât capul circumcis al sexului său? E limpede, m-am gândit eu. Unchiul i-a adresat lui Dom Miguel o rugăminte greu de satisfăcut, pe care acesta probabil a respins-o. Altminteri maestrul meu nu l-ar fi pomenit pe Metatron, îngerul talmudic care consemnează faptele bune ale lui Israel.

Iar cererea de a repeta numele lui Metatron de o sută şaizeci şi nouă de ori era tipică pentru unchiul meu. De atâtea ori apărea în Vechiul Testament verbul *zakar*, a-şi aminti, în diferitele lui forme. De câte ori voia ca o persoană fără mare experienţă în filosofie să înţeleagă o interpretare dificilă a Torei, maestrul meu îi dădea persoanei respective să repete de o sută şaizeci şi nouă de ori o expresie sfântă legată de versetul în cauză. Încet-încet, prin canale cabaliste, înţelegerea începea să se formeze în mintea subiectului.

Era evident că solicitarea făcută lui dom Miguel de unchiul avea legătură cu cărţile. Cerea el mai multe fonduri ca să achiziţioneze nişte manuscrise descoperite recent? Găsise el o carte atât de deosebită, ceva atât de valoros încât stârnea lăcomia în grupul de tâlcuitori? Asta era legătura dintre biletul ăsta şi maeştrii cabalei?

În timp ce urcam treptele, am simţit pentru prima oară că păşesc pe poteca spre adevăr. Era implicat un tâlcuitor. Poate împreună cu o persoană din afara grupului. Ei îl omorâseră pe unchiul din cauza unui manuscris nepreţuit descoperit de el, ceva atât de valoros, înzestrat cu atâta forţă magică, încât a putut să transforme în plumb inima de aur a unuia dintre prietenii unchiului meu.

De sus, din capul scărilor, m-am uitat la maestrul meu şi la fată. Amândoi întinşi pe covoraş. Încercând să se atingă cu mâna ca… Gândul că ei ar fi putut cu adevărat să fi fost amanţi s-a îndepărtat de mine răsucindu-se, şi îndoiala a adâncit abisul morţii care mă despărţea de unchiul. Îl cunoscusem eu cu adevărat sau doar îl întrezărisem prin masca lui?

Deodată dinspre Strada Templului s-a auzit ţipătul unei femei. Le-am şoptit „la revedere” trupurilor de jos aşa cum o faci copiilor care dorm.

În bucătărie, am auzit vocile aspre ale unei mulţimi aflate chiar în dreptul uşii care dădea spre camera mamei mele. Paşi ce se furişau în curtea noastră. Când m-am uitat afară, am descoperit un băiat sfrijit şi desculţ, cu părul ca un pămătuf castaniu. Culegea lămâi din pomul nostru. Am ieşit din casă şi am şoptit cu voce ameninţătoare:

— Pleacă de-aici numaidecât!

A rămas cu gura căscată, s-a întors fulgerător şi a ieşit ca din praştie pe poartă.

Am început să mă uit peste zid după el, dar m-am lăsat imediat jos. În dreapta mea coborau pe Strada Templului spre râu o sută şi ceva de ţărani în ţoale aspre din în înarmaţi cu sape şi coase, târnăcoape şi săbii. Bătăile inimii mă clătinau dintr-o parte în alta. M-am aşezat cam un minut ca să pun capăt ameţelii, apoi m-am repezit spre magazie să iau cuie şi un ciocan.

Lucrând cu viteza disperării, am fixat cu nişte cuie

uşa chepengului de rama de lemn şi am tras la loc covoraşul zdrenţuit, gândindu-mă tot timpul: *Nu trebuie să i se permită nimănui să profaneze trupurile*. În odaia mea, mi-am pus rapid veşminte noi. Deşi cufărul meu fusese jefuit, mai rămăseseră totuşi la fundul lui o cămaşă veche din olandă şi nişte pantaloni. Hainele mele de dinainte, grele de viaţa vărsată a unchiului, au făcut cunoştinţă cu duhoarea de var a latrinei noastre.

Înainte de a pleca, m-am strecurat în casa lui Farid. Deoarece era surd n-am putut să strig la el ca să-l scot din ascunzătoare. L-am chemat în şoaptă pe Samir, tatăl lui. M-a întâmpinat tăcerea plăcilor de ceramică şi a pietrei. Am cercetat bucătăria şi dormitoarele. Casa fusese prădată, războiul lor de ţesut fusese sfărâmat. Dar nu era niciun semn de la ei. Probabil fugiseră. Ca să mă asigur, am bătut cu piciorul în podea de trei ori, apoi încă o dată, apoi de încă patru ori.

Formam numărul egiptean magic *pl*, semnalul pe care Farid şi cu mine îl foloseam în caz de urgenţă. Dacă ar fi fost aici, ar fi simţit numărul cu tălpile picioarelor.

N-a venit niciun răspuns.

Când m-am întors în curte, Roseta, pisica noastră, a venit în fugă la mine. Cele două vişine atârnate de mama la gâtul ei pentru identificare se legănau violent. Şi-a arcuit spinarea într-o unduire voluptuoasă, a tors, şi-a atins uşor blana cenuşie de piciorul meu. Am alungat-o împingând-o blând cu piciorul şi m-am îndreptat spre poarta noastră. Când am ieşit pe Rua de São Pedro, am văzut că spre vest, deasupra centrului Lisabonei, cerul era întunecat de fum. Am ţinut strâns cuţitul în timp ce mă gândeam la familia mea. Şi totuşi nu am mers înainte, în schimb am privit înapoi peste scuarul pustiu clădirea cu două etaje care se afla imediat în spatele arcadei de granit a Bisericii Sf. Petru. Odăile părintelui Carlos erau la ultimul cât.

Obloanele erau închise bine. Ca membru al grupului de tâlcuitori, era el implicat în asasinarea unchiului? Ori era totuşi cu putinţă ca familia mea să fie ascunsă împreună cu el?

Am urcat în fugă scara care ducea la locuinţa lui, câte trei trepte deodată, am găsit uşa încuiată. L-am strigat:

— Hei, deschide! am zis eu. O să fii mai în siguranţă cu mine. Să-mi spui doar dacă Iuda e cu tine. Să te ia naiba, răspunde odată!

Nimic. A pătruns în sufletul meu păcatul de a voi ca nişte bărbaţi să fi fost ucişi astfel încât să nu-i pot învinovăţi de crimă.

Am ieşit din nou afară, în piaţa stranie, pustie, ascultând strigătele care veneau din josul râului, picioarele au început să mă ducă mai aproape de norul de fum ce se înălţa din centrul Lisabonei. Înaintam cu greu, ca o carapace însufleţită, şi umbra-mi foarte lungă se retrăgea în spatele meu de parcă urmele picioarelor mele ar fi fost murdare.

În timp ce depăşeam zidul sudic al catedralei, a trecut în goană pe lângă mine un grup de femei care fugea parcă din faţa unei invazii, dar niciuna n-a încercat să mă oprească sau să mă avertizeze. Erau rândunele care fugeau de Faraon? Nu le-am privit feţele şi, în ciuda a ceea ce ar putea spune episcopii, sunetul scos de evreul care fuge din faţa morţii nu se deosebeşte de cel scos de creştinul îngrozit.

Un grup de tineri cu sape şi târnăcoape se postase în faţa Bisericii Magdalena, aşa că am tăiat-o la stânga şi m-am îndreptat spre râu. M-am pomenit pe Rua Nova d'EI Rei, în apropiere de Biserica Misericórdia. Prăvălia lui Simon, importatorul de pânzeturi, era doar la cincizeci de paşi spre vest. Când m-am repezit acolo, patru bărbaţi în

haine de negustori, care discutau în cadrul unei uşi, s-au uitat spre mine însă nu s-au clintit din loc. Ceva mai departe nişte copii ai străzii loveau cu piciorul un coş de nuiele împingându-l de colo-colo de parcă ar fi fost o minge din piele.

Toate obloanele de pe stradă erau închise, balcoanele goale şi nu se zărea nicio trăsură. Cum să vă explic efectul produs asupra mea? *Aşa arata un oraş când e invadat din interior*, m-am gândit eu. *Un oraş ţară viitor*. Mi-am imaginat că sunt o fantomă, m-am întrebat dacă pumnul meu va produce vreun sunet când a bătut la uşa prăvăliei lui Simon. Fireşte, a produs. Deasupra mea s-au deschis nişte obloane. Un bărbat bărbos cu pălărie albastră cu boruri largi s-a uitat spre stradă. Era maestrul João, proprietarul lui Simon şi vechi creştin.

— Termină cu ciocănitul ăsta! a strigat el.

— Nu ştiu dacă mă mai ţineţi minte… Sunt nepotul lui Abraham Zarco. Am venit pentru Simon Eanes. Trebuie să-l găsesc. Neapărat. E cumva acasă?

— Ai sosit prea târziu. Acum două ore au venit după el dominicanii. I-au spintecat burta, apoi l-au târât de aici… El şi-a smucit mâna în direcţia fumului ce se întindea ca o panglică deasupra Pieţei Rossio. Acum pleacă. Dacă ai avea puţină minte, acum ai fi în ascunzătoare!

— Înseamnă că a murit?

— N-ai ochi, idiotule? Doar vezi fumul. El e fumul ăla. Acum pleacă de lângă mine, câine *marrano*, înainte ca dominicanii să vină să mă ia şi pe mine!

Obloanele s-au trântit şi s-au închis.

Când mă îndepărtam, numele celorlalţi trei tâlcuitori erau şoptite în mine ca şi cum mă chemau într-un deşert biblic: Samson viticultorul, Diego tipograful şi părintele Carlos.

Următorul pas era să-l găsesc pe Samson; soţia lui,

Rana, o veche prietenă din cartier, nu-mi va ascunde adevărul. Dacă el se întorsese acasă scăldat în sângele unchiului, ochii ei îmi vor spune adevărul.

Piaţa Rossio s-a deschis în faţa mea ca o rană infectată unde forfoteau ca nişte viermi o mulţime de oameni care zbierau, se îmbulzeau în jurul trăsurilor blocate, îşi deschideau drum pe sub marile arcade ale Spitalului Tuturor Sfinţilor şi se sprijineau râzând în faţa balcoanelor şi de pervazuri. Pescăruşii se roteau în văzduh şi ţipau. Un bărbat în zdrenţe dansa cu inflamaţiile acoperite de cruste din care se scurgea puroiul pe picioare.

— Muşcat de o tarantulă! mi-a strigat o bătrână cu pielea tăbăcită. Nu se poate opri, nici măcar pentru asta! Femeia a râs, apoi s-a întrerupt sufocată de un acces de tuse de cotoroanţă.

Coloane de fum negru se înălţau deasupra capetelor mulţimii în faţa Bisericii Dominicane.

Dogoarea emoţiei m-a tras înainte. Dacă m-aş fi întors atunci ar fi fost ca şi cum m-aş fi îndepărtat de însuşi Dumnezeu. Sau de Diavol, când mă ataca. Numai sfinţii au acest gen de putere.

Deodată l-am văzut pe maestrul Solomon, bijutierul, la marginea mulţimii haotice. Mâinile lui prinse de un uriaş solid cu muşchi de fierar. Părul şi gâtul, mânjite cu căcat. A făcut o grimasă, semn că m-a recunoscut şi au început să-i tremure picioarele. Ochii lui îmi aruncau priviri care mă implorau să fug. Parcă îi şi auzeam glasul:

— Acum, Berechia, cât mai e timp!

Împins înainte, el a fost înghiţit brusc de mulţime.

M-am aruncat în mulţime luându-mă după el, am fost purtat spre centru de un val neaşteptat. M-a cuprins groaza că am să-mi descopăr familia captivă în mijlocul acestei gloate. Şi totuşi, o dogoare înrudită cu dorinţa

sexuală mi-a luat puterea. Înaintam, înaintam întruna, ca şi cum cădeam printre braţele unui vis şi, deodată, s-a făcut spaţiu. Un rug. Trosnind de flăcări. Lujeri portocalii şi verzi se desfăşurau spre acoperişul bisericii. În clopotniţă, un monah dominican cu o guşă enormă ţinea un cap tăiat în vârful unei săbii, îl arăta mulţimii şi îndemna cu voce aspră gloata:

— Moarte ereticilor! Moarte evreilor haini! Dreptatea Domnului Nostru să se-abată asupra lor! Să plătească pentru crimele comise împotriva copiilor creştini! Faceţi-i să plătească…

Focul degaja o căldură îngrozitoare ca şi cum ar fi fost întreţinut de masa trupurilor evreieşti care-i fuseseră dăruite. Înlemnit, foarte departe de raţiune, am tot privit până ce l-am recunoscut pe Necim Farol translatorul şi creditorul, care părea să mă privească insistent prin fereastra vâlvătăii. Avea capul carbonizat, negru, şi ochi albi, de peşte. Ca să mă cruţ, mi-am coborât privirile, dar acolo aproape de picioarele mele era capul lui Moise Almal frânghierul, aşezat pe o tipsie stacojie lichidă ca al lui Ioan Botezătorul. Jur-împrejurul rugului se vedeau bălţi de sânge din care creşteau trupuri.

Câteva secunde sau poate minute mai târziu, fiindcă o astfel de scenă nu respectă memoria secvenţială, capul lui Almal a fost înşfăcat de un individ bărbos care a plecat în goană cu el.

În timp ce urmăream năvala lui dementă prin mulţime, un bărbat fără cămaşă, asudat a început, ca un miner, să ciopârţească cu toporul trupul unei bătrâne întins pe pământ. I-au fost retezate mai întâi mâna stângă, apoi cea dreaptă. Dreapta avea un inel: acvamarinul senhorei Rosamonte, o vecină în vârstă care ne dăruia întotdeauna lămâi. Omul cu toporul era atât de captivat de plăcerea omorului încât n-a observat piatra preţioasă. El

râdea şi zbiera: „Cenuşa evreilor o să fie îngrăşământ bun pentru ogoarele noastre!” A azvârlit mâinile senhorei în mulţime. Au izbucnit aclamaţii şi eu am zorit după ei. Un matelot palid şi bubos ţinea acum mâna cu inelul pe capul său şi dansa şi cânta un cântec de beţie într-o limbă care ţâşnea parcă din burta lui. Când m-am postat în faţa lui, şi-a încetat zbânţuiala. Am deşertat toate monedele mele la picioarele lui şi am arătat spre trofeul lui. A dat din cap că da, e de acord, a stuchit cuvinte guturale, a azvârlit mâna sus în aer, spre pescăruşi. Mâna a căzut împroşcând sânge. Am înhăţat-o, am închis-o în taşca mea. De pe treptele de granit ale Bisericii Dominicane, strigătele vocii destinului m-au făcut să mă întorc:

— Moarte ereticilor! Omorâţi-i, acum!

Era un călugăr bondoc, cu ochi de bufniţă, înfăşurat în sutana sa, roba răului. Ţinea ca pe un scut heraldic un Nazarinean însângerat înălţat spre mulţime. Solomon bijutierul era acolo, zăcea pe caldarâm la baza treptelor bisericii. Cu burta în sus, sângera ca un câine rănit. Când am păşit înainte, a strigat numele meu, o dată, clar. Panglici stacojii îi brăzdau roba albă. Doi bărbaţi care grohăiau scăldaţi în sudoare şi sânge îl loveau cu scânduri ce închipuiau cruci nazarinene străbătute de cuie. Solomon, care mângâia foiţa de aur transformând-o în şoapte venite de la Dumnezeu. Solomon, care m-a sărutat pe gură şi a suspinat când a văzut Cartea Esterei pe care o ilustrasem pentru el. Solomon, care…

Asasinatul ăsta era o treabă a naibii de grea. La fiecare lovitură se iveau din bijutier stropi ca dintr-o fântână arteziană văzută din cer. Carnea sfâşiată a mâinilor lui înţepate se întindea să le facă să se oprească. Urlete. Urlete ebraice adresate regelui Manuel. Nu lui Abraham, nu lui Moise. Nu lui Dumnezeu.

— Oh, Doamne! Fă să se oprească! Să se oprească!

L-a înecat sângele care gâlgâia din gura lui.

— Să-l bărbierim pe evreu înainte să moară! a strigat unul dintre bărbaţi. A ridicat din rug o creangă aprinsă, a ţinut-o sub barba căruntă a lui Solomon şi i-a ars-o. Ochii bijutierului torturat se făcuseră imenşi de durere şi priveau sălbatici în mulţime cerând ajutor.

Ca şi cum săgeata ereziei mi-ar fi despicat mintea, m-am gândit: E un eşec al lui Dumnezeu că noi nu putem îndepărta o astfel de durere a unui semen şi s-o facem a noastră.

Un bărbat mătăhălos cu o cruce roşie pictată pe frunte, care ducea un topor ruginit, a ieşit brusc în faţă cerând în gura mare îndurare şi ploaie. Cu o învârtitură largă deasupra capului, el a proiectat tăişul zimţat pe gâtul lui Solomon. Viaţa a fost împroşcată tocmai până la picioarele mele, trupul lui zdrenţuit s-a prăbuşit ca al unei păpuşi şi din gâtul lui a ţâşnit sângele ca vinul nou dintr-un butoi.

Când mi-am venit în fire, bărbaţi creştini se uitau ţintă la mine. Fără să-mi dau seama, de groază, începusem să spun în şoaptă rugăciuni în ebraică! Ce tâmpenie!

Deodată m-a apucat o mână, m-a tras înapoi. M-a smucit tare. Un chip pe care îl cunoşteam. David Moise? Am fugit cu viteza imponderabilă a unui coşmar printre ziduri de braţe care voiau să ne înhaţe. Am trecut în goană printr-o pădure a mişcării. Pe după colţuri. În sus, pe trepte de piatră. Pe alei umbroase. Am intrat într-o casă. Pe o uşă care s-a închis ascunzându-ne în întunericul binevenit.

O mână s-a lăsat peste gura mea. Simţeam în obraz o răsuflare puternică. O voce cunoscută îmi şoptea numele.

— Ssst, taci, Beri, a zis el.

Era David Moise, fostul nostru hazan.

— Maestre David, l-ai văzut pe Solomon, bijutierul?

am întrebat eu.

— I-am văzut pe mulţi de-ai noştri, a spus el.

— Dar Solomon. Ai văzut…

Strigăte chiar din faţa uşii:

— S-o luăm pe lângă râu! Haideţi, ce mai staţi? Aduceţi căruţa!

Maestrul David mi-a acoperit gura cu mâna. Ne-am lăsat pe vine. Respiraţiile noastre urcau şi coborau la unison; apoi s-au despărţit.

— Mi-ai văzut cumva familia? Pe mama, pe Iuda…

— Nu. Dar ar putea fi oriunde.

— Trebuie să mă întorc… poate au reuşit să ajungă acasă. Trebuie să-i găsesc şi…

M-a luat de guler.

— Ascultă, singura cale de a-i găsi e să rămâi în viaţă. Trebuie să fugi.

— Cum a început asta? Cine se face vinovat pentru această…

— În Biserica Dominicană. Un crucifix cu o gaură acoperită de oglindă. Călugării au băgat pe furiş prin spate o lumânare aprinsă. Ei spun tuturor că lumina e semn de la Nazarinean, un miracol. Cam cu o oră în urmă, un nou creştin, Iacob Chaveirol, croitorul, a fost…

— Am fost la şcoală cu fiul său, Menni. E strălucit în materie de Tora. Un bărbat uimitor. Ţine o prăvălie pe…

— E un idiot! A spus că ar fi mult mai bine dacă Christos ne-ar da ploaie şi nu foc!

— Şi…?

— L-au omorât în bătaie. I-au spintecat burta şi i-au scos… Doi preoţi au instigat congregaţia să-i ucidă pe evrei. A fost ucis şi Isaac, fratele lui. L-au rupt în bucăţi. Capul din clopotniţă e al lui. Nişte mateloţi nordici au dat bani pentru lemnele rugului. Şi curând… şi curând… Glasul lui David s-a frânt.

— Şi de ce nu ne ia apărarea regele Manuel? Vreme de douăzeci de ani am fost încredinţaţi că…

— Regele Manuel? a oftat maestrul David. E laş, dar nu tâmpit. Ştie că dacă trimite trupe în ajutorul nostru, gloata îi va cere capul. Poporul îl urăşte aproape ca pe evrei. El va lăsa rebeliunii timpul necesar ca să se stingă de la sine, apoi va prelua din nou controlul asupra oraşului.

Ne ţineam unul de altul în tăcere. N-am putut să vorbesc despre unchiul; dezvăluirile mele ar fi confirmat că el nu se va mai întoarce niciodată la mine. Şi nu puteam să am încredere în niciun creştin nou până ce nu aflam mai multe despre asasinat. Am întrebat:

— Ai auzit ceva despre soarta părintelui Carlos sau a lui Diego tipograful? Când David a scuturat din cap, am adăugat: dar despre Samson viticultorul?

— Nicio vorbă, a replicat el.

Ochii mei se adaptau la semiîntuneric. Eram într-o casă a scării în spirală. Deasupra noastră, lumina slabă se filtra printr-un portal subţire acoperit cu un grilaj. Deodată, am zărit o faţă deasupra noastră, care privea foarte atent în jurul axului central al scării. Am făcut un salt. Am prins un picior. I-am înăbuşit un ţipăt cu mâna. Era o fată. S-a zbătut, dar am ţinut-o cu forţa fricii mele.

— Gata, gata! Nu-ţi fac niciun rău! am zis eu.

S-a mai luptat cu mine câteva clipe, apoi şi-a lepădat spaima. Îi simţeam pe mână respiraţia caldă.

— S-o ia naiba! a strigat şoptit hazanul.

— Oricum, nu putem rămâne aici, am zis eu. Suntem prea aproape de Rossio. Acum poţi să pleci şi ne întâlnim în faţă la *Porta de Santa Ana*, Poarta Sf. Ana. Dacă treci de mănăstire, pe culmea dealului următor e un stejar imens. Mă aştepţi acolo. Eu o ţin să nu strige până când dispari. Acum mi-am văzut bine prietenul. Şalul lui de rugăciune

fusese tras prin mantia lui sfâşiată. Şi, pentru numele lui Dumnezeu aruncă-ţi talitul.

— Şi tu ce faci? a întrebat el.

— M-ai salvat o dată. De restul mă ocup eu. Acum am înţeles ce se întâmplă, aşa că am s-o şterg. Da fă cumva şi scapă de şal.

— Nu pot, a zis el.

A ascuns din nou şalul în mantie.

— Şi tu crezi că Iacob croitorul era nebun? Ascultă, ne întâlnim dincolo de Poarta Sf. Ana.

Maestrul David s-a oprit ca şi cum se pregătea să vorbească, apoi m-a strâns de braţ şi a ieşit pe uşă în fuga mare.

Puterea şi frica produc o culoare a emoţiei diferită de oricare alta şi, cu fata strânsă în braţele mele, am simţit că trupul meu e argint, reflectant, dincolo de orice limite.

— Te las să pleci peste câteva clipe, am zis eu.

Îi simţeam răsuflarea fierbinte. Când mi-am desfăcut palma, ea şi-a îndreptat spatele şi mi-a tras degetele în gura ei. Limba ei lovea uşor ca o rugăciune sexuală în palma mea, descoperea căi ale dorinţei pe degetul mare şi pe arătătorul meu. Mi-a atins sexul cu vârful degetelor. S-a înghesuit o dată în mine împinsă de curiozitate. Intrarea şi ieşirea răsuflărilor noastre împletite imprimau ritm limbilor noastre care dansau împreună. Doi nebuni păcătoşi, asta eram noi, care ne aţâţam în casa unei scări în timp ce chiar în faţa casei era în curs o rebeliune. Ea m-a luat de mână.

— Haide sus, mi-a şoptit ea.

Are trupul viaţă proprie despărţită de minte? Cum de am putut să mă las condus de ea după ce îmi văzusem unchiul ucis? Sau cumva sexul îndeplineşte o funcţie tămăduitoare pe care refuzăm s-o recunoaştem?

Am urmat-o într-o încăpere întunecată de o perdea

lăsată. Încuietoarea uşii a ţăcănit ca un zăvor într-un vis. Dungile de lumină de la fereastră mi-au abătut atenţia de la ea. De aici, vedeam că ne aflam pe o stradă lăturalnică, la vreo cincizeci de paşi depărtare de Piaţa Rossio, chiar înăuntrul Cartierului Maur. Strigătele care ajungeau până sus păreau filtrate printr-o pânză deasă. Deodată, inima mea a sărit o bătaie: În faţa mea ardea chipul maestrului Solomon. Cu deosebirea că avea ochii de smarald ai unchiului Abraham. Ochii erau pustii, inexpresivi, reci şi priveau în gol pe lângă mine. Mâna fetei îmi mângâia fundul. M-am întors să-i caut gura, dar ea s-a lăsat în jos, a început să-mi mângâie dorinţa cu o căldură lichidă, vârtej de patimă sălbatică, ascunzându-mă înăuntrul unei umbre fără nicio formă şi toată doar nevoie, care mă înghiţea lacomă şi gemea cu disperare în timp ce eu o ţineam lipită de mine, îi învârteam părul pe pieptul meu care vibra şi îi lingeam petalele urechilor. Ca şi cum încălecam chiar pe contururile întunericului, am prins-o strâns de umeri şi i-am mângâiat dorinţa gâdilătoare a sânilor, am împins mai tare şi mai adânc în bezna umedă şi caldă până ce ea a gemut şi poate a ţipat, iar eu am explodat de parcă mă prăbuşeam într-o peşteră fără fund.

După ce a luat totul de la mine cu vârful înnebunitor al limbii ce palpa uşor, m-a mângâiat pe faţă.

— Să mă spăl, a venit o adiere de şoaptă. Uşa s-a deschis cu un ţăcănit, în timp ce stăteam întins pe pat. Zgomot de paşi care coborau în goană. *Marrano*! a venit strigătul ei. În camera mea a pătruns un evreu!

Mi-am legat brăcinarii pantalonilor şi am dat la o parte perdeaua. Ea era pe stradă lângă o trăsură, înconjurată de bărbaţi în mantale şi arăta în sus spre mine. Mi-am înşfăcat taşca şi am sărit pe palier, am traversat spre acoperiş, m-am furişat în jos pe o verandă de vizavi. Strigătele m-au propulsat înainte. Am alergat peste ţigle,

m-am năpustit pe streşini. Voci din apartamentul de dedesubt îmi atingeau auzul asemenea rafalelor de vânt. Ultimul ieşind a venit la fel de brusc ca închiderea unei cărţi. O cădere liberă de circa treisprezece metri ducea până la caldarâm. Mă despărţea de următorul acoperiş o distanţă cam cât înălţimea a doi bărbaţi.

— Opriţi-l pe evreu!

M-am întors de parcă aş fi vrut să înfrunt întreaga creştinătate. Un tânăr nobil pletos naviga stângaci pe acoperiş. Era înalt, subţirel, avea faţă slabă cu bărbia ieşită în afară, care trăda aroganţa unei persoane de viţă nobilă. Jambierele galbene erau mânjite de sânge, asemenea semnelor dintr-o scriere demonică. În mâinile lungi, elegante, ţinea o cravaşă.

Un vânător tânăr ieşit să-şi dovedească dibăcia în faţa prietenilor şi a familiei, m-am gândit eu. Iar eu o să fiu jertfit ca să se împăuneze el. În timp ce-l aşteptam, picioarele mele au căutat un punct de sprijin mai sigur. El s-a oprit la şase metri depărtare de mine şi m-a înfruntat destul de încurcat. Ciudat, m-am simţit în avantaj.

— Aha, o să fie o adevărată plăcere, a observat el cu falsă dezinvoltură.

Şi-a încordat picioarele, a arcuit în spate cravaşa şi apoi a repezit-o înainte strigând. Vârful ei a lovit lângă picioarele mele. S-au făcut ţăndări două ţigle. Câteva momente mai târziu, s-a auzit de jos, din stradă pocnetul rece al cioburilor. Pe faţa lui înfumurată se citea o mare satisfacţie.

O undă a trecut ca o fantomă din degetele de la picioare în piept şi apoi sus, în cap: urca graţia divină. M-am ţinut bine de reazemul ei.

— Se spune că dacă loveşti un evreu destul de tare poţi auzi cum zornăie aurul în cuşca lui toracică, a zis el rânjind. Am de gând să aflu!

Era o legendă întemeiată pe un adevăr cumplit: evreilor expulzaţi din Spania în anul 1492 li se interzisese să-şi ia obiectele de valoare. Câţiva dintre zecile de mii care treceau graniţa în Portugalia au îndrăznit să înghită monezi.

În timp ce urcam în spirală către turla acoperişului, s-a desprins o ţiglă. Am ridicat-o, am ţinut-o ca pe un scut în faţa pieptului meu. În mintea mea a pătruns imaginea lui Moise şi a tablelor lui. Soarele arzător al epocii Torei părea să mă tragă spre cer. Duşmanul meu a râs. A făcut cu stângăcie paşi uriaşi, m-a ajuns pe vârf. Am stat faţă-n faţă tăcuţi la o distanţă de trei metri. Faţa îi era schimonosită de dispreţ. Am început să psalmodiez numele Celui ce nu poate fi numit.

— O formulă magică *marrano*? a întrebat el.

Ca să mă apăr, am fost ispitit să invoc o rugăciune cabalistă pentru moartea lui. Mi-am silit vorbele să tacă, m-am retras din gândire până când a rămas doar o prezenţă uşoară în sufletul meu.

— Evreu smintit, a zis el. O să vă omorâm pe toţi. O să vă jupuim pielea şi o să vă luăm aurul!

M-a îmboldit o forţă viscerală neaşteptată. Am atacat. El a ridicat cravaşa încet, ca şi cum ar fi fost împotmolită în timp lichid. Era el surprins că un evreu şarjează fără avertisment? N-a încercat să mă evite. Cu ţigla în chip de scut, m-am izbit în el ca un taur, l-am lăsat fără răsuflare. A fugit la marginea acoperişului, a alunecat pe lângă ieşind şi a zbierat până a ajuns jos. Un sunet ca un pumn înmănuşat care bate o dată la uşă s-a înălţat spre mine când el s-a izbit de pământ.

Am privit în jos şi am văzut că zăcea pe caldarâm într-un unghi dement, răsucit ca o marionetă aruncată.

Trebuia să traversez acoperişul dacă voiam să scap. Totuşi, când am sărit, spaţiul a părut să se dilate sub mine.

M-am izbit rău de perete, am început o cădere liberă, am aterizat dur pe stinghiile care acopereau o verandă. M-am rănit rău de tot la braţ şi faţa scrijelită era plină de sânge. Apartamentul trebuie să fi aparţinut unor foşti musulmani ortodocşi. Eram deasupra galeriei de unde femeile lor studiaseră lumea de dedesubt fără să fie văzute, înainte ca practicile lor religioase să fi fost scoase în afara legii.

Am lovit cu piciorul în stinghiile albastre până când au cedat, apoi mi-am dat drumul dedesubt. Veneam de afară, de la lumină şi m-am simţit ciudat de îndepărtat de mine însumi. Eram într-un dormitor cu saltele de paie şi carpete din piele. Am ajuns cu greu pe un coridor văruit. Prin pereţi se auzeau voci. O familie era strânsă în faţa unei vetre unde focul ardea mocnit. Un bărbat înalt, cu ten ca scorţişoara, în robă şi cu o calotă albă, s-a postat în faţa mea. Era lat în umeri, puternic. Avea ochi căprui foarte apropiaţi şi ameninţători, ca de vultur. Smocul de păr negru crescut între sprâncene îi dădea înfăţişarea unui bărbat misterios. Mi-a venit gândul: sunt prea obosit ca să mă lupt. Dacă bărbatul ăsta hotărăşte să-mi ia viaţa, i-o voi oferi ca pe o rugăciune.

— Cauţi adăpost? a întrebat el într-o portugheză nesigură.

I-am răspuns în arabă mea cu accent ebraic:

— Sunt urmărit. Am văzut amândoi cum de pe braţul meu picura sânge pe carpeta din piele. L-am lăsat să picure în mâna mea făcută căuş. Îmi pare rău că vă pătez…

A strigat-o pe soţia lui. Ea a venit grăbită spre mine cu o fată care se ţinea de fustele ei. Avea părul şi unghiile roşii, vopsite cu henna. După ce a uns tăietura cu o alifie verde-măslinie, mi-a bandajat braţul cu un rest de pânză de in ochii ei negri, puternic conturaţi, m-au privit temători până când am lăudat graţia fiicei sale cu un distih scris de Farid.

Totuşi, umărul meu se dislocase când mă prăbuşisem şi acum, mai calm fiind, mi-am dat seama că de-abia mai puteam să-l mişc. Pulsa dureros, apoi a amorţit.

— Mă numesc Attar, a spus bărbatul. Sunt olar. Originar din Tavira.

— Berechia Zarco. Vând fructe şi locuiesc în Lisabona de când mă ştiu.

M-a aşezat pe o pernă şi mi-a dat apă. Când am pomenit de Samir, tatăl lui Farid, un zâmbet de bun venit i-a luminat faţa. Ei doi se cunoşteau şi chiar studiaseră Coranul împreună în Granada când încă mai era capitala unui regat islamic.

— O să-ţi mai dau apă, a zis el când am băut toată cana. A venit în spatele meu, m-a prins pe neaşteptate. A împins energic. Umărul a trosnit. Durerea s-a revărsat peste mine ca un talaz apoi a început să scadă. Acum o să te simţi mai bine, a zis el. Dar gata, pentru o vreme s-a terminat cu săritul peste acoperişuri.

Soţia lui mi-a spălat faţa cu apă caldă în timp ce eu îmi încercam umărul. Attar a zis:

— Eşti bine-venit să rămâi până ce trec necazurile.

— Trebuie să încerc să mă întâlnesc cu un prieten, apoi să mă întorc la familia mea.

Pantalonii mi se sfâşiaseră rău între picioare. El m-a făcut să mă schimb într-o pelerină largă din stofă din păr de cămilă, cu arabescuri delicate în fir verde-gălbui la guler.

— Putea-voi să vă răsplătesc vreodată? am întrebat eu.

Mi-a îndepărtat cu un gest grija.

— Bunurile nomazilor sunt sortite să plece din mâinile lor, a remarcat el. E mai bine aşa. Ceea ce n-are aripi are un anumit mod de a ne dicta gândurile. Mi-a pus pe cap o calotă croşetată.

— Allah să fie cu tine, a zis el la uşă.

Am repetat formula lui de despărţire şi m-am înclinat mulţumindu-i.

— Vă înapoiez hainele de îndată ce o să pot.

A ridicat gluga pelerinei peste capul meu şi mi-a răspuns înclinându-se la rându-i.

Când m-am furişat afară pe stradă nu era nici ţipenie. Alergând pe caldarâm, m-am străduit zadarnic să păşesc făcând cât mai puţin zgomot. Acum mirosul înţepător de carne evreiască arsă plutea pretutindeni. Eram sigur că deasupra mea se înălţa, dar n-am vrut să mă uit. Am respirat pe gură, am trecut prin Poarta Maură pe sub privirile dispreţuitoare a doua santinele călări. Totuşi, văzându-mă cum eram îmbrăcat, aceşti reprezentanţi ai coroanei nu vor îndrăzni să se atingă de mine; dacă s-ar produce acte de violenţă oficială împotriva foştilor musulmani, autorităţile din ţinuturile turceşti şi din Africa de Nord ar putea să treacă la represalii sângeroase.

În ce priveşte gloata, tot ce aveam era cuţitul meu. M-am rugat să nu fiu obligat să-l folosesc.

De îndată ce m-am văzut în afara zidurilor oraşului, mi-am dat jos gluga şi am traversat alergând câmpurile din faţa Mănăstirii Sf. Ana, apoi m-am strecurat prin pâlcuri de mătură şi de ierburi înalte pârjolite, în timp ce mă apropiam de marele stejar care încununa colina din faţa mea. Totuşi, maestrul David nu era acolo. O ceată mică de vechi creştini îngrijoraţi se strânsese dincolo de podul roman de jos; spuneau povestiri îngrozitoare despre mulţimi care atacau pe oricine avea legături oricât de îndepărtate cu evreii. Câţiva laşi, spuneau ei, chiar foloseau rebeliunea ca justificare pentru răzbunarea personală sau ca modalitate de a scăpa de datorii.

— E vina noilor creştini – ei au adus seceta! striga fără încetare o cotoroanţă în negru pentru oricine era

dispus s-o asculte.

Deodată, prin Poarta Sf. Ana a ieşit un grup de ţărani înarmaţi cu ciocane şi drugi de fier dintr-un atelier de fierărie prădat, a ieşit în căutare de *marranos*, bine dispuşi ca vânătorii care adulmecă mirosul sângelui. M-am lipit cu pieptul de pământ şi am aşteptat. Soarele apusese şi cerul era perlat din cauza amurgului. Ciorile dădeau din aripi pe crengile stejarului singuratic de deasupra mea. Mi-am imaginat că moartea e o băltoacă neagră ca smoala care se răspândea din stomac în mâinile şi picioarele mele. Pentru ce păcat, am început să întreb, îi luă Dumnezeu dintre noi pe cei mai buni fii ai lui Israel? De ce se folosea el de aceşti creştini din Lisabona ca să ne pedepsească?

Curând, vocile nazarinenilor s-au stins. Frica şi-a pus iar gheara pe mine de îndată ce mi-am amintit de mâna senhorei Rosamonte din taşca mea. Lângă degetele ei era biletul pătat acum de sânge, care ieşise din turbanul lui Diego tipograful. Citind cuvintele lui din nou – *Isaac, Madre, douăzeci şi nouă din luna Nisan* – mă întrebam dacă asta n-are cumva vreo legătură cu omorârea unchiului. Fusese moartea lui, de fapt, plănuită iniţial de Diego peste cinci zile, vineri douăzeci şi nouă? Putea să fi fost Isaac numele ucigaşului plătit cu un pumn de monezi luate dintr-un sipet ecleziastic, din Biserica Mamei, din Madre?

Mi-am dat seama că ţeseam o poveste complicată doar din câteva dovezi firave, că un astfel de scenariu era doar o posibilitate îndepărtată. Totuşi, mă simţeam atât de singur, atât de desprins de familia mea şi de Lisabona şi de iubirea lui Dumnezeu, că simţeam nevoia să cred într-o poveste – oricât de neverosimilă – care aşeza evenimentele acestei zile înfricoşătoare într-o ordine raţională.

Atât de mare e puterea singurătăţii. Am înţeles atunci că libertatea, de tipul celei lăsate moştenire

orfanilor abandonaţi şi ucenicilor fără maeştri, poate fi starea cea mai îngrozitoare.

Capitolul IV

Era duminică târziu, a treia seară sfântă a Pesahului. Trecuse de mult de miezul nopţii. Maestrul David nu mă întâlnise, ori murise, ori se ascunsese. Poarta Sf. Ana devenise tot mai aglomerată cu gloată creştină. Dar nu şi Poarta Călugărilor, din partea de răsărit. Am trecut pe lângă câţiva ţărani somnoroşi care-şi sorbeau zgomotos supa din blide de lemn, am traversat podul vizigot fortificat şi am intrat în Lisabona. Mâna mi se încleştase pe cuţitul din taşcă. Semiluna plutea ca o corabie cerească peste torentul de dedesubt. Sunete ascuţite mă îmboldeau ca nişte ace de fildeş să-mi continui drumul. Mi-am dat seama cu groază cumplită că mă luptam cu febra. Şi totuşi când mai fusesem atât de viu? Toţi nervii trupului meu se întindeau înspre prezent, să pipăie senzaţia.

Era oraşul sigur acum? Răspunsul nu părea să conteze. Mă împingea spre casă dorinţa fierbinte din pieptul meu, puternică aşa cum era şi psalmodierea Torei.

Dincolo de poartă o muzică nedesluşită de corni polifonici părea să danseze asemenea unor umbre de-a lungul înaltelor ziduri maure care înconjoară partea cea mai veche a oraşului. În timp ce urcam, Palatul Alcáçova se înălţa deasupra mea, turnurile lui în formă de căpăţâni de usturoi radiau o lumină portocalie care se furişa în întuneric ca o ceaţă. La zeci de metri sub mine, părând să protesteze împotriva mişcării mele, dormea partea centrală a Lisabonei şi Micul Ierusalim, cartierul evreiesc cel mai mare – douăzeci de mii de case luminate de lună, înclinate pe coastele dealurilor şi ale văilor şi care se cuibăreau într-un cot al fluviului Tajo. În timp ce mă rugam pentru familia mea, lumina cenuşie şi dulce a lunii din spatele pleoapelor mele s-a despărţit şi s-a contopit în chip

de îngeri.

Am coborât prin labirintul abrupt al scărilor vechi şi al aleilor. În apropiere de Biserica São Martinho, mirosul fumului mi-a dat fiori reci. Am încetinit pasul, m-am furişat de-a lungul zidurilor văruite. Piaţa Loios s-a deschis în faţa mea. În faţa arcadelor delicate ale mănăstirii, un rug furios trimitea peste mulţime fluturi inegali de lumină şi de întuneric. În centru, mai mulţi creştini noi din cartierul evreiesc aveau braţele şi picioarele legate cu funie marinărească. Stăteau în şir neregulat, cu veşmintele zdrenţuite şi de istovire le atârnau capetele. Nu vorbea niciunul. Paloarea şi expresia de deznădejde arătau că ei fuseseră purtaţi prin oraş în felul ăsta ore în şir.

Bărbaţi neînduplecaţi cu săbii şi halebarde îi ţineau într-un loc. M-am târât înapoi şi m-am ascuns pe după zidul coşcovit al tavernei din colţ.

— Te rog, să nu faci asta!

— Omoară-mă pe mine dacă vrei, dar cruţă-mi copiii!

În timp ce căutam în mulţimea prizonierilor chipurile celor din familia mea cu lumina portocalie incisivă a făcliei, am fost copleşit de sute de implorări. Binecuvântat fie numele Lui, niciunul dintre ei nu se afla acolo. Totuşi, i-am recunoscut pe toţi prizonierii legaţi, inclusiv pe chirurgul Solomon Eli şi mi-am întipărit chipurile lor în memoria mea întru Tora.

Un călugăr cu nasul ca un cioc agita o cădelniţă de argint care fumega şi-i afurisea pe evrei în limba latină.

Câţi fuseseră până acum smulşi şi târâţi din cartierul nostru şi prefăcuţi în cenuşă? Micuţul Didi Molcho, despre care toţi credeam că avea să crească şi să devină un mare poet? Fusese viitorul lui răpit din mâinile mamei lui şi…? Sau Murça Benjamin, care mi-a arătat pentru prima dată locul întunecat al fetelor, acolo în spatele Bisericii Sf. Vincent?

Era oare trupul ei superb, în cununa de flăcări, cel ce începea să...? Rogu-*Tey am* psalmodiat eu, ca î*n* n*oap*t*ea ast*a *să* n*u* f*ie ars nim*e*ni. Şi* totuşi în pauzele de respiraţie ale rugăciunii mele a ţâşnit întrebarea: de ce a îngăduit El ca autoportretele sale să fie profanate în halul ăsta?

Samuel Bispo fierarul era legat de crucea de piatră monumentală din centrul pieţei şi urma să fie biciuit. M-am retras şi îndepărtat în întuneric fără să privesc înapoi. Îi abandonam pe el şi pe ceilalţi prizonieri! Ce laş de dimensiuni biblice eram!

Mă chinuiau pieptul şi umărul rănit, mă chinuiau cu o durere care pulsa şi îmi era ruşine de groaza mea. M-am lăsat pe vine ca să-mi recapăt suflul, m-am rugat pentru izbăvire. Un miros dulce mi-a înţepat nările. M-am pipăit şi am descoperit că îmi sângera nasul. Mă urmăreau nişte bărbaţi? Am sărit în picioare, m-am lipit de cadrul din plăci de ardezie al uşii şi am ascultat. Se auzea cum picura apa. Când un liliac a despicat aerul şi s-a cufundat în fereastra deschisă de peste drum, m-a cuprins o spaimă violentă ca bătăile de tobă maure. Am pornit din nou. În Praça de Limoeiro, Piaţa Lămâiului, oameni nevoiaşi în zdrenţe dormeau printre oi. Unul era treaz şi m-a urmărit cu ochi idioţi şi curioşi.

Am luat-o pe scurtătură, prin faţa vechiului han şi a tavernei din cartier şi am coborât scările pe lângă casa blestemată unde Isaac Ibn Zachin şi-a omorât copiii şi s-a sinucis după convertire. Am scurtat pe aleea din spatele Bisericii São Miguel. Ca şi cum aterizam după o cădere rostogolită m-am pomenit că îmi târâm picioarele pe Rua deãão Pedro. Pe jos erau împrăştiate o mie de căpăţâni de usturoi şi de cepe. Fusese răsturnată o căruţă. O insulă forfotitoare de şobolani negri se forma peste maţele ieşite din burta spintecată a unui bărbat decapitat şi despuiat. Am zorit spre casă. De când fusesem pentru ultima oară

aici, cu jumătate de zi în urmă, cartierul nostru fusese pângărit. Zidurile fuseseră mânjite cu fecale, prăvăliile jefuite, uşile şi obloanele sfărâmate.

La intrarea în fosta noastră şcoală se vedea un corp spânzurat: doctorul Montesinhos. I se pictase o cruce de sânge pe piept cu degetul. Din gura lui se iţea un ban de aur. Probabil îl pusese acolo un evreu curajos ca să-i plătească trecerea peste râul Iordan. I se dezlegase o sanda şi o mlădiţă de leandru privea peste marginea tocului. Am luat-o.

M-am furişat spre casa noastră, m-am strecurat pe poartă. Două găini slobozite din coteţele vecinilor zburdau şi cotcodăceau prin curte. Lămâiul nostru fusese tăiat cu toporul. Am psalmodiat în gând porunca din Deuteronom împotriva tăierii unui pom fructifer chiar în timp de asediu: *Să te hrăneşti din ei, dar să nu strici pomii cu securea*. Am şoptit cu glas tare: Cinfa, Iuda, Estera…

Cât pe ce să strig numele unchiului, dar imaginea lui zăcând ţeapăn şi alb mi-a strâns buzele şi am rămas mut. Când am pus mâna pe clanţa uşii noastre, Roseta a sărit cenuşie ca o fantomă pe zidul scund de lângă mine. Cireşele de la gâtul ei dispăruseră. „Stai”, i-am şoptit eu. Dar ea a făcut un salt şi a intrat în casă în timp ce deschideam uşa.

— Mamă… Estera… am strigat eu cu voce scăzută.

Întunericul nopţii şi-a ţinut răsuflarea.

În bucătărie vatra era rece. Am pipăit podeaua din gresie. Era udă. Sânge? Mi-am dus degetele la gură. Doar apă. M-am tăiat la mână în vârful unui cuţit care căzuse pe jos, am ocărit, apoi l-am binecuvântat pe Cel ce dă tărie fierului. L-am ţinut în faţa mea în vreme ce dibuiam drumul spre odaia unde dormeam împreună cu Iuda şi Cinfa. Am mângâiat salteaua goală, rece, unde dormeau ei, m-am rugat în şoaptă pentru siguranţa lor. M-am îndreptat

clătinându-mă pe picioare spre odaia mamei mele, am chemat-o în şoaptă, am simţit cu vârful degetelor că patul ei era gol. Mi-am petrecut pe umeri pătura ei ca să nu mai tremur.

Unde să se fi dus ei?

Tâlharii îmi răscoliseră din nou cufărul, dar lăsaseră cea mai mare parte a hainelor purtate pe care le moştenisem. Am lepădat pătura de pe umeri şi am scăpat de pelerina din aba incomodă a lui Attar, mi-am pus o pereche de pantaloni din pânză de in ai tatălui meu şi una dintre cămăşile fratelui meu mai mare. În cufărul unchiului am găsit vechea lui pelerină din lână. Eram singur acum, moştenitorul tuturor veşmintelor lui şi narator al poveştii lui?

Am traversat curtea spre casa lui Farid, l-am chemat în şoaptă pe tatăl lui, Samir. Doi bărbaţi purtau săbii. Îşi roteau capetele ca să supravegheze curtea.

Tălpile mele au simţit deodată trei bătăi în podeaua de gresie. Apoi încă una. Apoi patru bătăi. Era Farid care semnaliza/? / din partea din spate a casei lui. Am intrat tiptil în bucătărie prin uşa lui din faţă. O mână asudată s-a întins şi mi-a prins braţul. Ne-am sărutat şi l-am îmbrăţişat pe Farid până când suspinele lui mute au părut să se filtreze prin pielea mea şi să-mi pătrundă în inimă. N-am vrut să-l las să mă înduioşeze prea tare şi m-am smuls din îmbrăţişare.

— Nu găsesc pe nimeni, i-am indicat pe palma lui în limbajul nostru de semne. M-am gândit dacă să-i spun despre unchiul, dar am ezitat să vorbesc despre moartea lui ca şi cum mă îndoiam că ar putea fi adevărată. Era maestrul meu un cabalist îndeajuns de puternic pentru a produce o astfel de iluzie?

Farid a început să semnalizeze cu mişcări furtunoase, frenetice. Nu eram obişnuit să-i citesc cuvintele pe palmele

mele.

— Mai rar, l-am rugat eu.

— Când au venit creştinii, am încercat să fug din cartier, a spus el prin gesturi. Însă erau prea numeroşi. Păreau un nor de lăcuste. M-am întors acasă şi m-am ascuns. L-am văzut pe Iuda câteva clipe. Doar pe el. Părintele Carlos fugea cu el pe Rua de São Pedro. S-au făcut nevăzuţi în biserica lui. Am încercat să strig, dar glasul meu…

Prin urmare Carlos trăia! Probabil se ascunsese când am bătut la uşa lui! Dar ce s-a întâmplat atunci cu Iuda?

Palma lui Farid s-a întins şi s-a lipit de a mea. Pulsul lui o luase razna. Spaţiul şi timpul s-au estompat pe rând până când au rămas numai două prezenţe ce se întâlneau la un hotar cald.

Am spus prin semne.

— Am bătut/? / pentru tine o dată, în după-masa asta, dar n-am primit niciun răspuns.

— L-am căutat pe Samir.

— Cu noroc?

A scuturat din cap.

— Era la una dintre moscheile secrete din Cartierul Maur când au venit ei. N-am putut să ajung acolo. Ştiu şi eu!?

— Doi ţărani cu săbii au violat caracterul sacru al curţii noastre, i-am spus eu prin semne. Hai să ieşim pe furiş afară şi să ne ducem la Biserica Sf. Petru, să-i căutăm pe Iuda şi Carlos.

Farid s-a ridicat, m-a călăuzit prin pătrate de lumină şi de întuneric spre uşa lor din spate. În timp ce ieşeam în stradă, ne-a surprins un bărbat cu părul lung, înarmat cu o lance. Vârful ei a lunecat spre mine. M-am aruncat pe caldarâm. Antebraţul drept mă ardea. Din tăietura adâncă de lângă cot şiroia sângele.

Farid m-a tras, m-a ridicat şi am gonit ca doi nebuni spre râu. La Treptele Evreilor mi-am dat seama că duşmanul fugea după noi, striga după ajutor şi avea să atragă gloata dacă nu-l reduceam la tăcere. M-am oprit, l-am prins pe Farid de mână, i-am comunicat prin semne planul meu. El a dat din cap, a coborât în fugă treptele, a scurtat drumul şi a luat-o pe aleea ce trecea pe lângă farmacia lui Senhor Benadife.

Sângele îmi şiroia pe mâna stângă. Mi-am aşteptat duşmanul pe treapta de sus. Mi-am scuturat sandalele din picioare astfel ca talpa să stea mai bine pe pavaj. S-a apropiat de mine gâfâind. Acum am văzut că era mai tânăr decât mine, avea o faţă rotundă de băiat de la ţară şi un ciuf de păr negru. Şi totuşi, în ciuda ferocităţii lui, avea ochii înfricoşaţi. De cureaua lui atârnau urechi de om şi un cercel lucrat în filigran scânteia de pe un lob de la şoldul lui. În alt moment şi în alt loc, l-aş fi zugrăvit ca pe unul dintre fiii înspăimântaţi ai lui Saul. Ce noimă aveau toate astea? Parcă Lisabona deschisese larg porţile lăsând să intre o molimă din ce în ce mai gravă. Totuşi, respiram fără dificultate, ca şi cum eram într-un peisaj straniu de dincolo de frică.

— Întoarce-te la meiul şi la secara ta, i-am spus eu.

— Aţi furat cele mai bune pogoane ale tatălui meu! a răspuns el. S-a arcuit ca şi cum se pregătea să sară. Stai pe loc! m-a avertizat el. Vârful ascuţit al lăncii lui se balansa aiurea; nu era deprins să mânuiască asemenea armă.

— Sunt ilustrator de manuscrise şi vânzător de fructe. N-am furat nimic. Niciodată.

E ciudat cum poţi avea umor în cele mai nenorocite momente. M-am gândit: *Hmmm, nu-i întru totul adevărat…* o pr*ăj*i*tură od*a*tă, cu* u*n* p*ri*e*ten.*

— *Marranos*! Veniţi! Aici sunt *marranos*! a răcnit el

din răsputeri. Pământ care a fost al nostru de veacuri şi veacuri! Neamul tău… Trăiţi separaţi de noi, ne aduceţi ciuma, beţi sângele copiilor noştri! a adăugat el furios de-a binelea.

— Nemulţumirea voastră e faţă de cei ce v-au furat pământul! i-am spus eu.

— Voi executaţi ordinele lor. Voi le administraţi moşiile, strângeţi dările puse de ei!

În spatele lui, Farid a sărit de pe un acoperiş ca o pisică şi a înaintat furiş pe perniţe de puf. I-am spus băiatului:

— Aruncă lancea şi pleacă. N-am să-ţi fac niciun rău.

A fandat pe neaşteptate. M-am ferit, dar vârful ascuţit mi-a zgâriat umărul sănătos şi mi-a căscat o rană care mă frigea. Priveam cum şiroieşte sângele meu şi mă gândeam: *N-am să mai las* niciodată *un creştin vechi să mă rănească*.

Farid l-a prins din spate. Antebraţul lui puternic a strâns gâtul băiatului, lama arcuită a pumnalului maur i-a crestat obrazul. Eu i-am smuls lancea şi am spus:

— Ar fi bine dacă i-ai ameninţa pe nobili aşa cum ne-ai ameninţat pe noi!

Strigăte mugite de jos din stradă ne-au întors:

— Ţine-i, flăcăule! Acuşi venim!

I-am semnalizat lui Farid să-l lase să plece. Trebuia să ne salvăm viaţa. Când l-am eliberat, băiatul m-a scuipat în faţă.

— Las că te prindem noi. Am să-ţi retez „castanele” şi le agăţ la centură! a anunţat el.

I-am spintecat coapsa cu lancea. S-a prăbuşit. Sângele îi învăluia piciorul de parcă încerca să-i acopere ţipetele sfâşietoare. Farid m-a înşfăcat şi m-a întors. Am coborât în goana mare Treptele Evreilor spre râu. Am aruncat în apele argintii arma blestemată pe care sângele

meu se amestecase cu sângele unui creştin vechi.

În timp ce alergam, mă minunam de violenţa care părea să se dezlănţuie în mine cu atâta uşurinţă. Nu cumva în toţi anii ăştia purtasem şi eu pur şi simplu o mască de pietate şi amabilitate? Exista un Berechia, adevăratul Berechia, pe care îl întrezărisem doar în momentele de furie şi de disperare?

Zorile se înălţau în tonalităţi de roz şi de aur roşu. Ne ascunseserăm pe un banc de nisip în interiorul unei lagune de păpuriş dintre Lisabona şi Santa Iria. Am dormit fără vise, m-am trezit speriat în braţele lui Farid, uimit de reîntoarcerea soarelui. Farid mi-a şters fruntea şi m-a ridicat în capul oaselor. Am fost izbit de frumuseţea lui firească, îndeosebi de barba ţepoasă, tânără, neagră, zbârlită, de pe obrajii lui, şi care se contura ca un ornament pe tenul său măsliniu. Bucle stufoase, negre ca smoala, îi încadrau faţa ca o coamă, şerpuiau peste fruntea lui şi se revărsau peste umerii lui laţi. Înfăţişare de complotist, spuneau de obicei oamenii care se temeau de tăcerea lui şi de ochii verzi, luminoşi, fiindcă în marea lor ignoranţă aceştia credeau că surzii sunt răi, periculoşi. Dar singurele urzeli pe care le-a imaginat Farid se aplicau doar la rime. Era poet înnăscut şi cel mai adesea ochii lui se concentrau în interior şi judecau doar rotunjimea unei expresii sau configuraţia unui ritm. Acum, buzele lui s-au subţiat şi-au devenit o fantă gânditoare. Îşi pipăia lobul lung al urechii drepte aşa cum făcea totdeauna când era tulburat. Dădea impresia că ar năzui să vorbească. Dar, fireşte, era imposibil.

O vreme, inspirat de frumuseţea lui Farid, mi-am privit atent imaginea reflectată în apele liniştite din jurul nostru. În comparaţie cu el, forma mea era lipsită de graţie şi dădea impresia că n-aş fi putut să-l cunosc pe geamănul acesta care meditează şi întoarce capul spre mine cu un

aer de hăituit, cu barba ţepoasă şi murdară pe bărbie, cu părul îngălat, încâlcit, care îi cădea pe umeri. Junele erudit, cu profil scrutător ca al unchiului său, părea să fi fost înghiţit de un tânăr al pădurii, cu faţa sălbatică, sfrijită, un Pan al răzbunării. Dominicanii credeau că noi toţi suntem creaturi subumane; devenisem eu cumva o asemenea creatură?

Farid m-a bătut uşor pe umăr şi mi-a oferit pâine din taşca lui. L-am refuzat. Era a treia zi de Pesah şi noi celebram încă Exodul.

— Febra ta a cedat în timpul nopţii, mi-a spus el prin semne. Te simţi mai bine?

Umărul meu dislocat era blocat de o durere continuă, surdă pe care am s-o asociez întotdeauna cu acest Pesah al morţii. Rana de la antebraţ era dureroasă şi acoperită de sânge închegat. Piciorul drept mă înţepa, cicatrice adânci îmi însemnau degetele de la picioare. Am gesticulat către Farid:

— Moise ne-a părăsit şi va trebui să ajungem pe ţărmul celălalt al Mării Roşii prin puterile noastre. Am rămas singuri.

În timp ce Farid mânca, papura din jurul nostru se legăna la unison cu fluxul potolit. Apele scoteau sunetul clipocit produs de cerbii tineri când se adapă. În jurul nostru era linişte şi calm, aşa cum se cuvenea să fie.

— Care-i lumea reală? Asta sau…?

El mi-a răspuns prin semne:

— Cerurile şi iadul sunt marea şi cerul. Iar tu eşti orizontul.

Atunci, cuvintele lui nu mi-au spus mare lucru. Dansul elegant al mâinilor sale puternice era atât de graţios încât aproape nu-l mai suportam. Când m-a mângâiat pe faţă, hohotele înnodate în gâtul meu au erupt. Amintirile rugului se derulau în cascadă, topite şi furioase

peste noi doi. Dar chiar şi aşa, încă nu mă simţeam în stare să vorbesc despre unchiul. Farid a luat mâna senhorei Rosamonte de la mine. Dar ce înspăimântat era! Tremura. Şi totuşi, a atins vârfurile marmoreene ale degetelor ei pătate cu sânge de pleoapele lui închise în timp ce se ruga. Am observat vânătăile şi umflăturile de pe gâtul lui.

— O înmormântăm într-o dumbravă de lămâi, mi-a spus el prin semne. Va fi totdeauna în stare să ne dăruiască fructele ei.

— Ce s-a întâmplat? am făcut eu semne cu mâinile arătând spre rănile lui dureroase.

— Nimic, a replicat el.

— Hai, spune-mi.

— Pe alee noaptea trecută – un bărbat a încercat să mă oprească. L-am omorât.

Era pentru prima oară când unul dintre noi doi spunea prin semne verbul „a omorî” la persoana întâi. Brusc, ne-am dat seama amândoi că limbajul gesturilor folosit de noi trebuia să se modifice ca să ţină pasul cu noul veac, veacul vechilor creştini. Ca şi cum n-am fi fost la înălţimea sarcinii, ne-am întors în Lisabona luând-o pe lângă Tajo fără să mai discutăm. Acum că mă distanţasem de emoţiile mele, mi-am amintit de tânărul nobil pe care îl îmbrâncisem de pe acoperiş. Unde voi găsi eu iertare pentru că am suprimat o fiinţă din Regatele Inferioare, o fiinţă în care se afla scânteia iubirii lui Dumnezeu?

În faţa Porţii Santa Cruz erau acostate bărci cu sare. Ne-au zâmbit femei cu tălpile băşicate, umflate, care duceau pe cap legănându-se oale din ceramică pline cu cristalele albe. Copiii se jucau, câinii dădeau din coadă. Un neguţător în mantie stacojie şi verde a atins uşor cu mâna tichia salutându-ne dar n-am înţeles de ce. Farid a cumpărat orez dulce şi sardele fripte de la una dintre femeile care vindeau mâncare pe malul râului. El s-a

ghiftuit, iar eu, bineînţeles, n-am putut să mănânc.

Sosirea noastră în cartier semăna cu ieşirea de la teatru. Deodată imaginea nu mai era născută din negare sau despărţire, dar ca să zic aşa, era mânjită cu căcat, puţea a violenţă; era gravată de lătratul câinilor cărora le curgeau balele şi avea la mijloc insule de şobolani şi şoareci suprapuse.

Supravieţuitori cu ochii pustiiţi măturau sângele din uşile lor, purtau măşti fără lacrimi, îşi târşâiau picioarele goale, descurajate. Trupuri care aşteptau să fie luate în seamă: Saul Ha-Kohen se apleca peste plăcile de ardezie de la fereastra dormitorului său, cu un braţ ţeapăn precum carnea sărată, şi se mişca încolo şi încoace în vânt, bătând pe oblon un cod necunoscut. Raziela Mor avea maţele revărsate şi o ceapă în gură pe care i-a scos-o fiica ei, Nafa, şi nori de muşte care căutau să depună ouă în burta ei. Doctorul Montesinhos atârna ţeapăn şi umflat de dantelăria din piatră încolăcită deasupra uşii şcolii. Un prunc fără nume, decapitat, era pus într-o lopată.

În faţa ipostazelor fizice de neimaginat, oamenii nu îndrăzneau să vorbească.

Ştiţi ce înseamnă să te uiţi la un prunc decapitat aşezat pe o lopată? E ca şi cum toate limbile din lume ar fi fost uitate, ca şi cum s-ar fi ales praful de toate cărţile scrise. Şi tu te bucuri. Fiindcă oameni de felul nostru n-au niciun drept să vorbească sau să scrie sau să lase vreo urmă în istorie.

Uşile prăvăliei noastre zăceau pe caldarâm în unghi ascuţit una faţă de cealaltă, ca nişte intrări într-un infern şui. Din casa senhorei Faiam de peste drum se auzeau bocete înăbuşite. Ochii albaştri, rugători, ai câinelui ei, Belo, mă priveau fix peste zid. Ţinea în bot un os strâmb şi spart, îngălbenit de timp. Se părea că găsise din nou ceva ce semăna cu piciorul stâng din faţă, care-i fusese amputat

de curând şi îngropat de data asta de senhora Faiam în curtea din spatele Bisericii Sf. Petru. Nasul lui se contracta ca şi cum adulmeca urmele cuiva căruia să i-l arate.

Mama şi Cinfa m-au întâmpinat în curte. Adunau cioburi de ardezie. Cinfa a venit în fugă strigându-mi numele şi s-a agăţat de mine ca şi cum se temea să nu cadă. Mama s-a lăsat în genunchi şi a izbucnit în plâns. Avea la gât două amulete din pergament. Când am ridicat-o, m-a strâns cu atâta disperare, încât i s-au albit încheieturile degetelor. Suspina de parcă vomita. Când şi-a recăpătat răsuflarea, a spus:

— Iuda lipseşte. Nu ştiu ce…

Mama m-a strâns atât de tare, încât inima ei părea să bată înăuntrul pieptului meu. Năucit de prezenţa ei, am spus:

— Am să-l găsesc.

Ea şi-a trecut mâna neîncrezătoare prin părul şi peste pieptul meu. Cinfa l-a îmbrăţişat pe Farid.

— Nu eşti rănit, nu-i aşa? a întrebat mama. Nu s-a întâmplat niciun lucru pe care să nu…

— Da, mă simt bine. Ce e cu Estera şi Reza?

— Estera e stâlcită-n bătaie, dar trăieşte. Despre Reza nu ştim nimic. Mama s-a întors spre Farid. Ea n-a fost niciodată întru totul de acord cu prietenia mea cu el şi tăcerea lui o îngrozea. Însă acum l-a privit preocupată şi neliniştită, a ridicat mâna şi a schiţat oarecum gestul nostru de salut.

— *O Farid esta bem*, te simţi bine? a rostit ea.

El a zâmbit blând şi a înclinat capul, mulţumindu-i.

— Şi el se simte bine, am spus eu. Voi unde aţi fost noaptea trecută? M-am întors aici, dar casa era goală.

— Aici am fost! Stăteam ascunsă împreună cu Cinfa în prăvălie. Când au venit prima dată creştinii, noi ne făceam siesta. Ne petreceam după-masa împreună cu Didi

şi cu mama lui. Ai trecut pe acasă doar ca să afli dacă…

— Nu m-ai auzit? am întrerupt-o eu.

Mama şi-a înălţat mâinile pline de pete purpurii.

— Ne-am adăpostit, Cinfa şi cu mine, între butoiaşele de fasole, apoi ne-am acoperit cu coşuri pline de smochine foarte coapte. Am rămas în felul ăsta atât cât am putut suporta; practic, nu se auzea nimic.

Cu pielea violet, mirosind a zahăr fermentat, ea şi Cinfa au părut deodată să aibă o sfântă frumuseţe; supravieţuirea le dădea strălucire. Râdeam cuprins de o uşurare absurdă. Am sărutat-o pe frunte.

— Isteaţă fată! am zis eu, de parcă aş fi fost tata.

— Bărbaţii vechi creştini au pironit braţele Esterei de pavelele din faţa bisericii Sf. Ştefan, a şoptit ea conspirativ. Şi după aceea…

Am dat din cap că am înţeles şi ea şi-a coborât privirile.

— Mamă, ai văzut pe vreunul dintre tâlcuitori? Părintele Carlos, Diego, Samson…

— Pe niciunul.

După ce a căutat prin camerele lui, Farid m-a anunţat prin semne că Samir nu se întorsese. Noi am intrat la mine în casă. Estera stătea pe un scaun în bucătărie, cu mâna înfiptă între picioare, cu picioarele goale într-o băltoacă de apă. Am sărutat-o pe frunte. Fruntea era rece. Nu voia să vorbească. Am acoperit-o cu un pled de pe patul Cinfei şi al lui Iuda.

I-am şoptit cu teamă mamei:

— Deci… deci nu l-ai văzut pe unchiul.

— Nu. Am crezut că ar putea să fie în pivniţă. Dar chepengul e bătut în cuie. Probabil el a blocat-o. Ochiurile de geam sunt acoperite de perdele. Nu putem să privim înăuntru. Am bătut în chepeng şi l-am strigat de zeci de ori. Niciun răspuns. Mi-e frică să sparg uşa. A avut

probabil un motiv să îl ţină blocat, ca să-şi apere cărţile sau poate ceva mai… ocult. Sper că el e bine. Poate a ieşit în oraş să ne caute, apoi n-a mai reuşit să se întoarcă acasă.

— Când l-ai văzut ultima oară? am întrebat eu.

— Duminică după prânz. Cu puţin înainte… înainte de venirea lor. S-a dus în pivniţă să psalmodieze. Cinfa şi cu mine am ieşit să…

— Mamă, eu am bătut chepengul în cuie, am spus pe un ton sec.

— Tu? De ce?

— Când m-amintors acasă, am coborât scările şi… Stai aşa.

M-am dus în curte, am luat ciocanul din magazie, am spart chepengul. Ultima stinghie de lemn s-a desprins cu o pârâitură care părea să implice o finalitate cumplită, ca şi cum noi nu vom mai găsi niciodată siguranţa în casa noastră.

— Să nu cobori acum, mai stai puţin, i-am spus mamei în timp ce am pus piciorul pe prima treaptă. Să arunc o privire mai întâi.

Era nebunie curată, dar voiam să-l văd mai întâi pe unchiul fiindcă în acele zile eu puneam foarte puţine lucruri dincolo de sfera puterilor maestrului cabalist. Nu era posibil ca el să fi înghiţit o bucată de hârtie cu formula de rugăciune specială înainte ca beregata să-i fie tăiată, un nume secret al lui Dumnezeu care să înfăptuiască reînsufleţirea lui?

— De ce… ce e…? Mama m-a apucat de braţ. Ce ştii tu? E el acolo jos?

— Bine, hai, vino, am spus şi din tremurul glasului meu am aflat adevărul simplu al dispariţiei lui definitive din Regatele Inferioare. Dar trebuie să te avertizez, unchiul nu mai e printre noi.

Mama şi-a dus mâna la gură să-şi înăbuşe un ţipăt. Am vrut s-o apuc de mâini, dar ea şi le-a tras înapoi de parcă aş fi fost pătat.

S-a furişat pe scări apărându-şi cu o mână ochii, cu cealaltă strângând talismanele care-i atârnau la gât. Dar n-a plâns. A scos doar un geamăt când l-a văzut. A tras cu greu, hârâind, aer în piept. Ca şi cum se sufoca. Atât.

Când a îngenuncheat ca să atingă de obrazul ei vârful degetelor unchiului, a început să-şi smulgă părul. Cu faţa devastată, a început să plângă în hohote. Am întors capul; era un moment la care nu se cădea să asişti.

Capitolul V

Timpul e ca o pecete care confirmă existenţa. Şi e artificial, ca orice pecete. Aşa cum spunea unchiul, trecutul, prezentul şi viitorul sunt, de fapt, versuri ale aceluiaşi poem. Noi avem doar misiunea să-i descoperim schema ritmică care-şi are originea în Dumnezeu.

Şi totuşi acum era luni după-masa, trecuse o zi de la moartea unchiului.

Curând avea să se lase a patra seară a Pesahului.

Mama tocmai ieşise din pivniţă şi îmi spusese că n-o mai văzuse pe fată până atunci.

— Eşti sigură? am întrebat-o.

— Absolut, şoptise ea ruşinată şi am putut să văd că gândeşte: *Păcatul carnal, de-aici i s-a tras moartea*.

Stăteam acum aplecat peste trupuri, cu mătuşa lângă mine. Ea nu urla şi nu plângea, ci pur şi simplu luase un ciob de faianţă şi îşi cresta degetele cu tăişul lui ca de brici.

— Estera, încetează! am zis eu. Estera…

Privirea ei îndepărtată, distantă şi neprefăcută, arăta că ea se detaşase de caracterul definitiv al morţii unchiului, care încerca să ne invadeze sufletele. Un vaier ce i se înălţa din pântec s-a spart pe neaşteptate în

icnituri. Privea între el şi fată, s-a aplecat în faţă ca şi cum era trasă în jos de strânsoarea lui, a început să-şi ciopârţească degetul arătător – împodobit cu verigheta. M-am repezit spre ea, i-am smuls ciobul de ceramică şi l-am aruncat. Sângele a şiroit fierbinte, arzându-mi mâinile.

Farid a coborât în fugă, şi-a petrecut protector mâna pe după mijlocul Esterei. În timp ce o conducea de acolo, ea s-a întors, m-a privit intens peste umăr ca şi cum voia să-şi ia rămas-bun de la mine înainte de a pleca într-o călătorie lungă. A urcat treptele cu graţie spectrală, urmată îndeaproape de Farid.

Deşi drumul exact e ascuns de noi, calea dintre tristeţe şi intuiţie e probabil pavată cu grijă de Dumnezeu. Mi-am dat deodată seama că ucigaşul, care cunoştea foarte bine ce conţinea dulapul-tezaur, trebuie să fi ştiut şi de existenţa *genizei* noastre!

Avusesem dreptate, picături de sânge pătaseră primele două manuscrise de deasupra: *Fabulele vulpii*, manuscrisul pe care îl ilustram eu şi Cartea Esterei, pe care o copia mătuşa mea. Sub ele, cele mai multe manuscrise erau curate, dar pătate ici şi colo de urmele degetelor asasinului se aflau Torele familiei, Hagadele şi cărţile de rugăciuni; o hartă a Mării Mediterane întocmită de Iuda Abenzara; comentariile religioase de Abraham Sabah, prietenul unchiului; operele poetice ale lui Farid ud din Attar; şi două călăuze mistice de Abraham Abulafia – părintele nostru spiritual – pe care maestrul meu nu avusese încă îndrăzneala să le încredinţeze contrabandiştilor săi neştiuţi de noi. Sub acestea, aparent neatinse, se găseau o Tora ilustrată cu anluminuri de fiare magice, lăsată moştenire de răposatul său prieten, Isaac Bracarense; un Coran din Persia; trei pachete cu corespondenţa personală a maestrului meu; sacul de lână cu bani, plin cu monede de aramă şi arginţi; şi, în sfârşit,

actul de căsătorie dintre mătuşa mea şi unchiul, caligrafiat de ea şi ilustrat de el.

Am încuiat totul sub uşa *genizei*.

Pentru mine a fost clar că ucigaşul se oprise din căutare înainte de a ajunge la manuscrisele de la fundul *genizei*; acestea erau nepătate. Şi dacă el ar fi ajuns până acolo, cu siguranţă ar fi luat banii noştri.

Singura lucrare care lipsea a deschis petalele unui nou mister: era Hagada pe care unchiul o terminase chiar înaintea morţii sale. În pofida îndrăznelii modelelor complicate şi a literelor cu capete de păsări, Hagada aceasta valora o nimica toată în comparaţie cu manuscrisele lui Abulafia, din care anumite părţi aveau o vechime de veacuri şi fuseseră scrise chiar de mâna maestrului.

Prin urmare, Hagada unchiului meu avea probabil o valoare deosebită pentru asasin.

Certitudinea asta a produs o altă convingere fermă iar eu m-am întors astfel încât să fiu cu faţa spre mesele noastre de lucru: asasinul găsise cheia de la *geniza* în băşica de tipar din spatele Oglinzii Sângerânde. Era confirmarea faptului că e implicat un membru al grupului de tâlcuitori. Dar de ce încuiase la loc *geniza*? Din simplă dorinţă de ordine?

Căutam o putere care să mi-o sporească pe a mea şi-atunci am scos din taşcă inelul cu ibis al unchiului şi l-am pus pe degetul arătător.

Acum Farid revenise în pivniţă, stătea între cadavre şi se holba la buzele rănii de pe gâtul unchiului meu, acoperite de cruste de sânge care se cojeau. A început să şovăie ca şi cum îi fugea pământul de sub picioare. Când s-a uitat la mine, ceva ce văzuse el… Ochii i s-au dat peste cap şi au arătat un alb suferind. Trupul i se înmuia. Am sărit în picioare şi am întins mâinile să împiedic căderea.

L-am ţinut până când s-a trezit.

Acum Cinfa stătea pe palier. Ochii fetei, ca două indicatoare ale Torei, se fixaseră asupra unchiului. Mâinile i se înfipseseră în părul de pe ceafă şi pe crăcii pantalonaşilor ei picura lichid.

M-am temut că n-o să fie în stare să înfrunte moartea văzută mai de aproape, i-am strigat:

— Urcă scările şi păzeşte uşa! Nu lăsa pe nimeni să vină jos!

A făcut cum i-am spus. Farid îşi venea acum în fire şi eu am început să-i şterg fruntea cu mâneca mea. El s-a ridicat în fund.

— Mă simt bine, mi-a spus prin semne. A fost prea mult de suportat. Şi ceva ce am văzut…

— Ce?

— Pe coapsa dreaptă a unchiului tău… Farid şi-a împreunat mâinile şi a respirat adânc.

— Ce anume?! am insistat eu.

— Semente branca.

Farid a folosit termenul cabalist, sămânţă albă, pentru spermă.

— Ce vrei să spui?

— Vino, mi-a spus el prin semne.

Ne-am lăsat amândoi pe vine. Acolo pe partea interioară a coapsei unchiului, printre petele de sânge, se vedeau petice de crustă, ca nişte fărâme de mică.

— Poate să fie orice! am gesticulat eu înnebunit. Miere vărsată, lapte de migdale. Unchiul nu dădea atenţie…

— E *semente branca*, a repetat Farid prin mişcări nervoase, îndreptate în jos, ale mâinilor sale. Am mirosit-o şi… N-am apucat să-l opresc, el a cojit o bucăţică din crustă şi a pus-o pe limbă. A gustat-o aşa cum ai face cu o mostră de condiment nou. A icnit deodată, a scuipat cojiţa

în palmă, şi-a şters mâna pe izmene. Tocmai se iubiseră, mi-a spus el prin gesturi hotărâte.

Nu mi-a tăiat respiraţia şocul că unchiul putea să se împerecheze cu altă persoană decât mătuşa Estera, ci faptul că el adusese o ibovnică în pivniţa lui de rugăciune, sinagoga noastră… Era de necrezut. Asta schimba totul. Şi totuşi…

— Ascultă, am nevoie de ajutorul tău, i-am spus prin gesturi lui Farid, fiindcă mi-am dat seama că ajunsesem în momentul prestabilit când trebuia să mă bizui pe talentele lui neobişnuite. Am dat la o parte de pe fată covoraşul de rugăciune şi i-am spus ceea ce ştiam şi bănuisem, i-am arătat biletul pe care unchiul i-l scrisese lui dom Miguel Ribeiro, nobilul pentru care mătuşa Estera copiase o Carte a Psalmilor. Când a terminat de citit biletul, i-am prins mâinile puternice şi le-am lipit de pieptul meu, astfel încât putea să-mi simtă bătăile inimii. I-am spus prin semne:

— Farid, mă gândeam că poate Dumnezeu a făcut să ne întâlnim tocmai pentru Pesahul acesta. Poate doreşte ca noi să-l găsim împreună pe asasinul unchiului. Eu trebuie să plec curând să-l caut pe Iuda. Dar deocamdată vreau ca tu să dai ocol acestei camere, să priveşti atent fiecare formă şi fiecare umbră şi să-mi spui dacă vezi ceva ce n-am observat eu. Orice îşi să-mi spui cum interpretezi tu cele întâmplate.

Farid a făcut aşa cum l-am rugat. Şi, când a fost pregătit să-mi spună ce constatase, mi-a făcut semn să vin după el lângă unchiul. Ne-am lăsat amândoi pe vine lângă capul lui. *Când vom putea să-l înmormântăm*? m-am întrebat deodată, fiindcă mi-am amintit înfiorat că trebuie să-l conducem fără riscuri şi cât se poate de repede în pământ sfinţit.

— Tăietura de la beregata lui e uşor înclinată, mi-a semnalat Farid. Aş spune că ucigaşul i-a prins din spate

capul unchiului tău, i l-a sucit spre stânga şi cu un cuţit ascuţit ca un brici în mâna dreaptă…

Farid şi-a smucit braţul peste piept ca să arate mişcarea care a pus probabil capăt vieţii maestrului meu.

S-a ridicat, s-a dus spre fată, s-a lăsat pe vine lângă mâinile ei, s-a aplecat şi le-a adulmecat concentrat, pufăind ca un câine. Şi-a înălţat privirile spre mine şi mi-a semnalat:

— Lucra cu ulei de măsline şi cu rozmarin. Şi cu încă ceva care aproape a dispărut, poate ulei de lămâie. A atins degetul mare al fetei cu vârful arătătorului. Aici e puţină cenuşă. Aş crede că era brutăriţă. Cenuşa provine poate de la cuptoare.

Am dat din cap, semn că sunt de acord. Nu eram chiar atât de neghiob încât să nu dau crezare nasului sau ochilor lui Farid.

— Şi uită-te atent la tâmpla ei dreaptă, a gesticulat el. Se vede acolo o mică adâncitură circulară. Şi una identică pe tâmpla stângă.

— Ce crezi că sunt astea?

— N-am idee. Dar simetria e foarte neobişnuită. Acum vino cu mine. M-a condus la tapiseria din piele de pe peretele vestic unde fusese curăţat cuţitul. I-a ridicat marginea deasupra capului său şi mi-a arătat cinci dâre de sânge care se terminau brusc la linia curată a plăcilor de ceramică. Ca şi cum se ştersese acolo o mână cu vârfuri de degete, dar fără palmă.

Era ucigaşul o fiinţă capabilă să dispară pictând cu degetele simboluri arcane cu sânge? Chemase unul dintre tâlcuitori un demon sau o stafie să-l asasineze pe maestrul meu? A putut o astfel de creatură din Lumea Cealaltă să treacă pe lângă mezuza de pe tocul uşii?

— Tu ce crezi despre asta? a întrebat Farid prin gesturi neliniştite.

Când am clătinat din cap, a dat drumul tapiseriei şi mi-a semnalat:

— Acum dă-mi mărgeaua din rozariu şi firul.

Le-am scos din taşcă şi i le-am dat.

Le-a mirosit şi le-a lins.

— Mărgeaua e din lemn de roşcov, bine şlefuit. Lemn scump. Făcută aici, în oraş, aş zice eu. Dar nu e de la părintele Carlos. Cel puţin, nu e din rozariul acela al lui pe care-l cunosc foarte bine. Firul, după cum ştii, e de mătase. De foarte bună calitate. Va trebui să văd mănuşile lui Simon, să ştiu dacă se potriveşte. Dar chiar şi aşa… în Lisabona sunt probabil mai mulţi kilometri de mătase neagră decât de străzi pavate. Mâinile i-au căzut pe lângă corp.

— Ce mai poţi spune? am întrebat eu.

— Ai avut dreptate când ai presupus că unchiul tău a fost omorât când era îmbrăcat. În interiorul robei lui sunt pete de excremente şi de *semente branca*.

Se părea că trupul maestrului meu îşi slobozise toate lichidele. Probabil, în momentul unei morţi violente, corpul caută să se purifice, astfel încât sufletul să poată pleca repede la Dumnezeu.

— Aşa să fie? am întrebat eu. Când el a dat din cap că da, i-am spus prin semne: Atunci cum crezi că a ieşit de aici? Ştiu absolut sigur că uşa era zăvorâtă zdravăn pe dinăuntru. Asasinul ar fi trebuit să treacă prin zidurile pivniţei. Nu e nicio cale…

— Un biet gând a căutat să-mi risipească ignoranţa, mi-a spus el prin gesturi.

— Ce gând?

Farid a arătat în sus la ochiurile de fereastră. Erau trei, de formă ovală şi niciunul nu era mai lung de douăzeci şi cinci de centimetri şi mai lat de o mână de bărbat. Erau acoperite de obloane micuţe care puteau fi zăvorâte şi de

clape de piele fine care permiteau să pătrundă în încăpere doar o lumină slabă.

I-am transmis prin semne:

— Nici măcar un copil sau un pitic n-ar putea să se strecoare printr-o astfel de fereastră. Doar dacă ucigaşul ar fi fost nurcă sau viperă…

— Ţi-am spus că a fost o idee amărâtă. Farid a ridicat din umeri, şi-a dus degetul mare şi arătătorul la buze, apoi le-a rotit în sus într-un arc graţios. Voia să spună că trebuie să aşteptăm răspunsul de la Allah.

— Nu putem să-l aşteptăm, am replicat eu. M-am dus şi m-am aşezat pe o treaptă a scării ca să cântăresc misterul. Mă gândeam: *E ciudat că nu simt decât o vagă uscăciune şi slăbiciune a trupului*. Ca şi cum iubirea ar fi murit în mine odată cu unchiul. Ca şi cum – detaşat de trecutul şi de prezentul meu – pluteam eliberat de toate cele în afară de nevoia de nestăvilit de a-l descoperi pe ucigaş.

Deodată am avut senzaţia că inima mi se izbeşte de piept. Cineva zgrepţăna la unul dintre obloanele de la ochiurile de fereastră despre care discutasem cu puţin timp înainte. Am urcat în goană scările pivniţei, am trecut ca fulgerul prin bucătărie şi m-am năpustit în curte. Am găsit-o pe Roseta care se juca cu un ghemotoc de lână roşie pe care unchiul îl făcuse recent pentru ea. Roseta era udă toată, arăta de parcă fusese aruncată într-o fântână.

— Tâmpită, lipsită de suflet! am şuierat spre ea.

Am respirat adânc, i-am cerut iertare şi am trecut de poarta noastră ieşind în stradă. Spre est, cam la o sută de paşi depărtare pe Rua de São Pedro, trupul doctorului Montesinhos atârna încă în portalul de la vechea noastră şcoală. În faţa lui, un bărbat scund într-o mantie violetă îşi înălţa mâna să ofere o binecuvântare. Îl vedeam doar din profil, dar avea părul cărunt şi zbârlit şi tenul de

scorţişoară al maestrului meu.

E unchiul! m-am gândit eu brusc, ca şi cum toate concluziile mele anterioare despre moartea lui se dovediseră idioţenie curată. *Bineînţeles, s-a folosit de magie ca să ne păcălească pe toţi*!

Era nebunie. Ştiu, dar m-am simţit uşurat şi am început să înaintez spre el. Ba chiar se prea poate să fi râs. Totuşi, când a auzit paşii care se apropiau, omuleţul tuciuriu s-a întors spre mine, a îngheţat, apoi a luat-o la sănătoasa, a dat colţul spre partea din spate a Bisericii São Miguel. În momentul când am ajuns acolo, el se făcuse nevăzut.

Disperat şi confuz, m-am întors târându-mi paşii la trupul doctorului Montesinhos. Lipsea banul de aur care fusese pus în gura lui ca plată pentru traversarea cerească a râului Iordan. Zdruncinat ca şi cum aş fi sărit de pe un zid înalt, m-am gândit: *Bărbatul în pelerină violet n-a fost unchiul meu, nu înălţase mâna să binecuvânteze trupul, ci să fure moneda. Fusese doar un hoţ de rând, atât*.

În timp ce mă întorceam acasă, am avut senzaţia că istoria se abătuse pe o cale ticăloasă pe care însuşi Dumnezeu n-o prevăzuse. Noi, toţi cei din Lisabona – evrei şi creştini deopotrivă – depindeam numai de noi înşine ca să supravieţuim. A fost momentul când mi-a venit un gând care m-a îngheţat. Nu mi-am închipuit niciodată că îmi va trece prin minte un asemenea gând: *N-a existat niciodată un Dumnezeu care veghează asupra noastră*! *Chiar în miezul ei cabalist,*

Tora e pur şi simplu ficţiune. Nu exista niciun legământ. Mi-am dedicat întreaga viaţă unei minciuni.

Am coborât în pivniţă, m-am aşezat pe ultima treaptă a scării şi mi-am ascuns capul în mâini. Farid a venit lângă mine şi a pus mâna pe creştetul capului meu.

— În clipa asta, noi toţi avem îndoieli în legătură cu

Dumnezeu, mi-a transmis el prin semne. Nu te gândi la necazurile şi mai mari pe care le avem. Acum avem în faţa noastră un asasinat. Să ne întoarcem la asta. Deci, ce valoare aparte ar putea să aibă pentru ucigaş Hagada care lipseşte, Hagada unchiului tău?

I-am amintit lui Farid că maestrul meu modelase întotdeauna chipurile personajelor biblice după personalităţi ale Lisabonei, vecini şi prieteni – inclusiv după colegii săi din grupul de tâlcuitori. Încercase totdeauna să-şi aleagă astfel modelele încât să semene la caracter, preferinţe şi interese cu personajele biblice pe care le zugrăvea.

— A fost vreunul dintre tâlcuitori înfăţişat ca un om rău? a gesticulat Farid.

— Nu, i-am răspuns eu prin gesturi. Nu cred că se îndoia de vreunul dintre ei. Sau poate aflase foarte recent că fusese trădat. Probabil, nu ar fi revenit asupra lor şi n-ar fi pictat din nou planşele lor. Ar fi fost pur şi simplu prea multă trudă pentru nişte rezultate… M-am oprit la mijlocul propoziţiei; totul începea să se lege. Vinerea trecută, chiar înainte de masa rituală tradiţională de Pesah, unchiul îmi spusese că găsise chipul lui Haman pentru ultimul său manuscris. În glasul lui se împleteau tristeţea şi uşurarea. Aşadar, i-am spus lui Farid prin semne că probabil în ziua aceea unchiul meu descoperise autorii unui fel de complot împotriva lui. I-am spus prin gesturi: Şi cred că a folosit pentru Haman chipul duşmanului său… faţa bărbatului care avea să-l ucidă. E singura posibilitate. Şi de-aia a fost furată ultima sa Hagada. Asasinul a aflat cum e înfăţişat. Sau a avut bănuieli. Sau chiar a dat din întâmplare peste imaginea sa în timp ce răsfoia lacom manuscrisele din geniza. *A*

Intrat în panică şi a furat manuscrisul. Iată de ce n-a lăsat pete de sânge pe manuscrisele de la fund şi nu ne-a

luat monedele.

Farid s-a tras de lobul urechii şi s-a uitat în jos la mine cu gravitate pe deasupra nasului său mare.

— Trebuie să-i examinăm pe rând pe toţi tâlcuitorii, a spus el prin semne. Părintele Carlos, ce motiv ar fi avut? Putea el să fie Haman?

— Unchiul şi el se certaseră în legătură cu o *safira* de Solomon Ibn Gabirol la care Carlos nu voise să renunţe.

— Şi Samson Tijolo? vorbise unchiul despre el în ultima vreme?

— Unchiul mi-a spus că voia să discute cu Samson şi mi-a dat un bilet pentru el cu puţin înainte de a mă duce la el acasă să cumpăr vin.

— Despre ce voia să discute?

— Nu ştiu, am gesticulat eu. Da mai e ceva. Ei se vedeau totdeauna numai la întâlnirile tâlcuitorilor. Între casa noastră şi casa lui e o distanţă destul de mare. Să fi fost doar distanţa? Uneori îmi puneam întrebarea asta.

— O manifestare de antipatie?

— Mai mult de rivalitate. Doi cabalişti inteligenţi, puternici. Competiţia poate exista chiar între îngeri.

— Mai e Diego, a spus prin gesturi Farid.

Diego nu îşi încheiase iniţierea în grupul de tâlcuitori. Am replicat:

— Nu ştiu dacă fusese informat de existenţa *genizei* secrete.

— Putea să afle de la unul dintre tâlcuitori.

Am scos biletul căzut din turbanul lui Diego, i l-am arătat lui Farid şi i-am explicat cum a ajuns în mâna mea.

— Tu cum îl interpretezi? l-am întrebat eu.

— *Madre* înseamnă mamă, fireşte, folosit îndeosebi când se discută despre Sfânta Fecioară. Deci, aş spune că pare să fie un talisman semicreştin – o rugăciune adresată Fecioarei ca să aducă ceva bun unui anumit Isaac în ziua

de douăzeci şi nouă. Mi l-a dat înapoi. „În ultima vreme tu, Anusim, faci lucruri foarte ciudate. Eşti asemenea sfincşilor cu suflete de evreu şi capete de creştini”.

— Mai e ceva, Farid. Diego era rănit în momentul acela. După ce a fost bătut cu pietre şi a fost fugărit, putea el să-şi adune puterile ca să spintece două beregăţi?

— Dacă simţea că trebuie. Diego e un supravieţuitor, a fugit din Castilia urmărit de inchizitorii care salivau la gândul că-l vor prinde repede. Rana lui ar fi scuza cea mai bună în cazul când cineva ar începe să-l bănuiască.

— Dar stă destul de departe de noi. Ar fi riscat el să pornească printr-o mare de vechi creştini ca să ajună la noi? Puţin probabil.

— Totuşi, dacă şi-a combinat măiestriile cu Eurico Damas…

— Sau cu Rabi Losa, am observat eu. Rabinul îl urăşte dintotdeauna pe unchiul. Şi face negoţ cu veşminte religioase şi, fără îndoială, şi cu rozarii.

Farid a respirat adânc:

— În sfârşit, mai e şi dom Miguel Ribeiro, mi-a spus el prin gesturi.

— Cred că s-a dus la dom Miguel să obţină fonduri, fiindcă voia să achiziţioneze un manuscris foarte valoros. O carte care a provocat o dispută în grupul de tâlcuitori. De data asta, nevoia unchiului de a salva de la distrugere chiar şi cea mai modestă pagină de ebraică l-a costat viaţa.

— Soţul fetei, mi-a spus prin semne Farid. Ce s-a întâmplat cu el? Ce ştii despre el? Mi-a apucat mâinile ca să oprească un protest. Îmi dau seama că e aproape imposibil ca ea şi unchiul să fie amanţi, mi-a spus prin gesturi. Dar nu e toată lumea binecuvântată cu credinţa ta. Poate că soţul ei se lăsase convins că ea îl înzestra cu podoabele ascuţite ale soţului încornorat. Poate ea a venit la unchiul după ajutor de un anumit fel, să-şi lămurească o

problemă religioasă. Se prea poate ca soţul s-o fi urmărit pornind de la presupunerea greşită că bărbatul cu care se va întâlni e un iubit misterios. După ce a văzut-o că dispare prin trapă, a dat buzna înăuntru şi l-a atacat pe unchiul. A luat hainele soţiei sale, astfel încât să nu se poată face legătura între ea şi el.

— Un soţ bolnav de gelozie, bănuitor, lipsit de credinţă, predispus la accese de furie.

— Lisabona e cufundată până la turnuri într-o astfel de vermină. Câţi bărbaţi cunoaştem amândoi care nu înţeleg calea iubirii?

— Dar el ar fi trebuit să-şi dea seama că însuşi chipul nevestei îl va trăda. Luarea hainelor ei ar fi un gest absurd.

— Afară de cazul când ele ar avea o valoare ascunsă, a spus prin semne Farid. O bijuterie sau o scrisoare de credit. Beri, mai e încă o posibilitate. Farid şi-a lins nervos buzele.

— Care?

— Asemenea apicultorilor amatori strânşi în jurul unui stup furios, noi ocolim subiectul Estera. El mi-a oprit protestele. Niciunul dintre cei pe care îi cunoaştem noi nu e mai predispus la accese de furie decât ea, am sau n-am dreptate? a întrebat el.

Am dat din cap aprobându-l.

— Tăcerea ei e foarte ciudată. Poate faptul că a descoperit-o pe fată împreună cu unchiul tău în pivniţă…

— E ridicol! l-am întrerupt eu. Crezi tu că ea i-ar fi strangulat într-un acces furibund de gelozie cu un rozariu pe care întâmplător îl găsise în curte cu puţin timp înainte?! apoi le-a tăiat beregăţile, a furat lapislazuli şi aurul nostru şi apoi a ieşit fuga-fuguţa de-aici ca să poată fi violată pe stradă? Farid, e un castel din cărţi de joc ridicat pe o masă înclinată! Nu, tăcerea ei nu e stranie. O înţeleg perfect. A apărut din neîncredere veşnică, nu din vinovăţie.

— Un castel din cărţi de joc pe o masă înclinată în timpul unei furtuni de nisip, a replicat Farid cu mişcări graţioase şi conciliante ale mâinii. Dar a trebuit să scot la lumină gândul, astfel încât să poată zbura nestingherit de la noi. Acum să-mi spui, Beri… Ce motive ar avea un tâlcuitor să colaboreze cu Eurico Damas sau cu orice persoană din afara grupului?

Şantaj? Cuvântul mi s-a înfipt în minte cu atâta violenţă încât am sărit în picioare.

— Cu ce anume? a spus Farid prin gesturi. Ce ai aflat? Cine vine?!

— Nu-i vorba despre ce am aflat. I-am spus prin semne să aştepte puţin să mă pot gândi. Putea Eurico Damas să-l fi şantajat pe unul dintre membrii grupului de tâlcuitori ca să-l ajute să-l ucidă pe unchiul şi să jefuiască dulapul-tezaur şi *genizat* Poate şi-a închipuit că noi aveam butoiaşe cu aur, cufere pline cu rubine. Ar fi putut chiar s-o aducă în casă pe fată, a ucis-o acolo să ne facă să credem că ea şi unchiul fuseseră amanţi – ca să ne convingă că soţul ei săvârşise fapta cumplită.

Mi-a trecut prin minte un alt gând înfiorător: poate asasinul îşi vărsase propria sămânţă pe unchiul! Era înfiorător, detestabil. Dar chiar dacă am căpătat alte informaţii în ultimele două zile, noi ştiam că o asemenea năpastă se poate produce în orice clipă a timpului prezent.

— Şantaj, i-am spus lui Farid. În cursul domniei blestemate a măştilor, fiecare are un secret sau două pentru care poate fi făcut să plătească!

A rămas în picioare şi m-a prins de umăr.

— Dar şi asta ne pune în încurcătură. Pentru că, dacă toţi avem secrete de tăinuit, nu se putea ca oricare dintre noi să fi fost constrâns? Cum procedăm dacă toţi poartă vălul suspiciunii?

Atunci mi s-a revărsat în viscere groaza cea mai

inimaginabilă. Fruntea mi s-a brobonit de sudoare. Îmi era greaţă, gemeam cu voce tare. Eram atât de răvăşit încât i-am vorbit normal lui Farid şi am folosit foarte puţin semnele noastre.

— Părintele Carlos era cu Iuda! Nu s-ar putea ca băiatul să fi fost de faţă când s-au comis omorurile? Carlos nu s-a îndurat să-i curme viaţa. L-a luat de acolo şi l-a dus departe!

Farid mi-a citit buzele, a închis ochii ca pentru a exclude această posibilitate.

— Nu m-am gândit la asta, mi-a spus prin semne, nehotărât. Mâinile lui s-au învârtit împreună repede într-un dans al rugăciunii.

L-am apucat de umăr şi i-am spus prin semne.

— L-ai văzut pe Carlos. Era plin de sânge?!

— Erau departe. Nu cred că era stropit cu sânge, dar nu pot fi sigur.

O tăcere gravă şi-a pus degetele pe buzele noastre. Am rămas cu Eurico Damas, Rabi Losa şi dom Miguel Ribeiro. Unul dintre aceştia (sau poate mai mulţi!) îşi unise forţele cu un membru al grupului de tâlcuitori.

— Trebuie să vorbim cu toţi, a zis Farid.

L-am aprobat dând din cap, mintea mea a început să construiască o explicaţie pentru indiciile găsite:

Unchiul fusese singur în casă, a fost vizitat de o fată pe care o cunoscuse cu ani în urmă, o ajutoare de brutar, poate fiica unui vechi prieten. Fata era foarte tulburată. Soţul o bătuse cu puţin timp înainte. Ce trebuia să facă ea? Maestrul meu a aşezat-o la masă, i-a umplut o cană cu vin îndoit cu apă şi i-a oferit maţa. Au discutat despre starea ei disperată până când atenţia le-a fost atrasă de strigăte venite din stradă. Unchiul a înţeles numaidecât ce se întâmplă şi i-a spus fetei să stea liniştită, s-a furişat ca o pisică în curte şi apoi în prăvălie ca să-i caute pe membrii

familiei noastre. Dar eu eram pe drum, mă întorceam după ce fusesem să cumpăr vin cuşer, iar Ester a era la piaţă în faţa Bisericii Sf. Ştefan. Iuda era cu părintele Carlos. Mama şi Cinfa îşi făceau siesta împreună cu o vecină. Când vechii creştini au început să izbească puternic în uşile prăvăliei, el a dus fata în pivniţă, a strecurat de dedesubt covoraşul persan uzat la locul lui de deasupra trapei. Perdelele erau lăsate peste ochiurile de geam din partea de sus a peretelui dinspre nord pentru ca nimeni să nu poată vedea ce se petrece înăuntru. Obloanele micuţe erau închise.

Ceva mai târziu, în cursul unui scurt interval de acalmie, a bătut cineva la uşa pivniţei. O voce cunoscută striga după ajutor. Urcând scările în fugă, unchiul a deschis uşa de sinagogă unui frate din grupul de tâlcuitori. Bărbatul acesta se certase cu unchiul pentru un manuscris valoros, poate chiar pusese la cale să-l achiziţioneze fără ştirea maestrului meu. Oricare ar fi fost natura aparte a păcatului său, el dobândise chipul lui Haman. Şi totuşi, cu rebeliunea dezlănţuită în oraş, toată amărăciunea a fost uitată pentru moment.

Eurico Damas a venit pe neaşteptate în spatele tâlcuitorului. A fandat fără avertisment, i-a dat brânci unchiului pe scări. De aici vânătaia urâtă de pe umărul lui. Când s-a ridicat într-un genunchi, maestrul meu a fost prins din spate, i s-a înfăşurat un rozariu în jurul gâtului. „Renunţă liniştit şi jur pe Tora că o voi cruţa pe fată!” a strigat Damas.

Unchiul a acceptat, fiindcă a înţeles în momentul acela natura sacrificiului pe care era obligat să-l facă. Viaţa se scurgea din el. Tâlcuitorul, un fost şohet, a luat trupul maestrului meu şi i-a tăiat beregata pentru a se asigura că n-o să mai revină la viaţă. Apoi l-a lăsat încet pe pământ. Sângele curgea din belşug pe covoraşul de

rugăciune.

I-au petrecut în jurul unghiei degetului mare un fir negru ca să-l implice pe Simon.

Acum, fata, care se trăsese înapoi şi se lipise de zidul estic al pivniţei, se ghemuia de frică, implora să i se lase viaţa. Damas a călcat promisiunea făcută unchiului şi a înhăţat fata, dar în timp ce o strangula, rozariul s-a rupt. I-a tăiat beregata, apoi a aruncat fata pe podea. Capul ei s-a izbit de un ghiveci de flori. Nasul i s-a rupt, s-a răsucit grotesc şi s-a deformat. În câteva secunde ea a murit din cauza sângerării.

Mărgelele rozariului s-au împrăştiat pe podeaua de ardezie a pivniţei. Damas i-a poruncit tâlcuitorului să le adune. Una a fost uitată, rătăcită sub mesele noastre de lucru.

Apoi, tâlcuitorul a luat cheia de la geniză din băşica noastră de ţipar şi a deschis capacul camuflat. A descoperit deasupra ultima Hagadă a unchiului, a răsfoit-o lacom până când şi-a văzut chipul atribuit aici lui Haman. Înspăimântat, ucigaşul a ascuns manuscrisul sub mantie şi l-a informat pe Damas că trebuie să plece cât mai repede.

Damas descoperise unde sunt ascunse foiţele de aur şi lazuritul şi le luase cu puţin timp înainte din casetele de abanos.

Au despuiat împreună cadavrele, astfel încât să dea impresia că unchiul şi fata făcuseră dragoste. Voia să fie o ultimă farsă crudă făcută familiei noastre. Şi, bineînţeles, să îndrepte bănuielile spre soţul fetei. Poate că tâlcuitorul a protestat. Dar i s-a amintit de secretul teribil, după cât se pare, pentru care era şantajat.

Crima asta dublă l-a excitat pe Damas, fiindcă există bărbaţi la care sexul e intim asociat cu violenţa. Sau poate a crezut că scenei îi lipsea o ultimă tuşă, pervers poetică. El voia să profaneze într-un mod şi mai dezgustător trupul

unchiului.

A scos sexul şi şi-a împrăştiat sămânţa peste unchiul.

În ce o priveşte pe fată, tâlcuitorul o cunoştea vag. Tatăl ei era într-adevăr bun prieten al unchiului, dar şi al lui. Şi veşmintele ei aveau ceva care ar dezvălui această legătură. Aşa că i-a smuls rochia şi bluza, ba chiar şi lenjeria intimă.

Stătuse Iuda în capul scărilor şi asistase la toate astea? A fost el prins de braţele asasinului şi luat de-acolo?

Atunci, un nume secret al lui Dumnezeu a fost desenat pe propria frunte şi pe cea a lui Eurico Damas. Poate şi pe a lui Iuda. Un nume puternic, cules dintr-un manual de cabală practică şi care avea să le dea posibilitatea de a trece prin ziduri.

Apoi s-au făcut nevăzuţi.

Capitolul VI

În timp ce îi repetam lui Farid scenariul meu, am auzit o voce de bărbat care venea din curte. Era a unui vecin, Rabi Solomon Ibn Verga. Chipul lui bărbos se vedea în cadrul uşii de la bucătărie. El discuta cu Cinfa despre mila lui Dumnezeu cu inflexiuni reconfortante ale glasului. El ducea trei plăci de ardezie sub un braţ şi un coş cu ceapă în celălalt.

— Ai reuşit să scapi şi să te întorci, băiete! mi-a spus zâmbind. Dar parcă se temea să treacă pragul şi să intre în casa noastră. Nu s-a apropiat de mine.

— Dar cei mai mulţi dintre noi n-au reuşit. Iuda lipseşte. Şi unchiul…

— Da, mi-a spus adineaori Cinfa. A pus jos coşul şi mi-a făcut semn să vin la el. M-a cuprins pe după umăr ca un om mai în vârstă şi a zis: Să nu uiţi niciodată că viaţa ta a fost salvată pentru ca tu să-ţi aminteşti. În ce mă priveşte, eu am să fac din rebeliunea asta perfidă punctul culminant al cărţii pe care o scriu despre istoria evreilor.

— O carte istorică? l-am descusut eu, fiindcă după Josephus nu auzisem să se mai fi scris o astfel de operă.

— Exact, a replicat Rabi. O relatare a tuturor porţilor de urzici prin care am trecut în drumul nostru spre Muntele Măslinilor.

Într-adevăr intrăm într-o eră nouă, m-am gândit eu. Va fi o lume definită prin texte istorice, nu prin operele lui Dumnezeu. Rabinii şi cabaliştii nu vor mai fi la modă.

— Îţi sugerez să foloseşti în anluminuri experienţa ta din ultimele două zile, a adăugat Solomon. Să transpui în imagini ceea ce ai trăit. Ca evrei, ăsta-i procesul măiestriei noastre artistice. Mi-a dat plăcile. Sunt din curtea voastră, aşa cred. Erau aruncate pe stradă.

După ce i-am mulţumit, mi-a urat să am linişte şi a început să se îndepărteze:

— Oh, şi dacă aveţi nevoie de ceapă… A arătat coşul. Cineva a răsturnat o căruţă. Nu înseamnă mare lucru, dar au ajuns la noi la preţuri negociate.

Şi din nou, nu-ţi vine să crezi că umorul e posibil în asemenea momente. Şi totuşi am zâmbit amândoi.

Oare nebunia vine în străfulgerări, la fel ca intuiţia?

Apoi i-am auzit. Se apropia primul dintre valurile de urlete ale vechilor creştini. L-am dat la o parte pe musafirul nostru şi m-am repezit spre poartă. După murmurele şi strigătele care se înteţeau, am dedus că veneau dinspre vest, de la catedrală. Şi se apropiau cu repeziciune.

— Ce se-ntâmplă, băiete? a întrebat Rabi Solomon.

M-am întors spre el.

— Mai bine du-te acasă. Nu cred că s-a terminat.

El şi-a tras cu o smucitură gluga pe cap. Când a trecut pe lângă mine, parafraza un verset din Proverbe: „Dumnezeu îl pedepseşte pe cel pe care-L iubeşte, precum tatăl pe fiul iubit”. Noi suntem poporul lui ales. Noi trebuie

să vedem Templul reconstruit.

Am adunat membrii familiei şi le-am spus că au un minut ca să-şi strângă lucrurile. M-am repezit până la acareturi, am scos cu un castron de lemn o grămăjoară de gunoi, am mânjit fibrele covoraşului ros care acoperea chepengul; în felul ăsta speram să-i opresc pe tâlhari sau pe oaspeţii nedoriţi. Am luat din odaia mea un sfeşnic şi cremene, câteva pleduri şi o carafă cu apă. Într-o despărţitură secretă de la fundul cufărului meu se afla panglica de pergament pe care erau scrise numele meu şi al unchiului. Am luat-o şi am legat-o în jurul încheieturii mâinii, cu scrisul cu litere de aur spre piele astfel încât să nu poată fi citită. Apoi i-am călăuzit pe toţi în pivniţă, ocărându-mă întruna. Minutele pierdute în discuţia cu Farid puteau fi folosite căutându-l pe Iuda. Şi acum…

Când mi-am dat seama că nu vom reuşi să-l înmormântăm pe unchiul în ziua aceea am înălţat cu voce înaltă şi slabă o rugăciune implorându-l pe Dumnezeu să ne ierte. Cu ochii închişi şi trupul legănându-se odată cu bătăile inimii, m-am rugat ca această întrerupere a împlinirii datoriei noastre să nu tulbure călătoria sufletului său.

În restul zilei de luni am aşteptat – mama, Estera, Farid, Cinfa şi eu. Am stat în lumile noastre separate, fără să scoatem o vorbă.

Albastrul superb al covoraşului de rugăciune care o acoperea pe fata moartă; mirosul cald, greu al părului Cinfei când ea şi-a băgat capul sub cămaşa mea şi i-am simţit pe piele respiraţia fierbinte; ţârâitul nervos al greierilor în curte. Fiecare senzaţie perfidă întărea aceeaşi şi aceeaşi întrebare: de ce eram eu aici să văd, să aud, să miros, când muriseră atâţia evrei?

— Aproape regret că n-am murit odată cu ei, i-am şoptit mamei.

— Vina se lipeşte de noi, asemenea lui Dumnezeu, a răspuns ea. Cum ar putea să fie altfel?

De fiecare dată când credeam că nu merită să lupt pentru ea, mama mă surprindea cu câte un astfel de verset.

— Noi trăim ca să nu uităm, a zis Cinfa repetând cuvintele rabinului Solomon.

— Oare copiii pot să se agaţe de speranţă imitându-i pe adulţi?

Deodată s-au auzit strigăte din stradă, strigăte care îi acuzau pe *marranos* că au adus seceta prin vrăjitorie.

Era prima dintre cele trei împrejurări ale zilei când i-am auzit pe discipolii Nazarineanului. Ei au tăbărât cu sutele asupra noastră, au năvălit în valuri, conduşi de călugări dominicani care zbierau cu voci de eunuci, stridente, cerându-ne să ieşim afară şi să ne lăsăm purificaţi prin foc şi strigau ocări împotriva evreilor diabolici. „*Bichos meio-humanos*, creaturi semiumane”, ne numeau ei. Odată, după-amiaza târziu, muzica de cimpoi a pus în vibraţie grinzile de lemn de castan ale tavanului pivniţei noastre de parcă ne-ar fi invitat la un bâlci. Ultima oară, după socoteala mea cam la vreo trei ore după ce s-a lăsat a patra noapte a Pesahului, au ajuns până la noi în beznă ţipete ascuţite – de parcă un porc era mânat cu biciul pe străzi. M-am rugat ca asta să fie şi nu altceva.

Ne-au călcat de două ori casa şi au sfărâmat mobila care scăpase până atunci.

Cinfa s-a băgat între Farid şi mine. Estera stătea stoică. Ochii ei nu mai aveau fardul întunecat şi părul care încărunţea i se revărsa neglijent peste umeri. O actriţă căreia i-au murit toţi actorii-parteneri în teatrul ars până în temelii, m-am gândit eu.

Mama îşi ţinea strâns talismanele şi se ruga în tăcere. De câte ori se uita la mine, vedeam că cercetează

asemănările dintre mine şi Iuda.

Totul ar fi fost pierdut dacă vechii creştini ar fi descoperit trapa noastră – pusesem scândurile la loc şi le bătusem grăbit în cuie şi spărsesem zăvorul de la adevărata uşă a pivniţei când am dat buzna înăuntru ca să-l găsesc pe unchiul. Un singur pas greşit pe centrul covoraşului de deasupra şi ei ar fi căzut peste noi.

După lăsarea întunericului, i-am uns pe unchiul şi pe fată cu mir pentru a atenua mirosurile ce se degajau şi care anunţau plecarea sufletelor lor. Am pus din nou peste ei covoraşe de rugăciune. Rana adâncă de la braţ produsă de lancea băiatului s-a închis în cele din urmă cu ajutorul esenţei de tătănească. Am uns-o cu strat subţire de esenţă de filimică pentru a asigura vindecarea şi am înfăşurat-o cu o batistă de olandă.

Mi-am adunat tot curajul şi i-am şoptit mătuşii Estera:

— Ai mai văzut-o vreodată pe fata moartă?

Estera stătea pe o bancă adusă de noi din bucătărie şi şalul gros din lână maro al mamei îi acoperea umerii. Îşi înfipsese mâna ţeapănă, înfăşurată într-un prosop din în plin de sânge, între picioare pentru a proteja ceea ce fusese profanat.

Nu scotea niciun sunet, iar eu ştiam că sufletul i se refugiase înăuntrul trupului.

Era nemiloasă întrebarea pe care i-am pus-o Esterei? Nu-mi păsa; trebuia să aflu dacă ea ştia. Nu din motive indecente, cum va fi crezut ea.

Am pus verigheta de aur a fetei în taşca mea ca să i-o dau soţului ei şi mă rugam ca el să fie în viaţă ca s-o păstreze ca amintire.

Am sărutat inelul cu sigiliu al unchiului şi l-am pus în caseta de abanos unde ţinusem foiţa noastră de aur. Simţeam că Estera ar fi suferit dacă vedea că îl port eu.

Când mama m-a întrebat despre locul unde am pus acest suvenir, am crezut că a venit momentul propice să discut cu ea.

— Cine ştia de *geniza*? am întrebat-o eu.

Ea şi-a tras capul între umeri ca o găină, m-a privit ţintă de parcă aş fi fost nebun şi mi-a spus să nu-i mai pun întrebări.

După ce catedrala bătuse miezul nopţii, am auzit-o pe Brites, spălătoreasa noastră, veche creştină, care ne striga cu disperare din curte cu o voce stridentă, ca a unui pescăruş rătăcit. Mă pregăteam să strig şi să-i răspund când mama şi-a împins braţele spre mine şi a format o cruce.

Mi-am dat seama atunci că infernul e nesigur dacă un frate mai mic se afla în ghearele torţionarilor care n-au respect nici pentru frumuseţea trupului omenesc, nici pentru caracterul sacru al sufletului.

Şi mă întrebam cine era cel gravat ca asasin al unchiului pe Tăbliţa Dăinuirii din tradiţia musulmană.

M-am jurat să descopăr identitatea fetei. Mai mult ca oricând, credeam că aici e cheia enigmei.

Marţi dis-de-dimineaţă. Am constatat că mi-ajunge atâta întuneric şi şovăială. Picioarele şi braţele mele înţepeniseră din cauza nevoii de aer şi de mişcare. În ceaţa uşoară şi purpurie dinainte de ivirea zorilor, m-am hotărât să încep să-i caut pe Iuda, pe Reza şi pe membrii grupului de tâlcuitori. Am socotit că la ora aceea a dimineţii or să fie puţini creştini pe stradă.

— Nu trebuie să te duci! mi-a şoptit mama. Unghiile i s-au înfipt în carnea mea. Nu! E primejdios. Trebuie să spui rugăciunile de dimineaţă. Unchiul o să se supere dacă nu-ţi faci datoria faţă de Dumnezeu.

— Rugăciunile de dimineaţă pot să mai aştepte! i-am spus eu. M-am desprins de ea şi i-am încredinţat lui Farid

tot ce se găsea în taşca mea în afară de cuţit.

A primit ceea ce îi ofeream fără să facă un gest. Avea ochii injectaţi şi dâre de sudoare îi lunecau pe obraji. L-am sărutat pe frunte; fruntea ardea, avea gust de boală molipsitoare. A întors capul ferindu-se de privirea mea scrutătoare şi atunci am văzut că vânătăile de pe gâtul lui se iritaseră, devenind negre şi galbene.

— Cum te mai simţi? l-am întrebat eu cu mâinile.

— Un animal ţepos îmi scurmă prin maţe încercând să iasă afară, mi-a spus prin semne sleit de puteri.

Să fie ciumă? Dacă se prăpădeşte, cine va mai vorbi limbajul meu interior, cine mă va ajuta să-l găsesc pe ucigaşul unchiului?

Încremenit de deznădejde am continuat să-l privesc şi mi-am amintit că vechea noastră prietenă, Murça Benjamin, a fost prima care a spus că el şi eu eram gemeni dăruiţi unor părinţi diferiţi. Murça, scumpa de ea, urma să se recăsătorească curând, după boala şi moartea primului ei soţ. Dar supravieţuise oare?

În timp ce mi-am început căutarea, am înhăţat ciocanul din magazie şi i-am şoptit lui Dumnezeu:

— Dă-ni-l înapoi pe Iuda şi ia-mă pe mine în schimb.

Ca scut împotriva creştinilor, am psalmodiat în gând versete din Zohar.

Strada cea mai apropiată, Rua de São Pedro, era pustie. O ceaţă întunecoasă, pufoasă, acoperea cerul. Obloanele care rezistaseră atacului rebelilor erau zăvorâte, parcă urmau să nu mai fie deschise niciodată. În văzduh zburau pescăruşi radiind lumină, gata parcă să ia foc. Ceva mai departe, lângă Poarta Sf. Petru, o femeie trupeşă care ducea un coş din nuiele pe creştetul capului a început să alerge cu un umblet săltat, chinuit. Deasupra ei, pe cer, dincolo de turlele gemene ale catedralei, se deşirau în văzduh panglici de fum; rugul din Piaţa Rossio era

probabil încă dezlănţuit.

Şi de data asta, uşa de la apartamentul părintelui Carlos era încuiată. În Biserica Sf. Petru, lămpi cu ulei atârnate împroşcau flăcări. În navă, cadavrele erau înşirate asemenea pescarilor înecaţi aduşi la ţărm de valuri.

Senhora Telo, croitoreasa, zăcea pe spate sub fresca Bunei Vestiri care împodobea transeptul. Avea faţa palidă, ca de ceară şi ochii închişi. Nicio picătură de sânge. Absolut deloc. Fluierul micuţ din tablă, pe care-l folosea ca să-şi cheme copiii, îi atârna peste umăr.

Am auzit un mârâit. M-am întors. Un câine cafeniu-roşcat, cu nasul roz, o corcitură, îşi pusese labele din faţă peste burta unui bărbat al cărui piept era ud leoarcă şi negru. Cu urechile ciulite, a înălţat o buză care tremura, acoperită cu o crustă, ca să-şi arate colţii, a mârâit din rărunchi ca şi cum aş fi putut să-l înfrunt pentru cadavru.

M-am îndreptat spre Biserica Sf. Mihai. Mulţi oameni zăceau ţepeni şi muţi în faţa altarului Nazarineanului. Am luat o lumânare dintr-o capelă laterală şi am început să caut. Iuda nu era printre ei.

La Biserica Sf. Ştefan, am găsit cadavrul unei adolescente în grădina din curte, pe un răzor rotund de filimele minunate. O ciugulea metodic un vultur cocoşat cu privire indiferentă. L-am urmărit şi am constatat că păsările astea smulg mai întâi ţesuturile moi – buzele şi limba, ochii. Fata era de nerecunoscut.

Îngrijitorul bisericii, un creştin vechi, a ieşit din tainiţa lui din capela laterală până să plec eu. La întrebarea mea, a clătinat din cap şi a zis:

— Nu, nu părintele Carlos. Alţii. Cei mai mulţi se îndreptau spre râu. Se vorbea de bărci care îi trec pe evrei pe malul celălalt.

Am constatat că singurul lucru care putea să mă

deranjeze acum era bunăvoinţa. Când el m-a strâns în braţe, temelia mi s-a surpat. L-am împins la o parte şi am întins mâna să mă sprijin de perete. Apoi am fugit.

Zorile întindeau o pânză străvezie de lumină peste orizont. Nişte rândunele scobeau arcuri de aer mari în jurul meu şi ciripeau, vorbind parcă repede. Am luat-o pe scurtătură spre Tajo, l-am descris pe Iuda neguţătorilor de peşte care-şi instalau tarabele să vândă ceea ce fusese prins noaptea trecută. Ei nu văzuseră nimic.

— Au omorât nişte evrei? m-a întrebat o femeie şi a căscat, ca şi cum însăşi ideea asta o plictisea.

Când i-am răsturnat masa, a ţipat ascuţit ca un papagal. Dar n-a îndrăznit nimeni să mă înfrunte; oamenii recunosc nebunia şi se dau la o parte.

Apoi m-am dus spre centrul oraşului până în Terreiro de Trigo, Piaţa Grâului. Nu m-am încumetat să merg mai departe; pe o parte a cheiului, doi docheri portughezi se înjurau de mama focului cu un grup de marinari nordici blonzi. Între ei zăceau patru morţi, cu mâinile şi cu picioarele desfăcute. Câţiva câini ucişi erau aruncaţi în jurul crucii ornamentale din centrul pieţei, iar sângele lor se îmbibase în fânul împrăştiat din baloturile recent descărcate. Ceva mai departe, la o dană utilizată pentru repararea vaselor, o mulţime voioasă se strânsese să urmărească violarea unei sclave africane. Împinsă cu faţa în jos pe scândurile de lemn noroioase, fata sufla greu din cauza nebuniei brutale a omuleţului scund care se împingea în spatele ei. Înăuntrul oraşului plutitor al corăbiilor, marinari şi neguţători priveau şi râdeau. M-am întors căutând siguranţa relativă a cartierului evreiesc. Primii mei paşi păreau să formuleze întrebarea: Vechii creştini ne urăsc cu atâta înverşunare fiindcă noi l-am dat pe Iisus, mântuitorul pe care ei nu l-au dorit niciodată?

Casa cu un singur cat unde locuia Reza împreună cu

rudele ei prin alianţă era situată în centrul marginii nordice a Pieţei Lămâiului. Soarele de-abia îşi săltase ochiul peste orizontul răsăritean când am ajuns acolo. Uşa casei era închisă, dar neîncuiată. Masa cea mare din lemn de castan din bucătărie căzuse într-o rână; pierduse două picioare.

Un vecin m-a auzit cum căutam şi mă privea cercetător din cadrul uşii din faţă. Era un bărbat mărunţel cu obraji înroşiţi de brici şi ochi somnoroşi. A scuipat spre mine când l-am întrebat dacă o văzuse.

Au sperat creştinii ăştia totdeauna că noi o să îndepărtăm dispreţul lor cu o mână blândă şi o să continuăm târşâitul picioarelor spre un viitor nesigur?

L-am îmbrâncit atât de tare încât s-a dus poticnindu-se până în stradă şi a căzut ţipând.

O fată de vreo patru ani stătea goală, resemnată, pe o pernă în grădina de zarzavaturi a Rezei. Pe fruntea ei fusese trasată cu cărbune o cruce pătrată. Fetiţa ciugulea struguri, avea părul negru tăiat drept în dreptul umerilor la nivelul umerilor, ochi căprui misterioşi încadraţi de gene lungi şi elegante. Degetul mare de la mâna dreaptă nu avea unghie.

— Eu am fugit, a zis ea.

— Cum te cheamă? am întrebat-o eu.

Şi-a înălţat ochii spre mine, m-a privit cu răceală şi a scuturat din cap.

— Şi unde-s părinţii tăi?

Şi-a îndesat boabe în gură. Am sfâşiat în două un cearşaf şi am învelit-o.

— Te duc la mine acasă, i-am spus. O să fii în siguranţă.

Voia să o duc pe umeri. Era atât de straniu să auzi râsul unui copil. Am lăsat-o jos pe caldarâm şi am făcut-o să meargă pe jos.

Acasă, mi-am dat seama pentru prima oară că bucătăria era devastată. Pe fundul unui ulcior spart de lângă vatra rece rămăseseră câteva picături preţioase de oţet. Le-am picurat pe mâinile mele, am frecat fruntea fetei şi am şters complet crucea. Am coborât amândoi în pivniţă.

— Asta cine-i? a întrebat mama, privind-o stăruitor pe fată ca pe o ofensă adusă durerii ei.

— Am găsit-o acasă la Reza. Dar Reza nu era acolo. Doar fetiţa.

Mama a blestemat în şoaptă, apoi a luat fata de la mine şi a ţinut-o strâns.

— Şi Iuda? a întrebat ea.

Am clătinat din cap.

— I-am pierdut urma.

Şi-a întors privirea spre perete. Aceeaşi mişcare chinuitoare pe care o făcuse şi fratele meu mai mare, Mordehai, cu puţin înainte de a muri. În cele din urmă, el a încetat să respire, iar eu am luat ultima lui lacrimă pe vârful degetului şi am întins-o pe buzele mele. Când i-am gustat sarea am simţit cum trece prin mine o uşurare dureroasă ca un vânt din deşert.

A fost momentul când am avut cea de a doua viziune, prima de după convertirea noastră forţată. A izbucnit din tălpile picioarelor, a urcat în cap şi a ieşit din gura mea ca un ţipăt. Mă vedeam în picioare în curtea noastră. Mordehai stătea pe acoperişul casei noastre, lângă girueta din tablă înfăţişând un trubadur. Voiam să vin lângă el, mă cuprinsese dorul. Privirea îmi era atrasă de aceeaşi lumină îndepărtată pe care am văzut-o totdeauna în viziunile mele. În timp ce se apropia, lumina s-a transformat într-un vultur mare, splendid, viu colorat, cu coada în evantai. Avea capul alb, alb spectral, şi ochii îi pâlpâiau de la violet la roşu, aidoma cristalelor prismatice. Avea pe gât o pată galben-

verde; aripa dreaptă, argintie, stânga, de aur. Pieptul ei era purpuriu. Prăvălindu-se spre terasa acoperişului nostru, pasărea asta mare şi-a scos ghearele şi l-a înhăţat fără niciun efort. Eu am strigat: „Pe mine cui mă laşi?” Mordehai a răspuns: „Mulţi ani de-aci înainte, vom avea nevoie de ajutorul tău. Mai ai de făcut lucrări pentru Dumnezeu”. Sigur în prinderea puternică a vulturului, el a continuat zborul spre răsărit, spre Ierusalim şi Muntele Măslinilor.

Astfel, adevărata mea lucrare a fost totdeauna să-mi eliberez familia din mâinile lui Faraon, să-i văd pe toţi ieşind în siguranţă din Portugalia? E bărbatul născut să împlinească o singură misiune mare în cursul vieţii?

Acum, am întrebat-o pe mama:

— Ai auzit ceva, vreun lucru neobişnuit de la unchiul despre colegii lui tâlcuitori în ultimele săptămâni? Unele îndoieli… supărări?

N-a răspuns. A început să-şi răsucească părul de la tâmple şi să-l smulgă.

Fata pe care am găsit-o în grădină la Reza se trântise pe ardezie şi mă privea absentă. Cinfa stătea în picioare în faţa ei, holbându-se şi privind cu coada ochiului, şi îşi aduna părul la ceafă. Am plecat în fugă să-i caut pe tâlcuitori înainte ca disperarea să pună stăpânire pe mine.

Diego locuia într-un apartament învecinat cu Biserica Sf. Toma, la mai puţin de o sută de paşi de zidurile estice ale oraşului, într-un cartier predominant creştin din Alfama. În timp ce urcam străzile care duceau spre el, obloanele caselor au început să se deschidă cu zgomot. Orăşeni în bonete din ciorapi trase până pe frunte mă priveau cercetători, căscând şi clipind. Muncitori posomorâţi începuseră să se ducă târându-se parcă la muncă. Stomacul meu a început să ghiorăie după o bucăţică de brânză sau o fărâmă de *maţa*. Dar uitasem să

iau bani la mine. Aş fi putut să cerşesc o coajă de pâine plămădită cu drojdie, dar era ziua de dinaintea celei de a cincea seri de Pesah. *Hameţ*, fireşte, îmi era încă interzis.

O fată drăgălaşă cu fire de iarbă uscată în părul răvăşit de somn stătea în cadrul unei uşi închise. Se înfăşurase într-un pled, n-avea cum să fie mai mare decât Cinfa. M-a salutat în şoaptă, şi-a desfăcut câteva clipe pledul care o învelea. Era goală puşcă, avea sâni micuţi şi coapse băieţeşti zvelte.

— Pentru două ouă, te primesc în singurătatea mea, a şoptit ea. De ce să nu…

Iată ce se întâmplă când copiii sunt abandonaţi în braţele zeului Neiubirii în cel mai nobil şi mai loial oraş al nostru.

Drept în faţă, la marginea abruptă a versantului din faţa micului scuar de lângă Biserica São Bartolomeu, mi-am propus să mă uit înspre centrul Lisabonei să văd dacă furtuna creştină a încetat. Mare naiv am fost să nutresc speranţa asta; în centrul văii de dedesubt era Rossio, la depărtare de circa doi kilomeri. Se adunaseră acolo cel puţin o mie de vechi creştini. Două mari focuri îşi proiectau vâlvătăile spre cer.

Din poziţia avantajoasă de pe creasta dealului îi vedeam pe vechii creştini care îşi lepădaseră masca umană un moment şi arătau ca nişte furnici ce se hrăneau într-o aglomerare dezordonată.

Bănuiam că mici grupuri de tâlhari vor împânzi curând oraşul şi, de aceea, m-am îndreptat în grabă spre locuinţa lui Diego. Uşa de la casa lui din oraş era încuiată. El locuia la catul al doilea, aşa că l-am strigat. Pe partea cealaltă a străzii, un cârpaci bătrân şi scheletic, care ţinea două ciocane de lemn într-o mână ca o labă cu gheare, a început să se uite la mine cu ochi bănuitori. Şi-a întors capul brusc când i-am surprins privirea.

Am adunat pietricele de pe stradă, am început să le arunc în obloanele lui Diego. Deasupra, la catul al treilea, o bătrână palidă, cu ochi injectaţi şi ţepi cărunţi pe bărbia ascuţită, a scos capul pe fereastră. Avea un şal negru în jurul capului, nasul roşu şi bont mâncat aproape complet de cine ştie ce boală.

— Pe cine câţi?! s-a răstit ea cu accent navarez.

— Diego Gonçalves. L-aţi văzut?

Şi-a clătinat capul cu mişcări exagerate şi a plescăit din buze. Cu o voce care părea să încleieze la un loc toate vorbele, a zis:

— N-am năravul să mă amestec în treburile altor oameni, înţelegi matale. Dumnezeu ştie, mă ocupam doar de ale soţului meu cât e ziulica de mare. Dar uneori Domnul aduce pe cineva cu o întrebare şi n-ai încotro, trebuie să răspunzi, fiindcă Domnul Dumnezeu veghează şi dacă nu răspundem, noi…

Am presupus că e beată sau ţicnită.

— Deci, e acasă? am întrebat-o.

— O/o5, a spus ea cu gravitate şi lent, ca şi cum în spatele acestui cuvânt unic s-ar fi aflat ani de experienţă.

— Ce?

— Ochi! Portughezii ăştia au ochi mari cât nucile. Şi se chiorăsc de parc-ar vrea să vadă ce culoare are sufletul tău. Te-ai întrebat vreodată dacă nu-i asta problema?

— Ascultă, ştii sau nu dacă azi Diego a fost aici? am întrebat.

— Dumnezeu veghează tot timpul. Diavolul veghează tot timpul. Şi cu portughezii ăştia cu ochii cât nuca pretutindeni, n-ai scăpare. Când eram…

Am spus în şoaptă:

— Să i-o spui lu’ mutu’, vrăjitoareo! Am mai adunat câteva pietricele şi am început să le azvârl şi mai tare în obloanele lui Diego.

— Nu-i aici! a strigat ea sfidătoare.

— Şi-atunci unde e? N-am timp de pierdut!

A ridicat ochii spre cer şi s-a închinat.

— Oamenii de la catul lui au fost ridicaţi ieri, a cotcodăcit ea. De bărbaţi cu ochi de portughezi.

— Pot să-mi arunc o privire înăuntru? am cerut eu.

— Da matale cine eşti?

— Nepotul lui, am minţit eu.

S-a aplecat pe fereastră şi a cercetat strada rânjind ca un măgar iritat. Probabil cizmarul o privea atent, fiindcă ea a ridicat un pumn spre el şi a strigat:

— Du-te înapoi la munca ta, nap bătrân şi puturos!

El şi-a fâlfâit mâna spre ea că adică e nebună, a privit-o cu coada ochiului şi i-a transmis semnul deochiului întinzând spre ea degetul arătător roz.

Bătrâna i-a blocat deochetura făcându-şi cruce, apoi a ţipat din nou la el. A scos o cheie dinăuntrul bluzei şi i-a dat drumul să cadă în mâinile mele făcute căuş.

— Vezi să n-o pierzi, m-a avertizat ea. Alta nu mai am.

Mă aşteptam să chicotească, dar era foarte serioasă.

— Pe cuvântul meu de onoare, am asigurat-o eu.

Când am ajuns la etajul al doilea am încercat clanţa de la uşa lui Diego. Uşa era încuiată. Uşa locuinţei vecinului său, totuşi, fusese smulsă. Venea un miros ciudat, ca de apă sălcie. Înainte de a cerceta i-am înapoiat cheia vecinei de deasupra.

— Eşti evreu? a întrebat ea. Fiindcă ei era evrei, pricepi matale.

— Da, sunt evreu, am recunoscut pe un ton sec.

M-a strâns de braţ.

— Acu întreabă-mă dacă nu-s şi eu!

— Trebuie să plec, am zis eu.

Mi-a înfipt unghiile în carne.

— Întreabă-mă! mi-a cerut ea şi stropii furiei sale

subite m-au nimerit în faţă.

— Eşti evreică? am repetat eu într-o doară.

N-am apucat să mă feresc şi ea m-a plesnit peste faţă cu palma bătrână şi bătătorită.

— Voi, portughezi nemernici, nu vă sfiiţi niciodată să insultaţi o doamnă navareză! a ţipat ea. Dar eu n-am de gând să…

Ea continua să zbiere când am ajuns din nou la apartamentul lui Diego. Am bătut la uşă şi l-am strigat, dar n-am primit decât tăcere. Deodată m-am temut pentru siguranţa lui. Am început să strig:

— Diego! Diego! Sunt eu, Berechia!

Nu s-a întors la mine nici măcar un sunet.

Am intrat în apartamentul de alături. Bătrânul Levi Califa, farmacist retras din activitate şi erudit al Talmudului, locuia acolo împreună cu ginerele său văduv şi cei doi nepoţi. Starea locuinţei lui nu prevestea nimic bun pentru Diego; patul cu baldachin din camera din faţă fusese sfărâmat. Pe peretele estic fusese pictată cu sânge o cruce, fusese pictată cu degetele, şi sub ea, cu litere de-o şchioapă, erau cuvintele: *Vincado Pelo Cristo*! Răzbunat pentru Christos.

Am remarcat plin de dispreţ faţă de legiunile de vechi creştini analfabeţi care murdăreau peisajul Portugaliei, că fusese scris incorect cuvântul *vingado*. Cum puteau spera să întrezărească măcar o palidă imagine a lui Dumnezeu când ei nu erau niciodată în stare nici să scrie corect, nici să citească?

— Maestre Levi? am strigat eu prudent.

Tăcere.

De partea cealaltă a camerei, uşa care dădea spre restul apartamentului era trântită pe jos. Am păşit peste ea, m-am furişat prin intrarea deschisă şi am intrat într-o odăiţă pătrată, nici mai lată, nici mai lungă de trei paşi, cu

duşumelele din stejar de foarte proastă calitate, unde singura piesă de mobilă era un scăunel de lemn. Şi totuşi, nu mai intrasem până atunci într-o încăpere atât de plină.

Am ştiut imediat că păşisem peste un prag sfânt.

Pe pereţii văruiţi era scris cu negru, cu mici litere ebraice, Exodul. În întregime. De la numele israeliţilor care au intrat în Egipt cu Iacob până la fuga robilor evrei peste Marea Roşie şi la ridicarea Tabernaculului de către Moise. Versetele începeau în partea de sus a peretelui de răsărit, continuau spre sud într-o orizontală dreaptă, apoi spre vest şi nord şi formau astfel un inel. Presupun că fuseseră scrise peste două sute de inele de acest fel. Literele acopereau toată jumătatea de sus a camerei ca un arbore sfânt.

Fusese început şi Leviticul, care însă se întrerupsese brusc cu preceptul de a nu arde miere ca jertfă pentru Domnul. Probabil atunci năvăliseră în cameră creştinii şi îl luaseră pe scrib.

Nu era nevoie să-mi storc creierii să descopăr cine era. Ştiam absolut sigur că era bătrânul Levi Califa. Care altul ar fi fost atât de evlavios încât să-şi petreacă timpul în ascunzătoare reluând povestea centrală a Pesahului?

Am fost atât de impresionat şi de smerit încât pur şi simplu m-am întors şi am citit. Ochii mei îşi iuţeau tempoul ca dervişul care descoperă ritmul dansului său.

Nu mă aşteptam să-l întâlnesc pe Califa în persoană. Dar pe podeaua bucătăriei, pe o farfurie spartă, se afla o mână – mâna dreaptă a unei persoane. Ştiam că e mâna lui fiindcă îi fusese retezat degetul arătător pe care purta totdeauna inelul cu sigiliu din calcedonie. Alături era ultima bucată de cărbune cu care scrisese şi pe care probabil o scăpase din mână.

O mână retezată nu pare ceva real. Dar de ce? Fiindcă minţile noastre refuză să creadă că e posibilă o

asemenea cruzime?

Dar oare de ce nu ne ucid creştinii pur şi simplu, ci taie bucăţi din trupul nostru? Se străduiesc oare să ne facă să devenim inumani, să ne silească să părem diavoli şi să corespundem, astfel, mai bine imaginii pe care o au despre noi.

Aproape de vârfurile degetelor se vedeau capetele albastre ca isopul ale papagalilor brazilieni la care ţinea mult Califa – unul se numea *Temură*, Tandreţe, şi celălalt, *Empatia*, Empatie, mottoul în două cuvinte al talmudistului erudit.

Corpurile Tandreţii şi ale Empatiei fuseseră probabil furate pentru penele lor preţioase. Poate chiar în momentul ăsta ele împodobeau pălăria unui nobil creştin.

Când m-am aplecat să iau mâna cu gând s-o înmormântez, am auzit zgomot de paşi peste bucata de lemn care trosnea şi m-am întors. În camera din faţă stătea bătrânul cizmar pe care-l văzusem pe partea cealaltă a străzii şi mă fixa cu ochii lui de oţel. Era subţire, ars de soare, purta doar o flanelă de corp pătată de sudoare şi pantaloni din pânză de in grosolană. Să fi avut cel puţin cincizeci de ani. Încheieturile mâinilor erau subţiri şi umerii înguşti şi aduşi. De după urechi îi ieşeau smocuri de păr cărunt şi încâlcit.

Într-o mână ţinea o daltă, în cealaltă un ciocan de lemn.

Am scos cuţitul şi l-am pus în faţa mea. *Or să mă silească să mă lupt din nou*, m-am gândit eu. N-am vrut să încep lupta cu el în mijlocul sfinţeniei Torei scrise şi m-am îndreptat spre camera din faţă. Mi-a spus cu voce aspră:

— Nu mai ai mult timp.

Nu am răspuns, m-am gândit: De ce creştinii se aşteaptă totdeauna ca evreii să vorbească înainte de a se lupta?

Am început să clocotesc de furie şi am simţit ca şi cum prin vine îmi curge mercur fierbinte. M-am apropiat la mai puţin de trei paşi de el, am aşteptat primul lui asalt şi mi-am imaginat că se va prăbuşi sub cuţitul meu.

Şi totuşi nu doream să-l rănesc. Se spune că între luarea justificată a vieţii unui om şi omorul cu sânge rece distanţa e doar cât un fir de păr şi nu credeam că am văzut atât de ager pentru a sesiza totdeauna deosebirea.

Şi-a scărpinat valea cheală din creştet cu capul ciocanului său de lemn.

— Nu înţelegi ce vreau să-ţi spun, îţi sunt prieten, a zis el.

— Atunci pune jos armele.

Spre marea mea uimire, el le-a pus cu grijă la picioarele lui. Linii de îngrijorare îi brăzdau fruntea. A zis:

— Nu mai ai la dispoziţie mult timp. Ei vin dinspre râu şi se apropie. Trebuie să te întorci acasă. Am venit să te previn.

— De ce? i-am cerut eu să explice.

— Hai să spunem doar că maestrul Levi mi-a fost bun prieten.

— Când l-ai văzut ultima oară?

— Haide, fiule, a zis el întinzând o mână spre mine.

— Spune-mi, te rog, când l-ai văzut ultima oară. Trebuie să ştiu.

— Ieri, a răspuns cizmarul. Dominicanii au venit după el şi după familia lui.

A întins încă o dată mâna şi mi-a atins uşor braţul.

M-am tras înapoi fără să vreau.

— Şi Diego Gonçalves? A fost cu maestrul Levi?

A întors capul spre uşă neliniştit.

— Hai, trebuie neapărat să pleci. Nu pricepi?

— L-ai văzut pe Diego Gonçalves?

— Nu. N-a fost aici după câte am văzut eu. Poate a

fost prins. A înălţat din umeri, apoi a continuat mânios: Ascultă, eu mă duc. Poţi pleca odată cu mine sau poţi să-i aştepţi să vină şi să pună mâna pe tine. Şi, fii fără grijă, cotoroanţa navareză îi va ajuta să te găsească repede. Ea le-a deschis uşa ca ei să-l poată ridica pe maestrul Levi fără să asude prea tare. S-a aplecat în faţă să-şi ia ciocanul de lemn şi dalta. Am simţit impulsul subit să-i înfig în ceafă cuţitul. Ce rost ar fi avut să rănesc un creştin cinstit?

Avea mercurul care curgea prin vinele mele propriile dorinţe?

— Haide, a zis el, pregătindu-se.

Vocea lui avea tonul implorator pe care-l avea tatăl meu când mă chema la studiu. Deodată s-a auzit un ţipăt care venea din spatele casei. Cizmarul a dus la buze un deget strâmb pentru a-mi sugera să tac.

Împreună, ne-am furişat în casa scării asemenea copiilor porniţi într-o escapadă periculoasă. Cotoroanţa navareză, cum îşi spunea ea, stătea deasupra noastră pe scară şi dispreţul îi strâmba faţa zbârcită. Bătrânul a ridicat ciocanul de lemn şi şi-a atins uşor cu el capul ca să arate ce o să-i facă dacă va spune unde suntem. Am coborât scările ca pisicile care îşi urmăresc prada. Voiam acum să-l găsesc pe Samson, să citesc scrisoarea pe care i-o trimisese unchiul meu. Intenţionam să mă duc la Porta de São Vicente, Poarta Sf. Vincent, să ies din oraş şi să mă îndrept spre nord-est, spre casa lui.

În stradă, rândunelele continuau să vină nebuneşte în picaj prin frigul dimineţii. Un murmur ce venea dinspre vest a fost străpuns de râsul batjocoritor al tinerilor care îndrăgeau pericolul.

Cizmarul a arătat spre partea de est a străzii ochiul şovăitor al soarelui.

— Du-te cu Dumnezeu, a zis el, prinzându-mă de umăr.

I-am mulţumit şi am luat-o la fugă.

Nu pot să lămuresc îndeajuns cât de profund îmi înceţoşase judecata moartea unchiului; orice evreu în situaţia mea ar fi trebuit să-şi dea seama că dominicanii or să închidă toate ieşirile din cetate la prima chemare religioasă a dimineţii.

Totodată era o greşeală să fugi. Tropotul paşilor mei acoperea sunetele produse de vechii creştini şi îmi trăda poziţia.

O gloată de peste o sută de persoane stătea în faţa Porţii Sf. Vincent. Când m-au zărit, braţele lor s-au îndreptat spre mine ca săgeţile.

Mă oprisem blocat de o frică viscerală. Totuşi, senzaţia că lunec spre destin, poate spre moarte, m-a făcut să întind o mână ca pentru a căuta siguranţa unei balustrade sau a unui perete. Am apucat doar aer, se-nţelege, apoi am căutat instinctiv protecţia oferită de cuţitul meu. Într-un moment de mare încordare, cu respiraţia tăiată, am stat în cumpănă – să-mi iau sau să nu-mi iau viaţa. Ar fi fost uşor să renunţ la viaţă; în zilele acelea, eu credeam încă într-un Dumnezeu personal şi nu mă temeam de moarte. Să mori, ei da. Dar nu era călătoria slăvită de întoarcere în Regatele Superioare. O ultimă rugăciune, o singură împunsătură şi aş fi fost eliberat. Gândul era următorul: *mai bine să-mi elibereze sufletul mâinile mele decât cele ale bărbaţilor care au ţinut o cruce*.

Fireşte, judecând după cum arătam, ei n-ar fi fost absolut siguri că sunt creştin nou. Dar dacă mă dezbrăcau, legământul meu cu Dumnezeu ar fi făcut evidentă credinţa mea.

Dorinţa de a trăi e mai tare decât gândul. Sau poate nevoia de a-l găsi pe Iuda era prea puternică.

M-am întors şi am fugit ca şi cum n-aş fi avut de ales.

Se luaseră duşmanii după mine? Nu-mi dădeam seama; pulsul accelerat îmi destrămase simţurile. Imaginaţi-vă că staţi lângă un clopot de plumb care bate nebuneşte în timpul unui uragan urlător. Aşa erau bătăile inimii mele, aşa era respiraţia mea.

Tot ce-mi amintesc acum e senzaţia generală a coborârii unor scări în aer liber şi mirosul propriei mele spaime. Imaginea următoare care pătrunde în memoria mea întru Tora este a unei clopotniţe. Eram în faţa Bisericii São Miguel, la nici două sute de paşi de casă.

Turnul părea să se prăbuşească pe o parte, fără niciun avertisment. Eu fusesem proiectat prin spaţiu, eram pe spate lipit de caldarâm.

Mă zbăteam să respir dar de-abia îmi mai trăgeam sufletul, nu simţeam nicio durere, ci doar o buimăceală tăcută. Capul meu părea închis într-o amforă de sticlă. Ca şi cum fără avertisment, mâna lui Dumnezeu mă deplasase pur şi simplu prin spaţiu.

Mi-a ars privirea imaginea fugară a unui nufăr înconjurat de nisip, care se aprinde. Mai târziu am înţeles că îmi pierdusem cunoştinţa câteva clipe şi, când mi-am venit în fire, prinsesem licărirea lumii fermecate care curgea pe sub gândurile mele obişnuite. Dar chiar şi atunci imaginea aceea – a nufărului în flăcări – mi s-a părut vitală, un dar de la Dumnezeu de care aveam nevoie să mă agăţ. (Cheia semnificaţiei lui mi s-a dezvăluit într-o zi când pictam anluminurile pentru Cartea Esterei în Constantinopol şi când am înţeles că Domnul Dumnezeu a văzut probabil Lisabona ca pe o floare în flăcări la acel Pesah fatidic.)

La stânga mea, la vreo doi metri depărtare, am observat acum un bărbat într-o capă din piele fină care îngenunchea şi se ţinea de umăr de parcă ar fi fost rănit. Mi-am dat seama că probabil se năpustise spre mine din

cadrul unei uşi ascunse şi se rănise în timpul asaltului.

Doi bărbaţi costelivi în haine jerpelite se îndreptau în fugă spre mine venind de pe strada povârnită. Păreau să fie gemeni identici. Părul negru tuns foarte scurt le încununa capetele. Amândoi aveau topoare iar eu am simţit că voiau să mă despice ca pe un buştean.

În urma lor, se năpustea spre mine un grup de bărbaţi şi de femei furibunde. Totul părea un vârtej de zgomot şi de vânt, umbră şi contur.

Deodată cei doi bărbaţi s-au contopit; pur şi simplu n-am putut să înţeleg. Apoi mi-am dat seama de ceea ce era evident: vederea îmi fusese alterată de cădere.

Fierul rece care scânteiază în soare are un fel de a-ţi chema la arme corpul. Într-o clipă m-am ridicat ţinând strâns cuţitul.

Aleile şerpuitoare şi potecile din Alfama de jos fuseseră de multă vreme în harta mea interioară şi am luat-o spre vest pe scurtătură exact în momentul când agresorul meu rănit se chinuia să se ridice. Am ajuns în câteva secunde la scara abruptă care cobora spre Piaţa Cantina. De pe prima treaptă de sus poţi sări uşor pe terasele din vecinătate. Am sărit bine, apoi m-am înălţat şi am coborât pe patru terase de acoperiş până la aleea următoare. Mă urmăreau trei bărbaţi. Cei doi care erau mai aproape de mine, la circa şase metri depărtare, agitau săbii. Al treilea era călugăr şi folosea cârja episcopală ca bâtă. „Prindeţi-l pe *marrano* „zbiera el cu voce răguşită. „Să-mi aduceţi legământul lui cu Diavolul!”

Am presupus eu că el voia sexul meu ca trofeu personal. Cum fusesem educat să văd lumea în mod simbolic, m-am întrebat, firește, dacă dominicanii voiau să pună capăt o dată pentru totdeauna posibilităţii noastre de a ne reproduce.

Pe alee, nici ţipenie. Am sărit jos, am trecut peste un

zid scund în curtea lui senhor Pinto. După cum bănuiam, uşa bucătăriei lui fusese spartă. Casa era devastată. Am tăiat-o prin bucătăria lui spre colţul unde se întâlnesc Rua de São Pedro şi Rua da Adiça. Casa lui Farid era exact peste drum. Am fost dintr-un salt pe creasta zidului, apoi am sărit în curte şi am alergat spre bucătăria noastră.

Totuşi, n-am coborât în pivniţă. După ce m-am convins că nu fusesem urmărit, am îndepărtat partea din faţă, falsă, a cufărului nostru din camera unchiului Abraham şi a mătuşii Estera, am scos o băşică de ţip ar uscată în care se aflau câteva monede pentru cazuri de urgenţă. Am aşteptat câteva minute până când strigătele au dispărut de pe Strada Templului. Apoi, când n-am mai auzit decât bătăile inimii mele, m-am îndreptat spre râu. Lângă mal, un pescar pe care-l ştiam de când eram copil, dar cu care nu vorbisem niciodată, stătea în barca lui albastră cu vâsle şi tăia o bucată de brânză împletită cu un cuţit ruginit. Era bătrân, la vreo cincizeci de ani, bondoc, avea faţa arsă de soare, pergamentoasă, şi ochii cenuşii ai neştiinţei de carte. Când am văzut că m-a observat, i-am arătat o monedă şi m-am uitat spre vest, în josul râului. Odată ajuns acolo, dincolo de porţile oraşului, aveam de gând să străbat cei opt kilometri până la podgoria lui Samson Tijolo.

Pescarul a dat din cap că se învoieşte, a vâslit spre mine şi a manevrat barca trăgând-o la mal.

— Trebuie să ies din oraş, i-am spus eu.

Cu două dintre monedele mele de aramă puse în cutia cu râme, pescarul a vâslit cam vreo treizeci de metri spre firul apei, pufăind şi proferând înjurături. Deasupra degetului mare de la piciorul drept, o rană roşie, infectată, săpase în pielea lui îmbibată cu apă şi aproape cenuşie.

— M-a muşcat un crab, a bombănit el. Nu s-a vindecat niciodată ca lumea.

S-a băgat printre două şalupe de pescuit, a ocolit o galeră care arbora crucea portugheză roşie, a întors barca până a prins firul apei. În timp ce vâslitul lui căpăta un ritm susţinut zidurile de apărare ale Lisabonei rămâneau în urmă şi deveneau o panglică ce se furişa printre turlele bisericilor şi încâlceala districtelor din afara oraşului. A aruncat ancora dincolo de un afloriment stâncos al ţărmului şi a înălţat mâna să-mi ureze noroc.

I-am mulţumit dând din cap, mi-am suflecat pantalonii şi am intrat în apa rece.

Pe mal, doi andaluzi care se duceau în pelerinaj la Santiago de Compostela şi purtau pălării bombate s-au apropiat de mine şi m-au întrebat unde ar putea găsi o tavernă. I-am făcut să creadă că nu ştiu limba lor şi m-am îndepărtat.

Capitolul VII

Două ore mai târziu, Rana, soţia lui Samson şi o veche prietenă din împrejurimi, mi-a răspuns când am bătut la uşă.

Rana era cu pruncul nou-născut, Miguel, care sugea la pieptul ei.

— Beri… oh, Doamne Dumnezeul meu, trăieşti! Intră! M-a înhăţat şi m-a tras în casă, a închis uşa în spatele meu şi a zăvorât-o. Nu-mi vine să cred! a zâmbit ea.

Ne-am sărutat şi eu am întins mâna să ciufulesc părul moale ca puful al pruncului. Era atât de mic încât ţinea ochii închişi de parcă nu avea de gând să-i mai deschidă niciodată.

— Ce frumos e micuţul, am zis, fiindcă nu ştiu cine ar putea să-i spună unei femei care a născut pentru prima oară că bebeluşul ei arată ca o veveriţă până când împlineşte cel puţin o lună?

Rana a replicat:

— Frumos, zici? Ai meditat din nou prea mult? A

încercat să zâmbească, dar în gene i s-au prins lacrimi. Privirea ei coborâtă arăta o însingurare disperată şi am înţeles că şi Samson se pierduse în furtuna creştină.

Ne-am aşezat lângă vatră.

— Cum ai aflat de rebeliune? am întrebat eu.

— Au venit nişte vecini să mă prevină.

— Poate ar trebui să plecăm de-aici împreună. Să ne întoarcem la…

— Ştii că nu pot, m-a întrerupt ea.

Ca să se apere de pericolele venite din Lumea Cealaltă, Rana nu va ieşi din casă în primele patruzeci de zile după naşterea lui Miguel – patruzeci de ani au rătăcit evreii prin pustie şi patruzeci de zile a durat potopul biblic. Am întrebat-o:

— Când ai aflat ultimele veşti despre Samson?

— N-am mai aflat nimic de duminică. Se ducea în Micul Ierusalim să cumpere nişte ţesături de care aveam nevoie… A arătat spre Miguel cu o mişcare a capului. Se ducea la prăvălia lui Simon Eanes. Tu nu l-ai văzut, n-ai auzit nimic despre el? Sau ai vorbit cumva cu Simon?

— Nu, nimic. Dar nu cred că Simon a ajuns acolo.

S-a întors cu faţa la perete şi buzele ei au rostit rugăciuni.

Am zis:

— Sunt încă şanse ca el să fi găsit un refugiu sigur. Samson e om deştept. Şi impunător. A băgat spaima în mulţi creştini. Mă cam temeam de el când eram copil. E încă posibil să se întoarcă.

I-am strâns braţul ca să-i transmit forţă, dar mi-am dat seama că, de fapt, încercam să mă conving că Iuda ar putea fi la adăpost.

— Nu, a spus ea. Dacă era în viaţă s-ar fi întors până acum.

— Poate e ascuns undeva.

— Samson, ascuns? Beri, bărbatul care devine tată după cincizeci şi şapte de ani nu stă ascuns când viaţa copilului său e în pericol.

Rana era una dintre femeile acelea deosebite şi rare care refuză să se mintă. De aceea, cei mai mulţi oameni o considerau agresivă, chiar lipsită de inimă. A dat din cap resemnată, şi-a trecut mâna liberă prin părul castaniu, ondulat.

— De va fi să duc singură povara, atunci… Cuvintele i s-au stins şi ea şi-a muşcat buza ca să nu izbucnească-n plâns. Numai foame şi plâns, atâta ştii, i-a spus ea lui Miguel încercând să zâmbească. Sfârcul sânului scăpase din gura bebeluşului şi ea l-a împins la loc în timp ce el îşi agita braţele. Copilaşul scotea un sunet cald, de mulţumire în timp ce sugea.

Rana a ridicat privirile spre mine cu ochi plini de speranţă. Beri, ai aflat ceva despre părinţii mei?

— Nimic, îmi pare rău. Ar fi trebuit să mă interesez înainte să vin aici. Nu m-am gândit la asta.

— E-n regulă. Bănuiesc că or să vină ei când vor putea… dacă vor putea.

— Rana, am dat pe aici vinerea trecută să iau nişte vin. Am luat un butoiaş şi am lăsat un bilet.

— Da, am ştiut că ai fost tu datorită *mâţei*. M-a bătut uşor pe braţ. Cât de liniştitor e să ştii că anumite lucruri nu se schimbă niciodată. Eu dormeam probabil. Nu dorm mult. Dar când mă prinde somnul, sunt pierdută pentru lume. Afară de cazul când plânge Miguel. Atunci, e ca şi cum un vânător m-ar nimeri cu săgeata drept în inimă.

— Mai ai scrisoarea pe care am lăsat-o în ziua aceea?

— Bineînţeles, a răspuns ea. E importantă?

— Trebuie să o citesc. Poate unchiul i-a spus ceva lui Samson… Unde e biletul?

— Îngrijirea lui Miguel m-a făcut să fiu ceva mai

distrată. Dar sunt sigură că e pe undeva prin dormitor.

— Putem să ne uităm la el?

— Ţine-l, a zis ea, l-a ridicat pe Miguel şi mi l-a dat.

În timp ce Rana scotocea prin cuferele şi mesele ei de lucru, l-am ţinut pe bebeluş în leagănul braţelor mele şi mi-am amintit senzaţia de frăgezime pe care mi-o dădea Iuda. Mordehai şi cu mine am stat cu el de multe ori până noaptea târziu şi l-am plimbat ca să nu mai plângă; nu fusese un prunc comod, avusese plămânii încărcaţi cu lichid, ceea ce îi provoca o tuse severă. Am închis ochii şi senzaţia pielii catifelate a bebeluşului mi-a înfiorat vârfurile degetelor. *Iuda, Iuda al meu*, am şoptit pentru mine. *Te rog, Doamne Dumnezeule, fă să fie în viaţă*.

Am vrut să alung teama care începea să mă cuprindă şi am antrenat-o pe Rana într-o discuţie în timp ce ea căuta. Am discutat despre problemele stomacale ale lui Miguel.

— Răhăţeii lui par găinaţ de coţofană, a spus ea necăjită. Doctorul Montesinhos spune că n-am de ce să mă îngrijorez. Aşa că presupun…

— Nu te mai necăji, am zis eu şi am făcut un semn cu mâna. La fel păţea şi Iuda. Cred că toţi pruncii sunt păsări într-o oarecare măsură.

A râs, dar tăcerea care a urmat a arătat cât se poate de clar starea de spirit apăsătoare care încărca atmosfera din casă. Am schimbat între noi o privire prin care recunoşteam amândoi că Samson s-ar putea să nu se mai întoarcă niciodată şi ea a înălţat mâna să-mi mângâie faţa.

— Beri, dragul meu, a zis ea. Simt lipsa vecinilor.

Privirea noastră era legată de amintiri ale unor demoni izgoniţi de armata copiilor noştri.

A revenit la căutarea ei, s-a dus la un scrin de lângă pat. A scos un sul dintr-o casetă de lemn mică, prevăzută cu încuietoare de metal.

— Am găsit-o! a zis ea victorioasă. Mi l-a dat. Asta e, nu-i aşa?

— Cred că da. I l-am pus pe Miguel în braţe. Sulul s-a învârtejit şi s-a desfăşurat în cinci foi de hârtie.

Ca şi cum mă invita să iau parte la aventura ei, Rana a zis:

— Ascultă, Beri, cercetează biletul şi eu am să aduc nişte pâine şi vin… nu, bineînţeles, nu, tu retrăieşti probabil Exodul. Atunci nişte vin, da? Poţi să stai, da? Cel puţin până termini de citit scrisoarea.

— Stau până termin de citit. Apoi trebuie să mă duc la familia mea. Dar Rana, dacă ai *hameţ* în casă… înseamnă că voi n-aţi sărbătorit încă Pesahul?

— Nu. Mai aşteptam puţin, să fim în siguranţă.

M-a condus înapoi la masa din bucătărie, mi-a adus o cană cu vin, apoi mi-a luat mâna liberă. Biletul unchiului spunea:

Dragă Samson.

Miguel Ribeiro a refuzat. Aşa că am să-ţi spun o poveste. O să găseşti în ea speranţele mele că vei descoperi nevoia ca noi toţi să facem un sacrificiu în momentul ăsta hotărâtor. Dacă noi nu îndeplinim la timp aşa cum a făcut Rabi Graviel acest punct central, atunci s-ar putea ca totul să fie pierdut.

Nu contează că se prăbuşeşte credinţa tay contează faptele tale.

Va câştiga Samael victoria?

Pe partea de sus a paginii următoare scria: *A História da Crestadura de Sol de Rabbim Graviel* – Povestea Rabinului Graviel cel ars de soare. Era povestea pe care maestrul mi-o spusese în ultimul său Şabat şi în timp ce rosteam tare titlul, mâna lui părea să se întindă să apuce frâiele de la ceafa mea. Vocea lui şoptea:

„Da, citeşte-l din nou, Berechia, să înţelegi şi tu ce

semnificaţie are. Nu întâmplător v-am oferit povestea asta amândurora, ţie şi lui Samson”.

— Ce e? a întrebat Rana care a simţit frământarea mea neaşteptată.

— O poveste. A lui Rabi Graviel, unul dintre strămoşii mei. Despre cum a suferit el întemniţarea în Spania pentru ca fiica lui să supravieţuiască. Cred că unchiul meu a avut o viziune şi a înţeles că va trebui să facă şi el un mare sacrificiu. Da… Pentru ca fata din pivniţă să supravieţuiască, el a trebuit să-şi dea viaţa. A făcut un târg. Dar asasinul nu şi-a respectat cuvântul dat.

— Beri, vrei să spui că unchiul tău… Oh, Doamne, Doamne Dumnezeul meu.

Rana şi-a dat seama pentru prima oară că maestrul meu murise. Umerii ei s-au smucit înapoi. L-a pus pe Miguel pe masă, apoi s-a ridicat în picioare acoperindu-şi urechile cu mâinile. M-a privit îngrozită.

Când a început să se zguduie, m-am dus la ea, i-am dat mâinile la o parte.

— Rana! Rana!

M-a privit de parcă încerca să-mi citească faţa, să-mi afle identitatea. Cu voce monotonă golită aparent de emoţie, ea a zis:

— Samson… Şi acum maestrul Abraham… Estera, ea e…?

— Nu, ea e în siguranţă. Cu mama şi Cinfa. Dar Iuda a dispărut.

Am aşezat-o pe Rana la masă şi i-am dat vin. Ţinea amândouă mâinile în jurul cupei ca un copil, a înghiţit lacomă lichidul, a vorbit în dodii despre fântânile podgoriei. Când tăcerea s-a instalat din nou între noi, am întrebat:

— A pomenit Samson de supărări în grupul de tâlcuitori?

A clătinat din cap.

— O dispută cu unchiul meu poate?

— Nimic, a replicat ea.

— Dar atunci de ce unchiul pomeneşte de pierderea credinţei lui Samson?

Rana m-a strâns de braţ şi a şoptit:

— Samson spune că bebeluşul trebuie crescut în spirit creştin, n-are rost să mai fie evreu. Anul ăsta noi nu vom ţine Pesahul. Chiar dacă…

A desfăcut faldul din scutecele lui Miguel ca să arate prepuţul său; ar fi trebuit să fie circumcis în a opta zi de la naştere. Ea a închis ochii de disperare. Lacrimi i-au scăldat genele. A început şi Miguel să plângă parcă solidarizându-se cu mama lui. L-am luat şi l-am legănat încetişor dar fără folos. Vorbele Ranei s-au revărsat deodată aruncate parcă în direcţii diferite:

— Dacă aş fi ştiut… cum a putut să se schimbe în aşa hal? Când ne-am căsătorit… şi apoi când a venit pe lume copilul. Ne simţeam atât de… atât de bine. Ţii minte cum a fost Pesahul? Ţii minte, Beri?! înainte de… stai, am să-ţi arăt ceva.

A luat o carte groasă din firida de deasupra vetrei. Chenarul dantelat şi complicat de pe copertă arăta că e o ediţie tipărită a Vechiului Testament produsă când eram copil de Eliezer Toledano. Mi-a dat-o.

— Uită-te! a poruncit ea.

Am luat cartea şi am întrebat:

— Ce vrei să spui – la ce anume şi unde să mă uit?

— Oriunde! Deschide-o în orice loc!

I l-am dat înapoi pe Miguel şi am lăsat manuscrisul să se deschidă de la sine. Aveam în faţă Cartea lui Ezdra, versetele despre reconstruirea Templului. Toate numele lui Dumnezeu fuseseră tăiate cu cerneală cafenie. Era înfiorător, păreau un talisman al răului.

Rana vorbea repezit, ca şi cum ar fi păşit ţanţoş.

— Samson mi-a spus: „Noi trebuie să-l îngropăm pe dumnezeul evreiesc. După Pesah, vom spune rugăciuni pentru Domnul şi apoi trebuie să-L îngropăm şi apoi trebuie să-L uităm”. Samson a tăiat cu cerneală toate numele Lui!

Am privit încremenit profanarea, am mângâiat paginile închise, apoi m-am jurat să nu mai privesc din nou. Am pus cartea pe masa Ranei.

— Nu pot să fiu creştină, nu pot trăi aşa! a ţipat deodată Rana. Mai degrabă mă omor.

Strigătul ei parcă a despicat aerul dintre noi.

— Dar fiul tău? am întrebat eu. Cine o să aibă grijă de el? Acum că…

— Decât aşa, mai bine să-l văd mort!

Cu nouă ani în urmă, unii părinţi evrei îşi omorâseră copiii, apoi se sinuciseseră ca să scape de convertirea forţată, acte consemnate într-un manuscris pe care n-am să-l înţeleg niciodată.

S-a aplecat în faţă, mi l-a pus în braţe pe Miguel. În ochi i se citea o hotărâre înspăimântătoare. A înşfăcat de pe masă un cuţit de pâine, un cuţit mare, a sărit în picioare, l-a îndreptat spre mine. De furie, trupul i se încordase ca un arc.

— O fac acum, pe loc, dacă-mi spui că trebuie să cos un linţoliu pentru Dumnezeul meu!

— Ai săvârşi un păcat cumplit dacă i-ai face copilaşului vreun rău. El e ambasadorul pe care ni l-a trimis Dumnezeu. I-ai ucide pe Abraham, Isaac, Moise, dacă ar sta aici în faţa ta?

Ea ţinea cuţitul în aceeaşi poziţie.

— Copilul ăsta e Abraham, Isaac, Moise. El e Domnul Dumnezeul nostru! am exclamat eu.

Rana a lăsat arma jos şi a început să suspine. Am

aşezat-o pe scaun şi am mângâiat-o pe păr. Pruncul părea vrăjit de tânguirile ei. Totuşi, când ea s-a liniştit, a început să dea din picioare şi să se agite. Am renunţat să încerc să-i alin neliniştea şi i l-am dat ei înapoi.

N-am mai stat să chibzuiesc şi am luat de pe masă Vechiul Testament profanat, mi-am ţinut respiraţia şi l-am aruncat în vatră.

Rana a rămas cu gura căscată.

— Berechia! Nu! Ce faci…

În timp ce fumul şi flacăra pârâiau din paginile ce se îngălbeneau şi se curbau, eu am vorbit cu glas care părea să vină de la unchiul:

— Mie nu-mi trebuie cuvinte scrise. Nici chiar Tora. Nici ţie nu-ţi trebuie. Păstrează iudaismul în tine. Dumnezeu te va întâlni înăuntrul tău, nu unde vorbeşti cu tine însăţi ci puţintel mai încolo. Dacă Samson se întoarce… şi noi vom plăti cu toţii ca să-l salvăm, tu lasă-l să vorbească despre creştinism în timp ce tu respiri iudaism. Fiul tău o să simtă deosebirea. Şi, când va fi destul de mare şi va şti să păstreze secretele, îi vei povesti despre mireasa Şabat care a aşteptat răbdătoare în el în tot timpul copilăriei. Şi veţi celebra împreună nunta lor.

Pruncul îi căuta din nou pieptul. Rana l-a hrănit, i-a privit îndelung faţa ca şi cum căuta dincolo de ochii lui o licărire a acelei ceremonii viitoare.

Ce minunat e, m-am gândit eu mistuit de invidie, să poţi oferi hrana ta altei fiinţe.

Ţelul unei vieţi apare aşa, pe neaşteptate în cuprinderea unei singure clipe? Fiindcă atunci am ştiut că încercam să mă ofer la fel de deplin ca Rana unei persoane înainte să mor.

A înălţat din umeri ca şi cum nu era convinsă.

— O să vedem, a zis ea.

La uşă, ne-am sărutat.

— Rana, se supărase Samson pe unchiul sau pe unul dintre tâlcuitori? Are asta vreo legătură cu faptul că şi-a pierdut credinţa?

— Nu. Era supărat din cauza copilului. Una e să trăieşti tu cu groaza în suflet şi cu totul altceva să condamni o fiinţă dragă la o soartă asemănătoare. Samson a contemplat îndelung viitorul pruncului ca evreu şi nu i-a plăcut ce a văzut.

— Vrei să vii cu mine? am întrebat eu. Ştii că eşti bine-venită la noi şi poţi să stai cât e nevoie. Şi nu trebuie să te temi de Lumea Cealaltă. E superstiţie. Nu trebuie să te temi să ieşi din casă.

— Nu. Mulţumesc. M-a mângâiat pe braţ. Părinţii mei vor încerca să vină la mine. Dacă vor putea…

— Înţeleg. Ţine minte, construieşte o grădină interioară unde să te poţi ascunde, unde îl vei invita pe Miguel când va fi destul de mare. Şi din nou i-am mângâiat bebeluşului smocurile de păr. Dacă Samson se întoarce, să-l trimiţi la mine. Încă mai putem să folosim viitorul când vorbim despre evreii din Portugalia. Poate îşi va redobândi credinţa.

Ne-am sărutat. Totuşi m-a chemat înapoi când eu mă pregăteam să plec. Mâna îi tremura lângă buze.

— Crezi că Dumnezeu l-a luat pe Samson ca să se răzbune… pentru ceea ce i-a făcut el Vechiului Testament?

Am închis ochii, am căutat un răspuns şi am simţit fiori reci când mi-am dat seama că nu mai am încredere în Dumnezeu. Am înscris în aer gestul larg pe care Farid şi cu mine îl făceam pentru a exprima ceea ce nu se poate cunoaşte.

Capitolul VIII

În timp ce mă îndepărtam de casa Ranei, coborârea mea în lumea găunoasă nevegheată de Dumnezeu m-a făcut să mă agăţ de povestea rabinului Graviel spusă de

unchiul. Am citit din nou cuvintele lui şi mi-am amintit ultima lecţie ţinută în faţa lui Iuda şi a mea, în care maestrul meu vorbise şi de nevoia de a face un sacrificiu. Lecţia a fost rostită vinerea trecută în cursul tradiţionalei mese ceremoniale de Pesah. În vreme ce Estera punea cu polonicul supa de napi şi şofran în holurile noastre de lemn, el a făcut semn cu capul către mine şi a spus:

„Domnul a binecuvântat-o pe Sara…”

Cuvintele lui au fost pentru mine un îndemn să psalmodiez Tora din memorie începând cu versetul acesta din Geneză. Am început în portugheză, pentru ca Iuda să înţeleagă: „Apoi a căutat Domnul spre Sara, cum îi spusese, şi i-a făcut Domnul Sarei, cum îi făgăduise. Şi a zămislit Sara şi a născut lui Avraam un fiu la bătrâneţe, la vremea arătată de Dumnezeu…”

Unchiul m-a pus să continui. Am psalmodiat următoarele cincizeci şi două de versete oprindu-mă doar să-mi umezesc buzele cu vin. Am relatat povestea lui Isaac, fiul lui Avraam şi al Sarei, al cărui nume în ebraică înseamnă „el a râs” – o referire la marea bucurie a lui Avraam că a putut să procreeze un fiu cu toate că împlinise o sută de ani.

Când am recitat versetul „A venit vremea când Dumnezeu l-a pus pe Avraam la încercare”, unchiul a dat din cap cu sprâncenele înălţate, arătându-mi să mă adresez direct lui

Iuda. Am prins bărbia băiatului în căuşul mâinilor, am primit darul privirii lui. Am continuat povestirea cu vocea mea cea mai dramatică:

„«Avraam!» a strigat Domnul şi Avraam a răspuns: «Iată-mă!»

Şi Dumnezeu i-a zis: «Ia pe fiul tău, pe Isaac, pe unicul tău fiu, pe care-l iubeşti, şi du-te în pământul Moria. Şi acolo oferă-l jertfă pe un munte pe care ţi-l voi arăta

eu»”.

Iuda s-a fâţâit pe scaun, şi-a muşcat buza, tulburat de perspectiva morţii lui Isaac. Îl simţeam cum se trage înapoi de spaimă din amintirea blestemului mamei noastre, cu sufletul rănit de modul în care ea îi refuza un loc în viaţa ei. I-am luat mâinile în mâinile mele şi i-am spus cum Avraam îl legase pe Isaac pe un altar pe care-l înălţase din lemne şi cum atunci când ridicase cuţitul ca să reteze viaţa fiului său îngerul Domnului a intervenit: „Să nu ridici mâna asupra copilului; să nu-l atingi! Acum ştiu că eşti om cu frica lui Dumnezeu. Şi pentru mine nu l-ai cruţat nici pe singurul fiu al tău. Te voi binecuvânta din belşug şi-ţi voi dărui urmaşi până când vor fi la fel de mulţi ca stelele de pe cer şi ca firele de nisip de pe ţărmul mării”.

Încheierea asta paşnică nu l-a prea consolat pe Iuda. Faţa i s-a umflat fiindcă ardea de dorinţa de a primi o nouă asigurare. Am simţit un gol în stomac când mi-am dat seama că a fost o cruzime din partea unchiului şi a mea să înfigem sabia Torei în apărarea lui firavă. Mi-am pus mâna pe ceafa lui în timp ce el se ferea de ochii familiei şi privea în jos sau în altă parte şi am încercat să-l mângâi şi să-l încurajez.

— Mai ia câteva linguri de supă, am zis eu. Se răceşte.

Unchiul s-a încruntat, a respins cu un gest îndemnul meu şi a zis:

— Iuda, dragul meu, l-am pus pe Beri să-ţi spună povestirea asta dintr-un anumit motiv. Spune-mi, tu care crezi că a fost motivul?

Privirile s-au fixat asupra băieţelului. Dar buzele lui păreau pecetluite. L-am bătut uşor pe spate ca să-i dau curaj; îi venea să plângă. L-am privit pe unchiul cu furie dârză, voiam să strig: „N-a trecut el prin destule necazuri în cei cinci ani de viaţă? Dă-i pace lui Iuda sau aşa să-mi

ajute…!”

— Vreau să ştiu ce crezi tu, l-a îndemnat unchiul. N-am să te judec niciodată pentru că mi-ai spus adevărul. Niciodată! Poţi să fii sigur, ai cuvântul meu.

— Hai, Iuda, ne spui? a zis Estera. A surâs ca o mamă.

Mama îl privea cu faţa împietrită şi începuse să-şi smulgă nervoasă smocuri de păr de la tâmple. L-am ciupit uşor de gât ca să-l determin să treacă repede peste asta şi Iuda a scâncit:

— Mie nu mi-a plăcut.

— Nici mie, am intervenit eu.

— Şi de ce nu ţi-a plăcut? a întrebat unchiul, uşuind ajutorul meu cu o fâlfâire a mâinii.

Iuda a încleştat pumnii şi s-a frecat la ochi.

— Fiindcă… fiindcă nu ştiu. Fiindcă… nu mi-a plăcut.

— Spune-mi de ce? a întrebat unchiul cu blândeţe.

— Fiindcă Isaac n-a făcut nimic rău! i-a trântit-o Iuda.

— Asta e, a zis unchiul. El s-a ridicat şi s-a aplecat spre băiat, cu mâinile sprijinite pe masă. Acum am să-ţi spun un secret, Iuda. Şi secretele sunt lucruri foarte puternice. Prin urmare nu trebuie să-l spui nimănui. Rămâne între noi. De acord?

Iuda a dat din cap că da şi a rămas cu gura deschisă ca şi cum ar fi fost deodată vrăjit; ţinea mult la secretele unchiului.

— Pentru mulţi oameni povestirea asta spune că uneori e nevoie să faci un sacrificiu pentru Dumnezeu, a început maestrul meu. Un sacrificiu teribil dacă ar fi nevoie. Şi la un anumit nivel au dreptate. Avraam era dispus să-şi ucidă fiul. Sunt şi oameni care spun că Dumnezeu a greşit când i-a cerut asta unui bărbat. A greşit şi bărbatul care a acceptat. Oare ei au dreptate? Uneori eu însumi cred asta. Dar aici e secretul…

Unchiul s-a aplecat mult peste masă astfel că faţa lui era la o palmă distanţă de faţa lui Iuda. Ochii lui aruncau scântei. A ridicat un deget la buze şi a şoptit:

— Nu uita că Isaac înseamnă „el a râs”. Asta e dovada că noi trebuie să fim siguri că Tora vorbeşte metaforic, în enigme de un gen aparte. Isaac nu e fiul lui Avraam din lumea asta. E un gen de copil din sufletul lui Avraam. E copilul alcătuit din râsul şi din întristarea lui Avraam, din mânia şi din tandreţea, din temerile şi visele lui. Ce anume îi cerea Dumnezeu lui Avraam? îi cerea să fie pregătit să renunţe la emoţiile şi la gândurile lui cele mai intime, la bunurile lui cele mai dragi. Să dezlege nodurile minţii sale. Să anihileze o parte din sine. Şi de ce? Ca să se deschidă o uşă înăuntrul lui prin care să poată intra Dumnezeu. Iuda, dragule, povestirea îţi cere să te deschizi spre Dumnezeu, atât şi nimic mai mult. Unchiul a întins mâna să ciufulească părul nepotului său, apoi i-a răsucit uşor nasul. Dumnezeu te iubeşte atât de mult încât e dispus să spună o poveste groaznică şi să te facă să gândeşti rău despre El. Toate acestea ca tu să poţi într-o bună zi să-L întâlneşti în tine, în inima şi în mintea ta. Vrea să poată să te îmbrăţişeze, atât şi nimic mai mult. Ai înţeles?

Încă vrăjit, Iuda a dat din cap foarte pătruns. Am constatat recunoscător, cât de uşor pot fi schimbate stările de spirit ale copiilor.

Întâmplarea asta fusese o lecţie pentru mine – în momentul acela – şi anume, să mă gândesc de două ori înainte de a mă îndoi de unchiul. Dar acum, în timp ce mergeam spre casă, mă gândeam la ceea ce ne spusese nouă despre sacrificiu. Dumnezeu îi ceruse biblicului Avraam să renunţe la ce avea el mai drag. Îi ceruse el unchiului să renunţe la viaţă? De ce? Ca să fie scăpate de flăcările creştinilor şi mai multe cărţi?

Câteva minute mai târziu, speculaţiile de acest fel au fost întrerupte de un bărbat care striga numele meu. Rana avusese probabil o intuiţie în privinţa părinţilor ei; tatăl ei, Benjamin, şi mama, Rachel, coborau în goană spre mine de pe culmea unei movile din faţă.

— Beri, a strigat Benjamin, alergând spre mine cu ochii lui negri înnebuniţi de groază. Rana e…?

— E bine. Şi Miguel e bine. Deocamdată sunt la adăpost.

— Mulţumesc lui Dumnezeu. Şi-a pus mâinile pe pieptul meu. Ascultă, nu putem discuta acum, trebuie să ajungem la ea. Transmite binecuvântarea noastră întregii tale familii.

— Am să le transmit. L-am prins de braţ. Doar un lucru. L-aţi văzut pe Samson? Se presupune că venise în Lisabona după cumpărături…

Benjamin şi-a dus vârfurile degetelor la buzele mele.

— De duminică, fiica mea e văduvă, a şoptit el. Samson a fost capturat când s-a declanşat rebeliunea. Era nepregătit.

Rachel şi-a rotit repede mâna prin aer.

— Fum. Acum Samson e fum.

— Mai ard rugurile în Piaţa Rossio? m-am interesat eu.

Benjamin a dat din cap.

— Câtă vreme noi rămânem ceea ce suntem, focurile nu se vor stinge.

Cuvintele lui s-au ofilit în amorţeala care părea să progreseze şi să se retragă în mine în ritmul ei şi mi-am dat seama că eram de prea mult timp departe de familia mea. M-am dus în mare grabă înapoi în oraş şi am găsit porţile estice şi nordice blocate de mulţimi de creştini şi de călugări dominicani. Cei mai tineri se hârjoneau, se pocneau unul pe altul, înjurau, se pregăteau ca puii de urs

pentru prilejul de a-şi încerca vitejia. În vest, totuşi, la Poarta Sf. Ecaterina, am găsit doar o ceată de bătrâni beţi. Mai târziu am aflat că prin oraş se răspândise zvonul că regele o să trimită trupe din est pentru a restabili ordinea în capitala sa. De aici şi neglijenţa de la porţile de vest.

Se pare că nici mama nu-şi imagina că semăn atât de puţin a *marrano*; vechii creştini pe lângă care treceam n-au ridicat nici măcar o sabie, în schimb stăruiau să iau parte la glumele lor crude în legătură cu femeile şi cu evreii. De dragul vieţii, le-am făcut pe plac, să mă ierte Dumnezeu.

— Ce asemănare e între un evreu care se roagă şi o călugăriţă, insecta aia carnivoră, a întrebat un bărbat cu faţa uscată, lipsită de expresie. Când am clătinat din cap, el a spus: Tu îl scuipi, el continuă să se roage. Îl încui cu cheia, el nu conteneşte să se roage. Singura soluţie e să scoţi sabia şi să-i tai capul!

E uimitor faptul că lucruri de felul ăsta pot fi considerate amuzante, dar creştinii murdăreau aerul cu urletele lor foanfe şi eu le-am ţinut isonul cât am putut de bine.

În timp ce mă îndepărtam cu paşi mari de ei, am început să cred că Dumnezeu mi-a înlesnit intrarea în Lisabona pe poarta asta ca să-l pot vizita pe noul creştin Eurico Damas, neguţătorul de arme, în drumul meu de întoarcere spre Alfama. Locuinţa lui era situată în cartierul bogat Bairro Alto, care încununa colina ce domina orăşelul de cocioabe din faţă. În ce priveşte poziţia lui de invidiat, Damas i-a spus unchiului la puţin timp după convertirea lui voluntară, când cei doi bărbaţi îşi mai vorbeau încă:

— Nu vreau să uit de unde mă trag. Niciun nou creştin fidel nu vrea să uite.

Sentimente onorabile. Dar când el nu s-a mai văzut, unchiul mi-a smuls un fir de păr din creştetul capului. Mi-a

ţistuit scheunatul şi mi-a spus:

— Berechia, cuvintele nobile ale acelui bărbat sunt ancorate în sufletul lui aşa cum a fost firul ăsta în scalpul tău. O smucitură uşoară şi gata… Şi-a rotit mâinile în aer şi s-a prefăcut că dispariţia firului de păr îl uimeşte. Să n-ai încredere în cineva care câştigă de pe urma morţii altuia. Mai ales într-un bărbat de felul ăsta care mai târziu face paradă de şalul său de rugăciune în public.

Soarele coborâse pe cer când eu urcam prin încâlceala de străzi nepavate care suiau în zigzag versantele vestice spre Bairro Alto. Când am trecut pe lângă învălmăşeala de cocioabe din lemn unde clasele mai sărace îşi petreceau vieţile de servitute lipsită de vise, feţe murdare m-au privit peste umeri ca şi când aş fi fost o arătare neobişnuită. Nişte copii stârneau praful în timp ce alergau după puii de găină şi după pisici. Muştele se hrăneau la colţurile ochilor lor. Un sclav african înalt, înlănţuit de gleznă de o ancoră ruginită, m-a privit cu ochii pătrunzători ai naratorului care consemnează trecerea unui personaj. Mi-am dat seama că semănăm în anumite privinţe şi l-am salutat, dar el a întors capul de parcă ar fi fost bănuit de crimă. Aerul era impregnat de mirosurile ruşinii şi ale mâniei. Totuşi, ici şi colo, câteva case aveau grădini plantate cu filimică şi levănţică, varză, napi şi bob.

O piaţă pavată şi umbrită de castani puternici marca punctul terminus al toleranţei regelui. Până aici se întindea zona acestor intruşi sărmani cu scândurile lor de pin şi peticele din pânză, dincolo de ea începea piatra şlefuită a aristocraţiei din Lisabona.

Am recunoscut imediat casa lui Damas. Din cornişa din calcar răsăreau gargui cu guri ca nişte caverne şi coarne care în copilărie mă făceau să înmărmuresc. De dincolo de acoperiş, acolo unde se afla fără îndoială curtea, se înălţau fuioare de fum. Mi-am strecurat mâna în taşcă,

am scos cuţitul şi l-am ascuns la brâu.

Am bătut la grilajul de fier care era în faţa uşii şi a răspuns un băiat delicat, cu faţă plăcută, rotundă. Stătea pe terasă, cu mâinile-n şold. Cămaşa de mătase verde şi vesta stacojie fluturau pe piept – pesemne, haine de căpătat, dăruite înainte de vreme. Cu un gest nervos a îndepărtat de pe obraz o buclă lungă de culoarea chihlimbarului şi a îndesat-o sub bereta albastră. Avea mâinile pătate cu cenuşă. Părea să creadă că sunt un negustor ambulant străin; cu voce cântată, a rostit rar şi categoric.

— N-avem nevoie de lucrurile pe care le vinzi tu. Şi-a frecat bărbia şi a lăsat o dâră neagră asudată.

— N-am nimic de vânzare. Îl caut pe Eurico Damas.

A privit cu scepticism cerul, apoi pământul şi a ridicat din umeri.

— În locul tău, m-aş apuca să-l caut. Şi-a strâmbat buzele într-un rânjet şi a smucit degetul mare în sus. Dacă m-ar fi ascultat, nu s-ar fi dus acolo.

— E mort? am întrebat eu.

Băiatul a izbit în cadrul de piatră al uşii.

— Cât se poate de mort.

— Eşti sigur?

— I-am văzut eu însumi cadavrul. I-am deschis gura şi am scuipat în ea, ca să mă asigur.

— A fost ucis în cursul rebeliunii împotriva noilor creştini?

A ridicat din umeri.

— Uite ce e, maestrul Eurico avea o mulţime de duşmani. Sperai să scape cu viaţă? Ar fi trebuit să se ascundă într-un tiv de saltea, ca ploşniţa. A arătat cu capul spre mine. Da’ tu cine eşti?

— Pedro Zarco, i-am răspuns folosind numele de botez creştin pe care îl acceptasem sub sabia convertirii.

Locuiesc în…

— Aha, nepotul maestrului Abraham!

— Cum de ştii cine sunt?

Băiatul s-a apropiat de mine, şi-a strecurat degetele în jurul grilajului porţii de parcă plănuia să fugă. De aici, am văzut că, de fapt, obrajii îi erau înroşiţi de vânătăi şi zgârieturi.

— Maestrul Eurico îl ura pe unchiul tău, a zis el. Spunea întruna că o să-l captureze şi o să-i fac *a. pinga* numai şi numai ca să-l vadă că spumegă, să vadă ce blesteme şi prostii o să scoată pe gură. Ciudat, dar într-un fel, cred că îl şi plăcea. Aşa cum ţinea el la oricine. Dar credea că unchiul tău e puţin smintit… şi periculos.

Pinga, care înseamnă „picătură”, era o tortură în care picături de ulei fierbinte erau picurate una câte una peste tot corpul. Uneori, odată cu arsurile, îşi rosteau literă cu literă, picătură cu picătură, numele: numele portugheze pot fi foarte lungi şi cei mai mulţi oameni mărturiseau absolut orice înainte chiar ca picătura fierbinte să ajungă la numele de familie.

— Eşti servitor? am întrebat eu.

— I-am învoit pe toţi.

Şi-a smuls bereta şi a zâmbit larg, ca o persoană care arată o comoară. O cascadă de păr chihlimbariu şi mătăsos i s-a revărsat peste umeri. *El* era cât se poate de categoric o *ea*.

— Sunt văduva lui, a spus ea înclinând mult capul. A înălţat din umeri parcă pentru a scuza deghizarea anterioară şi a descuiat poarta. Mi-a luat braţul ca şi cum m-ar fi invitat la dans. Haide, a spus ea.

Aşadar băiatul ăsta era soţia foarte tânără a lui Damas! M-a condus în fugă printr-o bucătărie stropită cu sânge şi printr-o cămară şi am ajuns într-o curte umbrită de portocali plini de fructe. Pe terasa din cărămidă de

lângă partea din spate a casei, un rug de veşminte şi lemne ardea violent şi trosnea. O grămadă colorată de cămăşi, haine şi pantaloni se înălţa în apropiere. Fulgi de flăcări se duceau spre cer şi cădeau apoi pe pământ asemenea unor pene mătăsoase.

— Am ars lucrurile lui toată noaptea, a spus ea răsuflând victorioasă. Primele au fost cizmele. Avea opt perechi. Câte una pentru fiecare zi a săptămânii. Şi una în plus, din şagrin, pentru liturghia de duminică. Când nu-i plăcea cum le-am lustruit, urina pe ele şi mă silea să le fac din nou. Şi te rog să mă crezi, pipiul acestui bărbat mirosea ca al cotoilor! Necazul e că ele put când ard. Aşa cum puţea şi el!

Lujeri de flacără ţâşneau ca marionetele care sunt smucite.

— L-ai aruncat pe Eurico Damas în foc?! am întrebat eu.

— Dacă te uiţi atent cred că o să-i găseşti dinţii! a rânjit ea. S-a lins pe buze ca şi cum gusta ceva bun. El avea o grămadă de dinţi, mai mulţi decât alţi oameni, şi de-aia sunt sigură că ei se află pe undeva. Mi-a privit amuzată mutra uimită şi a izbucnit în râs. S-a dus să-l răpească pe unchiul tău, asta e.

— L-a găsit?! Ce a făcut...

— Nu, s-a întors acasă foarte oţărât. N-a putut afla unde se ascunde maestrul Abraham. L-am auzit spunând asta.

Deci, intuiţia mea a fost greşită; Eurico Damas nu fusese implicat. Iar Samson murise. Mai rămâneau părintele Carlos şi Diego, singurii tâlcuitori care l-ar fi putut trăda pe unchiul, şi Miguel Ribeiro şi Rabi Losa, care ar fi putut recurge la şantaj.

— Voia să supună la *pinga* întregul vostru grup de cabalişti, a continuat fata. Să-i forţeze să admită că totul e

o minciună. În ultima vreme era oarecum obsedat de asta. Presupun că îmbătrânea. El nu credea în chestia asta.

— Ce chestie? Nu înţeleg.

A râs parcă voind să mă ridiculizeze, a tras cu mândrie ostentativă de capetele vestei de mătase.

— Un Dumnezeu omniprezent, prostule! în timp ce vorbea, un adolescent slăbuţ, cu părul negru şi tuleie deasupra buzei de sus, a ieşit în fugă din casă târând după el o sabie însângerată. Ochii lui erau aţintiţi asupra mea.

— E-n regulă, José, a zis ea. E nepotul maestrului Abraham. Iar mie mi-a şoptit: José e cel ce l-a ucis. Nu se prea pricepe să mânuiască sabia. Dar când un bărbat e beat, ca un porc într-o troacă cu struguri, e de-ajuns chiar şi o mică frigare şi…

Ea a împins în jos cu mâinile imitând un spadasin care aplică o lovitură mortală, a zâmbit larg, apoi m-a lăsat să arunc o pelerină în foc. José a luat act de prezenţa mea cu o plecăciune serioasă de adolescent care şi-a asumat rolul de protector şi, într-o tăcere respectuoasă stranie, am urmărit toţi trei cum fumegă şi se răsucesc şi se înnegresc veşmintele. Expresia feţei s-a asprit. Şi-a atins obrajii ca şi cum şi-ar fi şters nişte pete. S-a întors spre mine.

— Am şi alte semne pe spate, înţelegi? Timp de un an am fost stâlpul lui de biciuire. Îşi flutura el însuşi „brebenelul” în vreme ce mă plesnea, dacă înţelegi ce vreau să spun. A rânjit: Vreau să şterg chiar şi amintirea lui. Mi-a luat mâna. Poţi să înţelegi, aşa-i? Când am confirmat dând din cap m-a privit cu gravitate, a arătat spre pieptul ei: Cabaliştii cred cu adevărat că Dumnezeu locuieşte aici înăuntru?

— Acolo şi în orice alt loc. Şi nicăieri. Dumnezeu va veni la tine într-o formă pe care s-o poţi percepe – înveşmântat, ca tu să-l poţi vedea. Depinde de milostivirea Lui… şi de viziunea ta.

— Aşadar nu va veni la mine cu chip de bărbat – n-am nevoie de un Dumnezeu mascul. Am avut unul şi l-am urât! Am să-l ucid pe următorul zeu mascul care îmi arată „capul lui purpuriu”!

— Atunci o emanaţie feminină. Sau fără sex. Sau cu ambele sexe.

— Ca femeie. Mda, aş prefera o femeie. A strâns pumnii şi scrâşnind din dinţi a strigat: N-am să mai las niciun bărbat să pătrundă în mine! A căpătat o expresie trufaşă şi a răsucit bereta spre spate. Şi-a îndesat părul sub beretă şi a spus: Ia ce haină doreşti şi pleacă!

Ne-am privit insistent ca şi cum voiam să măsurăm cruzimea lumii. A spus cu voce tremurată:

— A fost odată ca niciodată o fată fericită care se scălda în Tajo, care a fost spionată de la distanţă şi a fost vândută de părinţii ei ca sclavă.

A închis ochii şi a încrucişat braţele pe piept, alinându-şi parcă propria deznădejde.

I-am replicat:

— Şi un tânăr care şi-a pierdut unchiul şi fratele mai mic.

A deschis ochii. Înţelesese. Ne-am salutat dând din cap ca doi fraţi vitregi care trebuie să se despartă. Importanţa solidarităţii noastre m-a reţinut acolo încă un moment, apoi m-am întors şi m-am îndepărtat cu paşi mari.

Amurgul spălase cerul cu apă de trandafiri şi cu aramă, în timp ce studiam de la distanţă mulţimea imensă care era încă în Piaţa Rossio, mâna unchiului m-a ţinut de ceafă. „Dacă-ţi vopseşti mâinile cu roşu n-o să te mai supere nimeni”, a şoptit el. Ştiam ce vrea să spună şi am smuls crusta ce se formase pe umărul meu în locul unde mă atinsese lancea băiatului. Sângele a şiroit calm peste vârfurile degetelor mele. Mi-am mânjit mâinile şi braţele cu sânge. „Acum coboară spre râu”, a şoptit unchiul.

„Mergi de-a lungul malului şi spune-i oricui strigă după tine că vânezi *marranos*!”

Am ajuns acasă fără niciun fel de necazuri, aşa cum ştiam că se va întâmpla. Covoraşul mânjit cu fecale de pe chepeng era acolo unde îl pusesem. Totuşi, am coborât în pivniţă ca într-o temniţă. Eram tânăr şi mândru şi o asemenea ascunzătoare mă umplea de ruşine.

Cinfa a alergat spre mine cum am ajuns la capătul scărilor şi mi-a spus că doar cu jumătate de oră în urmă nişte bărbaţi stătuseră în bucătărie deasupra lor şi oferiseră clemenţă oricărui *marrano* care ieşea din ascunzătoare.

— Iuda? a întrebat mama cu sufletul la gură.

— Nimic, am răspuns eu.

Farid şi fetiţa fără unghie la degetul mare dormeau sub păturile de lângă mesele noastre de lucru. Estera stătea tăcută şi profilul ei părea al unei sculpturi în calcar.

După ce am alinat-o pe Cinfa, am ridicat covoraşul de rugăciune pus peste unchiul şi mirosul pestilenţial mi-a înţepat nările. *Doamne Dumnezeule*, *cât mai durează până când o să-l putem pune în pământ*? m-am gândit eu. L-am uns din nou cu mir şi mi-am spus la fiecare tuşă de pensulă: *Priveşte-i atent faţa*; *trebuie să ţii minte totul pentru a te răzbuna*.

În timp ce psalmodiam pentru mine, trupul meu, în chip miraculos, a început să lepede frustrarea acumulată, să vibreze cu o forţă sfântă şi să se arcuiască. Atât de mare e puterea Torei – sau atât de dezvoltate puterile mele de autoamăgire, poate – încât eram din ce în ce mai convins că fusesem ales pentru a-l salva pe Israel de filistinii din Lisabona şi că, rezolvând misterul asasinării unchiului, voi răsuci cumva cheia în uşa mântuirii noastre. Dar la vremea aceea nu vedeam legătura dintre moartea maestrului meu şi supravieţuirea evreilor portughezi, n-aveam niciun

indiciu.

În timp ce ridicasem privirile spre obloanele din piele care acopereau ochiurile de geam din partea de sus a zidului de nord, m-am întrebat din nou cum a putut să scape asasinul. Există probabil o ieşire ascunsa, m-am gândit eu, un tunel – o cale de a ieşi cunoscută doar de tâlcuitori. Iată de ce unchiul nu mi-a permis niciodată să intru în pivniţă fără încuviinţarea lui. Nu fusesem iniţiat încă în secretele templului nostru.

— Ai adus ceva de mâncare? m-a întrebat pe neaşteptate Cinfa. E flămândă.

Fetiţa fără unghie la degetul mare stătea în picioare lângă Cinfa şi mă privea în tăcere şi plină de dorinţe.

— Îmi pare rău, am uitat, am răspuns eu. Urc chiar acum să văd ce mai pot găsi în prăvălie. Trebuie să fie…

— Stai aici. Nu urci nicăieri! a poruncit mama. I s-au încleştat pumnii şi ochii aruncau scântei. Aşteptăm să se termine de tot!

Cinfa şi fetiţa ciuguleau din singura *maţa* pe care o lăsasem eu. Era stropită cu sânge, dar a dispărut cât ai bate din palme. Astfel, ne-a chinuit şi foamea.

Fiindcă aveam nevoie de ceva cu care să-mi ocup mâinile nervoase, fiindcă ardeam de dorinţa de a afla identitatea fetei, am luat o foaie de hârtie din dulapul-tezaur şi am început s-o desenez.

Farid s-a trezit o oră mai târziu poate, după ce terminasem faţa şi începeam primele linii ale mâinilor fetei. Cinfa m-a bătut uşurel pe umăr şi mi-a spus că Farid întreabă de mine.

I-am adus o cană cu apă şi i-am ţinut-o la buze. A înghiţit lacom. Transpira abundent şi febra îi crescuse. Avea pantalonii pătaţi cu stropi de sânge şi mânjiţi cu fecale.

— Cum te simţi? l-am întrebat eu.

— Ceva mă jupoaie şi mă sfâşie pe dinăuntru, parcă vrea să mă deschidă. Şi mă tem că n-am putut să mă ţin. Pantalonii mei… Put probabil atât de tare încât chiar şi Allah să-i în ciuda protestelor sale, l-am spălat pe Farid la fund şi pe coapse, apoi l-am acoperit din nou cu pătura. N-aveam perne în plus, aşa că i-am rezemat capul pe câteva manuscrise din geni*za. Pu*tea să aibă scrierea ebraică o destinaţie mai bună în momentul ăsta?

În timp ce pe el îl fura somnul, m-am aşezat lângă peretele de răsărit, în locul unde îmi închipuiam că fata se rugase să-i fie cruţată viaţa. Mi-am tras genunchii la piept într-o poziţie de independenţă şi singurătate. Ceva rece şi calculat mă îndepărta de familie. Era oare setea mea de răzbunare? Ei vorbeau acum în şoaptă, eu însă nu puteam vorbi. Simţeam nevoia să fug, să strig să audă toţi că eu îl voi răzbuna pe unchiul meu. Nu mai puteam trăi înconjurat de murmure, înlănţuit de conversaţii codificate. Maestrul meu avusese dreptate: leul cabalei din mine nu mă lăsa să mai trăiesc ca evreu nemărturisit.

Şi, după cum am aflat, pelerinajul spiritual întreprins cu ocazia acestui Pesah avea să însemne pentru mine dezvăluirea feţei mele adevărate.

M-am întors la schiţa mea şi, în restul orelor de lumină, m-am dizolvat, mai întâi în contururile fetei şi apoi în ale unchiului. Când s-a lăsat întunericul, am constatat că nu sunt în stare să spun rugăciunile de seară. Fetiţa dormea în poala mea folosind coapsa mea ca pernă. Cinfa s-a înghesuit cu noi sub pled.

În somnul din noaptea aceea, au venit la mine doar propriile ţipete. Eram legat de fântâna din Piaţa Rossio şi botezat cu o ramură de palmier aprinsă.

M-am trezit în beznă, cu mirosul de fum doldora de amintiri, miros care-mi intrase în haine – ceva imposibil, bineînţeles, fiindcă pantalonii şi cămaşa pe care le purtam

nu asistaseră la rugul din Piaţa Rossio. Totuşi, din punctul de vedere al cabalei, astfel de iluzii nu sunt îndepărtate prea uşor şi mai târziu am înţeles mirosul ca indiciu că o anumită parte din mine nu trecuse de ziua aceea de duminică. Totuşi, m-am dezbrăcat şi am stropit hainele cu esenţă de fenicul din dulapul-tezaur. Dar miasma, perseverentă ca o căpuşă care suge lacom, se fixase zdravăn.

N-am mai putut să adorm. În întuneric, forme ale luminii lunii, galbene şi violete, au început să ne înfăşoare pe mine şi familia mea în cearşafuri reci.

Totuşi atingerea lor era reconfortantă. Parcă eram înveliţi într-o pătură care pecetluia soarta noastră comună. (Cât de mult mi-ar fi plăcut să fi spus: *o pătură lăsata moştenire de Dumnezeu*, dar o astfel de poezie era pierdută pentru mine atunci.)

Şi astfel, lumea a ajuns la primele ore ale dimineţii de miercuri, ale dimineţii de dinaintea celei de a şasea seri a Pesahului.

Grija m-a adus înapoi la Farid. Respiraţia lui se înălţa spre vârfurile degetelor mele, regulată dar superficială. Mi-am amintit cum în copilărie plângea când simţea mirosul ploii de primăvară peste tufele de oleandru din curte; mirosul dulce îl copleşea.

Da, el a fost totdeauna mai sensibil decât mine.

Şi îmi mai amintesc că, atunci când s-a născut Iuda, el şi cu mine ne-am dansat rugăciunile pe malul râului.

Iuda… Farid… unchiul Abraham.

Nume… sunt ele semne arbitrare sau ceva mai plin de înţeles?

Când eram deprimat de schimbarea forţată a numelui meu din Berechia în Pedro, unchiul mi-a acoperit capul cu şalul lui de rugăciune. „Dumnezeu are multe nume”, a şoptit el. „Tot aşa noi, care suntem făcuţi după chipul şi

asemănarea Lui, putem avea şi noi multe. Şi ceea ce e dincolo de numele tău rămâne totdeauna neschimbat”.

Maestrul meu mi-a spus de multe ori că noi toţi suntem autoportrete ale lui Dumnezeu.

E inclus aici şi asasinul?

Acum, după ce văzusem rugul cu vâlvătăi evreieşti care se învârtejeau mult deasupra treptelor Bisericii Dominicane, mă gândeam că viaţa unui om – viaţa unchiului – nu ar conta prea mult. Probabil groaza trebuie concentrată într-un singur suflet, un diamant al suferinţei.

În timp ce gândurile mele au ajuns brusc în impas, mi-am ridicat ochii să văd lumina zorilor care începea să se filtreze prin ochiurile de geam din partea de sus a zidului de nord. Am luat o gură de apă din cana de pe dulapul-tezaur, am dat din cap în chip de bună dimineaţa către mama care tocmai se trezise. Cinfa dormea lipită de coapsa ei. Mâinile mamei îi mângâiau absente părul. Estera dormea pe scaunul ei, cu capul căzut pe umărul drept şi braţele atârnând moi. Şi Farid continua să doarmă. Îi ardea fruntea. I-am şters fruntea cu apă, dar el nu s-a trezit.

Am dat la o parte covoraşul de rugăciune de pe fată, am îngenuncheat lângă faţa ei şi am adus câteva corecturi finale desenului pe care i-l făcusem; gura ieşise prea mare, prea melodramatică.

Schiţa unei persoane e un lucru puternic. În timp ce priveam desenul, imaginea ei a luat contururile unei amulete încărcate cu speranţele ei neîmplinite.

Câteva minute mai târziu, în timp ce eram încă absorbit de corectarea buzelor ei, am auzit cum Reza şi soţul ei, José, ne strigau din curte. Mama s-a săltat în capul oaselor şi a rămas cu gura căscată. Totuşi nu s-a ridicat în picioare. Ca şi cum nu-şi credea urechilor. M-am dus în fugă spre ei. Cinfa s-a luat după mine.

Când am ajuns în capul scărilor, Reza tocmai deschidea trapa. I-am făcut semn să mă lase să ies.

— V-am căutat peste tot! am zis eu şi am îmbrăţişat-o. Îmi făcea bine să simt soliditatea ei feminină, masivă. Şi aveam nevoie de lumină şi de aer.

Chiar şi aşa, Reza arăta de parcă ar fi fost hăituită. Ochii ei mari, cenuşii-metalici, care în condiţii normale erau atât de aristocratici – chiar distanţi, după cum spuneau unii – radiau o nelinişte mistuitoare. José nu fusese la bărbier de câteva zile, părea bolnav, umflat de un fel de spaimă înăbuşită.

Ochii îi erau înconjuraţi de cearcăne întunecate, adânci, şi buzele lui groase şi roşii erau foarte crăpate.

— Tu eşti bine, Beri? a întrebat ezitând.

— Bine, bine. Dar voi doi unde aţi fost? Am fost la voi acasă, dar era…

— Am încercat să ajungem aici, dar drumul era blocat, a spus José şi m-a cuprins pe după umeri. Aşa că am plecat din oraş şi ne-am dus la Sobral. Am rămas acolo. De fiecare dată când am încercat să ne întoarcem, porţile… A clătinat din cap. Riscul era prea mare.

Reza şi-a dat jos toca de pe cap şi a întrebat cu voce îngrijorată:

— Aici e… e toată lumea în siguranţă, bine?

— Nu-l găsesc pe Iuda, am răspuns eu. Inima mi-a bătut puternic în piept ca şi cum căuta să scape în timp ce adăugam: Şi tatăl tău, Reza… şi-a părăsit trupul şi s-a întors la Dumnezeu.

I-a căzut din mână toca. Ochii i s-au mărit încercând parcă să înţeleagă. M-am apropiat să-i iau mâinile, dar ea s-a tras violent înapoi. Am şoptit:

— Ceea ce cândva îl găzduia pe tatăl tău zace acum în pivniţă.

Deodată s-a albit la faţă şi ochii parcă şi-au pierdut

viaţa. A coborât la el cu greu, de parcă se opintea în jug.

Jos, mama, Cinfa, José şi cu mine am stat în spatele ei în picioare în timp ce ea a îngenuncheat să-şi treacă degetele şovăitoare peste forma lui; dacă trebuie să accepţi moartea, atunci trebuie s-o întâmpini singur pentru o vreme.

Când s-a prăbuşit pe podea ca un copil, mi-am pus mâna peste părul ei. Simţeam cum lacrimile ei mute pătrund în mine în şoaptă. Ea s-a întors spre Estera.

— Cum s-a întâmplat, mamă?

Estera nu a răspuns, era încă ascunsă în sine.

— Ştii cumva dacă regele Manuel a reocupat oraşul? l-am întrebat pe José.

— Încă nu. Se spune că se teme să se întoarcă. Acum oamenii vociferează şi îi cer moartea.

Reza s-a rugat deasupra unchiului. Când ea s-a îndepărtat, Estera s-a înălţat ca un spectru, a lunecat uşor spre trupul lui şi i-a pus peste faţă covoraşul pentru rugăciune. Apoi s-a aşezat din nou şi a redevenit stană de piatră.

Un zid s-a prăbuşit înăuntrul fetiţei cu degetul mare fără unghie când a ridicat-o Reza. A bocit de parcă i se sfâşiau măruntaiele.

— O cunoşti? am întrebat eu.

— Aviboa. Fiica vecinului meu, Graça. E ea…?

Am înălţat din umeri.

— Doar ea era acolo.

Era un păcat, ştiu, dar în timp ce am răspuns m-am gândit: *De ce nu l-am putut găsi pe Iuda în locul ei*?

CARTEA A DOUA

Capitolul IX

E miercuri aproape de amiază – şapte ore până la lăsarea celei de a şasea seri sfinte a Pesahului – şi eu am terminat toate desenele de care voi avea nevoie.

Reza ne asigurase că oraşul s-a liniştit şi astfel ea, José, Cinfa, Aviboa, Mama şi cu mine urcăm în şir, tiptil, scările, cu paşi nesiguri de parcă ne întoarcem dintr-o lungă călătorie în străinătate. Îl duc pe Farid în odaia mamei ca să-l răcoresc şi îi spăl faţa cu coniac. Îi pun o compresă pe frunte. Nu-şi poate ţine ochii deschişi, dar rămâne treaz, şi vârfurile degetelor lui îmi străbat iarăşi şi iarăşi unul dintre braţe întrebând de Samir.

Estera a rămas jos singură în intimitatea mohorâtă a pivniţei.

Îi pregătim pe maestrul meu şi pe fată pentru înmormântare. Ne psalmodiem rugăciunile în vreme ce îi spălăm. Îi spăl faţa unchiului de şapte ori cu apă rece, de trei ori cu apă caldă. Aşa cum e scris, îi curăţăm mai întâi abdomenul, apoi umerii, braţele, gâtul, organele genitale, degetele de la picioare, degetele de la mână, ochii şi nările.

Trece peste mine un val cald de tristeţe şi de bucurie în timp ce ţin mâinile de marmură ale vechii armuri a unchiului; el a fugit la Dumnezeu. Apoi sunt din nou singur cu un bărbat ucis. Intuiţia vine în străfulgerări, spune Zoharul. Şi aşa este.

Tăietura care îi despică gâtul s-a înnegrit. Sângele s-a închegat, formând o crustă ca de lut ars.

Îi spăl degetele de patru ori şi totuşi ele sunt încă vopsite cu cerneală. Aşa cum trebuie să fie la artistul care îl întâlneşte pe Dumnezeu.

Mătuşa Estera îşi bagă foarfecă în păr şi aşază buclele vopsite cu henna pe pieptul lui.

Care poet ebraic a spus că părul tăiat al unei văduve e făcut din lacrimi de sânge transformate în fire?

Când maestrul meu e îmbrăcat în veşmintele lui albe, mama presară praful simbolic al Ierusalimului peste ochi şi peste părţile lui intime.

Ţin mâna Cinfei în timp ce ea îi spune rămas-bun.

— N-o să-l mai vedem niciodată, şi dă din cap spre mine.

Ochii ei roşii, obosiţi sunt larg deschişi şi curioşi, dar nu trişti sau înspăimântaţi.

— Nu, nu chiar aşa, răspund eu. Pe unchiul o să-l vezi din nou când el va întinde mâinile spre tine şi te va întâmpina cu bucurie la Dumnezeu.

Cuvintele mele încrezătoare contrastează cu groaza neînduplecată care-mi sileşte pleoapele să se închidă; am uitat senzaţia produsă de îmbrăţişarea maestrului meu.

Îl aşezăm pe şalul lui de rugăciune, apoi îl acoperim cu un giulgiu din pânză de in ţesută de mama şi de Reza.

Când chipul lui dispare pentru ultima oară pentru mine, ochii mi se închid ca să-l reţină în întunericul lor. Acum el e doar o umbră violetă; nu pot să chem strălucirea lui. El va păli, se va şterge şi nici măcar glasul lui n-am să-l mai pot chema?

O spălăm pe fată cu aceeaşi grijă. Acum ne ajută Reza; a trimis-o pe Aviboa să se joace cu Roseta în curte.

Deodată apare în uşa bucătăriei Brites, spălătoreasă. Optimistă din fire, ea are de obicei o faţă dulce, luminoasă. Totuşi, astăzi e întunecată şi are vocea răguşită. În cotiga ei se află ultima noastră serie de rufe, spălate şi călcate. Ne-a adus o bucată de cod sărat; e cam cât braţul unui bărbat.

Ne sărutăm şi nu e nevoie să vorbim. Tăcerea solidarităţii noastre se aşază în pieptul meu ca o piatră grea.

— V-am căutat în timpul nopţii, şopteşte ea în cele din urmă.

— N-am putut să răspundem. Dar îţi mulţumim. Buzele mele s-au apăsat din nou pe obrazul ei, apoi le las pe ea şi pe mama să-şi unească lacrimile.

În cartierul nostru nu se găsesc sicrie de vânzare, n-are cine să le facă fiindcă n-a rămas în viaţă niciun tâmplar nou creştin. Şi refuz să-i plătesc unui vechi creştin pentru asta. Aşa că îi ducem pe unchiul şi pe fată în giulgiurile lor în căruţa împrumutată de la văduva doctorului Montesinhos. Măgarul e al lui Brites, ea a insistat să ni-l împrumute. Când am protestat, ea a şoptit:

— Beri, te rog, ai putea să fii copilul meu.

Impulsul de a mă îndepărta de timpul prezent, de a mă retrage într-un trecut mai fericit e foarte puternic. Trebuie să mă împotrivesc şi să-mi îndeplinesc îndatoririle religioase. Şi, mai ales, să-l descopăr pe ucigaşul unchiului.

Estera stă în căruţă pe un scaun de lemn, cu mâinile încrucişate în poală şi părul ciopârţit. Mama, Reza şi cu mine mergem pe lângă măgar. Ieşim din Lisabona şi ne îndreptăm spre est. Ochi de creştini, ochi care nu pun întrebări, privesc cum plecăm; toţi cunosc misiunea noastră. Cinfa rămâne acasă cu José, soţul Rezei.

Mulţi evrei au străbătut drumul spre Quinta das Amêndoas – Ferma Migdalilor, aşa cum numim noi proprietatea întinsă în centrul căreia se află un turn bântuit de stafii, din calcar mâncat de vreme, situat la circa trei kilometri est de oraş. Aaron Poejo, proprietarul, era evreu de la munte din Bragança care se mutase aici fiindcă soţia lui algarviană dârdâia de frig şi simţea că moare în climatul acela nordic. A adus cu el puieţi de migdali şi de castani şi i-a plantat aici ca să-i amintească de locul unde se născuse. În urma uneia dintre vedeniile lui Poejo, căsuţa originală, din care acum n-au mai rămas decât rânduri de pietre neregulate, a fost părăsită în favoarea unui turn de depozitare octogonal. După cât se pare, el a văzut marinari blonzi cu părul lung şi măşti de fier care prădau Lisabona şi incendiau toate cartierele

evreieşti. Structura primitivă a fost reproiectată şi i s-a adăugat un al treilea nivel, un foişor folosit ca punct de observaţie; de acolo, aşa cum am descoperit în copilărie Farid şi cu mine, într-o zi când făceam pe spionii plecaţi în misiune, se poate vedea Tajo-ul şi turnurile de observaţie din granit ale acestuia. Astfel, locuitorii puteau fi avertizaţi cu mult înainte de producerea unui atac. Ironia e că mulţi ani mai târziu, în timpul convertirii, nevasta lui Poejo a fost omorâtă cu pietre de vecinii oacheşi şi bondoci pe care îi cunoşteau de multă vreme. Oricum, după cum se povesteşte, în noaptea când a fost ucisă soţia sa, Poejo şi cele două fiice ale lui au încercat în zadar să dărâme casa turn. Dimineaţa, storşi de puteri şi disperaţi, au scobit un trunchi mare de castan, au tras femeia în sus şi au înmormântat-o înăuntru. Deşi trunchiul s-a umplut în cursul anilor, arborele, situat chiar la sudul turnului, creşte şi astăzi cu ramuri acoperite de pete golaşe, otrăvite parcă de remuşcare. Se mai spune că de Yom Kippur emană miros greu de putrefacţie. De aici notorietatea locală a fermei ca loc al unei puteri arcane favorabile celor martirizaţi pentru iudaism.

După înmormântarea soţiei, Poejo şi fiicele lui au strâns recolta încă o dată, s-au dus spre sud dincolo de Algarve, au traversat marea, au supravieţuit şi s-au stabilit în Maroc lângă Tetuăn. În consecinţă, migdalii Quintei das Amêndoas, ca mulţi alţii din Portugalia, sunt neîngrijiţi de multă vreme. Totuşi astăzi, în timp ce trecem, vedem că fructele lor verzi au sfidat neglijarea şi au înmugurit ca notele muzicale în crengile enorme şi neîngrijite.

Ne ducem acolo morţii noştri, din Micul Ierusalim şi din Judiaria Pequeña, chiar şi de pe stradela evreiască din partea cealaltă a oraşului, de lângă Biserica Maicilor Carmelite. Câţiva au măgari ca şi noi. Cei mai mulţi i-au îndoit pe cei dragi în roabe de lemn.

Bătrânii noştri ne îndrumă spre câmpurile care n-au fost folosite în trecut pentru morminte. Îmi plec fruntea în semn de solidaritate cu toţi cei ce trec, dar vorbesc doar cât să mă interesez de Iuda şi de cei doi tâlcuitori care trăiesc – părintele Carlos şi Diego Gonçalves. Nu i-a văzut nimeni.

Sap două gropi ajutat de trei muncitori mauri care au venit să câştige câţiva bani în plus. Ei au ochi negri şi muţi şi nu pun întrebări.

Reza insistă să dea ajutor.

— Beri, trebuie să fac şi eu ceva, spune ea. Lumea începe să se surpe de fiecare dată când stau şi nu fac nimic. Se uită în sus la mine cu ochii stinşi şi mestecă nervoasă capetele firelor de păr, obicei pe care îl avea în copilărie şi pe care l-a redobândit.

Mama a ales pentru unchiul un loc lângă un migdal tânăr ale cărui braţe de candelabru sunt ridicate în rugăciune spre cerul de peruzea. Fata şi-a găsit odihna lângă o plută mare ale cărei ramuri se desfac aidoma braţelor unui bunic care îi iese în întâmpinare.

Scribul Isaac Ibn Farraj psalmodiază împreună cu noi. E aici ca să îngroape capul lui Moise Almal; se pare că Isaac e nebunul care s-a năpustit în faţa rugului din Rossio ca să fure din flăcări ultimele rămăşiţe ale prietenului său şi să scutească fantoma lui de o viaţă de apoi rătăcitoare în Regatele Inferioare.

— Am văzut destui creştini – îmi ajung pentru toată viaţa, îmi mărturiseşte el. Învăţ turceşte. E o limbă uşoară, se scrie cu caractere arabe. Mă îmbarc pe prima corabie care pleacă spre Salonic. Se spune că devine un oraş evreiesc. Oricum, îţi propun să faci acelaşi lucru.

— Şi casa ta de aici? Cui rămâne?

— Oricum, destul de curând toţi prietenii noştri vor fi plecat din Portugalia. Şi, crede-mă, n-am să fac greşeala

făcută de nevasta lui Lot!

Gândindu-mă la biletul care alunecase din turbanul lui Diego, unde era menţionat numele „Isaac”, îl întreb:

— Înainte de rebeliune ţi-ai fixat vreo întâlnire deosebită cu Diego Gonçalves, tipograful?

— Nu, după câte îmi amintesc.

— Şi ziua a douăzeci şi noua a lunii acesteia, vinerea ce vine, înseamnă ceva deosebit pentru tine?

Isaac îşi scarpină perii albi ca mucegaiul din bărbie şi îşi răsfrânge buza de jos.

— Beri, spune el, văd că ai necazuri şi ai nevoie de ajutor. Dar trebuie să vorbeşti mai clar dacă vrei să înţeleg. Îmi ia mâna şi ochii lui se fixează asupra mea cu duioşie.

Dintr-odată mi se pare ridicolă bănuiala mea că el ar fi acel Isaac menţionat în bilet; el n-a avut niciodată relaţii cu grupul de tâlcuitori, nici motive să-l duşmănească pe unchiul.

— Lasă, n-are importanţă, zic eu.

La rugămintea mea, el încearcă s-o reînsufleţească pe Estera rugând-o stăruitor în limba persană. Ea îi răspunde cu ochi sticloşi.

Ocolesc de şapte ori mormântul unchiului rugându-mă. Aşa cum se cade pentru un Ba’al Shem, Maestru al Numelui Divin. Psalmodiez rugăciunea în ebraică şi glasul meu, care se înalţă şi cade aidoma apei ce trece peste ziduri de gresie roasă de vreme, pare să vină de undeva din trecutul antic. Plec de lângă familia mea ca să înmormântez mâna senhorei Rosamonte sub un lămâi. Îi iau inelul cu acvamarin ca ultim dar primit de la ea, îi mulţumesc şi îl pun în taşcă împreună cu mesajul lui Diego şi verigheta fetei; într-o zi ar putea răscumpăra viaţa unei alte rândunele luate de Faraon.

Când mă întorc la familia mea, mă opresc un moment

şi-mi lipesc palma de trunchiul unei plute masive a cărei coajă preţioasă a fost jupuită recent. Dintr-un motiv oarecare, poate pentru a simţi mai bine puterea uriaşului înverzit, închid ochii. Pe dată, o lumină mare, splendidă, incendiază întunericul cu foc negru-portocaliu şi o căldură umedă pare să treacă drept prin mine. Un mare freamăt de frunze vine la mine de sus de tot, de parcă un vultur sau un stârc a poposit pe creanga cea mai înaltă. „Da, suntem aici”, vine vocea unchiului. „Dar nu deschide ochii. Strălucirea noastră te-ar copleşi”.

Când strâng pleoapele să mă protejez, el spune: „Berechia, scoarţa copacului nu e numai un simbol folosit în poezie. E o prezenţă autentică, prezenţă care face parte ca şi tine din Regatul Inferior. Ea creşte, moare, poate fi îndepărtată de un lemnar. Simţi că mâna ta întâlneşte soliditatea aflată sub o asemenea scoarţă”.

Strâng trunchiul între mâinile mele, percep o putere fluidă care se înalţă din pământ prin picioarele mele şi ajunge în capul meu.

„Arborele acesta te-a atras fiindcă ţi-a amintit că o mască poate fi şi altceva decât o metaforă”, zice el. „Poate fi o adevărată podoabă”.

În timp ce gândesc, *Te rog, unchiule, vorbeşte-mi cât poţi de simplu*, răspunde el cu glas mânios: „Noi vorbim în limba Regatelor Superioare şi nu cunoaştem alt fel de a vorbi”. Revine la tonul compătimitor şi continuă: „Nu uita, umbra noastră e lumina voastră. Claritatea noastră cea mai firească e pentru voi cel mai mare paradox. Berechia, ascultă. Nu trebuie să trimiţi niciodată anluminurile tale printr-un mesager care nu se mai recunoaşte în oglinda sa de la o zi la alta. Şi să ţii minte înfăţişarea celui ce vorbeşte în zece limbi”.

Acestea fiind spuse, simt un fior în mâini şi de deasupra se aude zgomot de aripi. Întunericul în flăcări din

spatele pleoapelor mele păleşte, devine cenuşiu; pasărea – unchiul – a zburat, s-a îndepărtat. Deschid ochii şi prin baldachinul de ramuri privesc splendidul cer albastru.

Cuvintele lui se repetă înăuntrul meu: *Să nu trimiţi* niciodată *anluminurile tale printr-un mesager care nu se recunoaşte în oglinda sa de la o zi la alta*. Avea el în vedere un bărbat care nu se cunoaşte pe sine? Sau poate unul fără memorie, care a căutat să-şi uite trecutul, să-i nege existenţa. Un bărbat ce nu se poate recunoaşte fiindcă nu doreşte să-şi amintească istoria personală care l-a ajutat să devină cel ce este astăzi.

Şi să ţii minte înfăţişarea celui ce vorbeşte în zece limbi. Farid. Unchiul putea să se fi referit la degetele acestuia – cele zece limbi ale sale. Maestrul meu voia ca eu să mă bizui pe discernământul lui Farid ca să pot afla identitatea acestui bărbat care nu-i în stare să se recunoască pe sine.

O clipă, sunt ispitit să mă rog deasupra panglicii de pergament subţire de la încheietura mâinii mele ca maestrul meu să mă viziteze din nou, să-mi dea un răspuns mai clar în limbajul Regatelor Inferioare. Şi totuşi, în adâncul meu mă tem să pătrund în imperiul cabalei practice. Probabil, unchiul a avut motivele lui să-mi vorbească în cimilituri.

— Beri!

E mama care mă strigă peste câmp.

În timp ce pornesc spre ea, mă gândesc: Lumea se amestecă tot mai mult în viaţa mea lăuntrică şi îmi tulbură contemplaţia. Unchiul ştia bine că se va întâmpla aşa.

După ce ne spălăm într-un pârâu din apropiere, Reza şi cu mine plecăm imediat de la Ferma Migdalilor. Mă tem pentru viaţa lui Farid. Vechii creştini pot năvăli ca lăcustele în orice moment.

Înainte de a ajunge acasă, sar din căruţă la Biserica

Sf. Petru să mă interesez de părintele Carlos. Nu dă niciun semn de viaţă şi apartamentul lui rămâne încuiat. Aşa că urc străzile şi scările exterioare care duc la casa lui Diego din Alfama. Cizmarul care m-a ajutat cu o zi în urmă să scap mă salută din cadrul uşii sale şi îmi face semn cu capul să vin la el.

— Să nu intri, îmi şopteşte el.

— De ce?

— A venit un bărbat să-l caute pe prietenul tău, Diego. A plecat cu puţin timp în urmă. Dar a fost aici şi mai înainte, a stat la pândă. S-ar putea să fie aici chiar şi acum.

Ascunzându-se şi aşteptând. Zâmbeşte-mi, dă din cap spre mine, şi apoi pleacă de-aici.

Arborez un zâmbet larg şi mă prefac că râd, apoi întreb:

— Cine e bărbatul ăsta?

— Nu ştiu. E nordic. Blond, puternic.

Îi mulţumesc înclinând capul şi plec, iar paşii mei repetă întrebarea: S-ar putea ca bărbatul care l-a ucis pe unchiul să-l urmărească acum pe Diego?

Acasă, Reza pregăteşte pentru prânz ouă fierte tare. Fireşte, gătitul ar trebui să fie făcut de un vecin în perioada de doliu iniţială de şapte zile, dar n-a rămas niciunul care să nu fie îndurerat. Cioburile de ceramică au fost măturate din bucătărie în curte, podeaua spălată cu mopul. Chiar şi piciorul mesei noastre care fusese rupt a fost pus la loc şi bătut în cuie.

— L-a reparat Brites când noi am fost plecaţi, ne explică Reza. Acum face curat în prăvălie împreună cu ceilalţi.

— Şi Estera cu ea? întreb eu.

— Nu, ea îl veghează pe Farid în odaia mamei tale.

— Şi Aviboa?

— Da, ajută la curăţenie, e nedespărţită de Cinfa.

Reza îşi mestecă întruna capetele firelor de păr şi suspină: O să trebuiască s-o adopt, asta e. N-o pot lăsa să-şi poarte singură de grijă. Graça, mama ei, era văduvă şi singurul copil la părinţi.

— E evreică?

Ochii Rezei fulgeră.

— O fată de patru ani? Cine eşti tu, Berechia Zarco, să întrebi un asemenea lucru despre o orfană? Crezi că pruncii se nasc ştiind ebraica sau altele? Ce deosebire ar fi…

— Reza, mă înţelegi greşit. Mie nu-mi pasă. Însă pot să apară complicaţii.

— Viaţa mea e plină de complicaţii. Ea suspină din nou, îmi atinge uşor braţul ca scuză. Tatăl ei era creştin nou, iar Graça, creştină veche.

— Mai bine să nu-i spui mamei mele asta… cel puţin deocamdată.

Reza încuviinţează dând din cap, iar eu o sărut pe obraz. Deschid binişor uşa de la odaia mamei şi îl găsesc pe Farid care zace întins pe-o parte sub două pături de lână grele şi dârdâie. Mătuşa Estera stă pe taburetul ei la picioarele patului, privind în gol, cu mâinile încrucişate în poală. O sărut pe frunte, care e rece.

Un cearşaf boţit şi pătat de sânge a fost scos de pe pat şi înghesuit lângă perete.

Ochii lui Farid se deschid, dar el nu zâmbeşte, nici nu dă semne că m-ar recunoaşte. Iau o pătură de lână de pe patul meu şi îl învelesc cu încă un strat, îngenunchez lângă el, mă întind să-i iau mâna. Îmi face semn să mă depărtez:

— S-ar putea să fie ciumă, îmi spune el prin semne.

— Gesturile tale sunt mai puternice, mint eu.

Ne împreunăm degetele şi ochii i se închid din nou. Stau şi îmi închipui contururile Portugaliei, ale Greciei şi ale Turciei pe hartă ca şi cum ar fi figuri pe o tablă de şah

unde familia mea şi cu mine avem rol de pioni.

Când tremuratul încetează şi Farid adoarme, îl mângâi pe păr o vreme. Înhaţ cearşaful pătat, îl fac ghem, îl pun sub braţ, ies şi traversez în vârful picioarelor dormitorul meu ca să ascund incontinenţa lui de mama, temându-mă că ea ar putea să ceară familiei să-l părăsească din cauza bolii lui care se agravează. Reza se sperie când mă vede, dar privirea ei următoare arată solidaritate. Ascund cearşaful în dosul unei tufe de oleandru de pe o latură a casei. Mai târziu, am să-i spun lui Brites că e acolo şi o să-i atrag atenţia să-l spele cu băgare de seamă, să se păzească de esenţele rele îmbibate în cearşaf.

N-am oţet şi, de aceea, mă spăl pe mâini cu săpun negru şi apă, mă duc în pivniţă şi scriu lista mea de suspecţi – începând cu cei doi tâlcuitori care au mai rămas – pe o bucată de pergament cu litere micrografice care formau numele unchiului:

Părintele Carlos Diego Gonçalves Rabi Losa Miguel Ribeiro

Odată cu ultima trăsătură, mă gândesc: Fata pe care am înmormântat-o va arăta spre numele corect ca o baghetă.

Iau desenul pe care i l-am făcut, strecor ciocanul în taşcă şi trec pe la toate brutăriile din cartierele Alfama şi Graça, fiindcă simt că ea e cheia; că, dacă i-aş descoperi identitatea, voi afla şi cine a fost cel ce mi-a distrus viitorul.

Acum a revenit calmul şi ochii mei văd că Lisabona a devenit un oraş al ochilor creştini iscoditori, al gunoiului menajer şi al bălegarului, al lemnului spart şi al pietrei însângerate. Niciunul dintre cei şase-şapte brutari sau dintre ajutoarele lor pe care îi întreb nu o cunoaşte pe fată. O iau pe lângă catedrală ca să scurtez drumul şi intru în

Micul Ierusalim. Prăvăliile sunt închise, străzile sunt pline de resturi, de murdărie. Nişte femei curăţă sângele de pe verandele deschise. Un pat ars fumegă chiar în mijlocul Scuarului Sinagogii ca şi cum şi-ar aştepta proprietarul. Brutăria lui Simon Kol din spatele Palatului de pe Malul Râului are uşa şi ferestrele acoperite cu scânduri. Mă furişez pe lângă unul din zidurile laterale, pe lângă o grămadă de verze şi cepe stricate peste care păşesc cu grijă pisici sălbatice, una dintre ele cu testiculele îmblănite umflate, de mărimea unor lămâi. Când bat la intrarea locuinţei maestrului Kol, el se uită cercetător în jos de la o fereastră. Obrajii lui nebărbieriţi şi ochii rătăciţi sunt simptomele bolii de care suferim cu toţii.

— Pedro Zarco? întreabă el.

Când dau din cap că da îmi arată spre curtea sa. Aştept la poartă. Îmi dă drumul înăuntru, mă îmbrăţişează şi mă sărută. În timp ce suspină pieptul i se saltă asemenea foalelor.

E îmbrăcat în haine de doliu din pânză de in aspră.

— Kiri? şoptesc eu cu teamă numele singurului său copil în viaţă ca şi cum aş comite un sacrilegiu rostind un nume secret al lui Dumnezeu.

— Da, răspunde el. Ne prindem de mâini. Ce fac ai tăi? întreabă el.

— Unchiul Abraham a murit.

Simon respiră greu.

— Cum se poate…

Vorbele lui se sting fiindcă ştim amândoi că în lumea asta chiar şi un *gaon*, un geniu, un bărbat al minunilor poate fi ucis de un singur tăiş.

Când l-am întrebat dacă ştie ceva de Iuda, a clătinat din cap.

— Lipsesc mulţi, a zis el. Şi nu vor mai fi găsiţi. Înghiţiţi de Leviatan. Şi să ţii minte vorbele mele, zice el

cu glas profetic, monstrul se va sătura doar după ce ne va lua pe toţi. Aşteaptă şi ai să vezi!

Îi arăt desenul.

— Fata asta… ai văzut-o vreodată? Lucrează probabil într-o brutărie, aşa cred.

Îşi mijeşte ochii.

— Seamănă puţin cu Meda Forjaj când era tânără, zice el. Aceleaşi sprâncene piezişe care se unesc deasupra punţii nasului. Ca aripile de fluture. Dar n-o cunosc.

— Cine-i Meda Forjaj?

— A fugit din Micul Ierusalim cam pe timpul convertirii. Să tot aibă cincizeci de ani acum. Văduvă. Nu poate să fie ea.

— Unde s-a mutat?

— Afară din oraş, lângă Belem, aşa cred. Belem era oraşul din apropiere din care porneau caravelele portugheze spre Africa, India şi Lumea Nouă. Cred că spera să întâlnească un explorator bogat, dacă ştii ce vreau să spun, adaugă Simon. Ridică din umeri şi face gesturi care arată că el nu judecă pe nimeni. Facem ceea ce trebuie ca să supravieţuim.

— O femeie de vârsta ei n-are cum să-şi câştige existenţa doar din asta, zic eu.

— Soţul ei importa postav din Flandra. Ea îl ajuta, ţinea registrele. Coase probabil diferite lucruri, ca mama ta.

— Mulţumesc. Ne îmbrăţişăm discret, temându-ne parcă să recunoaştem că poate ne despărţim pentru totdeauna.

— N-ai de gând să deschizi din nou brutăria, nu-i aşa?

Simon clatină din cap.

— Nu mai vreau să hrănesc ţara asta, spune el. O să iau sânge, mă fac cămătar, şopteşte el. E o profesie mult

mai bună pentru Portugalia.

Privirea colectivă a vechilor creştini strânşi la Poarta Sf. Ecaterina mă înfioară de mi se zbârleşte părul pe ceafă, trupul meu se pregăteşte s-o rupă la fugă, dar acum nu e nevoie să fug; ochii lor sunt calmi, respiraţia lină. Ei au scăpat, cel puţin pe moment, de frica produsă de ciumă, de secetă şi de nenumăraţii demoni care le stăpânesc gândurile încâlcite.

Ajung la periferia lui Belem în mai puţin de o oră. Aici, sute de africani şi de muncitori zilieri conduşi cu biciul trudesc cumplit la înălţarea unei noi mănăstiri monumentale pentru regele Manuel, construcţie care se va prelungi mult în veacul următor. Un negustor de haine vechi în pantaloni soioşi m-a îndrumat spre o brutărie locală. O femeie sfrijită cu figura aspră, acuzatoare, mă întâmpină la uşă.

— Cu ce vă pot ajuta, senhor? întreabă ea într-o portugheză zgrunţuroasă cu inflexiuni castiliene.

După accent, ştiu că e o creştină nouă castiliană, una dintre miile care s-au refugiat aici după ce regele Ferdinand şi regina Isabela i-au izgonit pe evrei în o mie patru sute nouăzeci şi doi. Văd în ochii ei fioroşi că nu-i convine deloc să fie văzută cu un compatriot. Îi arăt desenul meu.

— O caut pe fata asta.

Se întoarce cu spatele la mine şi începe să mute în saci brioşele de pe paletele de lemn.

— E important, adaug eu.

— Dacă nu ai de făcut nicio comandă, atunci pleacă.

— A murit, zic eu. Aş vrea să le spun părinţilor ei.

Se întoarce şi neîncrederea o face să se uite cruciş.

— E fiica senhorei Monteiro. De ce…

— Şi senhora Monteiro trăieşte…? o întrerup eu. Nu mai suport frica, chiar când e vorba de frica unui evreu.

— Pe strada asta, ceva mai încolo, pe dreapta. Casa cu ornamente de lemn galbene. Dar ar fi mai bine…

— Spune-mi, are senhora Monteiro vreo legătură cu Meda Forjaj?

— E cumnata ei, replică femeia. Cum de ai…?

— Sprâncene ca aripile de fluture deschise. Şi memoria unui evreu bătrân.

Ceva mai încolo pe stradă o femeie scundă, cu ochi de peşte şi faţă solzoasă ca pielea tăbăcită se uită în sus spre mine din uşa ei ca şi cum aş fi întrerupt un joc de cărţi. Poartă o perucă prăpădită făcută din fir de in negru, cernit.

— Sunteţi senhora Monteiro? întreb eu.

— Cine vrea să ştie?

— Numele meu n-o să vă spună nimic. Îi înmânez desenul. O recunoaşteţi pe fata asta?

— E Teresa. Ce faci cu desenul ăsta?

Soţul ei, un bărbat scurt şi îndesat, ca un iepure, apare în spatele casei. Are pe el o pulbere albă, probabil var nestins, şi în timp ce vine spre noi din picioarele lui grase şi goale se înalţă norişori. Deasupra ochilor lui negri somnoroşi cresc sprâncene îmbinate.

Femeia zice:

— Omul ăsta are un desen al Teresei. Priveşte.

Îi cade falca de parcă n-a văzut în viaţa lui o lucrare artistică – sau ca şi cum înţelege. Când scot cu greu cuvintele care nu vor să iasă despre moartea ei, ridică pumnii la obraji. Ochii i se umplu de lacrimi. Când întind mâna spre el, senhora Monteiro îmi prinde încheietura mâinii.

— Ce spui tu?! întreabă ea.

— A fost ucisă în rebeliunea din Lisabona. Duminică.

Senhora îşi înăbuşă un ţipăt cu mâna. Ochii îngroziţi se concentrează în interiorul ei. Pecetea tăcerii ne uneşte

pe toţi trei până în momentul când ea ţipă:

— Ştiam că o să se ajungă aici! Ucisă cu evreii ăia, nu-i aşa?!

Până să-i răspund, soţul îi dă brânci şi fuge din nou în spatele casei. Ea se izbeşte de zid şi se ghemuieşte pe pământ.

— Nenorocitule! zbiară ea.

Croncăne, scuipă după el.

O ajut să se ridice, recuperez desenul de pe pământ. Nu-i dau lacrimile, aşa că spun:

— A fost ucisă în Judiaria Pequeña. Ştii ce făcea ea acolo?

Îmi smulge desenul şi îl examinează ca şi cum şi-ar forma o părere critică.

— Da, ea e. Tu l-ai făcut?

— Da, replic eu.

— Artist, ai? Capra neruşinată n-ar fi trebuit să fugă. Dar fetele din căsătorii mixte… fiindcă ea asta era, ştii… eu nu-s evreică… Slavă Domnului! Face gesturi spre spatele casei ca şi cum ar alunga o muscă. El e evreu… adică a fost. Sângele amestecat e de vină. Le face pe fete să vrea bărbat de cum încep să sângereze. Luna nouă provoacă neastâmpăr la copiii din căsătoriile mixte, aşa se spune. Îşi freacă mâinile murdare, cu bătături. Toată învolburarea asta a sângelui, purul cu impurul. Clatină din cap. Ai talent, se vede. Da’ nu eşti evreu, nu-i aşa?

— Am fost. Acum încerc doar să supravieţuiesc. Cam aşa cum fac toţi în grămada asta de gunoi.

Mă ţintuieşte cu privirile încărcate de dispreţ. Încerc să nu uit că şi ea este emanaţie a lui Dumnezeu, undă de la safirul iubirii pe care l-a aruncat în lumea noastră cu eoni în urmă. Văd însă doar saliva de pe buzele ei şi peruca neagră ca un corb.

— N-aţi vrea să-mi spuneţi ce căuta Teresa în

cartierul evreiesc? întreb eu.

— Nu mai auzi bine? O lua între picioare! Voia un cocoş circumcis! Vede că tonul ei mă supără, râde, dă din mâini ca din aripi. Îi plăcea felul în care se simte când un cocoş evreu gras şi mare o calcă şi începe să-şi împrăştie…

— Cine e soţul ei? o întrerup eu.

— Un importator cu minte, nu glumă, dar şi cu fudulii mari, după cum se spune. Acoperite cu blană… ca lâna. Dar cu gust de curmale marocane. Se linge cu poftă pe buze. Dar bani, ioc. N-aveţi toţi talentul de a face bani. Ha! Am aflat asta de două ori până acum! Soţul ăsta al meu… Şi acum cel al Teresei. Dă din cap şi se încruntă. Îl cheamă Manuel Monchique. Ai crede că ar fi putut să-şi găsească unul care…

Inima mea bate mai să-mi spargă pieptul. Bineînţeles, gândesc eu, fostul elev al unchiului – soţia lui, Teresa, era creştină veche!

Noi aflaserăm doar cu o lună în urmă că Manuel obţinuse de la rege un certificat de puritate a sângelui, care ştergea efectiv „pata” trecutului său de evreu. Unchiul îl insultase recent pe Strada Templului din cauza acestei aparente trădări. Acum, încadrată în dezvăluirea făcută de senhora Monteiro, cearta asta apare în culori sinistre.

Vârfuri de degete reci îmi ating uşor braţul. Mă concentrez din nou în timpul prezent şi văd că senhora Monteiro rânjeşte, şi-a ridicat fusta şi se loveşte cu mâna între picioare, îi smulg peruca, o arunc pe podea în spatele ei. Dedesubt, smocuri amărâte de păr cărunt cresc dintr-un scalp năpădit de păduchi.

Fuga mea e însoţită de râsul ei cloncănit. În faţa mea se deschid străzile din Belem, apoi periferiile Lisabonei, totuşi am senzaţia că gonesc, de fapt, prin misterul asasinării unchiului meu. Poate Manuel o găsise pe Teresa

împreună cu unchiul, scosese cuţitul şi…

Şi totuşi, o barieră înaltă îmi blochează calea spre un răspuns; cum a putut afla Manuel în ce loc e chepengul nostru şi unde se găseşte *geniza*?

Fie binecuvântat El, care deschide braţele îndurării; descopăr că Poarta São Lourenço din nordul oraşului e păzită doar de o adunătură de puturoşi. Merg printre ei, trec pe lângă versantul dezolant pe care se înalţă trufaşe zidurile cu creneluri ale Castelului Maur şi cobor repede spre Alfama; trebuie să văd din nou cum se mai simte Farid înainte de a da ochii cu Manuel Monchique. Mama mă întâmpină în bucătărie. Diego e în spatele ei. Rana din bărbie e acum ascunsă de barba crescută în câteva zile, cusăturile de-abia se văd. Turbanul de culoarea şofranului îi încununează capul. Mă priveşte pe deasupra nasului mare ca şi cum speră să-mi prindă gândurile şi se îndreaptă şchiopătând spre mine ca un câine rănit. Ne îmbrăţişăm. Ştiam că el ar fi putut complota împotriva maestrului meu şi de aceea mă mişcam cu grijă, parcă stingherit, ca un actor prost.

— Îmi pare rău pentru unchiul tău, zice el. Şi faptul că a fost ucis de o ceată de creştini mi se pare cumplit, depăşeşte orice imaginaţie.

Cuvintele lui Diego nu-s în stare să străpungă porţile şi meterezele tari pe care le înalţ în jurul meu; şi nu mai am încredere în el. Mai mult, acum văd că în colţul încăperii stă lângă vatră un străin şi de aceea nu pot lăsa să mi se vadă sufletul sfâşiat. Un bărbat cu pieptul ca un butoi şi faţă împietrită, în uniformă grosolană de mercenar, ţine amândouă mâinile pe mânerul sabiei băgate în teacă şi stă în poziţie de drepţi. Fac un semn întrebător spre el.

— Garda mea de corp, răspunde Diego.

— Creştin nou?

— Da. Cu certificat de iertare. Mi-am închipuit că aşa

e mai sigur. Şi acum, după ce mulţimea i-a omorât pe unchiul tău şi pe mulţi alţii, cred…

— Maestrul meu a fost asasinat de un evreu! declar eu.

— Ce spui?

— Aş zice că beregata unchiului a fost tăiată de un *şohet*.

Mama aude raţionamentul meu pentru prima oară. Întinde mâna şi se prinde de masă ca şi cum lumea ar vrea să se îndepărteze de ea.

Diego pare că se sufocă. Îşi acoperă gura cu mâinile ca şi cum caută să nu dea voie unei asemenea trădări să pătrundă în el.

E şocul suferit de un filosof nevinovat sau reacţia teatrală a unui asasin?

— Dar de ce ar vrea un evreu să-i ia viaţa unchiului tău?! întreabă el.

— Poate invidie, poate tâlhărie, mint eu voind să văd cum reacţionează.

Deodată, mama strigă:

— Pentru numele lui Dumnezeu, ce tot spui tu, Berechia?! Cum poţi să crezi că un bărbat din poporul nostru i-a luat viaţa fratelui meu?!

Vocea ei are tonul acela isteric, ton care arată că peste puţin timp o să mă acuze că sunt un rău evreu.

Beau lacom apă dintr-un ulcior de pe corlată, o privesc drept în ochi şi spun:

— A fost furat un manuscris. Niciun creştin vechi n-a ştiut că avem manuscrise în casă.

Mama a început să se tragă de păr.

— Eşti sigur? întreabă Diego.

Când dau din cap afirmativ el mă ia de braţ.

— De unde a fost luat manuscrisul?

— Din pivniţă.

— Avea cărţi în pivniţă! Ce vrei să…

— Ultima lui Hagadă, explic eu.

— Ţinea cărţi în ebraică?

— Da.

— Îşi pierduse minţile?

Diego fie simulează cu mare iscusinţă ignoranţa, fie nu fusese iniţiat complet în grupul de tâlcuitori, nu aflase încă de *geniza*. Va trebui să verific cu ajutorul părintelui Carlos, dacă mai e în viaţă. Şi totuşi, dacă Diego minte ca să-l implice pe fratele lui filosof?

— Scotea prin contrabandă cărţi din Portugalia, îi spun lui Diego. Le salva de la ardere.

— Doamne Dumnezeule. Cu cine? întreabă el.

— Habar n-am. Ascultă, când l-ai văzut ultima oară pe unchiul?

— Vinerea trecută. La spital. Da’ tu ai fost acolo. De ce…

— Şi duminică? întreb eu. L-ai văzut atunci?

— Nu. Ce urmăreşti cu întrebările astea?

— Încerc să-i urmăresc mişcările, mint eu. Tu unde ai fost de duminică până acum?

— M-am ascuns. La un prieten. Expresia lui Diego devine severă ca atunci când se pregăteşte să ţină o prelegere riguroasă. Berechia, cred că trebuie să te explici. Ce te face să crezi că…

— Nu trebuie să dau explicaţii nimănui! îi răspund eu brutal. Moartea unchiului îmi conferă noi drepturi şi unul dintre acestea e să fiu în stare să nu dau atenţie mutrei tale posace cu care speri să mă birui acum. N-ai decât să mă judeci cum vrei. Încruntă-te, roagă-te, invocă Tora împotriva mea. Nu-mi pasă.

— Ar trebui să-ţi pese. Ce se întâmplă dacă…

— Gura, Diego! Spune-mi doar dacă ştii cine-i bărbatul care s-a interesat de tine la apartamentul tău.

— Ce bărbat? Despre ce vorbeşti…

— Când m-am dus să te caut azi-dimineaţă, vecinul tău de peste drum, cizmarul, mi-a spus că s-a interesat de tine un bărbat… blond, solid… un nordic probabil.

Ochii lui Diego trădau groaza.

Îl întreb:

— Ştii cumva de ce te-ar urmări cineva?

— Nu, şopteşte el. Mă prinde de umeri, îi strânge tare. Doar dacă… doar dacă se ţine după mine bărbatul care l-a ucis pe unchiul tău!

— Da, m-am gândit la asta. Dar de ce ar vrea cineva să vă vadă morţi pe amândoi?

El clatină din cap.

— Gândeşte-te!

— Nu e nimic! oftează el. Ce putem noi să ştim ca…

— A pomenit unchiul de vreo carte deosebită pe care o descoperise? Chiar n-a spus nimic?

Clatină din cap. Scot desenul fetei asasinate împreună cu unchiul.

— Şi ea? întreb eu, desfăşurând schiţa pentru el. O recunoşti?

— Nu, nicidecum. Cine e?

— N-are importanţă. Bag desenul la loc în taşcă. Cum e cu dom Miguel Ribeiro? Ce ştii despre el?

— E nobil, nu-i aşa? Fiul lui Rodrigo Ribeiro, dacă ţin minte bine.

— Aşa e. Ţi-a pomenit unchiul de el? întreb eu.

— Mie nu. Dar, Beri, tu trebuie să ai alte indicii pentru identitatea asasinului. Ce-ai găsit în pivniţă? Vreun indiciu care să trimită la nordicul ăsta care mă căuta pe mine? Trebuie să ştiu. Dacă mă urmăreşte, atunci va trebui să…

— Nimic, mint eu, fiindcă nu sunt dispus, n-am încredere, să-i spun în momentul acela ce descoperisem.

Întorc capul spre mama ca să scap de privirile lui sceptice. Ea se uită fix la focul care dansează în vatră. Îi ating uşor braţul.

— Cum se simte Farid? întreb eu cu blândeţe.

Se întoarce spre mine cu ochi speriaţi şi spune:

— Berechia, trebuie să ştiu mai mult. Hagada a fost singura carte furată?

— Da, aşa cred. Acum spune-mi cum se simte Farid?

— Nu crezi că noi ar trebui…

— Mamă, te rog, spune-mi doar cum se simte Farid.

Ea îşi trage înapoi bărbia şi întoarce sfidătoare capul.

— Eşti smintită! strig eu. Toţi aceşti „trebuie” ai tăi şi căile decente ale existenţei. Ce bine ţi-au făcut ele?

În ochii ei izvorăsc lacrimi şi ea spune cu forţă deznădăjduită:

— Cum poţi să te porţi în felul ăsta când Iuda…?

— Spune-i asta cui vrea să te-asculte! am zbierat eu. Mă depărtez de ea şi de Diego, îmi dau seama cu un amestec de regret şi de plăcere că eu sunt cel ce am pornit cearta.

Moartea unchiului m-a eliberat de personalitatea mea trecută şi de viitorul meu şi se pare că furia asta şi frustrarea reprezintă tot ce mi-a rămas din moştenire.

În odaia mamei mă uit atent la Farid. Doarme, respiră agitat, ca într-un coşmar. Îi frec gâtul şi braţele cu un prosop ud până se domoleşte lupta lui lăuntrică. Ies din casă, dar sunt devastat de teama pentru siguranţa lui.

— Unde te duci?! strigă după mine mama.

— Afară!

Diego mă îndeamnă să mă opresc, vine şchiopătând spre mine lângă poarta curţii, îşi freacă gânditor barba nerasă de pe obraji şi spune:

— Dacă ai dreptate în legătură cu unchiul, atunci probabil eşti şi tu în pericol.

— Nu contează. N-o să mă mai rănească niciun vechi creştin. Şi adaug, privindu-l drept în ochi: Sau evreu, bineînţeles!

Îmi atinge cu blândeţe braţul.

— Ce naiv eşti, fiule. Nu ştii de ce sunt ăştia în stare. Berechia, cred că tu şi familia ta ar trebui să vă faceţi bagajele imediat şi să plecaţi. Eu aşa am să fac. Îmi aranjez afacerile, vând tot ce pot şi apoi o şterg de-aici pe orice cale. Regele n-o să îndrăznească să ne oprească acum, când…

— Pace ţie şi sufletului tău, îl întrerup eu, apoi îmi amintesc de biletul care-i aparţine. Îl scot din taşcă şi i-l bag în mână. A căzut din turbanul tău când zăceai întins pe caldarâm. Din păcate s-a pătat puţin cu sânge de la senhora Rosamonte. Îmi pare rău.

Diego îl citeşte şi dă din cap că ştie despre ce e vorba.

— Da, Isaac. O cunoştinţă din Andaluzia. Din Ronda, îmi aduce aminte să mă întâlnesc cu el la acea dată. Memoria mea nu mai e ca altă dată. Unchiul tău îl cunoştea.

— Şi *Madre*?

— Fântâna Mamei lui Dumnezeu. Urma să fie locul nostru de întâlnire. Noi eram… Vorbele i se sting şi el îmi prinde strâns braţul cuprins parcă de frică. Dar acum poate că înţeleg! Isaac spunea că o să-i vândă unchiului tău o carte! Cred că era în castiliană, dar tu spui că ţinea cărţi în ebraică…

— Când?

— Cu câteva zile înainte de… înainte de duminică. Ne-am întâlnit aici. Tu erai în prăvălie, aşa cred. Isaac a spus că deţine un exemplar al operei lui Iuda Halevi Cart*ea Kuz*a*ri şi* unchiul tău inspira de parcă era mirt parfumat.

— Aş dori foarte mult să-l cunosc, spun eu.

— Încerc să dau de el şi să-l aduc diseară după cină.

Când îi mulţumesc, Diego adaugă:

— Poate nu e înţelept să bântui prin Lisabona în momentul de faţă. Ar trebui…

Îi fac semn să se dea la o parte, ies din curte şi o iau pe Rua deão Pedro. Când mă uit înapoi, văd cum capul lui Diego saltă deasupra zidului curţii în timp ce el se îndreaptă şchiopătând spre bucătărie. Dar dacă băieţii care l-au bătut cu pietre fuseseră plătiţi de cineva, să zicem, un alt tâlcuitor?

Îl aud pe unchiul meu cum spunea: Nu există accidente şi nici coincidenţe. Fiecare lucru are o anumită semnificaţie.

Un bărbat în alb sare deodată din cadrul unei uşi şi îmi pune în faţă o carte îmbrăcată în piele. Cuţitul meu e la beregata lui în timp ce el îmi strigă numele.

— Beri! Ce faci?!

Cobor lama pumnalului; nu-i decât António Escaravelho cu Noul Testament mâncat de care. Fost membru al unui consiliu evreiesc şi argintar uimitor de iscusit, a devenit creştin înfocat după convertirea silită şi chiar mai nebun şi mai înfocat la puţin timp după aceea.

Antonio pute ca gunoiul vechi. Barba lui căruntă e acoperită cu o crustă de jeg şi pielea arămie, pergamentoasă, e ciuruită de pustule roşii. Evangheliile lui emană miros de nucşoară şi de bălegar, o combinaţie imposibilă. Mă ţin de nas.

— Dumnezeu să te aibă-n pază, croncăne el în vreme ce eu îndepărtez pumnalul. Clipeşte din ochii lui nebuni, săgetători, împinge cartea în sus spre bărbia mea ca şi cum mi-ar corecta poziţia.

— Aş dori să nu mă mai acostezi în felul ăsta, îi răspund eu. Împing evangheliile în jos lângă el şi oftez

când văd lindinile presărate în cozile de păr împletite şi roase. Îl întreb sperând că poate să mă ajute să înaintez pe urmele asasinului unchiului meu: Când a început rebeliunea erai în locul tău obişnuit de lângă casa mea?

Nu dă atenţie întrebării mele şi răspunde cu un rânjet ştirb:

— Am făcut din nou cerere să merg la Roma să-l văd pe Papa. Se pare că de data asta sunt şanse să primesc biletul de ieşire.

— Să nu-mi spui că tot de asta te ţii! strig eu, fiindcă el tot cere permisiunea de a ieşi din Portugalia de mulţi ani. Decretul regelui din 20 aprilie 1499 a închis toate frontierele pentru creştinii cei noi.

— Într-adevăr, tot de asta! exclamă el rănit parcă de sugestia disperării. Şi trebuie să veniţi cu mine, fiule. Tu şi maestrul Abraham!

— S-a terminat cu călătoriile pentru maestrul meu, şoptesc eu pentru mine, fiindcă nu vreau să văd cum reacţionează Antonio la moartea unchiului. Cu un surâs plin de regrete îmi amintesc că unchiul meu îi spunea mereu: „De ce să faci o călătorie atât de lungă până la un om atât de lipsit de sfinţenie?!” Spre surprinderea mea îi repet cerşetorului o altă formulare a unchiului: „Simt că începe să mă mănânce scalpul când mă gândesc că aş putea să-l văd pe Papa”.

Aşadar, de-aici înainte voi începe să imit vorbele maestrului meu? Asta să fie modul de a-l păstra lângă mine?

Antonio observă:

— Cred că o călătorie la Papa Iuliu II o să ţi se pară tare eliberatoare. Se spune că în toată peninsula italiană musulmanii sunt prietenoşi.

— Musulmani în Italia? îmi imaginez că seceta i-a prăjit simţul geografiei. Ascultă-mă cu mare atenţie,

prietene, ai fost aici duminică, prima zi a rebeliunii? îl chestionez din nou.

— Pe-aproape… ascuns, răspunde el. Îşi duce un deget la buze. Cu un prieten patruped.

— Vedeai poarta curţii noastre?

— Da, răspunde el. De la caldarâm până la cer, totul face parte din…

— Ai văzut dacă a intrat cineva? Poate cu un cuţit… sau cu un rozariu. Cumva Manuel Monchique? îl ţii minte, unul dintre foştii studenţi ai unchiului meu.

— Să fi fost o libelulă sau două, zice el. Şi nişte broaşte râioase. Nu-i totdeauna uşor să le distingi când sar în…

— Dar un bărbat? Când clatină din cap, spun: Eşti sigur? Cumva Diego Gonçalves? îl ştii, e tipograf… prieten cu unchiul meu.

— Nu.

— Dar părintele Carlos? Sau Rabi Losa?

El scutură din cap după fiecare nume rostit de mine. Se pare că asasinul a intrat şi a ieşit prin prăvălia noastră de fructe – sau prin intrarea din Strada Templului, intrarea separată la odaia mamei.

— Pace ţie şi sufletului tău, îi spun şi plec salutându-l cu o înclinare a capului.

În timp ce mă îndepărtez, el ţipă:

— N-ai nişte miel de la Pesah? Am în stomac o gaură mai mare decât cea din suflet!

— Du-te să te vadă Cinfa, strig eu înapoi în spate. O să-ţi dea orice fruct vrei.

— Fii binecuvântat, fiule.

În faţă, lângă zidul catedralei vociferează cerşetori; în pofida ameninţărilor cu moartea proferate de Coroană, fusese măcelărită una dintre vacile lăsate slobode de rege. Un bărbat vânos îi scoate pielea tăind-o felii-felii cu o sabie

ruginită, în timp ce un jongler scăldat în sudoare delectează un grup de copii ai străzii şi de câini vagabonzi rotind în aer trei dintre copitele ei însângerate.

După colţ, casa lui Manuel Monchique rămâne tăcută la bătăile mele în poartă. Deodată oblonul unei ferestre se deschide doar cât o şoaptă.

— Sunt Pedro Zarco, strig eu, folosind numele meu de botez creştin ca să fiu mai sigur.

Nu răspunde nimeni şi-atunci dau colţul şi o iau pe partea laterală. Îmi arunc ciocanul peste zid. Apoi îmi salt corpul pe creasta zidului şi sar în curtea lor. Mama lui Manuel, puţintică la trup, stă în uşa din spate, îmbrăcată în negru şi ţine strâns în mâinile noduroase un ulcior albastru din lut. Are expresia de aşteptare prudentă a unui animal înspăimântat, faţa arsă de soare şi zbârcită de bătrâneţe.

— Sunt eu, Pedro, spun eu. Am fost o vreme coleg de şcoală cu Manuel. Unchiul meu e maestrul Abraham. Când ridic de jos ciocanul, ea aruncă ulciorul în mine. Ulciorul se sparge la picioarele mele în două bucăţi simetrice. Se năpusteşte înăuntru.

Manuel apare în uşă înveşmântat într-o mantie stacojie cu tiv negru. Lama unei săbii ţinute drept în sus cu ambele mâini îmi despică imaginea feţei lui roşcovane şi tinere. El îmi apare ca o altă minunăţie mare a acestei epoci a falsităţii cu care am fost împovăraţi; n-ai putea să ghiceşti că fusese genul de băiat firav, cu ochii înlăcrimaţi la cea mai slabă adiere de vânt şi care se încovoia după o alergare scurtă prin pădure după fluturii lui dragi. Acum îşi umflă pieptul ca un fazan, desenează în aer o literă yod cu vârful sabiei şi zice cu voce fals poruncitoare.

— Nu ştiu ce datorie ai venit tu să strângi, dar n-ai să capeţi nimic de la mine şi de la familia mea!

— Asta să i-o spui lui mutu’\ spun eu. Păstrează-ţi

fanfaronada creştină pentru fecioarele pe care le seduci de Yom Kippur. Am venit doar să-ţi aduc asta. Ridic desenul făcut sul din taşca mea şi îl arunc spre el. Aruncă o privire, viteazul şi frumosul meu cruciat întru Christos!

Manuel îngenunchează, ia schiţa mea cu o mână temătoare. Imediat, ochii i se luminează de uimire. Ca şi cum i-aş fi înmânat un bun furat, mă întreabă:

— De unde o ai?!

— Eu am desenat-o.

— Ai văzut-o? Bagă sabia în teacă, se precipită spre mine. Îmi prinde mâinile, suntem din nou prieteni şi întreabă: Unde? Când? Se simte bine?

— Manuel, îmi pare rău… ea a murit. Ucisă în casa noastră.

Când îi explic, i se răcesc mâinile. În respiraţia lui agitată se simte neîncrederea. Fie minte cu talent, fie acum află pentru prima oară de moartea ei.

— Se poate să nu fi fost ea, zice el. Chiar şi mâna ta ar putea confunda un ochi, curba bărbiei, un…

— E spălătoreasă sau brutăriţă?

— Niciuna, nici alta, zâmbeşte el. E o greşeală…

Când scot din taşcă inelul din filamente de aur, el îl şi înhaţă. Vocea lui începe să şovăie:

— E autentic. Dar, zău aşa, nu dovedeşte nimic. Ştiu şi alte femei care au inele ca ăsta.

— Mâinile ei miroseau a ulei de măsline, rozmarin şi ulei de lămâie. Avea pete de cenuşă. Şi două urme adâncite la tâmple. Ca semnele făcute…

Faţa lui Manuel se goleşte de sânge. Se lasă în genunchi de teamă să nu leşine. Ca şi cum vrea să adoarmă, îşi închide ochii şi începe să plângă. După ce-şi mai vine în fire spune:

— Lumânări… Lucrează cu maestrul Bento. Fac împreună lumânări parfumate. Cu esenţe de flori. Când se

răceşte ceara, lumânările sunt acoperite cu ulei de măsline ca să se păstreze proaspete.

— Şi adânciturile de la tâmple?

Manuel dă din cap:

— De la naştere. Moaşa a trebuit s-o scoată cu forcepsul. Nu voia să iasă. Se temea totdeauna de primii paşi, aşa era ea. Atât de timidă, de parcă lumea ar fi fost scara abruptă care cobora într-o temniţă. Eu o ajutam să vadă că acolo jos era o grădină. O ajutam să meargă spre aceasta. Noi eram… noi…

În timp ce aştept să înceteze cu plânsul, eu mă întreb dacă e posibil ca o fată sfioasă să fie găsită goală împreună cu unchiul meu după ce au făcut dragoste.

Deodată Manuel spune cu voce frântă:

— Cum a fost omorâtă? A fost violată de creştini?

— Nu ştiu dacă a fost siluită. Dar nu cred. Manuel, i-a fost tăiată beregata.

— Dumnezeule mare… îşi ascunde faţa în mâini câteva momente. Când îşi înalţă privirile, spune: Pre… presupun că aţi îngropat-o.

— Nu puteam să mai aşteptăm. Îmi pare rău. La Ferma Migdalilor. Când am să pot, am să-ţi arăt locul exact. Şi o să rostim împreună un *kadiş* pentru ea. Ştii cumva ce căuta ea în cartierul meu?

— Duminică a plecat să-l viziteze pe fratele ei, Tomás. El locuieşte aproape de voi. O fi fugit de gloată şi a ajuns la casa voastră întâmplător.

— Îl cunoştea pe unchiul meu? întreb eu.

— Îl ştia din auzite, fireşte. Dar, după câte ştiu eu, nu se întâlniseră niciodată.

— Dar pe alţi membri din grupul de tâlcuitori al unchiului… Diego, părintele Carlos?

— Nu cred să fi auzit de ei.

— Şi ea se considera evreică?

El scutură din cap:

— N-aş zice. Legea mozaică spune că mama trebuie să fie evreică şi chestii de-astea. Mama ei e veche creştină născută în Segovia, dar care a locuit în Lisabona de când era mică. Ţărancă, de fapt. Dar să nu încerci să-i spui asta. Tatăl Teresei e un portughez, creştin nou, din Chaves. Când s-a hotărât să se mărite cu mine, ei au refuzat să mai aibă de-a face cu ea. Şi-atunci ce fac eu? Obţin o atestare a purităţii sângelui. Logic, nu-i aşa? Crezi că i-a păsat târfei bătrâne? îmi zice mie că evreul e precum rodia fiindcă sângele dinăuntru pătează totdeauna ce atinge. Ea are răspuns la orice întrebare. Ca Diavolul.

Manuel se ridică, se schimonoseşte chinuit.

— Manuel, a murit şi maestrul Abraham.

El tresare şi se apleacă spre mine. În ochi i se citeşte panica.

Dau din cap să-l asigur că ăsta-i adevărul.

— Şi Estera a fost siluită şi i-a pierit glasul. Iuda încă nu a apărut. Iar unchiul nu mai e cu noi. Mama, Cinfa şi Reza sunt tefere, în siguranţă.

Manuel se întoarce cu spatele să-şi ascundă lacrimile. Sau e vorba de o întâmplare anterioară pe care o ştia el.

— Deci maestrul Abraham nu m-a iertat, şopteşte el.

Îl întreb:

— De ce este iertarea lui atât de importantă pentru tine?

Manuel se roteşte rapid şi se holbează la mine de parcă e o crimă să pui o asemenea întrebare.

— Berechia, o atestare de la rege nu îţi schimbă sufletul!

— Într-adevăr, am vorbit cu el despre tine. După ce am fost atât de duri pe stradă. A spus că o să te trateze cu respect când te va întâlni. Ura faţă de conceptul de sânge

pur l-a făcut să-şi iasă din fire. Ştia că a greşit. Ai binecuvântarea lui.

Din ochii lui Manuel picură lacrimi tăcute. Ia de jos jumătăţile ulciorului mamei sale.

— Cum de l-au găsit creştinii? N-a plecat împreună cu tine?

Mă gândesc dacă să încerc să-l înşel, dar hotărăsc să-i spun adevărul care e destul de enigmatic. În timp ce descriu cadavrele, el îşi ascunde iarăşi faţa în mâini.

— Cu neputinţă! spune el. Geme rostind iarăşi şi iarăşi cuvântul până când glasul lui devine şoaptă şi se pierde într-un ocean de tăcere.

Vin lângă el şi-i spun:

— Trebuie să aflăm cum a ajuns ea în pivniţa noastră. Poate ne spune fratele ei.

— Dacă mai trăieşte.

Ne îndreptăm spre locuinţa lui Tomás şi tot drumul Manuel şopteşte numele soţiei sale ca pe o incantaţie. Se ascunde după o expresie de siguranţă rigidă, strânge tare mânerul sabiei. Nu i se potriveşte defel. În loc de fier şlefuit, Manuel ar fi trebuit să iasă în lume agitând o plasă de prins fluturi şi un carnet de notiţe.

Destinaţia noastră e etajul al treilea al unei clădiri mizere din cartierul sărac de sub colina pe care se înalţă Biserica Sf. Ştefan. Când ajungem acolo, clopote delicate sună vecernia şi înăuntru îşi târşâie picioarele creştinii vechi. Un îngrijitor a alungat o haită de câini fuduli, care vor să participe la slujbe. Amurgul a aprins orizontul. Întunericul celei de a şasea seri a Pesahului e aproape.

Când sosim, îl găsim pe cumnatul lui Manuel, lucrător-plăpumar, umplând cu pene o ţesătură. Mansarda lui miroase ca un coteţ de găini. Are gâtul foarte scurt, obraji cu vinişoare roşii ca părintele Carlos, păr şaten murdar şi un început de chelie. Are expresia de furie

obsesivă, inconştientă, a taurului şi primeşte vestea fără să ridice capul. O scurtă pauză, o întrerupere a mişcării mâinii, asta-i tot.

— A spus că se duce în oraş, spune el. Se plângea de impuritate, perioada de suferinţă a femeii.

Îi fac semn lui Manuel să plecăm; am aflat tot ce trebuia să ştim.

— Ce ştii despre individul ăsta? îl chestionez eu.

— Trebuie să întrebi? Jumătatea care e creştină are maniere şi inteligenţă de porc. Îţi imaginezi cât de tare o înnebuneşte pe cealaltă jumătate, care e evreiască. Teresa era probabil adoptată. E singura explicaţie.

Când îmi ridic ochii, Tomás se retrage de la fereastră. Putea el să-şi fi urmărit sora şi să-i fi ucis pe amândoi datorită cine ştie cărui sentiment de dreptate firav moştenit de la mama sa? Putea ea şi un tâlcuitor căruia i se încredinţase secretul *genizei* să fi venit să-l omoare pe unchiul meu în exact acelaşi moment? Era posibilă o asemenea coincidenţă?

Două pene coboară plutind spre noi. Întind mâna după una dintre ele.

— Cred că Teresa se considera mai evreică decât îţi închipui tu, spun eu şi prind bine pana. Manuel are un aer perplex, dar eu întreb: Unde se duce o femeie evreică după ce şi-a terminat ritmul ei cu luna?

— La o baie publică, replică el.

— Şi unde e cea mai apropiată baie publică?

— Pe Rua de São Pedro. Pe strada ta, ceva mai la vale…

— Exact.

Capitolul X

Sinagoga noastră din Judiaria Pequeña a fost construită în anul creştin 1374 pe o colină micuţă mărginită de centura vechilor ziduri de apărare ale

Lisabonei. La poalele acestei coaste se află un scuar mic cu un păr imens în mijloc, frate cu arborele uriaş, dominant, care umbrea curtea templului nostru central din Micul Ierusalim. O scară din calcar şlefuit elegant se înalţă şase metri de la încâlceala de rădăcini, se înalţă ca o caracatiţă până la tăbăcăria lui Samuel Aurico de la primul cât şi alţi patru metri jumătate până la sinagoga de la al doilea nivel.

Pe partea cealaltă a sinagogii trece Rua de São Pedro. Aici e locul unde străbunii noştri au pus intrarea la *mikve*-ul nostru, o serie de bazine în cascadă – două pentru îmbăierea rituală – săpate în roca de dedesubt şi înzestrate cu un torent subteran ca sursă. Prin negocieri iscusite Rabinul Zacuto şi alţi evrei de la Curte au salvat baia în 1497, când s-au făcut confiscări masive, şi i-au dat hazanului nostru, David Moise, posibilitatea să rămână administrator. Fireşte, nu li se mai putea cere bărbaţilor şi băieţilor să vină şi să se cufunde în apele ei înaintea Sabatului. Dar eu am continuat să vin. În definitiv, o baie nu-i decât o baie şi probabil nici chiar Papa nu poate dovedi ce e în capul unui om. Acum, bineînţeles, totul s-a schimbat: mâinile noastre sunt legate cu funia împletită din blestemele portugheze şi dovada nu mai contează defel. În întreaga Spanie, îmbăierea în zi de vineri e considerată proba capitală, care poate transforma omul în fum. Iar în ultima săptămână a devenit deosebit de clar că

Lisabonei a început să-i placă dogoarea focului inchizitorial.

Fireşte, după momentul convertirii, femeilor noastre li s-a interzis să se purifice ritual după ce luna a chemat roşul mareei lor. Dar Teresa, soţia lui Manuel, era, pare-se, mai credincioasă şi mai curajoasă decât îşi imagina el. A fost ea surprinsă de creştini vechi în timp ce se îmbăia? Poate n-a mai avut timp să se îmbrace, a plecat pe furiş în mare grabă şi a gonit pe stradă ca să se adăpostească în

casa noastră, care e doar la patru uşi distanţă de *mikve*, la colţul triunghiular făcut de Rua de São Pedro cu Strada Templului, Rua da Sinagoga.

Uşa băii publice e încuiată şi la ciocănitul nostru nu răspunde nimeni.

— Nu cred că maestrul David a scăpat cu viaţă duminică, îi spun lui Manuel explicându-i că hazanul n-a reuşit să vină la întâlnirea pe care o avea cu mine la Poarta Sf. Ana în după-masa aceea.

În pofida celor spuse de mine, Manuel îl strigă prin crăpătura uşii. A şasea seară de Pesah se lăsase cenuşie şi bătută de vânt peste oraş şi de pe caldarâm se înălţau vârtejuri de praf. Manuel îşi acoperă nasul cu mâna şi loveşte în uşă cu piciorul. Nu vine niciun răspuns. El întreabă:

— Şi-acum, încotro?

— La locuinţa lui, îi răspund eu. Ştiu unde-şi ţine cheile.

Pe drum, îmi spune:

— N-am înţeles niciodată de ce maestrului Abraham îi plăcea aşa de mult să locuiască aşa de aproape de baia publică şi de sinagogă. Judecând după felul în care se certau tot timpul ei şi Rabi Losa. Părea doar să înrăutăţească lucrurile.

— Unchiul spunea totdeauna că poziţia casei noastre e excelentă pentru a dispărea întru Domnul. Rua de São Pedro şi Rua da Sinagoga se unesc la casa noastră. Cabalistul, susţinea el, trebuie să încerce să trăiască la o intersecţie a liniilor – „unde două devin una”.

— Socot că e o binecuvântare să fii sigur că viaţa e făcută din tipare precise şi perceptibile, observă Manuel zâmbind melancolic şi după tonul lui pot spune că şi el îl pune sub semnul întrebării pe Dumnezeu.

Urcăm pe o stradă lăturalnică spre locuinţa

hazanului şi ciocănim la uşa lui. Pe streaşină acoperişului casei s-a cocoţat un şoim vânător rătăcit, prudent şi neliniştit, cu o curea de piele agăţată de gheară. O femeie uscăţivă cu bărbie ascuţită ne strigă din capul scărilor şi pasărea îşi ia zborul.

— Noi ăştia de-aici suntem creştini cu frică de Dumnezeu, spune femeia cu voce tremurată. Creştini vechi, toţi, cu Domnul Iisus înălţat în inimile noastre.

Îşi uneşte mâinile în faţa pieptului ca pentru rugăciune.

Chiar de aici, văd că ea îşi rosese unghiile până i-a dat sângele. Credea probabil că şi noi suntem la vânătoare de *marranos*.

— Îl căutăm pe maestrul David, spun eu cu voce liniştitoare. Nu-i ceva rău. Vrem doar să ştim dacă l-aţi văzut.

— Oh, Dumnezeule, ştiam eu. Dar n-o să-l găsiţi aici. Nu l-am mai văzut de duminică. Cred că era scris ca în ziua aia să încălzească de pe rugul din Rossio însăşi inima lui Dumnezeu.

Scris ca în ziua aia să încălzească inima lui Dumnezeu? Adesea, când se străduiau să vorbească eufemistic, locuitorii Lisabonei dădeau glas celor mai absurde şi mai monstruoase expresii. Existau oare pe pământ oameni în stare să transforme cu limbile lor scorpionul în trandafir?

Întreb:

— Aveţi cumva cheia de la apartamentul lui?

— Da, da, o am, a răspuns ea.

— Putem să aruncăm o privire?

— Aşteptaţi-mă un minut şi vă ajut.

Coboară scările netezindu-şi piepţii cămăşii negre cu mâini nervoase. Nu-şi înalţă capul, nu ne putem privi în ochi. Spune cu voce ezitantă:

— Prima dată când l-am întâlnit pe senhor David, ne-am gândit că e un bărbat foarte distins. De-aia am acceptat să ne fie chiriaş. Mai târziu, bineînţeles, am aflat că e doar un pârlit de *marrano*. El ne-a asigurat că până la sfârşitul lunii o să se mute.

Femeia încearcă în mod patetic să se distanţeze de chiriaşul ei. Manuel îi spune cu voce liniştitoare:

— Era hazan din localitate, ştiţi. Rosteşte cuvintele astea specifice fiindcă bănuieşte – ca şi mine – că femeia e îngrozită deoarece şi ea are ceva origini evreieşti. A folosit intenţionat cuvântul ebraic „hazan” ca să-i arate că şi noi ştim ebraica – că suntem creştini noi şi nu vrem să-i facem niciun rău.

Totuşi, din cauza asemănării sonore, ea confundă „hazan” cu *azangoy* cuvântul portughez pentru semn rău sau ghinion. Ea dă energic, aprobator, din cap şi răspunde cu voce neliniştită:

— Da, da, Excelenţa Voastră are dreptate – toţi evreii sunt *azango*!

Cu o săptămână în urmă am fi râs de ignoranţa ei. Dar aşa cum stau lucrurile, amândoi respirăm adânc ca şi cum ne-am pregăti pentru o luptă care ar putea dura toată viaţa. Îmbărbătată de solidaritatea pe care crede că a obţinut-o din partea noastră ea se repede să deschidă uşa. „Gata, s-a făcut!” zice ea în timp ce broasca ţăcăne. Când uşa se deschide scârţâind, ne izbeşte un miros dezgustător. Ea spune cu voce umilă:

— V-aş fi recunoscătoare dacă aţi aştepta doar câteva minute. Îmi întâlneşte privirea o clipă. Stimaţi domni, nu vreau să fiu grosolană, dar stelele şi planetele spun că astăzi n-ar trebui să avem străini în casa noastră. Sunt sigură că înţelegeţi.

O traversă de piele, lungă şi uzată, duce de la intrarea în locuinţa maestrului David până la şemineul lui

rece, pe o distanţă de cinci paşi de bărbat. Dar nu ne încumetăm să înaintăm; pe toată lungimea traversei, lăutele din colecţia lui David zac sparte, făcute ţăndări. O ţiteră cu încrustaţii din cel mai frumos lemn de cireş şi de trandafir, ca o agată sculptată pentru muzică, e spartă în două şi atârnă ca un crab mort de un cârlig de pe poliţa de deasupra şemineului. Sub ea e o movilă de sticlă spartă şi cioburi de ceramică încununată de o încâlceală de filactere care nu vor mai simţi niciodată pulsul unui braţ. Proprietăreasa îndreaptă spre noi un deget sever.

— Să fi văzut ce era aici înainte să fac un pic de ordine. Bobul de grădină avea bărbi cărunte. Ca rabinii lor! Şi duhoarea… Dumnezeule, neamul lui pute, nu-i aşa?

— Spuneţi-mi doar dacă i-aţi văzut saboţii, îi spun eu.

Îşi netezeşte din nou piepţii cămăşii.

— Nu mă interesează lucrurile lui. Nu aveam relaţii de prietenie. De fapt, niciodată n-am…

Mă duc la cufărul lui de haine în timp ce ea bodogăneşte despre distanţa rece pe care o menţinuse insistent faţă de „ovreiaşul muzical” cum îi spunea acum lui David. Saboţii lui sunt înghesuiţi sub un talmeş-balmeş de tichii din catifea de pe vremea regelui João. Cu puţină opinteală şi ceva afuriseli ebraice în gând, tocul se roteşte şi cad trei chei. Proprietăreasa rămâne cu gura căscată. Zic eu:

— Vreme de patru ani, mult înainte ca dumneata să te fi mutat aici, am studiat cu David tonalităţile greceşti şi arabe în încăperea asta. Cum de nu ţi-ai dat seama după mirosul meu?

— Ah, înţeleg, şopteşte ea respirând pripit. O admiraţie înciudată îi îngroaşă vocea când spune: Voi, neamul vostru, vă deghizaţi bine.

— Nu e deghizare, zic eu, e magie! îmi amintesc un truc vechi învăţat de la unchiul: îi arăt mâna goală, apoi

scot din nările ei cheile lui David.

Rămâne cu gura căscată, se închină, cade pe podea în poziţie de rugăciune.

— Vă implor, nu-mi faceţi niciun rău, geme ea şi ochii i se umplu de lacrimi.

Spun eu:

— Dacă se întoarce micul ovreiaş muzical, să-i spui neapărat că l-a vizitat Pedro Zarco.

— Da, senhor, zice şi înclină uşor capul. Mă tem însă că ar fi mai bine să-i spuneţi la noapte în timp ce visaţi. E singura modalitate prin care Excelenţa Voastră ar putea primi un mesaj de la el în momentul de faţă.

Mikve e umedă şi clisoasă şi ferestrele ei au fost închise şi bătute-n cuie de un evreu grijuliu. În timp ce cobor, îmi pierd echilibrul în bezna compactă. Fundul meu face cunoştinţă violentă cu muchia de granit a unei trepte şi o durere ascuţită îmi fulgeră umărul. Ţip, mă vait.

— Mai bine aduc o lampă înainte să te răneşti grav, spune Manuel. Urcă înapoi şi iese în noapte, închide binişor uşa în urma lui.

În vreme ce stau în liniştea singurătăţii negre, forme violete se condensează, se micşorează şi dispar, transformându-se în umbre cu picăţele. Îl aud pe unchiul meu cum spune: „Strungul întunericului dă formă dorinţelor şi temerilor noastre”. Aşadar, aştept. Proiectat de respiraţia mea uşoară, apare Mordehai, foarte tânăr, care apoi se îndepărtează dansând pe copite de căprior. Un scârţâit mă smulge din reverie. Sar în picioare. Zgomot de paşi? Inima-mi bate un cod de avertizare. Unchiul meu se ridică brusc, albastru cu firicele de aur, o anluminură pictată de amintirea mea. Are un aer nehotărât, meditativ, ca şi cum ar examina sensurile unui verset dificil. Nu se opreşte să mă salute, ci continuă să plutească înălţându-se şi ieşind în noaptea falsă a tavanului şi apoi dispare.

Nu-i da nicio atenţie, gândesc eu. Nu e o viziune, ci doar o nălucire.

Respiraţia slabă de dedesubt mă împinge să înaintez. Sau e numai vântul ce se strecoară printr-un puţ al peşterii? Se spune că sunt zece tuneluri şi perforaţii diferite care se întâlnesc şi ies la suprafaţă aici, vestigiile unei reţele subterane create de strămoşii noştri în aşteptarea lui Mesia. Strig în portugheză:

— Judeu ou Cristão f

Se pare că e singura întrebare care mai contează.

Respiraţia nu s-a mai auzit.

— Vin cu gânduri paşnice, spun eu.

Tăcerea şi aşteptarea îmi readuc frica. Mă hotărăsc să-i propun beznei o ghicitoare; un evreu va şti ce vreau să spun.

— Cum se numeşte îngerul care îi întinde mâna lui Abraham? Răspunsul e „Raziei”; atât numele lui, cât şi cel al lui Abraham sunt egale cu două sute patruzeci şi opt în ebraică, limbă în care literele sunt totodată şi numere. Mâinile lui Raziei sunt semnul egal care le uneşte.

Urc două trepte mai sus pe scară pentru cazul când o umbră s-ar năpusti spre locul de unde se auzise vocea mea. Dar nicio mişcare nu străpunge bezna. Propun din nou ghicitoarea, sui şi mai sus. Se deschide scârţâind o uşă. O flacără de deasupra luminează faţa lui Manuel. Partea de dedesubt a scării se deschide cenuşie în faţa mea.

— Îmi pare rău că a durat atât de mult, zice el. Niciunul…

— Şşşt… cred că e cineva aici. Am auzit respiraţia şi un pas, aşa cred.

Coboară la mine în vârful picioarelor.

— Evreu sau creştin? şopteşte el.

— Zgomotul paşilor n-are credinţă.

— Deci ce e…

— Raziei, se aude o şoaptă răguşită. Raziei.

— Ce zice? întreabă Manuel.

Duc un deget la buze să cer tăcere.

— Ieşi să te văd, strig spre partea de dedesubt în ebraică.

Un bărbat pirpiriu cu ochi care clipesc întruna şi smocuri de păr rărit deasupra urechilor coboară în picioarele goale spre baza scării. Are un prosop gros în jurul şoldurilor şi pieptul lui pare scobit. E chirurgul, Solomon Eli. Până să-mi dau seama cine e, coborî în goană treptele.

— Nu se poate! spun eu. Te-am văzut în Piaţa Loios, legat fedeleş împreună cu soţia şi…

Mă bate uşor pe umeri de bucurie.

— *Şalaat Halom*! strigă el. Unul dintre băieţeii mei a scăpat cu viaţă!

Solomon le dă nume de alint pruncilor cărora le face circumcizie. Numele meu de alint a fost totdeauna *Şalaat Halomy* ceea ce înseamnă „dorinţă din vis” – referire la rugăminţile tatălui meu de a avea încă un fiu.

— Dar te-am văzut cu…

Solomon îmi opreşte cuvintele ducând un deget la buze.

— Soţia mea scumpă, Reina, a murit, şopteşte el. Îşi înalţă mâna şerpuit imitând fumul. Au murit toţi. Am scăpat doar eu.

— Cum?

— Mă întrebi cum? Un chist, dragul meu *Şalaat*. I-am operat un chist dureros unuia dintre bandiţii care ne-au ridicat. Un zidar. Să fie un an de-atunci. Tipul m-a recunoscut după ce Reina fusese deja… M-au forţat să mă uit. I-am spus că vreau s-o urmez peste râul Iordan. A zâmbit pe furiş, m-a lovit. Când m-am trezit, eram întins pe

acoperişul unei case, ceva mai sus de Biserica São Miguel. Flori sălbatice galbene se înălţau din ţigle între picioarele mele. Straniu, foarte straniu. Am crezut că am murit. Era noapte. Dar când am văzut luna… vreau să spun că n-am citit niciodată nicăieri că în paradis se rotesc corpuri cereşti sau poate luna e sahar só *una* o*utra s*o*har,* d*oar o* altă închisoare? Solomon ridică din umeri, zâmbeşte chinuit, acru. Zidarul meu s-a gândit probabil că pedeapsa va fi şi mai mare dacă mă lasă în viaţă. Când mi-am venit în fire eram complet dezbrăcat. Aşadar, unde puteam să mă duc? Acasă? Nu! Acolo nu mai era nimeni. Am venit împleticindu-mă aici. Uşa era deschisă. Mai târziu, a venit cineva şi a încuiat-o.

— A mai fost cineva aici? întreabă Manuel. O fată?

— Niciuna, răspunde chirurgul.

Îi spun lui Manuel:

— Ea trebuie să fi murit înainte de sosirea lui Solomon în duminica aceea. Şi cumva trebuie să fi ajuns de aici la pivniţa mea…

— Care fată?! întreabă mohelul. Cinfa? Ea a…?

— Nu, e sănătoasă, n-a păţit nimic. Îi iau mâinile lui Solomon, îi dau explicaţii despre unchiul şi despre scopul cercetării noastre. Deci, ai văzut ceva, orice – bijuterii, veşminte, alimente…? întreb eu.

— Hai cu mine, spune el cu voce gravă.

Chirurgul ne conduce pe lângă bazinul ritual al bărbaţilor spre alcovurile-vestiar pentru femei care sunt căptuşite cu plăci de faianţă cu scutul, steaua în şase colţuri a regelui David. Calcă cu grijă, cu mişcările de copil ale unui bărbat care postea de câteva zile. Chiar şi aşa, ecoul paşilor săi în grotele astea răsună aidoma bătăilor în tobă. Ne duce într-un vestiar în care dormise el. Manuel dă la o parte prosopul care-i servise de pled lui Solomon. Ridică o tunică din pânză de in care fusese ghemuită şi

folosită ca pernă şi o lasă să atârne liber.

— Ea Teresei?

Un văl de umbră se lasă peste faţa lui Manuel în timp ce coboară lampa. Îngenunchează. Hohot de plâns, hohot întunecat, vibrează peste şirurile plăcilor de faianţă reci.

— Fata era goală când am găsit-o, îi şoptesc lui Solomon. Nu cred că ar fi alergat afară pe stradă în felul ăsta dacă ar fi putut să nu o facă. Aşadar, tu cum…

Deodată Manuel iese pe uşă şi merge pe coridor spre curtea centrală. Îl strig în zadar şi mă ţin după el. Ecoul meu răsună în jurul nostru aidoma unei voci care dezvăluie taine.

Se îndreaptă spre est, parcurge în fugă panta până la camera de meditaţie, apoi coboară pe lângă băi de mult părăsite şi grotele ce miros a igrasie. În cele din urmă, ajungem la încăperea care serveşte drept birou pentru maestrul David, înăuntru se văd două rafturi cu turnuleţe răsturnate, registre ale băii publice împrăştiate pe podea. În colţul îndepărtat al camerei, o lampă cu ulei stă pe o parte. În timp ce Manuel o cercetează, Solomon se prăbuşeşte pe podeaua de piatră. Pieptul i se înalţă în aerul jilav şi greu.

— Picioarele mele au ostenit, înalţă el din umeri.

— Îţi aducem de mâncare de îndată ce ieşim de-aici, îl asigur eu.

El îşi ridică mâna şi face semn că nu-i nicio grabă.

— Ce rost a avut asta? îl întreb pe Manuel.

— Încerc să văd pe care drum va fi coborât soţia mea când au venit creştinii.

Solomon se uită în jur, adulmecă aerul asemenea unui iepure, se înclină spre pământ, apoi se ridică în picioare şi se saltă în vârful degetelor asemenea unui cerb ce se întinde după frunze de pe creanga cea mai înaltă.

— E un miros neplăcut în aer, bombăne el, apoi

scoate limba. Ca de bălegar.

Are dreptate; prin aer se simte o adiere a răului.

— O veveriţă moartă sau un şobolan, spune Manuel. Probabil înecaţi.

În mine se răsuceşte cheia înţelegerii şi eu răspund:

— Nu, nu-i niciun animal mort. Acum înţeleg. Am să vă arăt ce e după ce ne întoarcem în pivniţa noastră.

Manuel, Solomon şi cu mine coborâm scările de sub trapa noastră secretă. Mohelul se strânge sub pătura pe care i-am dat-o şi merge sprijinit cu mâna de zid ca să nu se împiedice. Nu mai fusese până atunci în pivniţa noastră şi întreabă cu voce ciudată:

— Ei, de câtă vreme e beciul ăsta aici, fiule?

— De mult, de foarte mult timp, după cum ştie toată lumea, răspund eu.

Covoraşul de rugăciune şi arbuştii de mirt îl fac pe Solomon să-şi dea seama că încăperea devenise sinagoga noastră clandestină şi el psalmodiază:

— Fie Binecuvântat Cel care scapă templul Lui de idolatri.

Mătuşa Estera e aşezată la masa de lucru a unchiului, în capătul îndepărtat al încăperii, şi priveşte fix în faţă în Oglinda Sângerândă. Nu poartă batic şi părul vopsit cu henna şi tăiat neregulat îi dă o înfăţişare înfricoşătoare.

— Etti, o strigă Solomon, deoarece lui îi place să-i strige pe toţi cu numele de alint.

Ea nici nu replică nici nu se mişcă. Solomon îşi ţuguie buzele, pufăie, mă priveşte întrebător. Îi spun:

— N-o să-ţi răspundă. Trebuie s-o aşteptăm să-şi revină.

Mohelul aprobă dând din cap, apoi adulmecă.

— Din pivniţa voastră provine mirosul acela, zice el. Locul ăsta pute ca şi cum… Cuvintele lui se termină cu un

gâfâit când se gândeşte la cochilia trupului în putrefacţie pe care a părăsit-o unchiul.

Păşesc direct spre tapiseriile din Córdoba care atârnă pe peretele vestic al pivniţei, chiar în spatele Esterei. O fac sul pe una, o scot din cârlige şi o pun pe podeaua din ardezie, apoi o rulez şi pe cealaltă. Manuel aprinde două sfeşnice de argint de la lampa lui cu ulei. Îmi apăs vârfurile degetelor pe perete chiar sub petele de sânge ciudate care se termină brusc la linia unui şir de plăci de ceramică şi zic:

— Dacă ar fi aici Samir sau unchiul, am putea scuti ceva timp. Sau chiar unul dintre tâlcuitori.

— Ce anume cauţi? întreabă Manuel.

— O să vezi, zic eu. Tocmai am aflat cum un bărbat – sau chiar câţiva bărbaţi – ar putea să dispară din camera asta. Şi cum se poate propaga un miros prin spaţiu.

Încep să bat cu pumnul în fiecare placă de ceramică de pe un rând orizontal chiar la înălţimea capului meu, din capătul sudic al încăperii, aproape de căzile noastre îngropate până la nord, lângă Estera.

Solomon îi şopteşte lui Manuel:

— Bietul băiat, moartea maestrului Abraham îl face să gândească de la stânga la dreapta.

Este expresia argotică evreiască pentru noţiunea că mi-am ieşit complet din minţi.

— Vă asigur că nu mi-a intrat niciun ţânţar în ureche, replic eu, făcând aluzie la modul în care şi-a pierdut minţile regele Nimrod. Mă tot miram că unchiul meu apare din senin mereu. Ba chiar părintele Carlos sugera uneori că unchiul e un saltimbanc al spiritului. Acum ştiu însă cum făcea. Şi de ce nu-mi permitea să intru în pivniţă fără permisiunea lui.

Continui să bat uşor cu pumnul şi, când nu găsesc sunetul pe care-l caut, trec la rândul de dedesubt. La al

patrulea rând în jos, unul care traversează peretele la înălţimea gâtului meu, descopăr ce doresc – sunetul – gol al unei plăci care avea în spate doar un strat subţire de perete.

Deodată, Cinfa coboară în fugă scările, se opreşte pe ultima treaptă de jos şi mă urmăreşte cu ochi temători.

După douăzeci şi ceva de ciocănituri descopăr conturul plăcilor care au în spate un strat subţire de zid. Dacă am dreptate, ar trebui să fie o placă lângă marginea din dreapta sau din stânga care să se mişte când e apăsată. O găsesc după câteva secunde. Apăs mai tare, o desprind, îmi rup unghia de la degetul mare, îi arunc placa lui Cinfa. Dedesubt e un mâner de fier rotund pe care e gravat în mod grosolan cuvântul ebraic *rehiza*, a îmbăia. Respir adânc, mă rog să reuşesc, o prind bine şi smucesc.

Când trag, o spărtură în zid devine marginea unei uşi care se roteşte pe un pivot. Avem în faţă o încăpere cufundată în întuneric de nepătruns. Solomon vine lângă mine, se prosternează, cu trunchiul lipit de coapse ca un musulman cucernic şi se uită înăuntru cu o expresie ciudată. Mă întorc spre Manuel.

— Dă-mi lampa – intru înăuntru.

— Unde duce oare? întreabă el.

— O să vedem. Da deocamdată, fă bine şi dă-mi lampa.

Mi-o dă. Acum se poate vedea interiorul unui coridor de piatră.

— Vin cu tine, spune el.

Solomon mă bate uşor pe umăr.

— Rămân aici. Şi tu, Cinfa, dă el din cap spre sora mea, de ce nu te duci să-mi aduci nişte *maţa* şi apă? Şi un pahar cu vin cuşer! Şi perna cea mai moale, mai îmbietoare pe care o găseşti!

Ne furişăm în întuneric în spatele lămpii lui Manuel

în timp ce Cinfa urcă în fugă scările. Tunelul jilav din faţa noastră miroase a piatră rece şi a singurătate. Se îngustează pe măsură ce tavanul coboară până ce suntem vârâţi într-un spaţiu unde trebuie să ne târâm. Înaintăm precum cârtiţele. După aproximativ şase metri, când limitele noastre spaţiale dispar, ne ridicăm. Dintr-o uşă din calcar iese un mâner de fier ruginit, de asemenea rotund şi pe care e de asemenea gravat cuvântul *rehiza*. Manuel trage de mâner şi deschide uşa rotind-o pe pivotul ei. Ne întâmpină un curent umed. Înalţ lampa. Licăresc spre noi plăci de faianţă albastre şi verzi. Pe podea sunt împrăştiate nenumărate hârtii. E biroul hazanului din baia publică.

După ce Manuel şi Solomon au plecat spre casele lor, mă duc la mama, înarmat acum cu certitudinea că ucigaşul nu e vrăjitor ci pur şi simplu un tâlcuitor inteligent. Ea e în prăvălia noastră, stă pe brânci şi spală podelele la lumina unei lumânări subţiri. Îi spun ce-am descoperit.

— Ştiai de ieşirea secretă? întreb eu.

Pune jos peria şi se ridică-n genunchi.

— Dinainte de a te naşte tu, începe ea, când creştinii noi din acest oraş erau evrei şi tatăl tău încerca să pornească…

Închid ochii fiindcă se pare că ea vrea să dea pagina de titlu a unei alte povestirii despre tata şi despre strădaniile lui de a pune la punct o afacere profitabilă. Ea îmi simte iritarea şi ripostează:

— Pivniţa noastră făcea parte din *mikve*! De-acolo veneau ţevile noastre de granit.

— Cum se face că nu mi-ai spus până acum?

Ea întoarce capul, apăsată parcă de prezenţa mea. Muşchii fălcilor ei zvâcnesc de furie.

— Crezi că ai dreptul să ştii totul? Viaţa nu e aşa, chiar dacă fratele meu ţi-a spus altceva.

O privesc dispreţuitor, deşi ştiu că are dreptate.

— Da poate a crezut că ştii şi că nu mai trebuie să discute despre asta, adaugă ea pe un ton împăciuitor şi ia din nou peria. Oricum nu era ceva important. Gestul mărunt prin care spunea s-o las în pace trăda o mare oboseală. Deodată priveşte în jos, se încruntă; o broască buboasă, cafenie, sărise afară dintr-o ascunzătoare. Ce crezi că vrea? întreabă mama.

— Mâncare… o muscă. Să supravieţuiască. Las-o în pace.

— Cum s-o las în pace? Un lucru impur cum e ăsta? Una din cele zece plăgi ale Pesahului?! Trimisă de Dumnezeu ca să-i pedepsească pe egiptenii care ne-au ţinut în robie, în casa mea?

Mama pare să oscileze între somnambulism şi un fel de nebunie intermitentă, foarte activă. Când pune mâna pe mătură, încerc s-o aduc din nou la probleme mai importante şi zic:

— Totdeauna am crezut că se ascunde probabil în *geniza* cu cărţile lui. Îi plăcea foarte tare să le mângâie şi să le simtă mirosul!

— Cine? întreabă ea şi îşi înalţă sprâncenele ca şi cum sunt nebun.

Simt pe neaşteptate că îmi vine s-o plesnesc. Ea ridică şi dă la o parte una dintre uşile scoase din ţâţâni şi azvârle sărmana broască în Strada Templului.

— N-ai putea, te rog… Dar n-are rost. Simpla ei prezenţă pare să-mi sece puterile. Priveşte visătoare cerul. Broasca-râioasă ameţită se clatină pe picioare. Roseta cade de nu se ştie unde, se furişează înainte, cu ghearele pregătite.

— Nu, să n-o… zic eu. Sar afară în stradă şi iau broasca-râioasă în palmă, îi dau drumul în taşca mea. Aştept protestele mamei, dar dinspre vest veneau rostogolindu-se nişte nori argintii şi mama a rămas

pironită locului; noaptea, ca şi celelalte lucruri, i-a amintit de Iuda.

Dau drumul broaştei pe câmpul din susul râului, mă spăl pe mâini, ciugulesc nişte *maţa*> apoi mă întorc acasă să văd ce face Farid. O felie de semilună s-a înălţat la orizont şi în mintea mea formează o povestire în timp ce-i contemplu haloul. Soţia lui Manuel se îmbăiază în *mikve*, aude urletele creştinilor noi care-s căsăpiţi sus pe stradă. Fuge prin labirintul de bazine şi vestiare, ajunge la peretele de stele rece din biroul hazanului. Sunt uşile de legătură deschise? Este şi unchiul meu în baia publică şi se purifică pentru rugăciune? Sau ţipă ea în timp ce creştinii coboară la lumina făcliilor? Poate unchiul o aude, deschide uşa secretă, se târăşte în baia publică şi o pune pe fată la adăpost.

Împreună, maestrul meu şi fata aşteaptă în pivniţa noastră să ia sfârşit nebunia Lisabonei. Dar mai întâi vin criminalii – un tâlcuitor şi un şantajist. După ce aduc moartea în casa noastră, se strecoară prin intrarea tainică spre baia publică. Unul dintre ei închide binişor uşa, lasă în urmă dâra de sânge de la vârfurile degetelor sale şi se furişează prin tunel spre adăpost.

Când intru în casă, îl găsesc pe Farid în bucătărie. Faţa îi e marcată de o luptă surdă. Ştiu că ar trebui să mă năpustesc spre el, dar şi forţa mea e eclipsată de disperare.

— Crezi că trebuia să te scoli din pat? îi spun din uşă prin semne.

Prietenul meu dă din cap, îmi schiţează cu multe gesturi:

— Mi-am găsit casa pustie. N-ai aflat nimic despre tata, nu-i aşa?

Braţele îi atârnă albe, ca şi cum îngerii îl îmbracă deja pentru…

— Aşa e, n-am aflat. M-am interesat în stânga şi în dreapta. Nu l-a văzut nimeni. Plec dis-de-dimineaţă să-l caut. Lucrurile s-au liniştit destul, aşa că…

— A sosit un bilet pentru tine, îmi spune el prin semne, ridicând un sul. De fapt, pentru unchiul tău.

Rup sigiliul şi deschid biletul. E de la senhora Tamara, o librăreasă cunoscută din Micul Ierusalim cu care noi aveam relaţii frecvente. Iată cum sună:

Maestre Abraham, un băietan a încercat să-mi vândă ceea ce pare a fi o carte de povestiri din Egipt descoperită recent de dumneata. A fost cumva furată în cursul rebeliunii? îmi pare rău. Poate ar fi trebuit s-o cumpăr, dar n-am gândit cum trebuie şi l-am gonit cu ţipete isterice din prăvălia mea. Dar cred că pot să-l descriu pe băiatul care a venit. Poate îl cunoaşte cineva şi putem să recuperăm cartea.

Mă simt de parcă aş fi prins un peşte mare pentru Şabat: o carte de povestiri din Egipt e codul pentru Hagada! Aşadar, am aflat că asasinul a făcut o mutare neglijentă. Şi acum când ştiu cum a fugit… Se pare că balanţa din Regatele Superioare se înclină în favoarea mea.

Şi totuşi, chiar înainte ca descoperirile mele să fi avut prilejul să-mi umple plămânii cu aerul proaspăt al speranţei, Farid mă înlănţuie din nou de disperare; după ce i-am citit biletul senhorei Tamara prin gesturi, el îmi semnalează:

— Avem în faţă un alt obstacol. Când a sosit biletul m-am furişat jos în pivniţă crezând că te găsesc şi am văzut uşa secretă din perete. Ştiu ce gândeşti, dar asasinul n-a plecat pe acolo.

— Ce spui?

— Du-te acolo. Caută urmele de sânge. O să vezi că există pete înainte de îngustarea pasajului. Ca şi cum

ucigaşul îşi dibuia drumul de-a lungul pereţilor. Dar toate urmele astea încetează la locul unde eşti silit să te târăşti. Asasinul nu a străbătut strâmtoarea. S-a întors în pivniţă.

Trag adânc aer în piept.

— Eşti sigur?

— La răsăritul soarelui, poţi să verifici mai bine ceea ce spun eu. Acum, la lumina unei lămpi, ochii tăi nu vor fi probabil în stare să-ţi spună ce am văzut eu. Dar ăsta-i adevărul. Fără greşeală.

Îmi trece iarăşi prin minte că Dumnezeu nu mi l-a dat pe Farid întâmplător. El ştie că o să am nevoie de un autoportret al lui Dumnezeu atât de talentat. Îi spun prin semne:

— Dar ştia că poate să fugă pe uşă; şi-atunci, de ce să se întoarcă în pivniţă?

— Poate a auzit pe cineva din baia publică… mai mulţi creştini. Sau poate, da… poate e prea solid sau neîndemânatic pentru a străbate tunelul. După toate probabilităţile, el nu mai parcursese drumul ăsta până atunci. O fi crezut că va putea trece. Dar apoi a descoperit…

Farid îşi lasă mâinile pe lângă corp. Face semne fără vlagă spunând că diareea lui s-a agravat. Ruşinat de propria-mi sănătate îl conduc la dependinţe. Ne izbeşte aerul uscat şi rece al nopţii. Faţa i se schimonoseşte de durere în timp ce eu îi spăl fundul, care e ca o rană. Mă lupt cu teama şi gândesc: *nu ştiu cum a fugit asasinul*, *iar acum trebuie să mă lupt din nou pentru viaţa altuia*. Privind în mine să aflu viitorul lui Farid, văd îngerul Morţii, umbra cu o mie de ochi holbaţi, care stă în picioare la patul de moarte al prietenului meu. Mâini scheletice ţin o sabie cu o picătură amară agăţată în vârful ascuţit. Când vede fiinţa hidoasă în faţa lui, Farid deschide îngrozit gura şi sculptează ţipătul cloncănit al surdului. Repede, îngerul

Morţii îi aruncă înăuntru ofranda lui cu gust respingător.

Şi din cauza acestei picături Farid moare şi se decolorează şi putrezeşte.

Nu va fi scăpare.

Trupul de păpuşă din cârpe al prietenului meu se lasă pe mine în timp ce ne târşâim picioarele întorcându-ne în casă.

— Farid, pentru numele lui Dumnezeu, atunci unde s-a ascuns asasinul când am dat buzna înăuntru? Uşa era zăvorâtă. În pivniţă nu era nimeni. Jur, nimeni!

În timp ce el rosteşte prin gesturi o frază poetică despre voinţa lui Allah, eu apuc un felinar agăţat de o grindă centrală şi o iau pe scări în jos. Aşa cum a spus el, stropi de sânge şi urme de paşi pătează podeaua şi pereţii tunelului şi se văd urme ale celor cinci degete în locurile unde asasinul înaintase dibuindu-şi dumul. Cum e neapărat nevoie să te târăşti, petele de sânge fără lustru, care dezvăluie urma lăsată de o ţesătură, sunt reflectate înapoi spre mine, au fost făcute probabil de genunchii ce se apăsau pe zidăria de piatră. În locul cel mai strâmt, o pată oblică pare să arate că o mână se întinsese cu disperare înainte. Când tunelul începe să se deschidă spre exterior, când pot sta din nou în picioare, nu se mai vede nimic. Nici urme de paşi, nici urme de degete însângerate.

Ucigaşul s-a întors. Sau a dispărut.

Capitolul XI

Farid îşi sprijină mâna de perete ca să coboare cu paşi mai siguri pe scara pivniţei. Vine la mine, se aşază pe vine să-şi stăpânească durerea care sapă în măruntaiele sale şi-mi spune prin semne:

— Ucigaşul n-a ieşit pe uşa secretă; acum că ştii lucrul ăsta să-mi relatezi toate mişcările făcute după ce l-ai descoperit pe unchiul…

Magia cuvintelor comunicate prin gesturi unui

prieten mă face să am o intuiţie; după ce am povestit totul, soluţia s-a ivit spontan. Ca şi cum ar fi fost tot timpul în mine, ascunsă, ghemuită, ca o pisică adormită într-un cotlon nevăzut: *Geniza*!

Farid dă din cap aprobator ca şi cum ar citi un verset plin de înţelepciune. Cu ajutorul mâinilor îmi spune:

— Asasinul trebuie să se fi ascuns acolo când ai venit tu şi ţi-ai strigat din uşă familia. Când ai dat buzna, el stătea cu cărţile, strângea în braţe bezna. Mai târziu, când ai urcat în casă să iei cuie şi un ciocan, te-ai întrerupt ca să izgoneşti un tâlhar, să vezi ce face gloata pe stradă. Erai ameţit şi te-ai aşezat câteva minute. El s-a folosit probabil de momentele acelea ca să fugă pe uşa de la odaia mamei tale, uşa care dă în Strada Templului.

— Oh, Doamne… nu m-am uitat… adică, nu mi-a trecut prin minte să mă uit fiindcă mai întâi am crezut că îl uciseseră creştinii vechi. Ei n-aveau de unde să ştie de existenţa genizei.

— Trebuie să verificăm, face semne Farid. Nu ne permitem să greşim.

Deschid capacul ascunzătorii cu cheia luată din spatele Oglinzii Sângerânde, ridic şi scot manuscrisele şi scrisorile, precum şi sacul nostru cu monede. În interiorul gropii golite se disting cu uşurinţă petele de sânge. Ele acoperă podeaua aidoma unor umbre cafenii de frunze împrăştiate şi păstrează amprenta ţesăturii.

Mă întorc spre Farid şi îi spun prin semne cum interpretez eu petele:

— Asasinul s-a culcat pe partea dreaptă, încovrigat în jurul grămezii de manuscrise. Aşa se explică toate petele de pe podea provenite de la hainele stropite de sânge. Îşi strânsese picioarele la piept şi vârfurile sandalelor au murdărit baza estică. Şi-a tras înapoi cotul stâng, l-a lipit de latura nordică şi a lăsat urma cât o petală a modelului

stofei lângă marginea de sus. Braţul drept, întins, ţine cuţitul lui de *şobet*. În timp ce a stat acolo culcat aşteptând ca eu să plec, a şters de câteva ori lama de latura sudică trăgând pe tencuială dârele de sânge abia vizibile.

Farid mă aprobă dând din cap.

Şoptesc pentru mine.

— Diego.

Prietenul meu îmi citeşte buzele şi spune prin gesturi:

— Ce-i cu el?

— Diego e foarte solid şi era posibil să nu încapă în tunelul, spaţiul de târâre, care ducea din pivniţă până la baia publică.

— Aşa e. Dar şi părintele Carlos ar putea să aibă dificultăţi.

— Posibil. Dar, fii atent, Diego a spus că vine înapoi la noapte împreună cu un bărbat care voia să-i vândă unchiului un manuscris în ebraică. Şi dacă mi-a spus asta doar ca să câştige timp? Trebuie să-l găsesc. Poate încearcă să fugă chiar în momentul de faţă. Şi promit să-l caut pe tatăl tău.

Trec mai întâi pe la apartamentul lui Diego şi apoi mă duc la moscheea secretă.

În timp ce pun cărţile şi scrisorile la loc în *geniză*, Farid vine la mine târşâindu-şi picioarele şi mă prinde de braţ.

— Să nu te apropii de Rossio.

— Trec prin cartierul Graça şi, de acolo, cobor spre Cartierul Maur. O să fie bine.

— Vorbeşte numai în portugheză. Când dau din cap aprobându-l, degetele lui spun: Şi ia pumnalul meu cel mai bun. Cel din Bagdad, care poate despica în două până şi gândul cel mai subtil al unui mistic sufit. Ia-l din dormitorul meu.

— Şi tu ce vei folosi? îi spun eu prin gesturi.

— Unul de-al tatălui meu. Cel lung din Safed. El ar vrea…

Dau din cap în timp ce gesturile lui Farid se năruie spre o tăcere copleşită de durere. Ne privim drept în ochi peste abisul agoniei. Ştim amândoi că după o vreme, mâinile mele nu vor mai fi în stare să-l atingă. El va cădea liber la fel ca Mordehai şi ca tatăl meu în mâinile de flacără neagră ale lui Duma, păzitorul sufletelor din lumea cealaltă. Farid îşi agită mâna în dreptul intestinelor, semnalul nostru pentru groază, apoi se loveşte încet cu pumnul în piept; el spune că barierele lui spirituale cedează şi nu mai poate să continue singur.

Când ne îmbrăţişăm, pare o petală plăpândă şi bolnavă ca şi Mordehai. Coastele lui, tari şi reci, unduiesc spre exterior ca şi cum ar căuta să iasă la iveală. Îl aud pe unchiul meu care mă avertizează: *Berechia, nu-i părăsi pe cei vii pentru cei morţi*! îi spun lui Farid prin semne:

— Mă duc după doctor. Urmărirea lui Diego poate să mai aştepte. Dacă tu trebuie…

— Fără doctori! mă întrerupe Farid. Creştinii nu ştiu decât un singur remediu, luarea de sânge.

— O să caut un doctor musulman.

— Unde? gesticulează el sceptic.

— Găsesc eu… Mă duc oriunde trebuie.

Ne ciondănim o vreme. Dar e doar spectacol; amândoi ştim că doctorul Montesinhos a fost unul dintre ultimii care practicau cinstit înţelepciunea lui Avicenna şi Galen. Aş putea găsi acum un doctor care să rişte să se îmbolnăvească vizitând un biet ţesător de covoare surd? îmi îndepărtează cuvintele cu fluturări ale mâinii. Geme când îl spăl cu apă pe mâini şi pe picioare. Pielea lui n-are pustule. Nu e ciumă, nici boala aceea epidemică fatală. Se scurge viaţa din el. Deodată, mă împinge la o parte.

— Du-te să-l găseşti pe Diego! gesticulează el supărat. Pierzi timpul cu mine!

— Farid, ai să faci ce-ţi spun? îl întreb prin gesturi.

Îmi acoperă întrebarea cu o cascadă de gesturi:

— N-ai tu uleiul vieţii care poate fi turnat în lămpile mele.

— În momentul ăsta, poezia ta nu prezintă niciun interes, îi replic eu prin semne. Când continuă să protesteze, ridic mâna prefăcându-mă că-l ameninţ. I se pare atât de absurd, încât zâmbeşte.

Devine fatalist pentru o clipă şi mă gândesc: *E ultima oară când am să-l văd fericit*.

Încui geniza şi pun cheia ei în băşica ţiparului.

— Gata, hai sus, îi spun lui Farid.

— La ce te gândeşti? îmi spune prin semne.

— Răbdare.

În bucătărie, fierb un ou, presar sare pe el şi îl forţez pe Farid să-l dea pe gât cu ceai de cimişir şi de verbină. Împreună, îndurăm o oră de mestecat în silă şi de umflare chinuitoare. Îl pun să înghită cenuşă de mangal şi lichid mai mult până când i se dilată burta. La indicaţiile mele, el îşi strânge picioarele la piept iar eu îi fac o clismă cu sămânţă de in fiartă în zeamă de orez şi o singură picătură de arsenic. De îndată ce intestinele lui sunt curate, Cinfa ne aduce din pivniţă o tămâie specială din mac şi camfor care provoacă ameţeală. Farid respiră greu în timp ce inhalează. Îl fac să adoarmă spunându-i prin semne fabulele lui Kalīla şi Dimna pe care mi le povestise Estera când eram copil.

După ce iau pumnalul din Bagdad de sub salteaua lui Farid, urc prin aerul rece al celei de a şasea nopţi de Pesah pe străzile de sus ale cartierului Alfama ca să-l găsesc pe Diego. Totuşi, înainte de casa lui Diego, observ o statură impunătoare ce se profila ameninţător în întuneric pe

partea cealaltă a străzii. Tipul stă rezemat cu spatele de zidul coşcovit al atelierului cizmarului, poartă pălărie cu boruri largi şi pelerină neagră, care îi învăluie corpul până la picioarele încălţate cu cizme. E cu cel puţin un lung de palmă mai înalt decât mine, mult peste un metru optzeci, înălţime ce nu se prea întâlneşte la portughezi. Părul drept i se revarsă pe umeri. În mâna dreaptă ţine strâns o cravaşă din piele neargăsită.

Nu putea fi decât nordicul despre care fusesem avertizat.

Îşi înalţă brusc capul şi stă drept; m-a ochit. Privirile ni se întâlnesc câteva clipe şi simt că tipul ştie cine sunt. Totuşi, nu facem nicio mişcare. Nişte întrebări par să-mi pironească tălpile de pavaj: este el aici ca să-l ucidă pe Diego sau aşteaptă doar să primească plata promisă de tâlcuitorul ăsta pentru asasinarea unchiului?

Ce anume trebuie el să se întrebe în legătură cu mine?

Nu stau să aflu răspunsurile; ele trebuie să vină chiar de la Diego şi e limpede, el nu e în apartamentul lui, altminteri nordicul acesta nu ar aştepta atât de sârguincios în stradă. Bat în retragere şi o iau la goană spre Cartierul Maur, privind din când în când peste umăr, să mă asigur că nu sunt urmărit. Noaptea, ferestrele tavernelor şi ale bordelurilor împrăştie lumini portocalii stridente pe străzile Lisabonei. De fiecare dată când aud un sunet, inima îşi accelerează bătăile de parcă ar goni spre un adăpost secret; sunt acele momente ale nopţii când toate zgomotele şi obiectele par să se fi transformat în oracole ce prevestesc moartea.

Moscheea secretă frecventată de Samir se află la etajul al doilea al atelierului unui fierar de lângă bazarul maur. Uşa mare din lemn sculptat, cu modele înnodate şi cu o potcoavă-ciocănel în mijloc, e încuiată. Un sticlete

zace pe caldarâm cu o lacrimă de sânge lângă cioc. După ce bat a doua oară cu ciocănelul, o lumină de lumânare înfloreşte în fereastra de deasupra.

— Cine e? se aude şoapta şuierată a unei femei.

— Pedro Zarco. Îl caut pe maestrul Samir.

Obloanele se închid cu zgomot. După câteva secunde, uşa trosneşte suspect, se întredeschide şi în faţa mea văd un bărbat în izmene, având constituţia suplă, vânjoasă şi ochii vicleni ai unui ascet sufi. Luminaţi de flacăra pâlpâită a unei lumânări, obrajii lui par supţi sub semilunile pometţilor.

— Îl caut pe maestrul Samir, încep eu. El vine aici…

— Tu cine eşti? întreabă el în portugheză. Are voce profundă, sonoră, tăiată parcă din granit.

— Un prieten. Pedro Zarco. Noi locuim în aceeaşi curte. Dacă e la voi, spune-i că eu îl…

— Nu-i aici.

Vorbeşte aspru, ca şi cum s-ar expune unui risc dacă îl vede cineva că vorbeşte cu mine.

— Nu ştii unde s-a dus?

— Când s-a dat foc rugului, noi ne-am împrăştiat. A fugit spre casă, la Farid. Stai puţin. El închide uşa şi o zăvorăşte. Paşii se îndepărtează, apoi se întorc grăbiţi. Când uşa se deschide scârţâind, îmi e oferită o pereche de sandale care se leagănă atârnate. Samir a plecat atât de grăbit, încât şi-a uitat astea, explică el.

Cum şi tatăl lui Farid murise probabil, m-am hotărât să dau fuga la librăria şi casa senhorei Tamara din Micul Ierusalim – să mă lămuresc în legătură cu „cartea de poveşti din Egipt” care i-a fost propusă spre cumpărare.

Totuşi, când bat la uşa ei, nu primesc niciun răspuns. Picioarele mă întorc spre casa mea. Corpul meu e ca o peşteră goală şi aerul nopţii îmi răsună în piept ca în interiorul unui clopot din plumb. Trebuie să mănânc ceva

şi să mă rog pentru *neza*, pentru dăinuirea eternă în Regatele Inferioare care emană în fiecare clipă de la Dumnezeu.

Acasă, mă spăl pe ochi, mănânc nişte *mata* veche şi două mere, apoi mă aşez în faţa vetrei şi psalmodiez.

Dincolo de rugăciunile mele, singurătatea şi somnul coboară şi mă prind în plasa lor.

Deodată văd în faţa mea mâinile unchiului; ele gesticulează frenetic în spatele vetrei într-un limbaj pe care nu-l pot înţelege. Broboane de sudoare îmi acoperă fruntea. Brusc, o faţă se înclină spre mine. Umflată de umbre care dansează, ea arde cu lumină portocalie. Bătăile inimii mi se accelerează vertiginos. Mă trag înapoi, sar în picioare.

— Berechia, am adus omul despre care ţi-am vorbit. E Diego, luminat de vatră. El îşi desface mâna. El e Isaac de la Ronda.

Respir adânc să mă liniştesc, văd că garda de corp a lui Diego stă la uşa bucătăriei, cu spatele la noi. Isaac însuşi are faţa suptă, palidă, pe care o au foarte mulţi negustori creştini noi. E îmbrăcat în veşminte stacojii iar părul lui drept, lung până la umeri, e încununat de o calotă purpurie cu creastă din care se arcuieşte înapoi o pană neagră şi lungă. Când ne strângem mâinile, el mă priveşte îndrăzneţ drept în ochi ca şi cum încearcă să mă convingă de forţa lui sau să mă atragă să mă culc cu el. Ţăranii se poartă uneori în felul ăsta şi îmi dau seama că el s-a îmbogăţit recent.

Din cauza coborârii bruşte din visele moţăielii îmi simt trupul greu, ca plumbul. Aprind încă două lămpi cu ulei deasupra mesei noastre ca să-mi dea răgaz să-mi redobândesc puterea.

— Ai văzut-o pe mama sau pe Estera? îl întreb pe Diego, derutat în privinţa timpului şi a locului în care m-am

trezit.

— Ele dorm, fără îndoială, zice el. Peste câteva ore se ivesc zorile. M-am gândit că, totuşi, e mai sigur să vin acum. Bănuiam că încă nu te-ai culcat.

Lumina lămpilor dădea umbrelor noastre proporţii mai omeneşti, mai liniştitoare. Le fac semn oaspeţilor să ia loc.

— Nişte rachiu, ce ziceţi?

Propunerea mea e acceptată. Isaac îşi lipeşte buzele de cana lui, îşi dă capul pe spate şi dă pe gât băutura de parcă ar fi apă.

— Mă dor dinţii, zice el. Potoleşte durerea.

— Avem esenţă de cuişoare, dacă vrei, zic eu.

— Mulţumesc. Dar am şi eu.

Bagă mâna în taşca lui, scoate un flacon şi îşi freacă gingiile cu lichidul din sticluţă. Are mâini delicate, elegante, cu unghiile tăiate perfect. Dar până acum, se pare că doar unghiile lui au avut timp să se adapteze la bogăţie. Curând, buzele se vor deprinde să dezmierde vinul din cupa lui iar când va da mâna cu cineva, mâna lui va coborî ca o pană de păun când suflă blând vântul.

— Diego, pe unde ai fost? întreb eu. Te-am căutat la tine acasă.

— Cu un prieten. M-am gândit că e mai sigur decât să mă duc acasă.

— Într-adevăr, aşa e. Nordicul ăla… l-am văzut în faţa locuinţei tale.

— Un nordic? întreabă Isaac şi în glas i se simte mirarea.

— Blond, înalt, cu o cravaşă din piele neargăsită de felul celor făcute în Castilia, replic eu.

Diego înalţă din umeri.

— Nu mă mai duc acasă. Poate se satură de aşteptat şi pleacă.

— Ce crezi că vrea? întreabă Isaac.

Diego îşi duce mâinile la obraji şi se înfioară, mă priveşte drept în ochi înspăimântat.

— Bănuim că vrea să mă omoare. Vreun duşman pe care noi, prietenii maestrului Abraham, ni l-am făcut fără să ne dăm seama.

Isaac se joacă nervos cu părul care îi cade peste urechi.

— Am aflat cu părere de rău de moartea unchiului Abraham, zice el. Are un puternic accent andaluz, voce profundă, lentă şi aspră, ca mulţi din neamul lui.

Zic eu:

— Am auzit că ai de vânzare o *safira* tăiată de Iuda Halevi.

El parafrazează unul dintre versurile celebre ale poetului:

— „Nu voi avea linişte până când nu-şi găseşte pacea sângele profetului Zaharia”.

Îmi aruncă o privire cercetătoare care caută, pare-se, să-mi înţeleagă motivele.

— Unchiul meu se arăta interesat? îl descos eu şi mă întreb ce fel de om este Isaac de la Ronda.

— Foarte, zice Diego.

Şi Isaac adaugă:

— A zis că în câteva zile face rost de destui bani ca să mi-o plătească. Dar acum…

— Cum ai trecut *safira* în Portugalia? îl întreb eu.

— A fost dintotdeauna aici. Am cumpărat-o de la un prieten din Porto. Se pregătea să-i dea foc. Nu puteam permite să se-ntâmple aşa ceva. Înţelegi, sunt sigur.

— Berechia, dacă tu n-o cumperi, mă tem că o s-o ia altă persoană care nu-i înţelege ca tine valoarea, observă Diego.

— Deci nu te mai gândeşti s-o cumperi? îl întreabă

Isaac pe Diego.

— De fapt, mă interesa doar ca să-l ajut pe maestrul Abraham până făcea rost de bani. Eu prefer manuscrisele latine. Mult mai sigure. Deci trebuie să mă bizui pe Berechia.

— Mai e cineva interesat de carte? întreb eu.

— Am intrat în contact cu câteva persoane, răspunde Isaac. Dar nimeni nu pare dispus să facă o ofertă.

— Nici chiar senhora Tamara, librăreasa din Micul Ierusalim? mă interesez eu.

— N-a vrut să aibă de-a face cu cartea asta. În prezent, nu cumpără nimic în ebraică – nici chiar traduceri din ebraică. După tot ce s-a întâmplat, înţelegi.

Diego zice:

— Simon, printre alţii, părea să creadă că în altă parte cartea ar aduce un preţ mai mare. În Genova sau Constantinopol sau Ragusa. Chiar în Maroc.

— Simon Eanes, importatorul de pânzeturi? întreb eu.

— Da, răspunde Diego.

Din cauza bătăilor inimii mă legăn dintr-o parte în alta. Erau în concurenţă în privinţa cărţilor? Asta să fi fost?

O dorinţă perversă se răsuceşte în măruntaiele mele şi se ridică prin gura mea ca o rugăciune diabolică, şi anume, ca asasinul să nu fie Simon – ca să mi se acorde privilegiul răzbunării.

Diego mă bate uşor pe umăr şi continuă pe un ton melancolic:

— Nu-ţi vine să crezi că se face un efort atât de mare pentru manuscrise pe care odinioară le puteam lua din bibliotecile noastre. Moştenirea noastră pare să intre în mâinile unor persoane particulare. Într-o zi, toate scrierile noastre vor aparţine unor nobili creştini şi vor fi încuiate în cufere aurite şi vitrine din sticlă.

— Sunt dispus s-o dau ieftin, zice Isaac. Înălţimea vocii lui creşte subit ca să mă ispitească. Sau chiar să fac un schimb. Un candelabru din argint ar fi de ajuns în momentul ăsta. Vreau să mă întorc fără zăbavă în Ronda.

— Înţelegi că nu sunt în situaţia de a respecta o înţelegere verbală făcută de unchiul meu, îi explic eu. Toate economiile noastre de-abia ne ajung pentru mâncare. Dar ţi-a spus cine îl ajuta să cumpere manuscrisele şi să le scoată clandestin din Portugalia?

— Cum, nu ştii?! întreabă Isaac.

— Nu. Unchiul nu voia să-mi spună. Dacă ar fi fost prins vreodată, era mai bine să ştim cât mai puţin despre treburile lui.

Deodată Farid intră în încăpere târşâindu-şi picioarele, îmi spune cu ajutorul mâinilor:

— Nu mi-am dat seama că…

— N-are importanţă, îi răspund eu prin semne. Stai cu noi dacă te ţin puterile.

Diego şi Isaac se ridică-n picioare şi se înclină în direcţia lui Farid. El le răspunde dând din cap, se lasă pe scaun lângă mine şi îşi pune o mână grea pe braţul meu.

— Prietenul meu e surd, zic eu. O să citească după mişcarea buzelor noastre. Tot ce-mi spuneţi mie îi puteţi spune fără grijă şi lui.

— Mă tem că n-am vorbit de metodele unchiului tău, continuă Isaac şi se ridică în picioare. Zâmbetul lui părea bine exersat. Şi dacă nu te interesează să cumperi cartea…?

— Nu, nu mă interesează.

— Atunci mă tem că întâlnirea noastră s-a încheiat. Mulţumesc pentru rachiu.

La uşă mă prinde strâns de braţ. Îmi recită versuri dintr-un poem al lui Moise Ibn Ezra şoptind delicat ca şi cum ar încerca să ogoiască un copil şi să-l adoarmă:

— „Noaptea mea e cufundată într-o mare de întuneric fără valuri, tăcută, o mare fără coastă, fără ţărmuri pentru cei ce călătoresc. Nu ştiu dacă noaptea asta e lungă sau scurtă. Cum să ştie lucrul ăsta omul copleşit de durere?”

Şi la ureche îmi şopteşte:

— Curaj!

Bunăvoinţa deosebită a străinului pe care îl suspectasem mă face să-mi îmbrăţişez întristarea asemenea unui văduv însingurat. După ce au plecat Isaac şi Diego, îl bag pe Farid în pat. Făcută ghem mama doarme în patul Esterei şi al unchiului şi respiră neregulat. I-a căzut din mână un flacon astupat. Îl smulg din cutele păturii şi pun o picătură vâscoasă pe degetul meu. Amar se simte gustul esenţei de măselariţă şi de mătrăgună. Ca să fugă de ea însăşi şi de porţile Lisabonei pentru câtva timp, mama chemase un somn crepuscular vecin cu transa. În definitiv, poate e mai bine aşa.

În pivniţă o găsesc pe mătuşa Estera tot la masa de lucru a unchiului; stă ca o statuie şi Cinfa dârdâie de frig la picioarele ei. Aduc de sus o pătură şi o învelesc pe fată. Ochii ei exprimă despărţirea, frica. Totuşi, se fereşte nervoasă de atingerea mea. Mă duc la mine în odaie, mă aşez pe pat şi mă rog ca Iuda să se întoarcă sănătos acasă înainte de a mă încumeta să mă duc din nou în Micul Ierusalim ca să încerc s-o trezesc pe senhora Tamara. Dar înainte de a le cere picioarelor mele să mă ajute, psalmodia se împleteşte cu somnul şi se aşterne peste mine precum o cuvertură de lână.

Mă trezesc în pat. Nu văd ce e în jurul meu. Întunericul din jur pare să ascundă răul. O căldură solidă se împinge în coastele mele. Sar în picioare. E Cinfa, cu faţa acoperită de vălul părului.

În timp ce-mi vin în fire, fata se trezeşte.

— Unde te duci? murmură ea.

— Să dau pe la senhora Tamara.

— Să nu te duci!

O mângâi pe obraz.

— N-o să se întâmple nimic rău. Nu-ţi face griji.

Se ridică în capul oaselor, îşi vâră capul sub cămaşa mea, îi simt răsuflarea caldă pe piele. E adăpostul pe care-l căuta când era foarte mică.

— Mă întorc după ivirea zorilor, zic eu. Mai ţii minte cum te duceam şi te lăsam la librăria senhorei Tamara să citeşti *Fabulele vulpii* în timp ce eu făceam livrările din zori?

Dă din cap afirmativ lipită de pieptul meu.

— În curând o să facem la fel. Acum, cât sunt plecat, vrei să ai grijă de Farid în locul meu?

Aşa cum am sperat, ea îşi saltă şerpuit capul, pătrunsă de importanţa sarcinii.

— Şi ce trebuie să fac? se interesează ea.

— Îi dai să înghită ceai de cimişir când se trezeşte. E în ulciorul mamei. Şi un ou, dacă poate mânca. După aceea te speli bine pe mâini cu săpun.

Dă din cap preocupată, se ridică în picioare pe saltea, înălţată deasupra mea, mă priveşte cu ochi de adult, atitudinea gravă a mamei noastre. Mă urăşte oare Cinfa? Fetei i se răpeşte copilăria şi eu însumi contribui la asta.

Afară, s-au ivit zorile. E joi. Carul soarelui a început să urce pe cer. Când va ajunge la orizontul vestic, va implora cea de a şaptea seară de Pesah să binecuvânteze omenirea cu sfânta ei coborâre.

În drum spre senhora Tamara, mă opresc la atelierele creştinilor noi de pe Strada Aurarilor să văd dacă a încercat cineva să vândă foiţa de aur şi lazuritul furat de la noi. La ciocănitul meu la uşă răspund oameni recent rămaşi văduvi şi fără copii care mă sărută şi îmi strâng puternic mâinile ca şi cum eu aş putea să-l implor pe

Dumnezeu să le aducă înapoi fiinţele iubite. Dar nimeni nu le oferise lapislazuli sau aur în ultimele zile. Când mă desprind din braţele lor şi dau să plec, ei îmi promit să mă ajute. Prudent, fiindcă mă tem să nu mă încarc prea mult cu suferinţă, ies târşâindu-mi picioarele în lumina soarelui care răsare.

Când sun clopoţelul senhorei Tamara, ea strigă:

— *A ţinta está quase seca*, cerneala aproape s-a uscat! E modul ei demodat de a spune că vine imediat. Se deschid cu zgomot cinci sau şase zăvoare. Un ochi spălăcit, situat deasupra unei pungi de piele adânci, se uită printr-o crăpătură a uşii. Berechia!

Senhora Tamara îşi arată zâmbetul ştirb, desprinde şi ultimul lanţ şi mă trage înăuntru ca un copil care îl trage pe unul dintre părinţi spre comoară. Părul argintiu îi încadrează faţa zbârcită.

— Stai aşa, să te văd! exclamă ea. Se dă înapoi ca un şoricel, mă priveşte printre gene şi pleoapele ei grele se încreţesc. Smocurile de păr negru de pe buza de sus i se zbârlesc în timp ce ea scoate un zgomot pufăit şi spune: Trebuie să te duci la bărbier şi să dormi puţin! Obrazul ei întors spre mine mă invită să-i ofer un pupic.

— Te-am trezit? întreb eu.

— Pe mine? Glumeşti?! Doamnele bătrâne nu dorm niciodată adânc. Îşi flutură mâna cu amărăciune. Blestemul vârstei înaintate – toate amintirile astea care huruie te ţin departe de somn!

— Atunci unde ai fost? Am venit la miezul nopţii. N-a răspuns nimeni.

— La vecini, replică ea. Dormeam la o vecină. În zilele astea, evreul care mai îndrăzneşte să doarmă singur e cu un picior în groapă!

Îi spun despre familia mea. I se taie respiraţia când află de moartea unchiului.

— Hai, vino, zice ea, şi-mi arată cu mâna masa de lângă şemineul ei. Stai pe taburet. Priveşte severă şi distantă, ca şi cum s-ar întreba cum se împacă asasinarea unchiului cu prezenţa lui Dumnezeu.

Cu mâini tremurătoare ia de pe masă un tratat latin despre flori pe care îl citea probabil când am venit eu. Îmi arată un scaun, aprinde două lumânări ce se înălţau din suporturile unei menore cu şapte braţe din argint. Manuscrise în diferite stadii de degradare se înşiră pe poliţe până la tavan şi formează turnuri şubrede pe podea. Senhora îşi trage scaunul lângă taburetul meu, stă cu mâinile în poală ca şi cum ar strânge în sine puterea de a îndepărta lacrimile. Şi ea şi camera au mirosul acela al pergamentului şi al prafului specific împrăştiat de cărţile rare. Senhora nu deschide ferestrele, fiindcă vrea să împiedice degradarea volumelor sale greceşti, romane, bizantine, persane şi europene. Şi ce mult am iubit eu când eram copil caracterul aparte, ermetic, al acestei prăvălii, de parcă ar fi adăpostit moştenirea mea.

— Era aproape copil, spune ea energic.

— Cine? întreb eu.

— Băiatul care a venit să-mi vândă Hagada unchiului tău.

— Vorbea cu accent?

— Nu, e din Lisabona.

— Oacheş?

Se apleacă spre mine, scrâşnind din dinţi. Aroma atrăgătoare de nucşoară coboară în jurul ei; ea mestecă seminţe.

— Tenul alb, spune ea. Minion, subţirel. Cu păr ciufulit. Ca un ciulin. Stai aşa. Se precipită prin cameră ca o găină, ia o hârtie, o pană din trestie şi o călimară cu cerneală. Le aşază în faţa mea.

— Hai să începem desenul, Beri, zice ea şi stă în

picioare ca un profesor de Tora, aplecată peste umărul meu în timp ce-mi conduce schiţa: … Nu, nu, avea nasul mai subţire, cu nări ca fantele pentru sunet de la ţiteră, foarte elegant înţelegi. Şi buzele mai cărnoase, de parcă şi le ţuguia. Mai arcuite… mai conturate… Şi de câte ori surprind o trăsătură corect mă apasă pe muşchiul încordat dintre gât şi umăr şi şopteşte: perfeito ca *şi cum a*r toarce cuvântul transformându-l în fir de mătase. După o oră, satisfăcută, îşi ia mâna de pe umărul meu.

— Şi hainele? întreb eu.

— Sărace. Un mic nătărău zdrenţăros. Tipul acela de puştan care face comerţ ambulant cu iarbă alfa pe cheiuri. A zis că stăpânul lui i-a poruncit să vândă Hagada. I-am dat că citească o fabulă în timp ce am examinat manuscrisul. Dar micul cerşetor nici măcar nu ştia să citească. Ea s-a încruntat, ca şi cum analfabetismul era păcatul creştinilor, un păcat prea înfiorător, care nu putea fi tolerat. Mă conduce la uşă ţinându-mă de mână şi zice: îmi pare rău. Ar fi trebuit să cumpăr manuscrisul. Însă m-a apucat deodată amocul, am început să ţip ca un papagal. Tu ştii cum fac eu. Îmi face semn să mă aplec astfel încât faţa mea e la nivelul feţei sale, vorbeşte cu voce conspirativă: Berechia, după tot ce s-a întâmplat… Când crezi tu că îşi va veni în fire regele Manuel şi va permite iarăşi cărţile ebraice?

— Niciodată, spun eu.

— Atunci trebuie să mă apuc şi eu de contrabandă, conchide ea cu voce înăbuşită.

— Când aflu cum proceda unchiul, am să-ţi spun.

Fac sul desenul şi-l pun în taşcă. Ne sărutăm şi ne despărţim. Pe stradă, privesc în depărtare peste terasele roşietice de pe acoperişuri şi mă întreb cine ar fi atât de nesăbuit încât să trimită un băiat ignorant să vândă o Hagadă furată celei mai pricepute librărese din Micul

Ierusalim. Şoapta vocii unchiului meu se înalţă cu un vârtej de praf de pe caldarâm şi poartă numele Miguel Ribeiro, aristocratul pentru care Estera copiase recent o Carte a Psalmilor.

Când întreb:

— De ce el?

Vine răspunsul:

— Fiindcă actele unui nobil portughez nu pot fi puse sub semnul îndoielii de un evreu.

Capitolul XII

E un adevărat chin să traversezi Rua Nova d'EI Rei unde stăruie o duhoare exasperantă de negustori ambulanţi asudaţi, de animale şi de mirodenii. Îmi croiesc drum cu greu prin mulţime spre Strada Aurarilor şi mă îndrept spre conacul lui Miguel Ribeiro. Afară stau două străji în armură, cu halebardele ţinute în mâinile înmănuşate. Cel mai scund, un bărbat ce pare suferind şi are buză de iepure, mă urmăreşte cu ochi bănuitori. Mă postez în faţa lui şi spun:

— Anunţă-l pe stăpânul tău că vrea să-i vorbească Pedro Zarco.

E chemat să ducă înăuntru mesajul meu un valet negru ras în cap. El se întoarce în trap. Straja deschide poarta. Pe treptele din faţă un slujitor bondoc cu păr arămiu unsuros şi frunte transpirată şi buboasă vine în fugă spre mine. Poartă pantaloni albaştri prea strâmţi pentru bucile lui cărnoase şi pieptarul din brocart verde e rupt la guler. Îmi ia braţul ca şi cum m-ar conduce pentru a mă feri de pericol. Mai sus, foarte aproape, văd că gâtul său gras e zgâriat, jupuit şi roşu. O fi plin de râie? Miroase a metal, ca o monedă veche. Poate înghite pilule de antimoniu – leac pentru toate bolile, recomandat cu generozitate de sanitarii creştini.

— Înăuntru… înăuntru, şopteşte el şi îşi agită violent

mâinile.

Mă conduce într-o cameră de aşteptare boltită, pictată cu fresce care reprezintă zei şi zeiţe trandafirii în stil florentin, apoi mă priveşte de sus până jos cu ochi fascinaţi şi invidioşi. Mă întreabă în şoaptă, conspirativ:

— E adevărat că Dumnezeul tău e un taur?

— Ce spui?

— Dumnezeul evreilor e un taur? Formează coarne cu mâinile deasupra capului său şi vorbeşte de parcă n-aş şti portugheză. Înţelegi, o vacă bărbat… soţul vacii… taur…

Fireşte, auzisem că potrivit unor învăţaţi de la Universitatea din Coimbra noi am avea cozi prehensile; că după opinia unor episcopi din Braga ne trebuie sângele cald al copiilor creştini pentru ritualurile de Pesah; şi că, după cum susţin anumiţi doctori din Porto, noi degajăm un miros ce seamănă cu al cărnii de balenă în descompunere – acel *foetor Judaicus*. Credinţa că noi ne închinăm unui taur era o ponegrire nouă. Însă de-abia după câteva săptămâni am înţeles de unde se trăgea această convingere greşită, când mi-am dat seama că slujitorul confundase cuvântul portughez *tour o*, taur, cu Tora. Astfel că în loc de răspuns am oftat şi am zis:

— Hai, du-mă odată să vorbesc cu stăpânul tău. El ştie cine sunt.

Îşi şterge fruntea cu mâneca şi zice cu voce alarmată:

— Cum, nu ştii unde este? El a spus că trebuie să-l găsească pe maestrul Abraham Zarco. Nu-i unchiul tău?

— Ba da.

— Atunci trebuie să ştii!

— Te asigur că habar n-am, zic eu. Şi nu-i posibil ca unchiul meu să fie împreună cu el – fiindcă a murit.

— Dumnezeule.

Îşi prinde capul în mâini.

— Ce s-a întâmplat? întreb eu.

Îşi ridică ochii spre cer implorând şi şopteşte.

— Dom Miguel lipseşte de duminică. El pomenise numele unchiului tău. Credeam…

— L-aţi căutat?

— Să plecăm?! Să plecăm din casa asta?!

Slujitorul măsoară camera, îşi frământă mâinile, îşi împleteşte şi îşi despleteşte braţele.

Îl întreb:

— Când l-ai văzut ultima oară?

— Oh, Doamne… duminică după-masă. Rebeliunea de-abia începuse. Au venit nişte bărbaţi care căutau marr*anos. A* vorbit cu ei, apoi a pornit călare spre Benfica. Are acolo grajduri. Dar nu ne-a trimis nicio vorbă, niciun semn. Nu cred că a reuşit să ajungă acolo.

— Cine-l însoţea?

— Nimeni. Am trimis mesaje acolo. Nu l-a văzut nimeni, începe să se scarpine cu furie pe gât, apoi să tragă cu ferocitate de felină de o cicatrice cu crustă de sub ureche. Se ghemuieşte pe podea ca şi cum e gata să-şi verse maţele chiar în fundul pantalonilor şi continuă să se zgrepţăne. Măcar dac-ar fi fost evreu, aş înţelege, geme el. Da e nevinovat! Complet nevinovat!

Îmi amintesc ce părere avea unchiul despre legământul lui dom Miguel cu Dumnezeu. Pare-se că nici măcar servitorii din casa lui nu ştiu că el e evreu nemărturisit.

— Hai fugi cu ursul de-aci, ţăran prost ce eşti, îi spun eu şi dau să plec.

Slujitorul sare în picioare şi mă înhaţă de braţ. Mă smulg din strânsoarea lui. De furie ochii îi ies afară din cap, ca la peşte şi îmi şuieră:

— Da, da, eşti unul dintre ei! Până în vârful coarnelor!

Îi spun rânjind nemilos:

— N-ai teamă. N-am să te blestem în faţa zeului nostru *touro*.

Îşi arcuieşte spatele şi ia poziţie de comandă, mă priveşte iscoditor peste nasul lui turtit.

— Marş de-aci, *marrano*! strigă el cu voce arogantă.

Dar eu sunt mai presus de dispreţul muritorilor. În timp ce mă îndepărtez el strigă după mine cu voce îngrozită:

— Nu pleci, aşa-i că nu pleci?!

Privesc înapoi să-i văd ochii care mă imploră. Se ghemuieşte din nou pe jos şi îşi râcâie zdravăn gâtul. Îl urmăresc de la o depărtare care, spre surprinderea mea, exclude orice simpatie faţă de suferinţa creştinilor.

Drumul spre Benfica trece pe lângă carierele de piatră de la Campolide unde sute de africani cu ochi galbeni scot calcar din deluşoarele scobite. S-au constituit două tipuri de sclavi: *portadores* sau transportori, care poartă în spinare coşuri împletite din viţă, gem şi se târăsc sub povara lor de pietre; şi *picadores* sau spărgătorii, laţi în umeri şi cu muşchi de oţel, cu mâini trandafirii ce strâng bine mânerele de lemn ale târnăcoapelor de fier care înlătură dealurile încetul cu încetul.

Un al treilea tip de sclavi trăieşte la un nivel inferior: băieţi-sclavi portughezi, micuţi şi iuţi, cunoscuţi sub numele de *lebres*iepuri, care adună grohotiş şi-l cară de la locul de muncă în coşuri de trestie.

În piaţa mare din Benfica, o bunică cu ochi obosiţi, înfofolită într-o mantilă neagră vinde marmeladă de gutui pe treptele Bisericii Dominicane.

— Ştii unde-şi are Miguel Ribeiro grajdurile? o întreb eu.

— N-am auzit niciodată de el, îmi răspunde ea.

— Potcovarul de-aici trebuie să ştie, zic eu. Fiţi amabilă şi spuneţi-mi unde lucrează.

Ea îmi arată ceva mai departe pe stradă o baracă de lemn şi chicoteşte:

— Aha, îl cauţi, de fapt, pe basc!

Umerii i se gheboşează şi ea se hlizeşte ca şi cum ar fi divulgat un secret.

Un măgar ce pare trist e legat de clanţa barăcii. Muştele au format un nimb bâzâitor în jurul unei răni infectate de pe botul sărmanei creaturi. Înăuntru, un uriaş cu piele albă, păr negru, des, şi braţe ca nişte ramuri de stejar acţionează foalele de mărimea unei căruţe. Poartă numai sandale şi un şorţ din piele lung şi dintr-o parte i se văd picioarele musculoase, groase şi chiar bucile. Gura cilindrică a ţoalelor străluceşte roşie acolo unde intră în forjă. Aerul miroase a fum, metal şi muncă istovitoare. Tuşesc să-i atrag atenţia, îmi cer scuze şi întreb:

— Îl cunoaşteţi pe dom Miguel Ribeiro? Se spune că ar avea grajduri pe-aci pe-aproape.

Se întoarce spre mine şi, cu un accent basc stâlcit, mă interoghează:

— Cine întreabă? Un şnur gros ţesut de o cicatrice porneşte de la lobul urechii stângi şi îi taie obrazul. Picături de sudoare îi atârnă de bărbie şi apoi cad una câte una, răbdătoare, pe podea.

— Mă numesc Pedro Zarco, spun eu. Am să-i transmit ceva de la Lisabona. De la sora lui.

Se întoarce cu spatele la mine şi îşi reia pompatul. Îmi spune cu iritare în voce:

— Dacă lucrezi pentru sora lui, atunci ar trebui să ştii unde locuieşte.

— Are cataractă groasă încă de când era copil.

Nu izbutesc să mint convingător, ceea ce se vede din modul răbdător, resemnat în care îşi lasă în jos mâinile şi îşi şterge degetele de sudoare pe şorţ.

— N-are nevoie să vadă ca să-ţi spună cum să ajungi

la grajdurile fratelui ei, zice el.

— Uite ce e, ea a venit din Coimbra după rebeliune. E îngrijorată. Ştie că el e pe-aici pe undeva în Benfica. Atât! Nu vrei să-mi răspunzi decât după ce îmi vezi pedigriul? Sau te mulţumeşti doar să mă cauţi la dinţi?

Râde de i se saltă burta şi mă măsoară din cap până-n picioare cu privirile.

— Eşti un tânăr tare frumuşel, zău aşa. Îşi întinde picioarele, se lasă pe spate şi îşi întinde mâna enormă pe sub şorţ spre sex. În timp ce şi-l dezmiardă, privirea lui pofticioasă arată limpede ce vrea. Pentru o plată modestă aş putea să-ţi spun.

— Pentru o plată modestă, pot cumpăra informaţia de la oricine.

— Brabetele meu e trăsnet de frumos, rânjeşte el şi îşi arată resturile câtorva dinţi cafenii. Şi e mare cât un corb.

Ah, şi cum ţi-ar mai săruta obrajii curului! Tinere, cred că o să-ţi placă.

— Am un prieten căruia i-ar plăcea. Da’ pe mine nu mă interesează.

Îşi dezleagă şorţul şi-l aruncă cât colo. E gol-puşcă, are părul îngălat şi muşchii scăldaţi în sudoare. Mădularul mare şi rotund ca un făcăleţ îi iese direct din abdomen.

— Aş putea să te am fără să-ţi cer voie, zice el, ca şi cum îmi făcea o favoare avertizându-mă. Ochii îi lucesc de anticipare ispititoare.

Îi arăt pumnalul lui Farid.

— Iar eu aş putea să ţi-l retez.

Râde, face un pas furişat înainte ca un animal care stă la pândă, îşi plimbă ademenitor degetul mare de-a lungul cicatricei de pe faţă.

— De unde ştii că n-o să-ţi placă, dacă n-ai încercat niciodată? întreabă el.

Inima mea bate un cod al spaimei în timp ce mă trag înapoi.

— Am încercat odată cu prietenul de care am pomenit. Dar prefer altfel de împreunare. Şi fundul meu mi-e tare drag aşa cum e, nespart, dacă n-ai nimic împotrivă.

El nu zâmbeşte, dar îşi duce mâna la gură şi o udă cu salivă. Mă dau de-a-ndărătelea spre uşă. Începe să-şi frece sexul încercând să mă tenteze cu pofta şi patima lui.

Eu psalmodiez:

— Fie binecuvântat Cel ce m-a scăpat de satiri, şi ies fugind în stradă. Privesc peste umăr, îl văd lângă măgarul său, îl văd cum îşi arată scârbavnicul mădular bietului animal şi unei bune părţi din Benfica.

Mă întorc în scuarul central dar vânzătorul de săpun şi împletitorul de coşuri nu ştiu unde-şi ţine caii Miguel Ribeiro.

— Nu vă supără faptul că potcovarul se dă în spectacol? întreb eu şi arăt spre strada plină de pulbere.

— E bine pentru afaceri, remarcă vânzătorul de săpun. Oamenii vin din împrejurimi să-l vadă. Potcovarul basc al cărui mădular e mai mare decât al cailor lui.

Intră în vorbă şi un negustor ambulant de grozamă şi ienupăr, care mă informează că de-a lungul drumului spre Sintra sunt câteva grajduri, aşa că mă îndrept spre poarta vestică a oraşului. După un lung şir de arbuşti de sumac se deschide spre nord un drum de ţară în faţa unei capele a Fecioarei Maria. O femeie cât un şoricel, înveşmântată în negru, se roagă în genunchi în faţa efigiei milostive. Pruncul nazarinean, în mâinile Mariei pare firav şi singur. Femeia îşi întoarce spre mine faţa delicată şi foarte prietenoasă.

— Odinioară s-a rugat aici Sfântul Anton, zice ea.

Dacă adaugi tot ce susţin vechii creştini despre

sfântul ăsta al lor, ajungi repede la concluzia că Sfântul Anton a străbătut în genunchi mai mult teritoriu decât toate corăbiile lui Dias, da Gama şi Columb la un loc.

— Deci e un lăcaş foarte sfânt, îi răspund eu cu voce blândă şi îmi fac cruce. Senhora, spuneţi-mi, vă rog, ştiţi pe unde ar putea fi grajdurile lui dom Miguel Ribeiro?

— Cred că sunt pe drumul ăsta, ceva mai la vale, răspunde ea şi arată spre nord. Pe stânga, la vreo două sute de metri. Treci mai întâi de torentul unde s-a înecat băiatul Melo cu câţiva ani în urmă, apoi de blocurile de granit despre care părintele Vasco spune că au fost templul vrăjitoarelor înainte ca El să se fi născut. Şi mai faci câţiva paşi.

Mă închin din nou şi îi mulţumesc. Reperele apar aşa cum mi-a spus ea. Totuşi, începe să se simtă un miros de putrefacţie, umed. Devine greţos de îndată ce traversez umbra noduroasă a unui stejar uriaş pe care e sculptat craniul cu orbitele goale, pictat de obicei deasupra uşilor de la casele leproşilor. Un iepure, iute ca frica, ţâşneşte pe neaşteptate peste picioarele mele. Cu simţurile ascuţite, păşesc peste o roată de căruţă abandonată în mijlocul drumului. Pe partea vestică a drumului, după livada de portocali şi o păşune, se ivesc grajdurile – şase arcade în apropierea unui conac vopsit în alb şi albastru. Proprietatea e delimitată de un zid din piatră scund. Poarta de lemn prin care se intră nu e zăvorâtă, se deschide scârţâind la atingerea mea. Pe la jumătatea cărării nepietruite strig:

— Dom Miguel! Sunt nepotul maestrului Abraham. Vin fără gânduri rele!

Vocea mea pare să împungă periculos aerul stricat. Doar ciocănitul stacato, surd, al unei ciocănitori, undeva departe, îndrăzneşte să pătrundă în liniştea care urmează. Traversez câmpul uscat din faţa grajdurilor şi respir cât

pot de uşor căznindu-mă să nu vomit. Aproape toate boxele sunt goale. Cu excepţia uneia, care e sursa mirosului vătămător; un cal fără ochi e devorat de valuri de viermi care mişună.

Uşa din faţă a casei e încuiată. În clipa când ating ciocănaşul aud o voce înăbuşită. Mâna mea deschide taşca, se furişează în jurul plăselelor pumnalului lui Farid. Se deschide uşa şi iese afară un bărbat deşirat, cu nas coroiat, cu pelerină din pânză de in aspră. Îndreaptă o arbaletă spre inima mea.

— Creştin vechi sau nou?! întreabă el.

— Vechi, răspund eu.

Alţi doi bărbaţi îşi fac apariţia venind din casă. Mă prind din spate câteva braţe şi reaprind durerea în umărul meu.

— *Filho da pută*! Fiu de târfă! scuipă în urechea mea o voce.

Folosesc cuvântul ebraic pentru târfă şi spun:

— Dacă mama ar fi *o zonă*, aş fi mult mai bine îmbrăcat!

— Ce a fost asta?

Tipul deşirat lasă în jos arbaleta, vine mai aproape de mine. Ciucurii albaştri şi albi ai şalului său de rugăciune atârnă pe sub pelerină.

— Ţi se vede *ţiţitul*, spun eu. Aşa n-o să mai prosteşti multă lume.

— Nu caut să păcălesc pe nimeni, zice el. Iacob, dă-i drumul.

Eliberat, ne binecuvântăm reciproc şi ne spunem numele.

— Îl caut pe dom Miguel Ribeiro. Astea-s grajdurile lui?

— Da, răspunde el şi îşi deschide larg braţul arătând spre uşă.

Înăuntru, un bărbat o idee mai în vârstă decât mine, cu păr negru ţepos şi barba nerasă de câteva zile care îi umbrea obrajii, stă pe podea în fundul salonului. Poartă pieptar din brocart albastru deschis la guler, pantaloni de călărie din piele sfâşiaţi pe coapsă şi cele mai grosolane cizme de Alentejo. Una a rămas fără toc. Mă salută cu o înclinare a capului, se ridică în picioare şi se îndreaptă spre mine şchiopătând puţin din cauza lipsei tocului.

— Dom Miguel Ribeiro? întreb eu.

Dă din cap afirmativ. Încep să mă prezint, dar garda cu nas coroiat şi cu arbaletă, care e acum în picioare lângă mine, exclamă:

— E nepotul lui Abraham Zarco!

Dom Miguel face ochii mari şi mă prinde de mâini. Atingerea lui e rece.

— Vino! zice el şi vocea îi tremură de nerăbdare. Mă conduce într-o bucătărie caldă care miroase a carne friptă şi ne aşezăm la o masă din granit lângă o vatră cu tăciuni ce trosnesc. Unde e unchiul tău? mă chestionează el.

Când îi spun, se întoarce cu faţa la perete şi se închină.

— De ce te-a vizitat recent? întreb eu.

Dom Miguel continuă să se uite în altă parte. Aşadar îi spun:

— În ultimele zile n-am prea dormit, poate de aceea sunt descumpănit. Ştii că eşti evreu? Sau, cel puţin, că unchiul meu te considera aşa. E vreo legătură între asta şi vizita lui?

Nobilul sare brusc în picioare şi ia un burduf cu vin de pe o poliţă de deasupra vetrei. Toarnă lichidul de Burgundia în două căni din ceramică şi îl îndoieşte cu apă. Îmi dă una dintre căni şi zice:

— În sănătatea ta, apoi goleşte aproape toată cana dintr-o înghiţitură. Hai, bea! mă îndeamnă el cu o răsucire

a mâinii, apoi citează dintr-un celebru poem ebraic: „Bea ziua întreagă, până ce ziua păleşte şi soarele îşi îmbracă argintul în aur”. În timp ce eu sorb încet, comentează: Vinul e singurul lucru care mă mai susţine. În momentul ăsta, el a înlocuit tot sângele meu. Pentru privirile mele întrebătoare, adaugă: Nu, nu cred că sunt evreu… încă nu, dar învăţ să fiu. Şi da, într-adevăr, a fost unul dintre motivele care l-au făcut să mă viziteze.

— Nu înţeleg.

— Nici eu, hohoteşte el batjocoritor. Ca să fim siguri, ar trebui să-l întrebăm din nou pe unchiul tău. Dar acum nu mai e posibil. Însă după cum mi-a spus, m-am născut în Ciudad Real din părinţi evrei. În anul 1482. Un miracol dubios. În 1484, spunea unchiul tău, părinţii mei au fost arşi la al doilea autodafé din Ciudad Real. Dom Miguel pocneşte din degete. Dă de duşcă ultimele picături de vin din pahar, se scarpină în bărbie pe sub favoriţi. Au fost consideraţi *negativos*, fiindcă au refuzat să divulge numele altor evrei nemărturisiţi. Unchiul tău a spus că el făcuse toate aranjamentele ca să fiu trecut clandestin în Portugalia. După cât se pare, el studiase împreună cu tatăl meu o vreme şi îmi cunoştea bine părinţii. A zis că mama mea l-a silit să jure că voi fi crescut ca un adevărat creştin, că nu o să-mi dezvăluie originea mea decât dacă va fi absolut necesar la un moment dat în viitor. Unchiul tău mi-a spus că în vremea aceea atitudinea lui faţă de mine era: „Atâta timp cât aveai să fii unul dintre ei, trebuie să poţi scoate maximum de profit din asta”. Astfel că a aşteptat până când a găsit nişte aristocraţi fără copii, doritori să aibă un băieţel care să le moştenească avuţiile, şi nobilii aceia n-au pus prea multe întrebări în legătură cu sexul circumcis al pruncului. Toate astea le-am aflat acum o săptămână când unchiul tău a venit acasă la mine să-mi spună că mătuşa mai avea puţin şi termina copierea Cărţii

Psalmilor pe care o comandasem eu. Miguel mai toarnă nişte vin pentru amândoi. El mi-a dat ca dovadă o scrisoare semnată de tatăl meu adoptiv.

— De ce crezi că unchiul meu ţi-a spus acum, după atât de mulţi ani? întreb eu.

— Nu ştiu.

Se apleacă spre mine şi mă priveşte drept în ochi ca şi cum încearcă să obţină un răspuns liniştitor. Eu ridic din umeri incapabil să i-l dau. Râgâie tare, priveşte în altă parte.

— Berechia, m-am gândit mult la asta, zice el fără să se întoarcă. Să fi ştiut el că vechii creştini or să-nceapă să omoare evreii din Lisabona… şi se temea pentru siguranţa mea?

— El avea nişte puteri, dar eu… Un fior îmi urcă pe şira spinării şi îmi închide cuvintele în tăcere.

Miguel îşi ridică mâinile ca şi cum nu doreşte să intre pe teritoriul periculos al profeţiei.

— Oricum, mi-am ieşit din sărite. Să aflu… după atâta timp. Acum aş vrea să fi avut ocazia să-i pun mai multe întrebări. Vezi tu, în definitiv, eu nu pun la îndoială ceea ce mi-a spus el. Presupun că acum n-o să mai aflu nimic despre părinţii mei adevăraţi. E ciudat că înţelegerea vine puţintel cam târziu. Goleşte din două înghiţituri noua cupă cu vin. Vino, zice el şi se ridică. Am nişte oameni pe care vreau să-i cunoşti.

În timp ce îl privesc drept în ochii săi beţi, îmi dau seama că maestrul meu îi prezentase acestui tânăr nobil un adevăr înspăimântător. Era moartea lui pedeapsa pentru că spulberase o iluzie?

— Mai întâi, câteva întrebări, spun eu.

— Cum doreşti.

Se apleacă înainte ca şi cum ar fi slujitorul meu.

— Zici că te-ai înfuriat când ţi-a spus, încep eu.

— Da, tu nu te-ai fi supărat? replică el.

— Deocamdată, dom Miguel, reacţiile mele ipotetice nu sunt relevante. Unde erai duminică atunci când a început rebeliunea?

— Ah, înţeleg unde bat întrebările tale. Mimează că îşi trage o săgeată din piept şi râde prea zgomotos. Foarte bine. Am fost acasă. Apoi, când dominicanii au început să ardă evrei în Piaţa Rossio, am plecat şi am venit aici. Berechia, mi se spusese de puţin timp că sunt evreu. Tu n-ai fi…

— Cine te-a însoţit? îl întreb sever.

— Nimeni.

— Deci, n-ai niciun martor care să-ţi confirme relatarea.

Dom Miguel rânjeşte, se îndreaptă şi îşi dezleagă băierile groase ale prohabului de piele cu stângăcia pe care ţi-o dă un stomac în care clipoceşte vinul. Îşi arată sexul, ridică vârful circumcis ca şi cum îmi oferă un trandafir şi zice:

— El îmi *va* confirma relatarea!

— Nu-i destul de convingător. Nu ştie să vorbească.

Dom Miguel râde de-i saltă burta.

Îmi dau ochii peste cap când văd idioţenia bărbatului beat. Nepăsător, începe să se încheie la prohab şi îşi priveşte cruciş degetele care se căznesc să strângă băierile. A terminat, se lasă să cadă pe scaunul său oftând din rărunchi, se holbează la mine îndelung, cu jind, ca şi cum încearcă să-mi pătrundă gândurile. Mă irită tot ce face aristocratul ăsta depravat. Îmi displace profund faptul că e complet debusolat, nu ştie, de fapt, cine e el în realitate.

Ca şi cum m-ar fi străpuns o săgeată, îmi vine gândul: Iată omul la care se referea unchiul când mi-a spus să mă feresc de mesagerul care nu se poate recunoaşte pe sine

de la o zi la alta. Sar deodată în picioare şi strig:

— Ce te-ar fi împiedicat să-l ucizi pe unchiul meu fără să fii pedepsit?! Doar eşti nobil!

— Uite ce e, prietene, începe el. Să-l ucid eu pe singurul om care putea să-mi spună adevărul despre părinţii mei? Dacă tu crezi asta, eşti nerod!

— Unchiul meu era singura persoană care ştia că eşti evreu… şi care putea să dovedească asta! îl ucizi şi taina ta e în siguranţă.

— Berechia, trebuie să-ţi arăt din nou legământul meu cu Dumnezeu? Ştiau şi alţii. Un băiat care creşte înconjurat de slujitori… oamenii văd. Nu vorbesc despre asta, dar văd. De fapt, legământul meu e o dovadă mai puternică decât toate documentele din arhivele regelui. Se ridică în picioare, izbeşte cu pumnul în masă. Nu l-am ucis pe un-A vorbit oare fata fiindcă are senzaţia că n-am încredere în tatăl ei? Farid îmi simte slăbiciunea pentru ea şi-mi semnalează:

— Să nu te încrezi în niciunul dintre ei.

Îmi pun mâna pe braţul lui Farid ca să-l liniştesc. Contelui îi spun:

— Va trebui să vorbiţi mai clar cu mine.

— E cât se poate de simplu, spune contele. Noi *suntem* şi *nu suntem* creştini noi. Noi am primit nişte documente micuţe şi încântătoare de iertare de la regele Ferdinand. Fie binecuvântat Cel ce creează o pată şi apoi o îndepărtează. Şi, fireşte, el mi-a conferit şi un modest dar dulce titlu de nobleţe. Cum am obţinut eu această fărâmă de nimicnicie? Prin căsătorie, tinere. Să ţii minte când va veni vremea să-ţi plantezi sămânţa. Mama Joannei, de binecuvântată amintire, se trăgea din ramura unui arbore genealogic al unei familii foarte importante. Înclină capul spre fiica sa şi ridică un deget ca şi cum adevărul trebuie spus. Foarte importante, dar foarte scăpătate. Şi tot prin

bani am devenit conte. Nu mă privi ca şi cum acest lucru ar fi demn de dispreţ. Nu, senhor. Într-adevăr, nu! Nu mă deosebesc cu nimic de însuşi regele Castiliei. Toţi nobilii sunt impostori. Uită-te pe sub zorzoane şi ai să descoperi un ţăran invidios care tremură de dorinţa de a se cuibări între picioarele servitoarei. Ei cheltuiesc întotdeauna nebuneşte. Să nu uiţi niciodată asta! Şi nu învaţă nimic, niciodată. După asta cunoşti că nu sunt evrei. Dacă învaţă ceva, atunci călugării noştri dominicani puţini la minte exclamă: „Aha! Un evreu!” şi îl transformă în fum. Deci, fă cât mai mulţi bani, cumpără tot ce-ţi doreşte inima, ai grijă să nu înveţi niciodată ceva şi, atunci, poţi deveni şi tu conte! îşi umezeşte buzele sorbind o gură de vin. Dar apropo, cu ce te ocupi?

— Tată… zice Joanna. Sunt sigură că nu e necesar.

— Desigur, draga mea, tu aşa trebuie să gândeşti. Pentru o femeie tânără doar iubirea contează, toate celelalte lucruri sunt inutile.

Farid îmi transmite prin semne:

— În Castilia asta trece drept spirit. Cred că se aşteaptă să zâmbim cu admiraţie.

Contele se întoarce spre mine cu sprâncenele ridicate:

— Ei, te-am întrebat cu ce te ocupi, senhor Zarco.

— Familia mea deţine o prăvălie de fructe. Însă eu, de fapt…

— Oh, te rog! exclamă el agitând mâna spre mine în semn de protest. Nu-mi spune mie despre familie! Legăturile de familie sunt blestemul Spaniei şi al Portugaliei. Tu trebuie să te îndepărtezi încet… ba chiar să fugi de ei, dragul meu băiat!

Mă uit la Farid voind să-i aflu părerea. El oftează şi-mi spune prin semne:

— Încearcă să ne aburească dintr-un motiv oarecare.

— Ai dreptate, observ eu şi mă ridic.

— Ce vrei să spui cu „Ai dreptate”? întreabă contele siderat.

— De ce voiai să cumperi manuscrise de la Simon Eanes? zic eu.

— Dar ţi-am şi spus, fiule! *Dubloniy maravedís*, *cruzados*, *reis*… Spune-mi sincer, inima ta nu bate ceva mai repede când auzi numele slăvite ale banilor? Sunt la fel ca numele lui Dumnezeu. Atât că nu sunt câtuşi de puţin secrete. Fie binecuvântat Cel ce creează palpabilul. Se apleacă spre mine şi-mi şopteşte: Poate n-ar trebui să intru în asta, dar… unchiul tău ştia lucrul acesta. Uite ce e, dragule, eu cumpăr manuscrise aici pe o nimica toată. Voi, oameni amărâţi, de-abia aşteptaţi să scăpaţi de ele. Apoi le vând pe sume frumoase în Alexandria, Salonic, Constantinopol, Veneţia – e interesat chiar şi Papa Iuliu, fie binecuvântate temeliile de piatră ale Bisericii. Profiturile sunt colosale. Ştiu acum că ai câteva poeme încântătoare. Le ţii undeva ascunse. Şi-atunci de ce să nu le vinzi? apoi poţi să pleci din iadul ăsta. Ba chiar am să te ajut. Am relaţii în flota comercială. Jos în Faro există un…

Cum de ştie nevăstuica asta mieroasă, furăcioasă, că unchiul păstra manuscrise ebraice? O întreb pe Joanna:

— E adevărat? Totul e pentru bani?

Ea mă priveşte drept în ochi cu o expresie gravă şi dă din cap afirmativ.

Prin urmare, parvenitul ăsta plin de bani sugerează că unchiul făcea contrabandă cu operele lui Abulafia şi Moise de Leon numai pentru bani! Ca şi cum astfel de opere ale Cabalei ar putea fi preţuite la adevărata lor valoare în Regatele Inferioare!

— E timpul să vorbim deschis, îi spun eu contelui, ca şi cum ar fi un ordin. Ai comandat asasinarea unchiului meu?

Se lasă pe spate, jignit, dar se stăpâneşte şi dă din mână împăciuitor.

— Bineînţeles că nu. Nu l-am…

— Dar, dacă ce spui e adevărat, atunci fără doar şi poate considerai că îţi face concurenţă. Ai fi putut încerca să…

Pe măsură ce nu-mi mai găsesc cuvintele, furia creşte.

— Deci n-o să-mi vinzi nimic? întreabă el. Nici măcar o Hagadă? O Carte a Esterei? Un singur…

— Tată, te rog, îl imploră Joanna.

— Nimic! spun eu. Şi, dacă aflu că l-ai ucis pe unchiul meu, promit să-ţi tai beregata!

Contele zâmbeşte.

— E teribil de palpitant să fii ameninţat! Sper să dea puţină culoare tenului meu, ce zici?

— Eşti dezgustător, spun eu. Îmi arde gâtul în timp ce mă întorc şi mă îndrept spre uşă. Aud zgomot de paşi care aleargă după mine. Mâna micuţă a Joannei îmi strânge încheietura mâinii şi ea îmi şopteşte:

— Trebuie s-o găseşti pe aristocrata căreia tatăl meu îi spune „regina Estera!” Dar să te păzeşti de ea.

Capitolul XVII

De aproape, mireasma părului Joannei e o prelungire nevăzută a dorinţelor mele. Mi-a strâns mâna o dată şi-apoi s-a îndepărtat alergând. Din fundul încăperii s-a auzit plesnetul unei palme.

— E ceva foarte serios! a mârâit tatăl ei. Ce i-ai spus?

M-am întors spre ea, dar ochii ei au scăpărat avertizându-mă să plec. În faţa porţilor palatului, am respirat în lumina de aur a apusului de soare. Îi traduc lui Farid prin gesturi cuvintele ei. El îmi spune prin semne:

— Fiecare nume adaugă o pagină la cartea misterelor.

— Da. Şi va trebui să examinăm Hagada personală a unchiului să vedem care e pagina aceea. Acum încep să înţeleg. Probabil Zorobabel a fost acolo. La fel şi regina Estera. Iar când îi vom găsi, cred că ei vor avea chipurile contrabandiştilor.

— Ar trebui să mai ştii ceva, gesticulează Farid. Contele ăsta e una şi aceeaşi persoană cu Isaac, tânărul care voia să-ţi vândă un manuscris ebraic.

— Ce spui?

— Isaac de la Ronda şi contele de Almira sunt una şi aceeaşi persoană.

— De unde ştii? Cum ţi-ai dat seama?

— Ştiu. În primul rând, ochii. Ochii nu se pot schimba. Şi unele gesturi. Cu siguranţă, ai remarcat mâinile delicate ale lui Isaac de la Ronda. Contele e actor bun, aşa cum spune. E capabil să-şi schimbe vocea, altminteri l-ai fi recunoscut. Deghizarea sa e excelentă. Dar nu e perfectă. Şi sub parfumurile sale e un miros care nu dispare. Esenţa de cuişoare.

— Durerea lui de dinţi! gesticulez eu. Când Farid mă aprobă dând din cap, îi spun prin semne: Dar de ce vrea el să vândă un manuscris, ca apoi să cumpere cărţile unchiului?

— Nu avem destule versuri pentru a afla schema rimei.

— Farid, hai… să ne ducem acasă să cercetăm vechea Flagadă a unchiului!

— Eu trebuie să rămân, răspund mâinile lui şi el îşi cere iertare plecându-şi capul. Acum mă simt bine, trebuie să-mi caut tatăl. Ne întâlnim de îndată ce pot.

Degetele lui îmi mângâie antebraţul, delicate ca nişte petale. Îmi amintesc cum îngerii îl înveşmântaseră în alb şi îl aud pe unchiul care spune: „Nu-i părăsi pe cei vii pentru cei morţi”. Totuşi nu pot să mă abţin şi îi semnalez lui

Farid:

— Am nevoie de ajutorul tău. Suntem atât de aproape acum.

— Beri, te rog, nu fi egoist, gesticulează el.

— Egoist?! Unchiul e mort! Ce-ai vrea să fac? Ce aţi vrea voi, voi toţi, să fac?!

— Vreau doar să mă laşi să-l caut pe Samir! Aşa că pleacă de lângă mine.

Gesturile lui Farid despică aerul dintre noi. Totuşi vinovăţia şi frica mă fac să-l urmez la casele prietenilor săi din cartier.

— Merg cât pot de repede, zice el.

Însă efortul lui de a mă împăca nu face decât să toarne acid pe furia mea.

Ne continuăm căutarea cu tăcerea înfiptă între noi. Singurul indiciu despre locul unde s-ar putea afla Samir vine de la o femeie fără dinţi care face undiţe şi locuieşte vizavi de vechea moschee confiscată. Într-o arabă care topeşte toate consoanele, ea spune că l-a văzut pe Samir care se ruga pe covoraşul de rugăciune albastru pe versantul de sub castel. Se întorcea în grabă acasă şi s-a oprit deodată câteva clipe să-l implore pe Allah să-i cruţe fiul. Ea îndreaptă un deget roşu, plin de cicatrice, uscat aproape până la os, spre locul unde fusese Samir. Bălării prăfuite şi gălbenele veştejite marchează locul. Farid trece printre ele şi priveşte terasele de pe acoperişurile Micului Ierusalim şi centrul Lisabonei până la Tajo.

— E prea lat, spune el prin gesturi.

— Ce anume? întreb eu.

— Fluviul Tajo. Trebuie să poţi vedea ce e pe malul celălalt. Ca în Tavira sau Coimbra, chiar ca în Porto. Aici nu avem intimitate. Nu putem îmbrăţişa oraşul. Lăţimea fluviului ne face să ne simţim ca nişte vizitatori. Că se poate lipsi de noi. E blestemul oraşului.

— Continuăm să căutăm până găsim alte indicii, zic eu. Cuvintele mele moderate contrastează cu nerăbdarea care mi se răsuceşte în viscere.

Ochii negri ai lui Farid se îndreaptă spre mine cu o lumină indiferentă care îi ascunde furia. Îmi dau seama că amândoi ne-am pus din nou măşti. Unul pentru celălalt. Pentru prima oară după foarte mulţi ani. Chiar şi aşa, cu toată frustrarea ascunsă sub obrajii mei care ard, se instalează în mine convingerea că relaţia noastră nu poate fi distrusă niciodată. Atunci şi în multe zile după aceea m-am gândit că viaţa mea ar fi fost mult mai simplă dacă mi-aş fi putut găsi împlinirea fizică în braţele lui.

Zorim spre casă închişi în gândurile noastre despărţite. Posibilitatea ca acest conte de Almira să ne fi transformat pe amândoi în marionete face din oraş fundalul zdrenţuit al scenei cenuşii. Să fi fost şoapta Joannei doar o parte a intrigii păpuşarului?

La intrarea în prăvălia noastră, Farid se îndepărtează de mine şi se îndreaptă spre casa lui fără să facă vreun gest de rămas-bun.

Mama şi Cinfa aranjează fructele în spatele prăvăliei noastre. Ca printr-o minune, uşile care dau în Strada Templului sunt puse din nou în balamale şi au fost vopsite în albastru, albastru închis. Mă pregătesc să intru în vorbă cu ele când mama spune pe un ton apăsat:

— Te aşteptam. Eşti pregătit să spui rugăciunile?

E despletită, are ochii adormiţi. Probabil este efectul extractului de măselariţă. Îi spun:

— Mai lasă-mă cinci minute.

— Şabatul a aşteptat destul de mult! strigă ea.

— Atunci, două minute!

În bucătărie, Aviboa doarme pe o pernă. Reza fierbe cod în ceaunul nostru de aramă.

— A venit Brites, îmi şopteşte ea. I-am dat cearşaful

murdar ascuns de tine în curte.

— Fii binecuvântată, îi spun şi o sărut pe obraz. A trecut cumva pe aici Rabi Losa?

— Nu.

— Cine a vopsit uşile prăvăliei şi le-a pus la loc?

— Bento. Ca parte a mulţumirilor fiindcă ai extras *iburul* din Gemila, mi-a zis el să-ţi spun.

— Bine. Ascultă, mai ţine-o pe mama câteva minute dacă

Poţi-Reza dă din cap. Cobor rapid în pivniţă, iau cheia de la *geniza* din băşica tiparului şi scot Hagada personală a unchiului. Stau cu ea pe genunchi, inima-mi bate să-mi spargă pieptul, iau la mână ilustraţiile căutându-l pe Zorobabel. Planşa lui e în partea de sus a celei de-a şasea pagini de anluminuri care precedă textul. În prezentarea unchiului meu el e un tânăr cu păr negru, lung şi ochi plini de ardoare. Stă mândru în faţa Regelui Darius care are faţa optimistă, deschisă, sociabilă, a Prinţului Henric Navigatorul. Cei doi bărbaţi stau în faţa turnului din piatră de calcar al Fermei Migdalilor. Zorobabel ţine în mâna dreaptă sulul Torei, esenţa adevărului. În mâna stângă e litera ebraică de aur Hé, simbol al femeii divine, Bina. Două inele de smarald sclipesc pe arătătorul şi pe mijlociul mâinii stângi.

Pietrele preţioase îmi arată adevărata identitate a lui Zorobabel; feţele oamenilor îmbătrânesc, smaraldele nu. Zorobabel nu-i altul decât contele de Almira.

— Carul soarelui e gata să treacă dincolo de orizont, strigă Reza de sus. O faci pe mireasa Şabat să aştepte celebrarea logodnei sale. Şi e ultima seară a Pesahului. Vino sus imediat!

— Las-o să se mărite fără mine! strig eu din pivniţă.

— Ajunge, nu mai fi atât de căpăţânos!

— Reza, tu ştii rugăciunile. Ai şi voce. Psalmodiază-le

tu!

— Ce şarpe ţi-a mâncat raţiunea, Berechia Zarco? Ştii că nu pot oficia slujbe.

— Atunci pune-o pe mama, zic eu. Şi dă-mi pace, te rog.

— Avem nevoie de un bărbat, idiotule!

E blasfemie, dar eu tot îi strig:

— Miresei Şabat nu-i trebuie un penis, ci doar o voce! Pune-o pe Cinfa să vă conducă, dacă tu te temi.

Reza trânteşte trapa pivniţei. Avem linişte.

Dau paginile cu planşe ale Hagadei în căutarea reginei Estera. Chipul ei regal mă înfruntă chiar de pe pagina următoare, în partea de jos a paginei. Când văd cine e mi se înteţesc bătăile inimii: Estera, evreica regină care şi-a ţinut secretă religia şi mai târziu şi-a salvat poporul de mânia curteanului cel rău, Haman, nu-i alta decât doña Meneses! Aici e înfăţişată când îi duce Tora lui Mardoheu, tatăl ei adoptiv. Ascuns în parte sub braţul ei e un manuscris, probabil Bahirul – Cartea Claritătţii – fiindcă unchiul l-a înzestrat cu nimb strălucitor. Chipul lui Mardoheu e al unei persoane pe care n-am văzut-o niciodată. Dar poartă o cruce bizantină, un şal de rugăciune evreiesc şi o pelerină arabă albastră, fără mâneci, tivită cu arabescuri verzi. E o referire la un bărbat din Biserica Ortodoxă? Un prieten evreu într-un regat maur? Un derviş din Turcia? îl aud pe unchiul meu spunând: „Cineva care reconciliază toate religiile Ţării Sfinte”. Îmi şoptesc în barbă: „Sau un bărbat care poartă cele trei măşti”.

Poate, gândesc eu, el e Tu Bi-şvat.

Descoperirile astea mă golesc de gânduri pentru câtva timp. Apoi îmi dau seama că pentru asemenea revelaţii am nevoie de confirmarea ochilor de şoim ai lui Farid. Când îmi scot capul prin trapă în bucătărie, Reza

spune:

— Aşadar, Berechia Zarco, ţi-a venit mintea la cap în cele din urmă!

Trec în fugă pe lângă ea, coborându-mi privirile ca să evit ceremonia Şabatului. Farid e în dormitorul lui. În genunchi, cu faţa îndreptată spre Meca, cu ochii închişi, el se leagănă în faţă până la pământ ca o frunză de palmier ce se apleacă în briză. Când i se îndreaptă spatele, fruntea lui uşor încruntată îmi arată că Farid ştie că sunt acolo, lângă el. Dar nu deschide ochii. Se pleacă din nou. Mă crispez de furie când el refuză să facă un semn că a luat act de prezenţa mea. Mi se întipăreşte în minte cuvântul *trădare*. Bat cu călcâiul de trei ori, apoi o dată, apoi încă de patru ori. El se îndreaptă de şale. Se deschid doi ochi indiferenţi. Îi spun prin gesturi:

— Te rog, am mare nevoie de vederea ta ageră.

Se ridică, cu faţa alungită într-o expresie impasibilă de prefăcută lipsă de interes. Mă urmează în casă alunecând ca o fantomă. Reza spune cu voce blândă:

— Stai cu noi acum?

Eu nu privesc şi nu răspund. Ne furişăm în pivniţă.

Farid îşi aruncă o privire la Zorobabel şi-mi spune prin gesturi:

— E contele de Almira. Nu e prea sigur în privinţa reginei Estera până când îi arăt colierul de smaralde şi safire pe care îl poartă în permanenţă la gât. Da, e ea, gesticulează el.

Stăpânindu-mă cu greu, mă gândesc: O *alchimie pe care unchiul n-a anticipat-o a preschimbat în frică dragostea acestor prieteni. Apoi în ură şi în cele din urmă în crimă*. În fond, cine poate să fie mai temător decât noii creştini? Cine e mai detestabil decât nobilii portughezi şi spanioli? Şi-atunci, cine să-l fi trădat pe unchiul dacă nu aristocraţii foşti evrei care-l ajută să scoată clandestin din

ţară cărţi în ebraică: Zorobabel şi regina Estera!

Ceva n-a mai funcţionat cum trebuie între ei? Tu Bişvat a scris că *safira* trimisă de maestrul meu nu a ajuns la el. Poate doña Meneses începuse să deturneze profiturile destinate achiziţionării de noi manuscrise. Sau poate judecăţile intransigente ale unchiului începuseră să stingherească afacerile lui Zorobabel. Începuse el să vândă cărţi în altă parte?

Prin urmare, ticălosul Haman avea să fie înfăţişat în cea mai recentă Hagada a unchiului – în aceea furată din *geniza* – prin faţa contelui de Almira (aşa cum credea maestrul meu că va arăta aceasta la bătrâneţe). Era faţa căutată de multă vreme de maestrul meu, chipul pe care, în sfârşit, îl găsise, după cum îmi spusese el înainte de cina de Pesah.

Şi totuşi, dacă era vinovat, dacă voise să-i reducă la tăcere pe Simon şi pe ceilalţi membri ai grupului de tâlcuitori care l-ar fi putut recunoaşte, atunci de ce l-a dus contele pe Diego la spital? îi spun lui Farid prin semne:

— Trebuie să găsim Hagada care a dispărut ca dovadă că acest conte a comandat asasinarea unchiului sau l-a ucis chiar el.

— Cum? gesticulează el.

— Trebuie să-i surprindem cumva împreună pe doña Meneses şi pe conte. Trebuie să capete ce merită.

— Berechia! strigă deodată Reza. Ai un musafir… Părintele Carlos.

E un truc imaginat de mama ca să mă facă să vin sus?

— Trimite-l jos! strig eu.

— Cine e? întreabă prin gesturi Farid.

— Preotul, răspund eu.

Pun binişor Hagada în ascunzătoare, încui capacul, apoi dau drumul cheii de la *geniza* în băşica de ţipar.

Părintele Carlos coboară bâjbâind scara, cu fruntea brobonită de sudoare şi sufletul la gură, de parcă a alergat.

— Iuda? întreb eu.

— Nimic. Vine la mine, îmi ia mâinile. Îmi spune cu glas tremurat: Trebuie să mă ajuţi!

— E vorba de nordic? Te urmăreşte?

— Nu, nu… nu-i asta. Dar… sfinte Dumnezeule! Discutam cu dominicanii… Probabil că ei au chemat un demon să mă ucidă. Berechia, mi-am dat seama de un anumit lucru – cel rău e gelos. Diavolul vrea să distrugă cele mai bune lucruri. Şi unchiul tău avea puteri binevoitoare care vindecau şi Regatele Inferioare şi pe Cele Superioare. Dacă Diavolul ar fi dorit… cred că el şi dominicanii trimit demoni pe urmele noastre. Maimon alb. Gemila l-a văzut cu adevărat! Ea avea dreptate!

Privirile lui înnebunite îmi arată că nebunia Lisabonei l-a copleşit în cele din urmă şi pe preot.

— Carlos, te rog să te opreşti! N-am timp pentru limbaj metaforic.

— Atunci, uită-te la asta! strigă el.

Preotul scoate alt talisman. Pe un pătrat de pergament lustruit sunt schiţate cu oarecare stângăcie două cercuri concentrice formate din litere ebraice minuscule care redau citate din Proverbe: Pe cercul exterior se spune: *Violenţa e hrana şi băutura pentru cei perfizi*; pe cel interior: *Jarul nemernicilor se va stinge*.

— L-am găsit în căptuşeala pelerinei! strigă părintele Carlos. În pelerina mea! Cum îţi explici?! Cum?!

— Şşt! îi spun eu.

Scot din tas că talismanul pe care mi l-a dat deunăzi. Scrisul de pe noul talisman e cu aceeaşi caligrafie sigură în unele locuri şi în altele mult mai şovăitoare, ca şi cum fusese executat de cineva slăbit de boală sau de prea mult

vin.

I-l dau lui Farid, care-l miroase, apoi îl linge.

— Seamănă cu cerneala ta, îmi spune el prin gesturi.

— Cerneala mea?! apoi soluţia coboară asupra mea şi-mi smulge un geamăt din rărunchi. Răspunsul era evident, iar eu îl ocolisem. Carlos, mâzgăliturile astea n-au nicio legătură cu moartea unchiului, îi spun eu. Întorc pergamentul în mâini şi textura lui îmi confirmă identitatea artistului care l-a făcut. Vino, îi spun preotului.

El şi Farid urcă scările în urma mea. Mama rosteşte rugăciuni cu voce slabă şi ochi înneguraţi, resemnaţi. Reza impregnează tăcerea cu privirea ei severă în care se citeşte o dezaprobare îndreptăţită, expresie copiată imediat de Cinfa. Ne îndreptăm grăbiţi spre dormitorul mamei. În panoul de deasupra uşii ei, găsesc talismanele pe care le făcea ea. Scrierea micrografică e aceeaşi.

— Nu înţeleg, spune părintele Carlos.

— A auzit probabil cearta ta cu unchiul. S-a gândit că ar putea să-l ajute. Judecata întunecată de nelinişte şi de mâhnire produce monstruozităţi de acest fel. Ultimul talisman l-a strecurat probabil în pelerina ta noaptea trecută în timp ce dormeai. Mama ia extract de măselariţă, nu poate să scrie la fel de îngrijit ca în condiţii normale – nici să gândească foarte coerent. Îmi pare rău. Sunt sigur că n-a vrut să-ţi facă rău. A vrut doar să obţină cartea de Solomon Ibn Gabirol pe care unchiul o dorea atât de tare. În starea în care e, se poate ca ea să creadă că talismanele astea îi vor aduce înapoi fratele. S-au împletit două mistere. Noi am crezut că e unul şi acelaşi.

Dacă mi-aş fi ascultat mai atent cuvintele, n-aş mai fi comis greşeala pe care aveam s-o fac după aceea.

Farid, părintele Carlos şi cu mine ne ducem în prăvălie unde familia mea nu ne poate auzi discutând despre cum trebuie să procedăm. După ce îi spun preotului

cine sunt Zorobabel şi regina Estera din Hagada personală a unchiului, Farid îmi spune prin câteva gesturi:

— Ne întoarcem la Palatul Estaus, îl înfruntăm din nou pe contele de Almira, îl silim să-şi recunoască vina.

Când îi traduc, preotul spune:

— Şi dacă refuză?

Farid scoate din taşca lui pumnalul cel mai înspăimântător din colecţia sa, cincisprezece centimetri de oţel ucigător, ascuţit şi curbat ca o seceră. Îl roteşte ameninţător pe sub nasul preotului.

— Contele n-o să refuze! spune el prin gesturi. Ştii de ce? Fiindcă actorul are nevoie de voce. Îi pun vârful pumnalului la mărul lui Adam şi, dacă nu răspunde cinstit, i-l scobesc dintr-o răsucire.

Preotul se lasă pe spate şi dă la o parte mâna lui Farid. Iar mie îmi spune:

— Nu ştiu ce a spus el, dar asta nu-mi place. Doña Meneses... Mai degrabă ea o să recunoască adevărul.

— De ce, fiindcă e femeie? ripostez eu batjocoritor. Dacă e evreică nemărturisită şi trebuie să-şi protejeze identitatea, nu va ezita nicio clipă şi va porunci haidamacilor ei să ne reteze capetele!

— O să ne-ajute Joanna, fata contelui, semnalează Farid prin gesturi.

— Dacă ajungem la ea.

În timp ce-i traduc lui Carlos, bate cineva la uşa dinspre Strada Templului, intrarea spre odaia mamei. Mă duc repede, deschid uşa şi văd un băieţaş cu faţa rotundă şi ochi bulbucaţi. Scoate un bilet din taşcă şi mi-l întinde:

— Mesaj, zice el. Când îl iau, el se îndepărtează în fugă. Biletul spune:

„Berechia, vino să ne întâlnim pe Calea Regelui, la Sintra, foarte aproape de Benfica. Te aştept lângă morile de apă gemene ce se înalţă în spatele bisericii vizigote

năruite. Să vii singur. Nu spune nimănui. Şi vino imediat. Am aflat un lucru despre moartea maestrului Abraham pe care trebuie să-l ştii”.

E semnat cu scrisul repezit, înclinat, al lui Diego.

Părintele Carlos îl ia de la mine. După ce îl citeşte, spune:

— Nu te duce, dragă băiete. E încă foarte riscant să umbli singur prin Lisabona.

Mă simt obligat să-l avertizez pe Diego în legătură cu contrabandiştii şi să-i spun cine sunt aceştia. Şi obligaţia asta mă apasă pe piept. Totodată, ce a aflat el mă va ajuta să-i prind în laţ pe regina Estera şi pe Zorobabel.

— Ba am să mă duc, spun eu. E noapte şi deocamdată nu prea mai am ce face. Mă întorc spre Farid, îl apuc de umăr şi rostesc o scuză pentru egoismul meu de mai înainte. Şi adaug: N-am intenţia să mă duc singur, asta în caz că te oferi să mă însoţeşti.

Închide ochii şi dă din cap că da, e de acord.

Plecăm înainte ca implorările familiei să devină jeluiri sau ocări, înainte ca surioara mea, Cinfa, să mă ţintuiască cu totul înăuntrul ochilor ei resemnaţi.

Farid se opreşte puţin la el acasă şi îşi pune sandalele tatălui său.

Vântul violent suflă dinspre est, dinspre Spania blestemată, şi adânceşte noaptea de vineri. Pe drumul spre Sintra, dincolo de arcadele vizibile ale bisericii vizigote, înaintăm pe o cărare îngustă ce duce spre morile de apă părăsite. În lumina lunii formele lor sunt delirante şi seamănă cu nişte pânze de păianjen. În depărtare, la douăzeci, douăzeci şi cinci de kilometri, se înalţă deasupra orizontului Muntele Sintra ca un nor prăbuşit care arată în sus spre un răspuns la care nu se poate ajunge. Farid adulmecă aidoma unui iepure, scrutează peisajul. Un uliu alb se roteşte în văzduh, fantomă purtată de curenţii de

aer, creatură de dincolo de istorie, desprinsă de pământ.

— Oare păsările ne atrag pentru că ele prevestesc slobozirea noastră din lumea asta? îl întreb prin gesturi pe prietenul meu.

— Poate ele iau parte la călătoria noastră şi totodată evadează din ea, îmi spune el prin gesturi. Recent au trecut pe-aici căprioare, semnalează el. Şi îmi arată cu mişcări precaute, meditative: Şi mai e ceva. Face câţiva paşi, se lasă pe vine, îşi trece degetele peste o dungă de pe pământ descoperită de ochii lui de om lipsit de auz. Bărbaţi, îmi semnalează el. Arată spre o urmă pe care vederea mea n-o poate percepe. Unul încălţat cu cizme. Grele, judecând după urmele paşilor.

— Poate Diego, zic eu.

— Şi încă doi bărbaţi. Unul scund, care se furişează. Celălalt şovăie, se întoarce întruna să se uite în jur.

— *Asta-i* Diego, zâmbesc eu. Ceilalţi sunt probabil gărzile lui de corp.

Iuţim pasul. Pe potecă, în faţa morilor, o formă cât un butoi capătă contururi colţuroase şi se mişcă pe neaşteptate. În lumina argintată a lunii se profilează un bărbat prăbuşit la pământ. Are păr lung, e lat în umeri şi înaintează târâş ca o omidă, cu piciorul drept rănit probabil, pe care îl trage fără milă după el. Gemetele lui presară suferinţă pe sunetele produse de vântul nopţii.

— Nordicul care l-a gonit pe Simon din cochilia lui! îmi semnalează Farid cu o rafală de gesturi.

De sus, trăsăturile întunecate, grosolane ale feţei lui sunt inconfundabile.

— Da.

Stăm deasupra lui ca nişte turnuri. Individul e imens, ca un taur metamorfozat în om. Se ridică în genunchi. Noi ne dăm înapoi. Ni se încleştează mâinile pe pumnale. Pe coapsa lui se vede un petic întunecat şi ud.

— Mi-ai omorât prietenul, spun eu. De ce?

Îmi răspunde într-o limbă străină pe care n-o înţeleg.

— Englez, francez, olandez...? întreb eu.

— *Flamenco*, răspunde el în castiliană vulgară. *De Bruges*.

Primise instruire de *şohet* acolo, între evreii nordici, aşkenazi? Arăt spre el şi întreb:

— Nuevo cristiano?

Pufneşte în râs:

— *Viejo*, replică el. Se arată pe sine şi şopteşte: *Muy viejo cristiano*, foarte vechi creştin.

— De ce l-ai ucis pe Simon? El înalţă uşor din umeri, dar nu ştiu ce vrea să sugereze, îmi ţin piciorul şi glezna pentru a imita ciotul unui picior. *Porquê el*?

Izbucneşte în râs, râsul devine tuse. El închide ochii şi înclină capul pentru a arăta că era inevitabil.

— Doña Meneses? întreb eu. O cunoşti?

Zâmbeşte şi dă din cap. Când mă întorc să prind un semn de la Farid, flamandul se aruncă asupra mea. Greutatea lui de bivol mă răstoarnă. Îl lovesc, dar mâinile lui bătătorite mă prind de beregată. Cuţitul meu se afundă în partea care mi se oferă a umărului său. Îl strig pe Farid. Mă lupt. Dar e prea puternic. Menghina mâinilor lui se tot strânge. Pieptul mi se înalţă şi coboară. O tuse, care vrea să explodeze dar e blocată în beregată, stoarce lacrimi din ochii mei. Totuşi îl văd foarte clar. Arată ca un scarabeu închis în chihlimbar: ochi bulbucaţi, obraji lucioşi, o gură strâmbată de ură.

Aflu că vine un moment când acceptăm moartea fiind* că oricum e inevitabilă. Mâinile mi se desprind de pe încheieturile lui. Nu mă stăpâneşte nici furia, nici frica. Doar distanţarea. Parcă stau în spatele meu şi mă întorc să plec. Parcă sunt pe Rua de São Pedro şi unchiul mă strigă de pe partea cealaltă a străzii: „Berechia, ascultă-mă! Sunt

aici şi aştept...”

O durere umilitoare. Strângerea ca de funie îmi arde beregata. Ţâşnituri de lichid sărat din gura flamandului. Am fost tras înapoi în trupul meu. Ochii mă ustură, buzele îmi sunt inundate de sânge. Mâinile lui cad pe rând într-o parte şi în alta ca nişte porţi ce se despart. Greutatea e împinsă de pe mine. Faţa lui Farid coboară. El mă înhaţă cu o mână; cu cealaltă îmi strigă numele.

În timp ce trag lacom aerul în piept observ pumnalul lui Farid îngropat în ceafa flamandului.

— Mă simt bine, îi spun prin semne.

— L-am ucis, spune el prin gesturi.

De data asta mâna lui Farid nu mai are ezitări: degetele se întind, se strâng pumn, apoi se răsucesc cu palma în jos ca şi cum ar rupe o creangă de pe ramura mamă.

Farid scoate pumnalele noastre din carnea asasinului, le şterge de pantalonii acestuia. Îi mulţumesc prin gesturi, dar altceva nu mai vorbim; ce să mai spui? în schimb ne continuăm anevoie drumul spre mori. Un bărbat zace cu faţa în sus pe potecă, lângă baza morii mai apropiate, cu ochi fără expresie, de peşte, aţintiţi spre sfertul de lună de pe cer. Gâtul lui mai păstrează căldura vieţii dispărute. Când mă las pe vine să privesc mai de aproape, se formează o faţă pe care o cunosc: aceea a bodigardului adus de Diego în casa noastră.

Mă rog în şoaptă ca Diego să nu fi fost chemat la Dumnezeu.

— Auzi ceva? semnalizează Farid. Simt că se mişcă cineva pe-aproape.

— Nu.

Deodată de după roata morii iese Diego. Poartă o mantie groasă, căptuşită cu blană care îi ajunge până la glezne, în lumina slabă a lunii văd că faţa îi e scăldată în

sudoare.

— Eşti teafăr, spun eu. De ce n-ai…

— Berechia, ei… ei încearcă să-i ucidă pe membrii grupului de tâlcuitori! se vaită el. Vor să ne omoare pe toţi. Nu mai avem unde să ne refugiem. Trebuie… trebuie…

— Linişteşte-te. L-am ucis pe nordic ceva mai sus, pe potecă.

Diego mă prinde strâns de umeri.

— Lucrurile nu se termină aici. L-au lichidat pe unchiul tău şi pe Samson şi pe Simon – şi acum au încercat să mă doboare pe mine! Nu înţelegi, vor să asasineze întregul grup de tâlcuitori… Pe toţi!

Îmi lipesc mâinile de pieptul lui.

— Nu mai fi îngrijorat. Acum ştim cine se află în spatele crimelor. E Doña Meneses. Ea şi contele de Almira au comandat asasinatele. Ei cred probabil că membrii grupului de tâlcuitori au aflat identitatea lor şi îi pot discredita în faţa autorităţilor regale.

— Doña Meneses?! E imposibil! Ea n-ar face niciodată…

— Făcea contrabandă cu cărţi împreună cu unchiul, spun eu.

— Dar e aristocrată!

— Cu atât mai bine pentru a scoate în siguranţă din Portugalia manuscrise în ebraică. Nu crezi?

Diego priveşte departe în noapte de parcă răspunsul lui s-ar afla undeva de-a lungul orizontului întunecat. Se întoarce din nou spre mine şi îmi spune:

— Nu ştiu. Pur şi simplu nu m-am gândit niciodată… Se uită la cadavrul gărzii de corp. Fernando l-a rănit pe nordic la picior, dar jigodia blondă mânuia cuţitul cu dibăcie. Oh, Doamne Dumnezeule! Nu trebuie să mă mai întorc în Lisabona.

— Ai de gând să aştepţi aici tot restul vieţii?

— N-o să mă las prins de ei! Când picură uleiul fierbinte pe tine, e ca şi cum ţi se jupoaie pielea cu un cuţit ruginit. Te rogi să ţi se termine viaţa. Ai face orice. Nu vreau să mi se mai întâmple încă o dată. Niciodată. Pricepi! Niciodată!

Deodată îmi aduc aminte de linia groasă a cicatricei de pe pieptul lui pe care am văzut-o când era căzut pe stradă.

— Ţi-au aplicat *pinga*? întreb eu.

Îmi răspunde:

— În Sevilla era un specialist care putea să deseneze tablouri pe trupul tău cu ulei fierbinte şi cenuşă frecată pe răni. Pe pieptul unei fete de nouăsprezece ani care păcătuise folosind cearşafuri curate vinerea, el a picurat întreaga scenă a Patimilor. Tânăra se încăpăţâna să nu moară. Sânii ei au devenit dealurile Ierusalimului, buricul ei, inima lui Christos. Era prea mult să…

— Diego, ascultă-mă. Ei pot la fel de bine să trimită pe cineva după tine. Oriunde te-ai duce. În oraş o să fii mai ferit de primejdie. Împreună cu oamenii pe care îi cunoşti.

— Nu în casa mea, intonează el îngrozit. Vântul îi zbârleşte părul argintiu şi observ că nu mai purta turbanul; noi arătăm mai puţin a evrei în timpul zilei. ăia ştiu să mă caute acolo. Şi când îşi vor da seama că asasinul trimis să mă vâneze a murit, vor trimite pe altcineva.

— Mă gândeam să stai la noi, zic eu.

Diego se uită în pământ, chibzuind. Văd că e de acord. Aşa că întreb:

— În primul rând, să-mi spui de ce ai vrut să vin aici?

— Berechia, mi-am amintit ceva important… că dom Miguel Ribeiro, nobilul pentru care Estera a copiat Cartea Psalmilor, s-a certat cu unchiul tău în urmă cu o săptămână. Îmi ia mâna şi continuă în şoaptă: maestrul tău a pomenit despre asta în treacăt în grupul nostru de

tâlcuitori. M-am interesat pe ici pe colo şi am aflat că dom Miguel stă la nişte grajduri, nu prea departe de locul ăsta. La periferia Benficăi. Mă gândisem să te însoţească garda mea de corp. Să-l surprindeţi în timpul nopţii. Dar acum, eu nu sunt… Cuvintele se sting în timp ce el priveşte în jur.

— Diego, eu ştiu de ce s-au certat. Miguel s-a certat cu unchiul din cauza refuzului său de a-şi accepta adevăratul trecut, iudaismul său. Mi-a spus cum a fost…

— Nu, nu-i aşa! Motivul a fost cartea… Cartea Psalmilor scrisă de Estera pentru el. Dom Miguel n-a vrut să plătească preţul convenit între ei. El a ameninţat, pare-se, că o să spună autorităţilor că mătuşa şi unchiul tău ascund manuscrise în ebraică, dacă nu-i dăruiau Cartea asta. Mă gândesc acum că o fi fost în complicitate cu doña Meneses. Nu-i imposibil să existe vreo legătură.

— Nu, nu. Unchiul i-a trimis un bilet în care îi cerea să devină contrabandist, zic eu.

Din cauza întunericului, Farid nu prea reuşea să citească de pe buzele lui Diego. Când îi traduc prin semne, îmi răspunde gesticulând:

— Dar Miguel Ribeiro e bogat. Îşi putea permite să plătească lucrarea Esterei. Şi el ţi-a cruţat viaţa când te-ai dus să-l vezi. Ar fi putut să te omoare nepedepsit.

— Ce îţi spune Farid?! mă somează Diego.

— Că nu are nicio noimă.

Tâlcuitorul pufneşte ironic în râs şi îmi strânge mâna cu putere.

— Dar ce noimă au avut cele întâmplate săptămâna trecută? Să-ţi spun ceva, băiete. Regatele Inferioare nu se conduc după raţiunile pe care le găseşti probabil scrise în Cabala.

Diego păşeşte peste cadavrul nordicului. Îl scuipă în cap şi i-l loveşte cu piciorul. Apoi înaintează cu greu transpirând ca un animal de povară. Monologhează cu

vocea lui de cărturar, spune cum o să se ducă în Rhodos şi Constantinopol pe o corabie care urmează să plece din Faro peste o săptămână. El îşi va începe călătoria spre sud, plecând din Lisabona mâine-seară.

— Iar Constantinopolul e un oraş atât de frumos, spune el. Nu seamănă cu Lisabona defel. Ba chiar acolo plouă. Picături mari şi frumoase. Ca perlele. Bune chiar şi pentru cabalişti. E locul unde Asia întâlneşte Europa, unde doi devin unul, aşa cum spunea unchiul tău. Adu-ţi aminte când el…

Praful şi noaptea şi vocea tărăgănată a lui Diego se răsucesc în jurul gândurilor mele asemenea unei funii. În văzduh vulturi urcă şi coboară descriind spirale, ne însoţesc în drumul spre Lisabona. Când facem o haltă la porţile oraşului la *Chafariz da Esperança*, Fântâna Speranţei, îmi stropesc faţa şi părul cu apă. Mă întreb care ar putea fi legătura tainică dintre Miguel Ribeiro şi contrabandişti. Îl privesc atent pe Diego printre stropii de apă. Îşi piaptănă barba cea nouă care îi acoperă acum obrajii şi bărbia.

— Grija e o îndatorire sfântă, îmi aminteşte el.

Aşa o fi. Dar cum s-ar defini fiinţa lui interioară? E el Evreul Rătăcitor în persoană, o fiinţă înspăimântată, mai puţin decât umană, gata să migreze din nou în altă ţară ostilă? Aşa am ajuns cu toţii? Nişte personaje definite de mitologia creştină?

Când sosim acasă la mine, micuţul Didi Molcho fuge din poarta casei şi vine la noi. Strigă:

— L-am găsit, Beri! L-am găsit!

— Pe cine?

— Pe Rabi Losa!

— Unde e? întreb eu.

— La *mikve*. Se căsătoreşte Murça Benjamin.

— Cum… acum? Trebuia să fie mâine. Probabil a

trecut de mult miezul nopţii. Şi e încă Sabatul!

Băiatul şopteşte:

— Nunta a fost schimbată pentru noaptea asta. Ca să-i păcălească pe creştini!

Intrăm împreună în curte. Părintele Carlos ne iese în întâmpinare. El, Didi, Diego, Farid şi cu mine stăm lângă buşteanul lămâiului nostru tăiat. Eu zic:

— Trebuie să mă întâlnesc cu Rabi Losa, să mă asigur că n-are nicio legătură cu asta. Mă întorc imediat.

Sar toţi cu gura pe mine.

— E prea periculos ca evreii să se întâlnească în cadrul unui ritual, conchide Diego vorbind în numele tuturor. Ce te faci dacă te găsesc creştinii?!

Neîncrederea mea faţă de Losa e absolută, aşa că nu rezist tentaţiei de a mă întâlni faţă-n faţă cu el.

— Chiar şi aşa, zic eu, trebuie să mă duc. De altfel, acum, noaptea, nu mai putem face nimic în legătură cu regina Estera şi cu Zorobabel. În zori, încep să-i scot din ascunzătoare.

Îmi las prietenii şi plec la *mikve* şi la ceremonia pentru căsătoria lui Murça Benjamin. Văduvă fără copii, a fost silită de legea căsătoriei levirate să se mărite cu fratele mai mare al soţului ei decedat când acesta s-a decis s-o ia de mireasă.

Un bărbat uscăţiv cu faţă ascunsă în glugă păzeşte uşa băii publice.

— Pot să intru? întreb eu. Sunt un prieten de-al Murçei.

— Grăbeşte-te.

Treptele sunt luminate de torţe fixate pe perete. În încăperea centrală s-a adunat o mică galerie de martori drapaţi în pelerine de umbră şi lumină care flutură, bărbaţii în faţă, femeile în spate. Dar pe măsură ce cobor constat că e ceva în neregulă. Rabi Losa stă în mijlocul

unui tribunal format din cinci judecători. Tresare ca ars când mă observă. Ochii lui răi exprimă groază rece. Furia mă împunge în viscere, fierbinte şi istovitoare.

Şi totuşi, ce se întâmplă? Murça stă faţă-n faţă cu Efraim, cumnatul ei. Şi-a strâns părul sub un batic din în E trasă la faţă, deznădăjduită şi îi tremură mâinile. Între ei, pe jos, e aşezată o farfurie neagră din ceramică. *Haliţa*! Oh, Doamne, va ajunge vreodată îndurarea ta şi la noi? După rebeliunea împotriva evreilor, Efraim n-a mai fost probabil de acord să se căsătorească. Noi suntem în plină ceremonie, ceremonia care îl va elibera de îndatorirea sa. La rândul ei, Murça va fi şi ea eliberată. Dar pentru ce fel de viitor? Cu zestre puţină şi jumătate dintre tinerii evrei din Lisabona transformaţi în cenuşă, şansele ei de a-şi găsi fericirea pe care o merită sunt reduse.

Efraim îşi anunţă cu voce sentenţioasă refuzul de a se căsători cu Murça. Murça îi dă replica în ebraică în silabe îngăimate, tremurate:

— *Me en yebami lehakim leahiv shem beyisrael lo aba yabmi*, apoi repetă cuvintele în portugheză ca să înţeleagă toată lumea: Fratele soţului meu a refuzat să întemeieze un nume în Israel pentru fratele lui şi nu doreşte să se însoare cu mine în levirat.

Când termină oftează din rărunchi.

— Înţelegi ce a spus ea? îl întreabă Rabi Losa pe Efraim.

— Da.

Judecătorii se ridică. Murça păşeşte târându-şi picioarele spre Efraim, se ciuceşte şi cu mâna dreaptă începe să-i dezlege cureluşele sandalei, care îi înconjoară de trei ori gamba dreaptă. Răsuflarea ei chinuită râcâie aerul. Când în sfârşit şireturile atârnă libere, ea îi ridică piciorul şi îi scoate încălţarea. Se ridică, întinde mâna în spate să se sprijine şi aruncă sandala pe pământ între

Efraim şi judecători.

Rabi Sabah îl înghionteşte pe Losa şi îi şopteşte ceva la ureche; bădăranul trădător îşi uitase locul în cadrul ceremoniei fiindcă se temea de mine. Cu voce grăbită îi spune lui Efraim:

— Urmăreşte cu privirea scuipatul care iese din gura ei până când acesta atinge pământul.

Murça tremură, reuşeşte cu mari eforturi să se aplece spre farfuria neagră şi să scuipe în ea pentru a-şi umili simbolic cumnatul fiindcă refuză să-i dea copii. Sfidător, Efraim îşi recuperează sandala şi i-o dă lui Rabi Losa ca şi cum ar da curs unei somaţii. Cei cinci judecători intonează la unison: „Să dea Dumnezeu ca fiicele lui Israel să nu ajungă niciodată să aibă nevoie de *haliţa* sau de căsătoria levirat”.

Ceremonia s-a încheiat. Murça se înmoaie şi cade pe podea. În timp ce femeile se reped spre ea, Losa o zbugheşte spre scări. Toţi rabinii ştiu să omoare ca şohetii! mă gândesc eu. El e cel ce îi şantaja pe contrabandiştii unchiului, lata de ce Dumnezeu a făcut ca eu să asist la haliţa asta.

Zoresc pe lângă bărbaţii din galerie şi mă reped după el. Afară, observ că se îndreaptă greoi spre casa lui. Îl ajung în câteva clipe. Mâna mea se strânge pumn în jurul mătăsii gulerului său. Dau cu el de zidul casei lui Samir şi îi spun:

— Un mare erudit şi rabin al rabinilor ca tine n-ar trebui să se grăbească să plece.

Mă îmbrânceşte:

— Lasă-mă să trec, pederast prăpădit.

— Mă confunzi cu Farid, el e amator de bărbaţi, dar nu eşti demn să îi rosteşti numele.

— Ai de gând să mă baţi chiar aici în stradă, în văzul lumii?

Se uită în jur, să mă silească să ţin cont de mâna de oameni care se strânsese în jurul nostru.

— S-ar putea, spun eu. Nu mă interesează ce cred oamenii despre mine. Dar am să fiu cinstit. N-am să te ucid pentru crimele făcute împotriva alor tăi, dar te omor dacă aflu că l-ai asasinat pe unchiul meu.

— L-am omorât pe unchiul tău? Eu?!

— Ce te miri atât de tare? L-ai trădat! îndrăzneşti să negi? Ai scos cuţitul tău de *şohet* şi i-ai tăiat beregata!

— Ei da, neg într-adevăr asta. Bineînţeles, noi doi nu ne puteam suferi. Dar între ură şi omor e o Mare Roşie. Iar eu nu am traversat-o.

— Unde erai în duminica rebeliunii? îi cer eu să-mi spună.

— Acasă, mă rugam. Una dintre fiicele mele e bolnavă.

— Cui te rugai? Lui Dumnezeu sau Diavolului?

— Fie ca un mistreţ să-şi bage limba în…

Îl izbesc cu capul de zidul văruit. El ţipă, geme.

— Te-a văzut cineva?! întreb eu.

— Au fost cu mine amândouă fiicele!

— Toată ziua?

— Da.

— Atunci de ce te-au cruţat dominicanii?

El strigă:

— Acum lucrez pentru Biserică, neghiobule!

— Sunt acasă fiicele tale?

— Să nu îndrăzneşti…

O săptămână întreagă în care am dormit foarte puţin şi am mâncat pe sponci începe să-mi tulbure judecata şi cumpătul. Îl trag pe rabinul înspăimântat pe Rua de São Pedro spre casa lui. Partea din mine care a bătut în retragere îşi dă seama că m-a biruit disperarea. Mă tem să privesc adevărul, să leg la un loc toate indiciile într-un

verset uşor de înţeles? Ele sunt plasate în siguranţă în memoria mea întru Tora: Maimon alb cu două guri; lapidarea lui Diego; tăietura necruţătoare a *şohetului* pe gâtul unchiului meu; scrisorile de la Tu Bi-şvat. Dacă ar fi citate din Tora sau din Cabala, le-aş putea ţese împreună într-un comentariu de bun simţ, un răspuns. Mă tem eu oare să închei pelerinajul spre răzbunare şi să trec prin ultima Poartă a Deşertăciunii dincolo de moartea maestrului meu?

Capitolul XVIII

Potrivit Cabalei, mierea are a şaizecea parte din dulceaţa manei cereşti; visul, a şaizecea parte din puterea profeţiei; Şabatul, a şaizecea parte din gloria lumii ce va să vină.

Dar somnul provocat de boală a câta parte e din moarte?

Rachel, fiica cea mică a lui Rabi Losa, zace pe o parte, sub un pled de lână, cu dosul palmei arcuit ca o aripioară de peşte deasupra frunţii ca şi cum ar căuta să se ferească de un căpcăun. Are ochii închişi, dar tremură întruna şi pare să elimine o umiditate internă. Estera-Maria, sora ei mai mare, stă de veghe la capătul patului cu ochii înroşiţi de îngrijorare şi încrederea zdruncinată. Un şirag de mătănii se strecoară printre degetele ei. Dă din cap energic aşa cum fac cei lipsiţi de grai şi mă salută; recunoaşte înrudirea, dar păstrează distanţa.

Socot că slăbirea corpului copilei e legată direct de faptul că Efraim a refuzat-o pe Murça. Promisiunile nerespectate par să fie liantul care pecetluieşte toate vieţile noastre la un loc.

— De cât timp e în starea asta? întreb eu.

— De vinerea trecută, răspunde Estera-Maria. Dar la început n-a fost chiar atât de rău.

— Şi tatăl tău a fost cu ea duminică toată ziua?

— E absurd, împotriva bunului simţ! mugeşte Losa. Să-mi întrebi propria…

Estera-Maria ridică mâna să-şi potolească tatăl.

— Da, şopteşte ea. Toată ziua şi toată noaptea.

Se ridică în picioare, îşi apasă pumnii într-un punct dureros din partea de jos a şirei spinării. Îi spun:

— Întreb fiindcă unchiul meu a fost…

Ea dă din cap:

— Am auzit cu toţii. Nu-i nevoie să dai explicaţii. Când au venit vechii creştini, noi am rămas aici şi ne-am ascuns. Tata a spus că or să ne cruţe, dar ce încredere poţi avea în nişte ucigaşi? Până… să fi fost marţi? Nu cred că-mi amintesc foarte bine zilele.

Mă întorc spre Rabi Losa.

— Atunci de ce nu m-ai primit când am venit să te caut? De ce n-ai dat pe la noi pe-acasă? Şi chiar acum în *mikve*, când ai…

— Ai înnebunit?! Voiai să-mi spargi uşa cu picioarele. Aveam aici un copil bolnav. Ştie toată lumea că vrei să-ţi răzbuni unchiul. Şi acum, dacă tu… Ia stai, stai aşa… Losa traversează camera, ia de pe perete o oglindă pătată şi o aduce la mine. Hai, uită-te! îmi cere el. Tu n-ai fugi când vezi un asemenea chip?

În argintul şters, la lumina slabă a lumânării, o figură crispată, obosită, descompusă, cu barba nerasă ca o pecingine pe obraji, o figură cu păr nepieptănat şi îngălat.

— Ai dreptate, recunosc eu. Arăt îngrozitor. Scot din taşca mea schiţa vagabondului care a încercat să vândă Hagada unchiului. Îl recunoaşte vreunul dintre voi pe băiatul ăsta?

Estera-Maria îl studiază în timp ce se pleacă în aureola care înconjoară flacăra lumânării.

— Nu, zice ea. Dă tatălui ei schiţa. El scutură din cap.

Îi spun lui Rabi Losa:

— Deci nu l-ai ajutat niciodată pe unchiul meu să scoată prin contrabandă din Portugalia cărţi în ebraică? Când el scutură din cap, adaug: Jură pe Tora.

În timp ce el jură, Rachel respiră greu, parcă horcăind în somn ca nişte foale stricate.

— Pot să pun mâna pe ea? întreb eu.

Losa dă din cap că e de acord. La încheietura mâinii pulsul e accelerat şi foarte puternic. Îi arde fruntea, dar foarte curios, fata nu transpiră.

— Ce simptome mai are? întreb eu.

— Nu poate să mănânce, spune Estera-Maria. Şi sângerează din intestine când… Fata se apleacă spre mine şi ochii ei arată că e în aşteptare fiindcă interesul manifestat de mine i-a dat fără să vrea speranţe.

— E sau dizenterie sau urticarie spaniolă, spun eu. Răspândită de aerul nesănătos şi de gunoaie. Pagini din Avicenna se perindă pe paginile memoriei melc întru Tora. Ceai de cimişir cu verbină, cât mai mult, spun eu. Are nevoie de lichide ca să-şi elimine prin transpiraţie umflăturile. Şi să-i faci clisme cu arsenic diluat cu suc de rodii şi apă. Totuşi, nu prea multă otravă. Cel mult câteva picături. Losa se uită la mine atent, cercetător, peste vârful nasului său turtit, de bufniţă, cu priviri care i-ar fi provocat mâncărimi chiar şi unui profet. Şi totuşi, după tot ce s-a întâmplat, sunt surprins că înfăţişarea lui mi se pare mai degrabă amuzantă decât insolentă. Păstrează-ţi privirile tale neroade pentru slujbele de Şabat, îi spun eu.

— S-a terminat cu slujbele astea, spune el întristat. Nu vor mai fi niciodată.

— E un lucru bun, spun eu sarcastic.

— Dar ce ştii tu?! strigă el. Tu ai renunţat doar la numele tău evreiesc! Ai jurat să nu mai pui piciorul într-o sinagogă dacă Dumnezeu ne salvează comunitatea? Ai renunţat la ce ţi-era mai drag? Ce ştii tu despre sacrificiu?!

Tu erai un băiat de unsprezece ani. Ţin minte cum te agăţai de tatăl tău. Iar tu ţii minte cum m-am dus grăbit la fântâna botezului. Te-ai întrebat vreodată de ce? S-a întrebat unchiul tău? Poţi înţelege că tot ce am făcut a fost pentru a-i salva pe mulţi dintre ai noştri de la moarte sau pentru a împiedica uciderea copiilor noştri? făcusem un pact cu Dumnezeul nostru – salvează-i pe evreii din Lisabona şi mă convertesc.

A fost o greşeală? Cine poate să spună? Poţi tu?! Poate unchiul tău?!

Losa îşi şterge saliva de la gură cu mâneca, se uită urât la mine, cu ani de furie care ard roşii pe obrajii săi.

Estera-Maria vine la el. Îl mângâie pe umăr şi şopteşte:

— Linişteşte-te, tată.

— Unchiul a murit şi nu mai poate spune nimic, răspund pe un ton calm, sec, ce contrastează cu mânia mea. Dacă aş fi un cabalist mai credincios decât sunt, poate nu te-aş judeca. Poate într-adevăr ne-ai trădat pentru o loialitate mai înaltă. Sau poate asta ţi-ai spus ca să poţi trăi mai departe. Oricum, raţiunile tale nu mai au importanţă pentru mine. Acum contează acţiunile tale, care au avut importanţă cu mulţi ani în urmă. Înţeleg acum că, pentru oameni ca tine şi ca mine, faptele noastre sunt mai importante decât cuvintele noastre, decât toate pactele noastre secrete şi rugăciunile spuse în şoaptă. Unchiul, cred eu, vedea altfel lucrurile. Psalmodierile lui chemau îngerii în lumea aceasta. Pentru bărbaţi ai lucrurilor minunate ca acesta… Cuvintele mele se sting; Rabi Losa, congestionat de furie, s-a îndepărtat. Discuţia pare fără rost. O ating uşor pe umăr pe Estera-Maria s-o fac atentă: S-o speli mereu pe Rachel cu apă de trandafiri fiartă cu verbină şi gălbenuş de ou. Şi, pentru numele lui Dumnezeu, schimbă cearşafurile astea murdare. Sau mai

bine arde-le! îmi ţin mâna deasupra capului ei şi o binecuvântez.

— Sora mea o să moară? întreabă ea.

— Numai El poate să spună, intonează tatăl ei. Privirea lui pioasă îndreptată în sus, spre cerul creştin, vrea să-mi aducă aminte de sacrificiul pe care pretinde că l-a făcut.

— O să moară probabil, răspund eu cu tonul nemilos al unei sfidări; în acest moment afirmaţiile despre existenţa unui Dumnezeu care sălăşluieşte printre nori şi veghează asupra noastră par crude şi absurde. Totuşi, pentru Estera-Maria şi pentru mine, adaug: Dar, dacă faci cum îţi spun, are şanse să se însănătoşească.

Fata dă din cap mulţumindu-mi. Rabi Losa îşi trage bărbia aşa cum face întotdeauna în prezenţa mea şi suportă dispreţuitor reverenţa mea de rămas-bun. Mă duc agale spre casă uitându-mă la constelaţiile cu forme neregulate care brodează cerul şi ştiu într-un târziu că el şi toţi rabinii plini de sine din întreaga lume şi-au pierdut puterea pe care o aveau asupra mea. Pe vecie. Şi ăsta a fost pelerinajul la acest Pesah.

De câte ori crezi că ai recunoscut forma adevărată a versetului din Tora, acesta are un mod de a-şi lepăda veşmintele ca să-şi dezvăluie straturile interioare. La fel şi evenimentele vieţii de toate zilele.

Diego, părintele Carlos şi Farid m-au întâmpinat în bucătărie cu o scrisoare de la Solomon Eli, mohelul cu care noi am descoperit pasajul secret de la casa noastră la baia publică. Pe hârtie de in ordinară, prost făcută, a cărei suprafaţă a fost presată cu o greutate arcuită, e mâzgălit „Berechia Zarco”.

— Cât ai fost plecat, am primit câteva veşti rele, spune Diego. Solomon mohelul a fost găsit spânzurat cu *talitul* său de grinzile casei sale. Sinucidere. Farid, Carlos

şi cu mine ne-am dus acolo. A lăsat biletul ăsta pentru tine.

— Dar supravieţuise! strig eu. Vorbele mele cad seci între noi. La urma urmelor ce înseamnă rezistenţa trupului în comparaţie cu prăbuşirea unui suflet îndurerat? Biletul nu e sigilat, remarc eu. Şi e scris numele ce mi s-a dat la naştere, Berechia. El nu mi-a spus niciodată aşa. Pentru el eram „*Şaalat Halom*”.

— Aşa l-am primit, înalţă Carlos din umeri.

— Cine l-a adus?

— Sora lui, Lena, răspunde Diego. Pare-mi-se, ea a găsit cadavrul şi, în timp ce umbla prin lucrurile lui, a descoperit biletul.

Cuvintele maestrului Solomon adresate mie sunt scrise cu o caligrafie grăbită, ca de copil, încadrată în interiorul unui model circular imprimat prin apăsare pe hârtie.

„Te face pregătirea de mohel nesimţitor la durerea cărnii? Mie aşa mi s-a întâmplat. Asta dovedeşte ceva. Trupul meu e vlăguit. Lumea Nouă nu-mi va simţi niciodată paşii. Prea multe descoperiri în veacul ăsta. E bine ca anumite lucruri să rămână ascunse. Am dat informaţii despre noii creştini. Şi despre Reza. De fapt, n-am avut încotro. Ameninţarea *pingai* e o umbră ce arde iar trupul e îngrozitor de laş când e îmbrăcat în întuneric. O singură picătură de ulei îl trimite rapid spre urlete ce se înalţă răsucindu-se din măruntaie asemenea unor şerpi care năpârlesc şi… Maestrul Abraham a jurat că mă va aduce înaintea unui tribunal evreiesc pentru a fi judecat. Că va găsi o cale să mă vadă pedepsit. Ne-am certat în dimineaţa acelei duminici. Frica. Probabil a mirosit-o la mine. Mi-a zis: «Ai cuţit şi totuşi eşti înspăimântat». Zâmbea ca şi cum îmi ura bun venit în casa lui. «Lama ta de fier mă va întări întru Dumnezeu şi poate chiar va servi unui scop superior, dar fata nu e încă pregătită. Solomon, las-o să trăiască iar

eu am să vin la tine ca o mireasă.» Dar o fată respiră focurile Inchiziţiei la fel ca un bărbat. Să fiu asemenea lui Adam… numai dacă aş putea. N-am avut intenţia să-i iau lui viaţa. Sau să iau viaţa fetei. Nu pot cere să mă ierţi sau să mă ierte Estera şi Mira, dar când voi muri, te rog să spui kadişul *pentru* mine astfel încât să pot pleca din Lumile Inferioare. Oare va avea parte de linişte un om ca mine? O binecuvântare pentru tine, Solomon”.

— Ce spune?! întreabă Diego în timp ce citesc.

Mărturisirea necizelată şi scăpările ei mă determină să nu scot nicio vorbă. Sinuciderea explică darul lăsat de el: cartea. Dar de ce a pus deodată la îndoială profesiunea pe care o îndrăgea? De ce nu pomenea nimic despre nevasta lui? N-a mai avut nicio fărâmă de luciditate în ultimele clipe?

Este asta, aşadar, o plăsmuire mâzgălită de Zorobabel şi regina Estera? Au ei bănuiala că eu sunt pe urmele lor?

— De cât timp murise când l-a găsit sora lui? îl întreb pe Farid prin semne.

— Ea a spus că l-a găsit azi-dimineaţă. Dar biletul de-abia acum. N-a avut tăria să-i umble prin lucruri mai curând.

— Ce vă tot transmiteţi prin semne? întreabă Carlos. Şi ce scrie în bilet, naiba să vă ia?!

După ce citesc cu glas tare cuvintele lui Solomon, Farid ia biletul de la mine, îl miroase şi îl linge.

— Calitate foarte proastă, spune el.

— Ca mohel, Solomon se pricepea la cuţite, observă Carlos.

— Asta ar putea explica unele lucruri, adaugă Diego. Categoric, n-am bănuit niciodată că lucra cu maestrul Abraham. Este exact aşa cum ar fi dorit amândoi.

Are dreptate. Şi totuşi, putea Gemila să fi confundat

un cintezoi de bărbat oacheş, cu început de chelie, cu un Maimon alb cu două guri? Şi ce motiv ar fi avut să tocmească un nordic să-i ucidă pe Simon şi pe Diego?

„Ai deschis o altă poartă”, îl aud pe unchiul spunându-mi. „Acum, Berechia, umple-ţi plămânii cu boarea Regatelor Inferioare şi sari prin poartă înainte ca ea să aibă prilejul să se închidă”.

Iau de la Farid scrisoarea. Picioarele mă conduc bocănind spre pivniţă astfel încât să pot medita asupra scrisului.

— Singur, şoptesc eu, şi Farid dă drumul mâinii mele.

Jos, iau inelul de topaz cu sigiliu din dulapul-tezaur şi mi-l lunec pe degetul arătător. Mă aşez pe covoraşul de rugăciune deasupra petelor de sânge rămase de la unchiul. Îmi deschid uşile minţii cu exerciţii de respiraţie structurate şi apoi transpun literele caligrafiate ale biletului lui Solomon folosind monotonul psalmodierii. Când se înalţă de pe hârtie, cuvintele lui se învârtesc în aer aidoma inelelor jonglerului şi îşi leapădă sensul ca pe o greutate inutilă. Braţele şi picioarele mele devin uşoare datorită rugăciunii.

Închipuiţi-vă că vă uitaţi la o tăbliţă cu litere cuneiforme. Când nodurile minţii sunt dezlegate, ebraica devine la fel de străină. Literele se dezvăluie ca forme dezmembrate; muzică fără melodie; animale nenumite de Adam.

Soliditatea lumii devine translucidă şi, în cele din urmă, se deschide.

Prin cel mai larg spaţiu dat-de-Dumnezeu – cel al golului de dincolo de gând – îmi vin cuvinte care au certitudinea rugăciunii: Acesta trebuie să fie scrisul celui ce l-a ucis pe unchiul; e mărturisirea lui, nu a lui Solomon. A lăsat biletul în casa mohelului după ce acesta s-a sinucis. Ca să-l găsească sora lui sau altcineva şi să mi-l aducă… să

mă ispitească şi să mă îndepărteze de urma lui.

Poate chiar l-a ucis pe bietul Solomon ca să-şi susţină cumva planurile!

Stau singur, stors de puteri; efortul de a stârni intuiţia mi-a solicitat prea tare trupul slăbit. Parcă am plumb în mâini. Mă gândesc şi îmi spun: *Odihneşte-te până în zori*. Ca răspuns, mi se închid ochii. Unchiul meu îmi vorbeşte. „Dormi”, spune el cu glas tânguios, ademenitor. „Trebuie să dormi în linişte dacă vrei să-ţi închei pelerinajul”.

— Nu, nu acum, răspund eu cu glas tare. Deschid ochii şi mă gândesc: Trebuie să cercetez apartamentul lui Solomon, să discut cu sora lui. Apoi să mă duc din nou la Palatul Estaus. Trebuie să încerc să vorbesc cu Joanna, fata contelui.

„Încăpăţânat ca întotdeauna”, replică unchiul. Închid ochii să-i văd zâmbetul. „Trebuie să te laşi cuprins de vis”, continuă el. „Deşertul Lisabonei a trecut pe sub picioarele tale. Într-adevăr, eşti aproape. Odihneşte-ţi capul în poala mea. Foloseşte-te de visele tale şi pune o întrebare”.

„Nu-i un păcat?” întreb eu. „Nu trebuie să întrebi morţii, spun profeţii”.

„Cu Dumnezeu poţi vorbi totdeauna. Acest strop solitar se află acum în oceanul lui. Ia panglica cu numele noastre scrise cu aur de la încheietura mâinii şi pune-o peste ochi. Apoi dormi”.

Îmi ascult maestrul. Şi într-adevăr visul coboară.

Sunt cuprins de o căldură înrudită cu aceea a întoarcerii acasă. Maestrul meu stă în picioare deasupra mea, încadrat de plăcile de ceramică ale peretelui pivniţei, cu şalul de rugăciune petrecut peste cap şi peste umeri.

„Nu cred că dom Miguel Ribeiro sau vreun haidamac nordic plătit de contrabandiştii tăi secreţi ţi-a pus firul de mătase pe unghia de la degetul mare sau a ucis ca un

şohet”, spun eu. „Şi-atunci, cine mai e implicat? Pe cine a trimis regina Estera să te asasineze?”

„Tu ştii deja cine mi-a despărţit trupul de suflet”, replică el zâmbind enigmatic. „Întrebarea e unde şi când o să-ţi dai seama”.

„Unchiule, vrei ca de obicei să mă faci să muncesc pentru a obţine un răspuns. Foarte bine. Unde şi când am să-i aflu numele?”

În timp ce se deschid aripile albe ale robei lui, o briză parfumată cu mirt suflă peste noi. Tavanul se subţiază şi dispare. Zidurile se îndepărtează. Se deschide cerul şi e roz şi violet la orizontul vestic. Stăm împreună sub turnul de la Ferma Migdalilor.

„De ce aici?” întreb eu. „De ce la apusul soarelui?”

Unchiul are privirea lui scrutătoare pentru a-mi sugera că trebuie să ascult cu atenţie. Îşi înalţă asupra mea mâna care dă binecuvântarea şi zice: „Harta unui oraş e în picioarele unui cerşetor orb”.

Lumina de aur străluceşte prin ferestruicile de pe marginea nordică a tavanului pivniţei. E sâmbătă dimineaţa. Ziua a opta şi ultima a Pesahului. Mă ridic în capul oaselor şi îmi privesc visul din spate, aşa cum urmăreşti plecarea unui oaspete. Deschid *geniza*, caut zadarnic hârtie de scris care să fie ca aceea a biletului plăsmuit trimis chipurile de Solomon. Apoi, ca să mă asigur că raţionamentul meu e corect, răsfoiesc Hagada personală a unchiului. Lui Solomon mohelul nu i se dăduse numele biblic corespunzător unui personaj biblic asemănător ca fire. După toate probabilităţile, el nu pare să fi fost complicele lui Zorobabel şi al reginei Estera la contrabanda de cărţi.

Sus, Reza face focul în vatră, cu Aviboa în braţe, în echilibru pe şoldul ei. O floare de filimică uriaşă, portocalie, e prinsă în părul fetei. Diego şi Carlos stau faţă-

n faţă la masa din bucătărie şi sorb zeamă de orez fierbinte din căni de ceramică.

Reza e prima care se întoarce spre mine. Ochii ei trădează pica pe care mi-o poartă fiindcă n-am condus slujba de Şabat în seara trecută.

— Ai dormit, spune Carlos. Asta e bine.

Facem schimb de binecuvântări.

— Unde-i Farid? întreb eu.

— La el acasă, se roagă, răspunde Diego.

Mă îndrept spre uşa care dă spre curte.

— Unde vrei să te duci? întreabă părintele Carlos.

— Afară, răspund eu.

— Te duci la apartamentul lui Solomon mohelul, aşa e? întreabă cu năduf Reza. N-apuc să-i spun destinaţia mea adevărată şi ea zice: Nu poţi să te laşi păgubaş? El a murit. Noi avem răzbunarea noastră. Aşa că acum trebuie să găsim o cale de a merge înainte, să ne îngrijim de familia pe care o avem încă. Asta ar fi vrut maestrul tău. Şi crede-mă, Berechia Zarco, ai de făcut o groază de treburi de vei dori să te întorci din nou printre cei vii!

Reza mă priveşte insistent sugerându-mi parcă să fac bine şi să-i dau răspunsul pe care îl doreşte.

— Calea mea nu e calea voastră, îi spun eu. Dacă nu purced pe calea mea acum, nu voi mai fi niciodată în stare să vin înapoi la voi mai târziu. Destinaţia aleasă de ea pentru mine îmi serveşte drept minciună convenabilă, totuşi, adaug: în plus, mă duc acolo să-mi prezint regretele, să-mi arăt respectul pentru ei. Merită să ne rugăm chiar şi pentru un ucigaş.

Diego se ridică şi spune:

— În seara asta plec la Far o să mă îmbarc pe o corabie care mă va duce la Constantinopol. Poate ar trebui să ne luăm rămas-bun.

— Mă întorc repede. N-a sosit încă momentul să ne

luăm rămas-bun.

Intru în camera din faţă a casei lui Farid. El se roagă, dar când mă observă se ridică dintr-odată în picioare tras parcă de mâinile lui Allah.

Capitolul XIX

În timp ce Farid şi cu mine urcăm în spirală versantul cu lăstăriş pestriţ spre turnurile de la Mănăstirea Graça şi spre soarele matinal al Lisabonei, călugăriţa pitică cu un singur dinte-sabie, călugăriţa care păzeşte crucea din calcar a sanctuarului se tot învârteşte şi ne priveşte sever.

Conacul doñei Meneses e cocoţat pe drumul nepietruit care înconjoară coasta nordică a dealului. E o fortăreaţă din piatră ridicată peste o fortificaţie romanică părăsită, singura exuberanţă modernă fiind balconul din marmură susţinut de patru arce butante fixate în calcarul la vedere al povârnişului de dedesubt. Am mai fost aici de două ori, ca să duc rochiile de mătase pe care mama mea a avut sarcina să le coasă. Ne îndreptăm spre poarta de intrare de pe o latură a casei, protejaţi de umbra pe care ne-o oferă grădina cu cedri marocani falnici. De aici vedem din spate marginea balconului. Un bărbat costeliv cu beretă albastră împodobită cu pene stă la capătul îndepărtat. Ţine o cupă de sticlă roşie şi discută în tihnă cu o persoană pe care n-o pot vedea din unghiul ăsta. În timp ce se întoarce spre stânga să se uite la ceva din depărtare, îl recunosc: contele de Almira.

Zorobabel şi regina Estera sunt împreună.

La poartă, un paznic blond cu pălăria de culoarea ametistului, tipică pentru haidamacii doñei Meneses, duce mesajul meu în interiorul casei. În timp ce ne îndepărtăm pe furiş, Farid spune prin semne:

— Poate ea obţine o reducere pentru că îi angajează cu grămada pe monştrii ăia nordici.

Mi-ar plăcea să râd, măcar pentru a confirma că încă

mai sunt tânărul care am fost, dar se pare că nu mai am această putinţă. În timp ce trecem de călugăriţa sumbră care stă şi acum de strajă la mănăstire, inima pare să-mi sară din piept. Mă gândesc: *Ce sens ar fi avut viaţa mea, dacă s-ar fi terminat aici*?

N-am timp să chibzuiesc un răspuns. Noi alergăm-alunecăm-alergăm la vale pe coastă. Străzile încâlcite demenţial ale Lisabonei ne urează un bun-venit anonim.

Întors acasă, iau din *geniza* două tratate filosofice inestimabile de Abraham Abulafia, *Viaţa lumii viitoare* şi *Comoara Edenului ascuns*. Amândouă sunt însoţite de note marginale scrise de mâna maestrului.

— Ce faci? întreabă Diego de pe scară. El şi părintele Carlos stau pe trepte şi îmi aruncă priviri îngrijorate, materne.

— Acum înţeleg ce vrea unchiul să fac eu. Dacă doña Meneses caută să achiziţioneze manuscrise în ebraică prin contele Almira, atunci le va obţine. Dar la un preţ foarte ridicat. Vreau ultima Hagadă a maestrului meu. E dovada care îmi trebuie.

Preotul zice:

— Dar, după cum ne-ai spus, credeai că Solomon ar fi răspunzător pentru…

— Şi ce dacă am spus?! îl întrerup eu. Tu crezi tot ce auzi?

Se încruntă ca şi cum ar fi mirosit ceva putred.

Diego întreabă:

— Un schimb? Cărţile maestrului Abraham în schimbul Hagadei?

— Exact.

— Ai şiretenia unchiului tău, îmi spune părintele Carlos, pe un ton prudent. Nimic de zis. Dar poate eşti puţintel *prea* deştept.

— Îl ispiteşti pe Diavol, asta e, mă sfătuieşte Diego.

— Voi doi aţi început să vorbiţi la fel, remarc eu. Cred că teama îi face pe toţi evreii să spună aceleaşi lucruri. Este exasperant. Oricum, nu ispitesc niciun diavol. Doña Meneses e doar o evreică înspăimântată, ca noi toţi.

— Evreică?! exclamă Diego. Ea nu-i evreică!

— Regina Estera din Hagada personală a unchiului are chipul doñei Meneses… şi e zugrăvită în timp ce îi duce lui Mordehai Tora.

— Halal dovadă! pufneşte el batjocoritor.

— Pentru mine e!

Cu glasul unui învăţat mai bătrân, Diego spune:

— Chiar dacă ai dreptate, ea nu e evreică. E creştină nouă. Între cele două statute deosebirea devine tot mai mare pe zi ce trece. Când eu îmi dau ochii peste cap, el adaugă: În orice caz, cuţitul n-are religie. Iar garda ei are cuţite foarte ascuţite. Nu demult, noi am aflat asta pe propria piele.

— Şi ce-ai vrea să spun? O ştiu foarte bine.

Preotul coboară până la baza scării şi se apropie de mine. Cu ochi rugători, zice:

— Berechia, acum că nu-l ai nici pe tatăl tău, nici pe unchiul tău…

— Scuteşte-mă, Carlos! N-am nevoie de ocrotirea ta.

Oftează oprimat ca şi cum vrea să spună că sunt prea încăpăţânat şi nu-i bine pentru mine. E oftatul pe care l-am auzit toată viaţa. Strecor manuscrisele în tolba din piele pe care o lua unchiul în plimbările sale spirituale la Muntele Sintra.

Diego se apropie de mine:

— Şi unde te vei confrunta cu ea? mă descoase el.

— La Ferma Migdalilor, îi răspund eu.

— De ce acolo?

— Acolo mi-a spus unchiul meu să mă duc.

Părintele Carlos rămâne cu gura căscată. Când trec

pe lângă el, mă prinde de braţ:

— Ţi s-a arătat maestrul Abraham? Când dau din cap, mă întreabă cu voce calmă: Şi ai vorbit cu el?

— I-am pus lui Dumnezeu o întrebare în vis şi unchiul mi s-a arătat.

— Ce… ce a spus?

— Că voi trece de ultima poartă la turnul de la Ferma Migdalilor.

Diego zice:

— Berechia, dacă e aşa cum spui tu, atunci doña Meneses şi contele de Almira au comandat asasinarea maestrului Abraham. N-ar trebui să te duci. Am s-o chem pe mama ta. Văd că nu vrei să ne asculţi.

— Ajunge! Să n-o aduci aici! Simon nu era pregătit. Şi, pare-se, nici unchiul meu. De fapt, nu ştiau cât e ea de periculoasă. Eu ştiu.

El continuă să protesteze cu o voce care frizează isteria. Îmi înalţ mâna şi cer să se facă linişte:

— Dacă îi spui mamei, ea va începe să coasă şi mai multe talismane din alea oribile. Las-o în pace, la ea în prăvălie. Acum trebuie să ne luăm rămas-bun. S-ar putea să nu mai fi aici când mă voi întoarce.

Diego şi cu mine ne îmbrăţişăm, lui îi dau lacrimile, dar emoţiile mele nu-s în stare să atingă o asemenea intensitate; e în mine o împietrire nemiloasă legată de răzbunare.

— Să dea Domnul să găseşti perlele acelea de ploaie din cerurile de deasupra Constantinopolului, după care tânjeşti, îi spun eu şi zâmbesc cât pot de bine. Şi să nu uiţi tratatele pe care le voiai de la senhora Tamara. Nu le găseşti chiar pe toate drumurile. Dacă ai nevoie de ceva bani… Bag mâna în taşcă şi îi dau inelul cu acvamarin al senhorei Rosamonte.

Îl ia de la mine.

— Berechia, nu ştiu ce să…

— Nu spune nimic. Toate vor fi bune pentru tine în Turcia.

— O să duc dorul minunilor Portugaliei. Şi cel mai mult o să-mi lipsească evreii buni din Lisabona. Înalţă mâna şi mă binecuvântează. Să dea Domnul ca tu şi familia ta să vă găsiţi liniştea pe care o meritaţi de atâta vreme.

În timp ce Farid şi cu mine ne îndreptăm spre Ferma Migdalilor, ierburile de chihlimbar şi copacii înfloriţi ai Portugaliei par semne de despărţire. Noi, evreii, ne împrăştiem din nou, şi duzii aceştia şi tufele de levănţică, macii şi coţofenele nu-şi vor mai auzi numele lor ebraice veacuri la rând sau poate niciodată. Poate chiar e un lucru bun pentru ele.

Din cauza secetei, pe zecile de morminte de pe fermă nu sunt bălării. Semnele de lemn cu inscripţii în portugheză se înalţă ca nişte mâini care vor să atingă viaţa. Intrăm în turn şi urcăm scara în spirală. Ne rotim şi iar ne rotim şi urcăm în clopotniţa în care acum nu mai e decât un mozaic de găinaţi de păsări. Ne uităm afară la covoarele aurii de orz şi la pământul arat, despărţite de liziere de plute, cu trunchiurile nobile, răsucite, jupuite, rănite, aproape roşii.

Şi aşteptăm.

Amurgul acesta marchează sfârşitul Pesahului şi creşte cu reflexii ale marilor frunze de palmier de culoarea topazului care acoperă ca un baldachin Edenul.

După câteva minute, aşa cum îi cerusem în biletul meu, se apropie trăsura doñei Meneses şi se opreşte la hotarul fermei. Vine pe jos singură şi se îndreaptă spre noi prin bătrâna livadă de migdali ţinând o umbrelă de soare deasupra capului. Totuşi, nu are niciun manuscris în mână. Farid îmi spune prin semne:

— A sosit momentul.

Îşi pune pumnalul la cingătoarea pantalonilor. Încerc să-mi păstrez calmul şi ridic tolba cu manuscrisele lui Abulafia. Coborâm din clopotniţă şi mâna unchiului mă călăuzeşte impunându-mi un mers domol în contratimp cu respiraţia mea agitată.

La parter, Farid şi cu mine stăm printre sfărâmături de piatră şi o aşteptăm pe femeia aristocrată.

Doña Meneses nu mă dezamăgeşte. Păşeşte cu îndrăzneală peste pragul turnului şi mă salută cu o înclinare convenţională a capului, genul de gest maiestuos prin care îşi anunţă vizitiii să pornească. Faţa ei nu e neplăcută la vedere, însă pare prea rotundă şi mică, poate fiindcă pletele ei şaten au fost strânse, trase înapoi şi înfăşurate într-un coc negru, înalt, legat cu o fundă galbenă. Jacheta ei de mătase cu falduri are dungi verticale, unde alternează albastrul somptuos cu verdele strălucitor, şi e umflată cu eleganţă la burtă pentru a da impresia gravidităţii. O privesc cum n-am mai făcut-o până acum şi am senzaţia că se teme de îmbătrânire; sprâncenele ei impresionante şi genele lungi sunt negre ca miezul nopţii, fiind vopsite din belşug cu pensula, şi o pudră rozalie urâtă îi îngălbeneşte tenul măsliniu. Închide brusc umbrela de soare, îşi pipăie colierul cu mărgele de smarald şi safire cu o reţinere distinsă. Îşi îndreaptă privirea spre Farid. Întoarce din nou capul spre mine, arborează un gen de simpatie falsă şi uşor contrariată.

— Am venit aşa cum mi-ai cerut, zice ea. Aşa că fii amabil şi spune-mi, rogu-te, despre ce e…

— De ce nu ai adus Hagada unchiului meu? întreb aspru.

— Vai, da bădăran mai eşti, spune ea ca şi cum ăsta-i răspunsul adecvat la întrebarea mea.

— Unde e? repet eu.

— Nu ştiu. Îşi înalţă sprâncenele parcă nedumerită

de interesul meu. Dar poţi să fii sigur că eu nu o am.

— Imposibil, zic eu.

— Dar e adevărat, replică ea. Spune-mi, ai spus cuiva despre mine, despre…

— Nu-ţi face griji, nu-ţi vom pune spioni la uşă. După cum ştie toată lumea de-afară, dumneata eşti la fel de veche creştină ca însăşi Inchiziţia.

— Vrei să-mi spui cum ai aflat? întreabă ea. Probabil mama ta?

— Cum? Ea ştie?!

— Ah, scumpa mea Mira şi-a ţinut cuvântul şi nu ţi-a spus.

Şi-a mângâiat cu degetele bărbia şi gâtul răsuflând uşurată.

— Nu, ea n-a spus nimic. În timp ce vorbesc simt şocul intuiţiei. Coşul cu fructe cu care plecaţi totdeauna de la noi de-acasă, spun eu. Cărţile erau ascunse totdeauna la fund. Ea ştia.

— Odată, *Sfatul pasărilor* de Attar s-a pătat de la struguri. Unchiul tău s-a înfuriat. Doña Meneses îmi arată un zâmbet fals, experimentat. Văzând că eu nu răspund cu aceeaşi monedă, întreabă cu voce arogantă:

— Deci, cum ai aflat despre mine?

— Eşti pictată în Hagada personală a unchiului meu ca regina Estera. Nu încăpea îndoială în privinţa originilor tale religioase. Şi în anluminura lui eşti arătată nu numai cum îi duci lui Mordehai Tora, dar şi cum ascunzi sub braţ un exemplar din Bahir.

Îşi plimbă degetele peste colier şi îmi oferă o plecăciune respectuoasă.

— Inteligent. Complimentele mele. Dar trebuie să spun că unchiul tău şi-a asumat prea multe riscuri în activitatea lui.

— De-asta l-ai ucis? întreb eu.

Tresare:

— L-am ucis? Eu?!

— Uimirea dumitale e falsă aşa cum sunt şi cristalele astea de la gâtul dumitale.

— Întâmplător nestematele astea valorează mai mult decât amândouă vieţile voastre la un loc, arată ea.

— În zilele astea, înseamnă că valorează o nimica toată, stimată doamnă.

— Văd că semeni bine cu unchiul tău.

— Dar nu-s la fel de naiv, replic eu. Ştiu cine eşti şi ce ai făcut.

— Zău? îşi înclină capul într-o parte şi rânjeşte, ca şi cum s-ar minuna de trucurile unui câine. Spune-mi ce *crezi* tu că ştii!

— Nu spun nimic. Scot manuscrisele din tolbă. Am venit să vi le ofer pe acestea pentru ultima Hagadă ilustrată de unchiul meu. Ştiu că e la dumneata. Iar manuscrisele astea valorează infinit mai mult. Ambele au adnotări scrise de mâna maestrului Abraham Abulafia, binecuvântat să-i fie numele.

— Dacă eşti sigur că l-am ucis pe unchiul tău atunci de ce n-ai încercat până acum să-mi iei viaţa?

— Moartea dumitale nu îl aduce înapoi la viaţă, zic eu.

— Când e vorba de răzbunare, logica nu contează. Ezitarea ta înseamnă probabil că nu eşti absolut sigur de vinovăţia mea. Ei?

Îmi face semn cu capul ca şi cum aşteaptă răspunsul meu.

— Vreau Hagada lui! strig eu. Şi n-o să pleci de-aici până nu mi-o dai.

Nu ia în seamă ameninţarea mea şi mă întreabă cu voce calmă:

— De ce aici? De ce la Ferma Migdalilor?

— A fost şi aceasta pictată de unchiul, pe aceeaşi planşă cu Zorobabel. Când am văzut-o în vis, el mi-a spus că aici voi trece de ultima poartă a misterului. Deci, unde e…

— A spus *el* asta? Maestrul Abraham?

Îşi plimbă degetele de-a lungul vinelor încordate ale gâtului. E la fel de nervoasă ca mine.

— Da, am vorbit cu unchiul meu, răspund eu.

— Când? insistă ea.

— Nu te priveşte. Eşti aici pentru…

— Ştiai că aici s-a pecetluit soarta noastră comună? mă întrerupe ea cu o voce care pare să-i izvorască din viscere, din frică. Cu patru ierni în urmă, în ziua a treisprezecea a lunii Adar, cu o zi înainte de Purim. Urma să reproducem simbolic victoria antică a poporului evreu asupra armatei siriene care s-a realizat în ziua aceea. Priveşte în sine ca pentru a-şi aduce aminte. Unchiul tău a insistat să ne întâlnim aici la Ferma Migdalilor să organizăm reţeaua noastră de contrabandă.

— De ce aici? întreb eu.

— Cunoşti istoria lui Aaron Poejo şi…

— Da, o întrerup eu.

— Şi viziunea lui…? întreabă ea.

— Sălbaticii blonzi cu măşti de fier peste gurile lor, care vor veni să pustiască Lisabona.

— Măşti de fier care să împiedice comunicarea, spune ea, ca şi cum ar oferi un citat plin de înţelepciune. Blonzi, fiindcă sunt creştini. Ar trebui să înţelegi. Ai fost alesul maestrului Abraham. Imaginează-ţi-l ca pe un citat biblic.

— Da. A fost viziunea că într-o zi creştinii ne vor lua cuvintele, ne vor lua cărţile.

— Şi aici e locul potrivit, a spus unchiul tău, ca noi să plănuim căderea lor.

Deodată încolţeşte în mine răspunsul la ghicitoarea pe care mi-a propus-o cu puţin înainte de ultimul lui Sabat. El mă întrebase: *Ce vieţuieşte veacuri multe, dar poate să moară înainte de a se naşte*?

Îmi dau seama acum că e *CARTEA*; ea se naşte din nou în fiecare dintre noi când o citim. Şi poate muri în flăcările Inchiziţiei la fel de sigur ca oricare dintre noi.

Doña Meneses mă priveşte cercetător pe deasupra nasului ei.

— Dacă nu mi-ai fi cerut să ne întâlnim aici, mi-aş fi pus poate haidamacii să te omoare. Dar locul acesta are ceva…

— Unde e Hagada?! o întreb cu fervoare reînnoită.

— Nu o am. Berechia, lasă-mă…

— Nu permit să-mi rosteşti numele meu adevărat! Foloseşte-l pe cel creştin!

— Cum doreşti, Pedro, am lucrat împreună cu unchiul tău. Mai bine de trei ani. Spune-mi, o ţii minte pe senhora Belmira? întreabă ea.

— Evreica ucisă-n bătaie lângă Fântâna Madre de Deus acum câteva luni.

— Da. Te-ai întrebat de ce a fost ucisă?

— În Lisabona sunt bărbaţi vechi creştini care i-ar face orice unei…

— Nu! A fost vizitiul meu. Ţi-l aminteşti? Cel oacheş. Nu unul dintre flamanzii ăştia noi pe care i-am angajat.

— A ucis-o vizitiul dumitale? întreb eu.

— Da. Primisem un bilet. Un bilet de şantaj. Urma să încep să înmânez manuscrisele ebraice pe care mi le încredinţa unchiul tău sau şantajistul avea să dea în vileag trecutul meu evreiesc. Nu era o situaţie prea convenabilă pentru mine. Şi nu numai pentru mine, ci şi pentru membrii familiei mele. Urma să las un prim manuscris într-o ascunzătoare de lângă Fântâna Madre de Deus. Aşa am

făcut. Sau, mai degrabă, aşa a făcut vizitiul meu. El s-a ascuns şi a aşteptat. La căderea nopţii a venit să-l ia o femeie. Senhora Belmira. Vizitiul a prins-o şi a încercat să afle cine o trimisese. Dar ea n-a vorbit. Nimic din ce a făcut el… mă tem că el a mers prea departe din loialitate faţă de mine. Un ţărănoi. L-am trimis înapoi la familia lui din Toledo. Castilienii sunt ucigaşi înnăscuţi. Nu trebuie să-i angajezi decât pentru luptele cu tauri.

— I-ai spus unchiului meu? întreb eu.

— N-am spus nimănui, îmi replică ea.

— N-aţi avut încredere în el?

— În situaţia mea, nu-mi permit să am încredere în nimeni. Din câte ştiam, el era cel ce mă trădase.

— Unchiul n-a trădat niciodată pe nimeni!

— Nu, poate n-a trădat niciodată. Dar într-o asemenea dilemă… Pedro, în zilele noastre, puţini dintre noi îşi pot permite luxul să aibă încredere în cineva. Ar putea… ar putea să coste prea scump.

Deodată faţa i se lungeşte parcă întristată. Face un pas spre mine, dar eu ridic o mână să o ţin la distanţă. Am sentimentul că s-a molipsit de o amabilitate primejdioasă.

— Pentru început, l-am pus sub supraveghere pe el, apoi am pus şi familia voastră. Cuvintele doñei Meneses se sting în timp ce ea respiră adânc. Oricum, am primit un alt bilet după ce a fost omorâtă senhora Belmira. De data asta, şantajistul scria că dacă încerc să aflu cine e el, secretele mele vor fi dezvăluite Bisericii şi chiar regelui Manuel. Are dovezi, spunea el, privind originile mele evreieşti. Şi astfel am început să-i las manuscrisele pe care mi le încredinţase unchiul tău.

— Mai aveţi biletele? întreb eu.

Dă din cap prudentă.

— Vrei să ştii dacă putem descoperi omul după scrisul lui. M-am gândit şi eu la asta. Biletele lui au fost

totdeauna scrise în grabă, mâzgălite, ca şi cum ar fi fost scrise cu mâna stângă. Sau poate de un copil. Dar am conceput un plan. Am un vechi prieten din copilărie. Cineva dincolo de orice îndoială, care ne ajuta să trecem clandestin cărţi peste hotarul spaniol. Tu îl cunoşti sub numele de…

— Contele de Almira, o întrerup eu.

— El. El a venit…

— Şi Isaac de la Ronda, adaug eu.

Îşi ţuguie buzele şi-mi aruncă o privire uimită.

— Deci, ţi-a dat prin gând şi asta.

— Farid s-a gândit, răspund eu.

— Cum?

Farid arată la ochii şi la nasul lui.

Ea se înclină în faţa lui:

— Complimentele mele. Aşa că, după cum am plănuit eu, contele avea să vină la Lisabona să ofere cărţi spre vânzare sub o înfăţişare şi să le cumpere sub altă înfăţişare. Noi speram să-l depistăm pe şantajist într-un fel sau altul. Să facem lucrurile cu mare atenţie. Ştiu că şantajistul ăsta a încercat să vândă Hagada unchiului tău senhorei Tamara. A fost o greşeală din partea lui. Probabil a intrat în panică după rebeliune. Din păcate, senhora l-a gonit pe mesager fără să-l fi făcut să vorbească. De-abia atunci şantaj istul şi-a dat seama că greşise şi a devenit mai prudent. În orice caz, ştiu că el trebuie să facă parte – sau să fi făcut parte – din grupul de tâlcuitori al maestrului Abraham. Doar lor li se încredinţase secretul contrabandei lui cu cărţi. Aşa mi-a spus el când am încheiat înţelegerea. Pentru început, i-am pus pe toţi sub supraveghere. Însuşi contele îl urmărea pe unul dintre ei, bătrânul inadaptat Diego, când acesta a fost atacat de băieţii vechi creştini în acea vineri înainte ca totul în Lisabona să înceapă să se destrame. L-a salvat unul dintre vizitiii contelui. Şi a venit

apoi duminica… rugurile. După aceea, când toată lumea voia sânge de evreu, nu mi-am putut permite să mai aştept. Instinctul mi-a spus că e Simon Eanes, importatorul de pânzeturi. Aşa că am aranjat să fie… „slobozit”.

Ea vorbeşte de parcă ordinul de a ucide i-a venit în chip firesc; foloseşte terminologia blestemată a Inchiziţiei; deoarece se presupune că o persoană ecleziastică nu poate vărsa sânge direct, cei condamnaţi de Biserică în Spania sunt înmânaţi sau „sloboziţi” autorităţilor civile ca să fie arşi.

— Speram că necazurile mele s-au încheiat, dar am primit un alt bilet de şantaj, continuă ea. Face alt pas către mine, mă imploră să-mi suspend judecata cu o expresie de slăbiciune în priviri. Chiar ieri trebuia să predau alte cărţi lângă Fântâna Madre de Deus. Dar n-am făcut-o.

— Aşa că ai încercat să-l elimini pe Diego, spun eu.

— Da. Să mă ierte Dumnezeu, aşa e! I s-au încleştat pumnii. Tu ce ai face?!

— Eu, eu n-aş omorî pe nimeni fiindcă n-am curajul să recunosc cine sunt!

— Foarte onorabil. Când Inchiziţia se va năpusti asupra Portugaliei şi îi vei simţi ghearele în jurul gâtului, o să vedem dacă o să mai ai aceleaşi sentimente.

— O să încerci din nou cu Diego?

— Da. Şi cu părintele Carlos. Nu pot risca… Voi afla în curând unde se află ei. N-am de ales.

Farid arată spre colierul ei şi îmi transmite prin gesturi mânioase, tăiate:

— Fără îndoială, sunt prea multe smaralde în joc!

Când îi transmit cum a condamnat-o el, ea strigă:

— Sunteţi fără inimă! îşi strânge degetele în jurul colierului şi trage de el, rupându-l. O parte dintre mărgele se împrăştie pe podea. Luaţi-l! spune ea oferindu-ne întâi mie, apoi lui Farid ceea ce a mai rămas din şiragul de

pietre preţioase. Nu-i vorba de bani. E vorba de viaţa mea! Sunt vieţile noastre în joc! O grimasă de suferinţă îi trece peste faţă. Palma pe care o simt e colierul aruncat în obrazul meu.

Stăm toţi trei în încăpere fără să scoatem o vorbă, asemenea prizonierilor care nu îndrăznesc să-şi dea drumul la limbă din cauza vinovăţiei şi a ruşinii. Închid ochii şi îmi urmăresc respiraţia. Farid îmi ia mâna şi numeşte un suspect cu degetele sale.

— Da, îi răspund eu printr-un semn. Încă poate să fie el. Totuşi, în timp ce întorc capul, trăiesc ceva magic; inelul alb ca marmura al pielii care a fost totdeauna ascuns sub colierul doñei Meneses confirmă o altă posibilitate năucitoare.

— Au mai rămas doar doi oameni care ar fi putut să-l asasineze pe unchiul meu, spun eu. Dă-mi un răgaz până mâine înainte de a comanda uciderea altei persoane.

— Prea mult!

— Atunci, până la miezul nopţii. Dumneata omori oameni nevinovaţi!

Doña Meneses face semn din cap că e de acord, se uită pe deasupra nasului la Farid şi la mine ca o prinţesă sfidătoare care-i priveşte atent pe bărbaţii care au violat-o. Îşi prinde trena rochiei, o ridică, se întoarce şi iese pe uşă.

Capitolul XX

În timp ce Farid şi cu mine ne întoarcem în goană în Lisabona, ogoarele fermelor fac loc cocioabelor din lemn şi grămezilor de gunoi din cartierele mărginaşe.

La Hanul Sfântului Trup al lui senhor Durante îl abordăm pe hangiu. Un bărbat micuţ cu smocuri de păr pieptănate în faţă în chip de breton stă şi soarbe supă în gura fără dinţi. Obrajii i se deschid şi se comprimă asemenea foalelor.

Stăm în picioare lângă el şi îi vorbim de sus:

— Când a sosit dom Alfonso Verdinho? îl întreb.

Se uită chiorâş la mine şi îşi îndeasă în gură o bucată de pâine de mei înmuiată.

— Cine întreabă?

— Pedro Zarco. Dom Alfonso e cu mătuşa mea. Când a venit?

Fiecare mestecătură îi turteşte faţa şi îi închide ochii.

— Trebuie să mă uit în registre, zice el. De pe buzele lui crăpate picură supă. Şi, după cum vedeţi, acum mănânc, domnilor.

Bag mâna în taşcă după inelul senhorei Rosamonte, apoi îmi amintesc bombănind că i-l dădusem lui Diego. Farid îmi surprinde privirile disperate şi îmi zâmbeşte. Scoate unul dintre smaraldele doñei Meneses şi i-l dă individului, apoi îmi strecoară discret în taşcă alte câteva pietre preţioase.

Fac un semn pe braţul lui Farid:

— Fii binecuvântat. Apoi îi spun hangiului: Nestemata e a dumitale dacă ne spui când a sosit Alfonso Verdinho.

Limba îi lunecă printre buze, ca la şerpi. Clatină din cap spre mine cu neruşinare şi râcâie mărgeaua de strachina lui de ceramică. O fâşie de smalţ se desprinde sub muchia smaraldului. Îi strălucesc ochii.

— E o splendoare, observă el cu un zâmbet lacom.

— Acum spune-mi: când a venit?

— Miercuri.

Ridică piatra şi o priveşte la flacăra lumânării.

— Miercurea asta de după rebeliune sau cea de dinainte?

— Miercurea trecută.

— Eşti absolut sigur?! întreb eu.

Îşi vâră mărgeaua în cuta interioară a buzei de jos ca pe o sămânţă de nucşoară.

— Îi vezi pe bărbaţii ăia de-acolo? mă chestionează el arătând spre neguţătorii care mâncau la masa mare din salon.

— Da.

Leorpăie supa şi printre sorbituri îmi spune:

— Al cu barbă face negoţ cu zahăr, dar pute ca o varză stricată. A sosit ieri asudând ca un popă-n călduri. Îi plac muierile cu pieptul mare şi fără dinţi. Ala bărbierit e din Evora şi a venit aici să cumpere obiecte din aramă. A sosit azi. Lui îi place *carne preta*, carne neagră, dacă ştii ce vreau să spun. Mă priveşte chiorâş. Aici nu se petrece nimic fără ştirea mea. Omul tău a sosit miercuri; arăta şi mirosea mai rău decât calul lui.

— În ce cameră e?

— La etaj. Arată spre uşa deschisă din fundul salonului. La stânga. Ultima uşă pe dreapta.

Bat la uşă şi îmi răspunde cu respiraţia tăiată mătuşa Estera:

— Berechia! Sunt toate lucrurile…?

O împing şi trec pe lângă ea. Alfonso stă în izmene pe patul nefăcut. Are picioare uscate şi grosolane, ca nişte rădăcini de mătrăgună dezgropate.

— Ai auzit vreodată de Simon importatorul de pânzeturi? îl întreb eu.

— Un prieten de-al unchiului tău. Mi-a scris Estera despre…

— Aşadar, ţi-a scris. Mă plec în faţa ei: Ţi-ai folosit bine harurile, mătuşă dragă.

Faţa ei se aspreşte şi capătă o expresie glacială.

— Am luat act de judecata ta, zice ea. Acum ieşi afară!

— Te-ai întâlnit vreodată cu el? îl întreb pe Alfonso.

— Ce înseamnă toate astea? mă chestionează el şocat şi uluit.

— Răspunde-mi la întrebare!

Estera mă îmbrânceşte în timp ce Alfonso răspunde:

— Sincer să-ţi spun, nu mai ţin minte. Se prea poate.

Pe neaşteptate, mătuşa mă pălmuieşte. Când o prind de încheietura mâinii, Alfonso sare din pat.

— Dă-i drumul! strigă el.

Farid păşeşte între mine şi Estera şi îmi dă mâna la o parte. Mă priveşte sever şi-mi spune prin semne:

— Să nu îndrăzneşti să te mai atingi de ea, apoi o conduce spre pat.

Ea se aşază şi îşi freacă încheietura mâinii. Are ochii sticloşi şi torsul îi e aplecat în faţă de parcă îl trage în jos un medalion în care se află toată durerea ei. Totuşi, sunt atât de furios încât figura ei nu poate să primească de la mine nici măcar cenuşa solidarităţii fierbinţi pe care o simţeam mai înainte pentru ea. Lui Alfonso îi spun:

— Deci dumneata n-ai habar dacă el are vreun beteşug? Că are cârje, poartă mănuşi negre pentru a…

Farid îmi face semne că vorbesc prea mult şi deodată azvârle spre Alfonso câteva dintre smaraldele şi safirele doñei Meneses. Bătrânul tâlcuitor întinde mâna şi prinde o nestemată:

— Ce e asta…?! întreabă el şi mi-o arată.

Farid mă apucă de umăr:

— Lasă-l în pace! îmi spune printr-o mişcare tranşantă. Nu numai că nu a fost în oraş, dar vezi şi tu ce mână a folosit ca să prindă!

— Stânga! îi răspund prin gesturi.

— Şi înclinaţia tăieturii de pe gâtul unchiului tău era…

Fiecare pas al întoarcerii noastre grăbite acasă pare să pună la loc ultimul vers lipsă al unui poem pierdut de multă vreme. Maimon alb cu două guri! Desigur, Gemila avea dreptate! în isteria ei, l-ar fi putut percepe altfel pe

asasinul cu glugă, cicatrice pe faţă şi sânge pe mâini? Se potriveau toate: momentul când unchiul a descoperit persoana care să-l reprezinte pe Haman; decizia şantajistului de a o folosi pe senhora Belmira ca intermediar; chiar şi cuvintele asasinului că nu vrea să mai fie torturat vreodată.

Şi data la care şantaj istul a cerut ca doña Meneses să predea ultimele manuscrise ce urmau să fie scoase din Portugalia prin contrabandă – şi aceasta implica doar un singur suspect.

Veşmintele misterului cad unul câte unul până ce mă priveşte o singură faţă.

În curtea noastră, un măgar cu rosături sângerânde de la şa alungă muştele cu coada. Prin fereastra interioară a dormitorului meu văd că Reza, Cinfa şi mama stau în prăvălie cu vărul Meir din Tavira.

— Beri! strigă el.

Se repede spre mine cu braţele deschise.

— Nu acum! zic eu şi îmi ridic mâinile să-l ţin la distanţă. Mamă, unde sunt Diego şi părintele Carlos?

— De ce?

— Chiar trebuie să pui întrebări?! Unde sunt?

— Preotul s-a întors din nou la Biserica Dominicană. Diego e în pivniţă. A coborât să-şi facă rugăciunile de seară. Tu ce…

Cinfa o întrerupe:

— Nu. Diego a urcat în casă în timp ce noi eram aici în prăvălie. Acum câteva minute. Tu nu te uitai, mamă.

— Să mergem! îmi face semne Farid.

— Stai, cred că ştiu de ce s-a dus în pivniţă. Şi ceea ce descoperim acolo ne poate ajuta să trecem de ultima poartă.

Iau din cui una dintre lămpile atârnate de grinda de deasupra mesei. După ce trage într-o parte covorul persan,

Farid deschide chepengul. Scot cuţitul şi cobor. Întunericul îmi prezintă doar un spaţiu gol. *Geniza* e închisă. *Grija e*

O *îndatorire sfântă*, mă gândesc eu. Chiar asasinul mi-a amintit de asta. Farid deschide capacul cu cheia din băşica de ţipar. Cobor lumina în ascunzătoare. Au dispărut toate manuscrisele unchiului! Chiar şi taşca noastră cu monede.

Urcăm în fugă treptele şi ne îndreptăm prin curte spre Rua deãão Pedro. Degetele lui Farid semnalizează pe omoplatul meu:

— Ştii unde voia să plece? îmi spune el.

Scutur din cap.

— Nu, dar cred că ştiu unde s-a dus. N-ar îndrăzni să plece din Portugalia cu cărţi în ebraică. Dacă ar fi prins, gata – *pinga*. Probabil el…

— Berechia!

Antonio Escaravelho, cerşetorul nou creştin, e grămădit în locul lui obişnuit de pe stradă şi mă strigă.

— Ai văzut ieşind din casa mea vreo persoană pe poartă? strig eu.

Dă din cap că da şi arată spre catedrală.

— A pornit în direcţia aia cu câteva secunde în urmă.

Farid mă apucă de braţ şi-mi spune prin semne:

— Şi-atunci unde s-a dus?

— Să le negocieze. Cu ceea ce a furat şi cu inelul pe care i l-am dat eu, poate obţine orice doreşte. Ar putea chiar să cumpere volumele din Platon pe care le dorea.

Lumina blândă a lumânărilor înrămează obloanele de la librăria senhorei Tamara.

— Fie Binecuvântat Cel ce deschide Poarta Răzbunării, şoptesc eu în timp ce clanţa rotundă a uşii se învârteşte în mâna mea. Farid vine gâfâind lângă mine. Deschid binişor uşa de lemn. Intrăm.

Diego.

Uimirea îi umbreşte faţa doar o clipă. E aplecat peste masa din fundul camerei, precaut, cu gândurile ascunse sub o tăcere de nepătruns, ca a unei bufniţe. Cărţile furate din *geniza* noastră sunt puse teanc la picioarele lui. Senhora Tamara e aşezată pe un taburet, cu mâinile împreunate în poală. Vorbeşte, dar n-o aud. În spatele ei stă în picioare un sclav african cu faţa lătăreaţă şi mohorâtă şi obrajii scofâlciţi ai unui muritor de foame. Deruta şi teama îi încreţesc fruntea asudată.

Îmi întipăresc scena în memoria mea întru Tora.

Diego şi cu mine continuăm să ne holbăm unul la altul peste spaţiul ritual al căldurii ca de flacără şi al claritătii. Senhora Tamara se ridică în picioare. I se mişcă buzele. Diego se îndreaptă de şale şi umbrele de pe veşmintelele lui albe tremură. Picioarele mi se încordează de parcă m-aş pregăti de zbor. Inima îşi intensifică bătăile spre o stare de graţie înrudită cu puterea sexuală. Sub barba lui îmi imaginez cicatricea de pe bărbia albă ca marmura, dunga roşie a cusăturii, cea de a doua gură, gura trădării şi a asasinatului.

— Maimon alb cu două guri, şoptesc eu.

Strecoară din pelerină în palmă un cuţit lung, cu capătul pătrat; lama unui *şohet*. Sclavul scoate un stilet din taşca lui. În mâna cealaltă, strânge un baston terminat cu un cap de şarpe.

Cuvintele senhorei Tamara străpung furia mea pentru prima oară.

— Berechia, s-a întâmplat ceva?

Se îndreaptă spre mine.

— Pleacă! îi poruncesc.

Ochii mei scapără şi rămân aţintiţi spre Diego. Ea vine la Farid, îşi apasă mâinile disperate pe pieptul lui.

— Ce s-a întâmplat, băiete? Spune-mi!

— El l-a ucis pe unchiul, spun eu.

— Diego?! Se întoarce repede spre el. E adevărat?!

El îşi deschide palmele în sus într-un gest de împăciuire.

— Da’ de unde! Nu l-am ucis, replică el.

Întind mâinile spre senhora şi o trag spre uşă.

— Du-te! strig eu.

Ea se opune hotărâtă. Fără să-l scap pe Diego din ochi, trag de uşă şi o deschid. Senhora se împotriveşte împingerii şi îmi mângâie bărbia.

— Dragul meu băiat, Diego mi-a spus că i-ai dat permisiunea să vândă cărţile… că mama ta e prea înspăimântată şi nu mai vrea să ţină cărţi în ebraică în casa ei.

— Pleacă, pentru numele lui Dumnezeu! îi spun eu.

— Ce vrei să faci?! întreabă ea.

Îi spun prin semne lui Farid:

— Stai aici.

Şi o trag spre uşă pe senhora Tamara, care se zbate şi ţipă.

De afară, ea strigă la mine cu voce stăruitoare, cere explicaţii. Dar îmi atrage atenţia un uriaş cu glugă care stă pe partea cealaltă a străzii în umbra unei copertine din pânză de iută luminate de lună: el poartă pălărie de culoarea ametistului.

— Dumnezeu s-o binecuvânteze pe regina Estera, şoptesc eu pentru mine.

Bărbatul şi cu mine discutăm în mare grabă. Acceptă oferta mea şi îmi mulţumeşte într-o castiliană poticnită.

Mă năpustesc din nou în librărie. Încui uşa după mine. Diego face o plecăciune de confirmare şi zice:

— Vezi, Berechia! îi spuneam lui Farid că sunt plăcut surprins că doña Meneses v-a lăsat pe amândoi în viaţă. Dar nu-s deloc sigur că el înţelege ceva din ce spun eu.

— Farid înţelege mai multe lucruri decât tine, chiar

din ziua în care s-a născut, remarc eu.

În ochii lui se vede o licărire de umor.

— Ei, da’ ce binevoitori sunteţi voi totdeauna. Dar, de fapt, cine s-ar aştepta ca ea să arate tocmai acum milă? Probabil vorbeşte sângele ei evreiesc.

— De ce l-ai ucis pe unchiul? întreb eu.

— De ce? Vrei să spui că n-ai ghicit şi asta? Altminteri se pare că ai ghicit toate celelalte lucruri. Eşti prea deştept, asta e, aşa cum spune totdeauna dragul de Carlos. Sevilla… Gândeşte-te la Sevilla.

— Ei, ce anume?

Clanţa uşii se mişcă. Senhora Tamara începe să bată la uşă şi să strige.

— N-o să renunţe, spune Diego zâmbind.

— Nici noi nu renunţăm, replic eu.

— Probabil ţine la tine. De fapt, toţi ţinem. Chiar dacă nu-ţi convine. Iată de ce m-am străduit din răsputeri să te determin să nu mai continui cercetarea ta supărătoare. Când mă încrunt, zice: Deci, unde am rămas… A, da, în Sevilla. Acolo s-a petrecut. Un accident, o întâmplare nefericită. Unchiul tău mă văzuse. Era prea impulsiv, numai pasiune şi energie. Când eşti făcut astfel, produci accidente. Era acolo pentru a-l scăpa pe Simon din gheara Inchiziţiei. La mine acasă, a trecut pe lângă servitorii mei într-un moment nepotrivit; aducea lapislazuli, preţul plătit de el pentru răscumpărare. Asistentul juridic al episcopului şi cu mine discutam despre… despre plata mea. Pentru informaţiile date despre Simon şi despre ceilalţi. Fireşte, m-am întors imediat cu spatele spre unchiul tău şi am ieşit din încăpere fără să mai rostesc o vorbă. Dar el avea o bună memorie întru Tora. Nu la fel de bună ca a ta, dar depăşea media.

— Pe atunci îţi rădeai barba, observ eu.

— Da. Ţi-ai dat seama şi de asta, nu-i aşa? Barba a

fost pentru Lisabona. În timpurile astea este esenţial să ai o mască pentru fiecare oraş, nu crezi?

— Prin urmare, nu eşti nici măcar levit?

— Ba sunt. Minciuna n-are chiar atât de multe straturi. Dar aveai dreptate. Nu purtăm toţi barbă. Nici chiar în ortodoxă Andaluzie. Nu, ştiu că n-ai fost niciodată acolo. Iar dacă acum nu eşti prudent, n-o să mai ai niciodată ocazia să te duci. Şi sunt atât de multe lucruri de văzut. Alhambra, moscheea cea mare din Córdoba. Acolo-s pietre preţioase pe pereţi, pe care…

Farid îşi plimbă mâna pe spatele meu spunându-mi:

— Ia-l tu pe sclav şi eu mă ocup de Diego. Va fi o plăcere să-i pun capăt vieţii.

— Aşteaptă, îi răspund prin gesturi. Îl întreb pe Diego: De ce ai dat informaţii Inchiziţiei despre Simon şi despre ceilalţi?

— Vai, da naiv mai eşti! Scrâşneşte din dinţi şi îşi închide pumnul. Când Biserica te încercuieşte, te pune la presă, faci ce ţi se spune. Tot ce ţi se spune! Surâde. Mâna i se deschide. Voi evreii portughezi aţi avut o viaţă cu lapte şi miere – n-ai cum să înţelegi.

— Mai mult fum decât lapte şi miere în ultima vreme.

— Asta a fost doar un mic foc în aer liber, comentează el. Aşteaptă câţiva ani şi lucrurile se vor aprinde cu adevărat. Atunci tu vei face ce ţi se spune sau… îşi desface pelerina, îşi descheie cămaşa. Linia cicatricei de pe pieptul lui reflectă lumina lumânărilor… Sau vei plăti cu carnea ta. Ţi-am povestit despre tablourile pe care Inchiziţia ţi le arde în piele. Peisajul meu de-abia începuse. Vezi orizontul? Dacă te apropii poţi distinge porţile Ierusalimului. Îşi încheie cămaşa. Trupul nostru muritor e slab. O să constaţi că durerea e extrem de neplăcută.

— După ce ţi s-a ras barba săptămâna trecută, unchiul te-a recunoscut, şi-a dat seama că eşti

informatorul din Sevilla, îi spun eu. În spital, discuţia pe care ai avut-o… gesturile vijelioase ale maestrului meu… De-aia voiai cu disperare să-ţi păstrezi barba, de-aia nu ţi-a convenit că te-am vizitat.

— Alt accident. E plină viaţa de întâmplări nefericite. După o vreme însă te obişnuieşti. Deşi cred că întâmplările neplăcute te supără. Nici asta n-a înţeles unchiul tău. Îl depăşeau multe lucruri. Nu era un om milos. Ca să ai milă trebuie să fii asemenea celorlalţi oameni, iar el…

— Cum îndrăzneşti? strig eu.

— Cine şi-a pierdut familia poate îndrăzni aproape orice! replică el. Mai bine uită-te la tine! Răzbunare de la un cabalist? Ce-ar zice unchiul tău?

— Ar zice că ţi-ai pierdut miezul sufletului cu mult timp în urmă, că trimiterea ta înapoi în Partea Cealaltă a fost o *mitva*. Metatron o să înregistreze uciderea ta ca pe o faptă dreaptă.

— O autoamăgire convenabilă, zice el.

— Lucrurile convenabile şi amăgitoare sunt specialitatea ta, remarc eu.

Îşi înalţă cuţitul şi face o plecăciune:

— Carnea şi păsările, iată specialitatea mea

— Ar fi trebuit să te ţii de asta.

— N-am avut încotro, oftează el. Te trage viaţa. Ca fluxul şi refluxul. Cât timp poţi să te lupţi cu oceanul? Dar eşti prea tânăr să înţelegi…

— Ai descoperit-o pe fată, pe Teresa, în pivniţa noastră, când te-ai dus să-l vezi pe unchiul, aşa-i?

— O dusese deja la adăpost. El se îmbăiase. Uşa secretă a băii publice era întredeschisă astfel că putea să audă orice strigăt de ajutor. Tocmai venisem să-l văd când rebeliunea a ajuns la Alfama. Ca să mă protejez, mi-am pus o cruce mare, ba chiar pe drum i-am binecuvântat pe câţiva asasini. E uimitor pentru ce le dai oamenilor

binecuvântare. Să-şi facă unul altuia tot felul de blestemăţii. Diego se închină şi îşi dă ochii peste cap. Ca un creştin pios, aşa m-am furişat în casa voastră.

— Şi tot aşa l-ai omorât.

— Ei, nu chiar atât de repede. După tine toate lucrurile par lesne de făptuit. Viaţa nu e Tora. Nu poţi citi versetele în mare viteză şi nici nu poţi să le reciteşti dacă nu înţelegi prea bine ce vor să spună. El n-a fost deloc rezonabil. A spus că o să mă supună judecăţii unui consiliu evreiesc pentru că am dat informaţii despre Simon în anii aceia din trecut, că va găsi o modalitate oarecare să mă vadă pedepsit. Îl cunoşteam bine pe unchiul tău. Ar fi găsit el un mod de a-mi face viaţa iad. Chiar când i-am spus că am dat informaţii despre Reza şi rudele ei prin alianţă, că, dacă el nu renunţă, am s-o fac din nou, el a refuzat să asculte. Am crezut că am să-l pot convinge. Mare idiot am fost să cred că unchiul tău o să se poarte ca un tată normal. Iar dacă i-ar fi spus doñei Meneses că eu fusesem cel ce o şantajase, că ştiam că e evreică, viaţa mea n-ar mai fi făcut nici cât o ceapă degerată! Dacă jura pe Tora să păstreze secretul atunci viaţa mea era salvată. Dar el a refuzat.

— Prin urmare, eşti vinovat şi de întemniţarea Rezei…

— Aşa a cerut situaţia. Trebuie să te adaptezi… să-ţi schimbi forma după împrejurări. Barbă şi veşminte somptuoase pentru Lisabona… în Constantinopol, aş putea chiar să devin musulman. La urma urmelor, e acelaşi Dumnezeu. Am dreptate, Farid?

În timp ce Farid semnalează ceva obscen în direcţia lui Diego, eu mă gândesc: Un curier care nu-şi poate recunoaşte propria faţă. Unchiul îl viza pe Diego, Evreul Rătăcitor, dar nu curier al cărţilor sau mărfurilor, ci al propriului suflet… îi spun:

— Prin urmare ce ai spus în mărturisirea falsă a lui Solomon era adevărat… aplicat la unchiul meu.

— Da. Sinuciderea mohelului îmi pica tocmai bine. Cum am aflat, m-am dus acolo, am plătit o mică haimana să cumpere hârtie de la o babă care toacă zdrenţe, apoi am lăsat biletul în aşa fel încât să-l găsească sora lui Solomon. Cei mai mulţi oameni se lasă păcăliţi atât de uşor.

— I-ai spus unchiului că o cruţi pe fată dacă el renunţă la viaţa lui?

— Da. El vorbea de sacrificiu, de jertfă. Însemna mult pentru el. Cred că se aştepta să moară. Pentru un bine mai mare şi un scop superior, a spus el. Avea modalităţi de raţionament bizare, nu crezi? I-am spus: Aş putea să te ucid fără să clipesc. El mi-a răspuns: Şi eu aş putea să mor tot fără să clipesc! închipuie-ţi! Şi închipuie-ţi că voia să întrunească un consiliu evreiesc, la data asta târzie! Nu-şi dădea deloc seama că suntem în anul creştin 1506, nu în anul ebraic 5266. Şi, dragă Berechia, e bine să-ţi potriveşti ceasul până nu e prea târziu. Acceptă calendarul creştin înainte ca timpul să expire şi pentru tine.

— Tu nu te-ai dus doar să-l vezi pe unchiul şi să te cerţi cu el. Ai plantat firul acela al lui Simon. Ştiai dinainte că ai să-l ucizi.

— Totdeauna trebuie să ai un plan de rezervă. Nu trebuie să-mi porţi pică pentru prudenţa mea.

— Prudenţă? Ai vrut să ne ucizi şi pe mine şi pe Farid! De-aia ai trimis biletul în care-mi spuneai să ne întâlnim lângă morile de apă.

— O altă improvizaţie bună năruită de doña Meneses şi de haidamacii ei.

— Şi tu ai furat Hagada unchiului. Lazuritul nostru şi foiţa de aur. Ca un borfaş ordinar!

— De ce nu? Ce, tu n-ai asemenea dorinţe? N-aş crede. Şi manuscrise. La urma urmelor, de-aici a început

totul. Aşa se pare…

— Dar cum ai aflat de ele? Simon şi Carlos mi-au spus că tu nu ştii de *geniza*.

— Chiar şi un cabalist face greşeli, dragă băiete. Prietenii noştri greşesc pur şi simplu. Unchiul tău m-a abordat în taină, mi-a explicat totul despre activităţile lui de contrabandă, mi-a spus că va achiziţiona câteva manuscrise valoroase şi va avea nevoie de vigilenţa mea, pentru a fi sigur că oamenii lui, contrabandiştii lui, îşi fac treaba corect – el se îndoia, în special, de Doña Meneses. Simţea că ea s-a cam săturat de riscurile pe care şi le asuma. Unchiul tău se temea de trădare. Am început s-o urmăresc, să-i învăţ metodele. Am aflat de Zorobabel, cum ducea el manuscrisele peste graniţă la Cádiz. Maestrul Abraham voia să nu ştie nimeni că mi-a vorbit despre *geniza* şi despre activităţile lui de contrabandă ca să nu atrag atenţia.

— A avut încredere în tine, spun eu.

— Mă tem că da. O greşeală. În vremurile noastre, nu trebuie să ai încredere în nimeni. Să ţii minte măcar atâta lucru.

— Ar fi trebuit să mă întrebe pe mine. Măcar de-ar fi…

— Tu tot nu înţelegi, recunoşti? întreabă Diego.

— Ce să înţeleg, nemernicule?

— Nu putea să-ţi rişte viaţa. Urma să fii moştenitorul, urmaşul lui, să duci mai departe planurile lui pentru vindecarea Regatelor Inferioare şi a celor Superioare… cel mai mare cabalist pe care l-a avut Lisabona! Nu rişti viaţa unui astfel de om făcându-l complice cu nişte contrabandişti. După cum stau acum lucrurile, tu vei fi probabil ultimul cabalist din Lisabona. Diego ridică uşor din umeri şi-mi surâde palid, ca şi cum accepta un adevăr inevitabil. Fără cărţi, fără cabalişti, fără evrei. E mare

păcat, dar asta-i viaţa.

E uimitor, mă gândesc eu, cum asasinul ăsta poate să înţeleagă atât de clar ceea ce era ascuns pentru mine. M-am temut de responsabilitate? Sau că o să fiu ultimul din speţa mea? îl întreb pe Diego:

— De ce n-ai luat toate cărţile din *geniză* când l-ai omorât?

— Mă uitam la manuscrise, le evaluam pe îndelete. Nu eram neliniştit, ştiam că sunt în siguranţă – pe străzi se dezlănţuise rebeliunea iar eu cunoşteam tunelul spre baia publică. Apoi am dat peste ultima Hagadă a maestrului Abraham. Frumoasă lucrare. Am răsfoit-o şi am descoperit imaginea mea ca Haman, am scos-o de acolo, fireşte, şi am pus întreaga carte în taşcă pentru mai multă siguranţă. A fost un şoc pentru mine să-mi văd chipul în anluminurile lui… şi brusc m-a cuprins panica. O stupizenie, presupun. Mă pregăteam să ies pe uşa secretă când tu ai început să-ţi strigi de deasupra familia. Am început să trec prin tunel, dar mi-a fost teamă că nu voi reuşi din cauza masivităţii mele. M-am întors, am intrat din nou în pivniţă, am tras uşa după mine. Chiar înainte de…

— De ce nu te-ai ascuns după uşa secretă, în tunel?

— Nu trecusem niciodată până atunci. M-am temut că, dacă închid uşa, o să cadă cine ştie ce zăvor şi o să fiu înmormântat acolo. N-ar fi fost o soartă prea frumoasă! Aşa că, până să cobori tu, am izbutit să mă fac covrig în *geniză* şi am închis capacul. Mulţumesc Proniei pentru toată tevatura pe care o făceai tu. La vremea când ai coborât, eu eram la adăpost în cuibul meu. Deşi mă temeam să nu-mi auzi bătăile inimii şi să fiu nevoit să te ucid şi pe tine. Dar am fost destul de sigur că la început o să te laşi păcălit şi o să crezi că vechii creştini au făcut asta. Când ai urcat în casă, am ieşit, am încuiat capacul şi am pus cheia la loc în băşica de ţipar. M-am furişat prin

prăvălia voastră în Strada Templului. N-am crezut că m-a văzut cineva. În afară de Gemila aia… Din fericire pentru ea, Gemila e o vacă zărghită, cu demonii ei halucinaţi, altminteri ar fi trebuit s-o…

— Senhora Belmira? De ce ea?

— Miriam? Mă iubea. Nu te mira. Sunt un om destul de drăguţ cu cei care… Adu-ţi aminte de orele pe care le-am petrecut desenând păsări împreună? Oricum, era mai sigur în felul ăsta. Dacă ar fi fost prinsă, mai degrabă ar fi preferat moartea decât să spună numele meu. Şi aşa a făcut. În privinţa asta, femeile sunt mai puternice decât bărbaţii. Am învăţat asta în temniţele Sevillei. Chiar dacă şi-ar vedea picioarele topite, în sufletele lor tot nu l-ar vinde pe Moise creştinilor.

— Da băiatul care s-a dus să vândă senhorei Tamara Hagada unchiului? El cine era?

— Mă tem că a fost o greşeală. Am început să fiu îngrijorat. Am slăbiciunile mele, aşa cum am recunoscut mai înainte. În ce priveşte identitatea lui, unele lucruri trebuie să rămână mistere, nu crezi? Se numeşte Isaac. E un copil bun. E tot ce vreau să-ţi spun.

— Biletul care a căzut din turbanul tău? Se referea într-adevăr la contele de Almira sau la acest Isaac?

— Un alt mister pe care n-am să-l dezleg pentru tine. Regret.

— Ei, acum ţi-ai procurat Platonul mult dorit…?

— Plec în noaptea asta, aşa cum am spus. Cu trăsura până la Faro. Poţi să uiţi totul despre mine.

— N-am să te las să pleci, observ eu.

— N-ai încotro. Diego loveşte uşor muchia cuţitului său de umărul sclavului. Noua mea gardă de corp e slabă dar disperată, zice el. Nu ar vrea să se întoarcă la vechiul lui stăpân. Un om fără judecată, care i-a pus zăbală în gură, l-a bătut şi l-a siluit. Se spune că ar cunoaşte vrăji.

Un autentic cabalist negru, dacă mă întrebi pe mine. Poate din unul dintre triburile noastre pierdute. Ai face mai bine să te dai la o parte şi să ne laşi să ieşim. Sau o să o termini cu sufletul despărţit de trup precum maestrul Abraham.

— Şi cu o draperie de sânge pe gât. N-am să uit niciodată ce i-ai făcut!

— Poetice cuvinte! Ale tale sau ale lui Farid?

Diego ia două volume legate-n piele de pe masă. Îl mută pe sclav în faţa lui. Africanul se ghemuieşte, îşi ţine cuţitul şi bastonul în faţa pieptului şi se furişează înainte.

Farid îmi face semne cu mâna pe spate:

— Tu iei sclavul şi…

— Nu. Îmi arunc cuţitul pe podea, mă răsucesc, prind braţul ridicat al lui Farid.

El se smuceşte şi îmi spune prin gesturi:

— Ce naiba faci?!

Îmi înfăşor braţele în jurul lui Farid, îl ţintuiesc cu spatele de un zid de cărţi. Deşi ţine în continuare mâna încleştată pe pumnal, ştiu că n-o să-l folosească niciodată împotriva mea. În timp ce se luptă să se elibereze, eu strig din nou:

— Pleacă, diavole, până nu mă răzgândesc!

Îl presez pe Farid cu forţa teribilă a răzbunării mele. Sclavul şi Diego se năpustesc pe lângă noi.

— Ai făcut o alegere înţeleaptă, îmi şuieră asasinul.

Când zăvorul uşii e tras cu zgomot, închid ochii, strângând din pleoape de parcă aş vrea să las afară păcatul. Aerul nopţii, pătrunzător şi rece, suflă spre noi.

— Zboară înapoi în iad, Diego! şoptesc eu pentru mine.

— Berechia!

Vocea lui Farid vine deformată, gâjâită, dar clară ca o rugăciune. În acelaşi timp, el mă prinde de umăr şi îmi redeschide vechea durere. Cu o lovitură de picior măturată

reuşesc să-i pun piedică.

Uşa se închide cu zgomot. Suntem singuri. În piept se înalţă o plăcere caldă şi amară.

Farid sare în picioare, mă priveşte furios. Îmi deschid mâinile în semn de pace, îl prind de umeri.

— Ai vorbit! gesticulez eu surâzând; pare un miracol care încununează ororile astea, un semn de la Dumnezeu, poate, că am ales corect soarta lui Diego.

Cu gesturi vijelioase, Farid spune:

— Fiindcă l-ai lăsat să plece. Ne-am agitat degeaba. Degeaba. Doar dacă…

— Nu te necăji, îi spun prin semne. Diego s-a înşelat. Poţi să ai încredere în unii oameni. Ai să vezi.

Afară, senhora Tamara stă tremurând în picioarele goale şi în cămaşă de noapte. În timp ce Farid îşi petrece braţul în jurul ei, eu îl observ pe Diego care aleargă pe Strada Bijutierilor în spatele sclavului său şi se îndreaptă spre Rua Nova d'EI Rei. Luna îl luminează ca pe un animal ce se furişează, o creatură nocturnă care fuge de vânători. Spun în şoaptă, pentru mine, nişte cuvinte din Ieremia: „Vom locui printre stânci în deşertul pârjolit”.

— Dar el se duce! geme ea. Îmi aruncă o privire rugătoare.

Cuvintele ei sapă o linie de îndoială arzătoare în viscerele mele. Pornesc. Întâi merg grăbit, apoi alerg, parcă îl caut pe unchiul.

O umbră întunecată traversează dinspre dreapta. Îl urmăreşte pe Diego câteva momente, arată un profil cu pălărie, se răsuceşte, vine mai aproape. O licărire de metal. Un braţ ridicat. Când braţul cade, Diego se prăbuşeşte pe caldarâm. Vântul uscat îmi aduce un sunet care seamănă cu ciocăni – tul pumnului înmănuşat al lui Simon la uşa noastră. Nu e însă în stare să ajungă la porţile compătimirii mele.

Farid, care venise alergând în urma mea, întinde o mână în timp ce eu revin la pas. Îmi spune prin semne:

— Cine era…

— Unul dintre ucigaşii angajaţi de doña Meneses, răspund eu. Îl aştepta pe Diego. Avea ordin să nu lovească până la miezul nopţii, aşa cum am cerut noi. Scot câteva safire şi smaralde rămase de la colierul doñei Meneses. Eu am schimbat momentul execuţiei.

— L-ai plătit să-l ucidă pe Diego?!

— Oricum l-ar fi omorât. Dar nu puteam risca întârzierea. Să mă ierte Dumnezeu.

Ţin în căuşul mâinii mărgelele aristocratei.

— A fost nevoie doar de o mărgea ca să-l conving să-l omoare imediat pe Diego, spun eu. Viaţa unui evreu, viaţa unui om costă o nimica toată.

Ne apropiem de Diego cu paşi prudenţi şi îl găsim strângând la piept volumele din Platon. Un fir de sânge i se scurge de la colţul gurii spre o şopârlă pestriţă care doarme într-o crăpătură din caldarâm. În taşca lui e planşa pe pergament a lui Haman.

Înăuntrul unei tăceri atemporale, noi veghem cadavrul de parcă suntem în faţa unei arce a Torei, o arcă goală, ce nu se va umple niciodată. Când îmi revin, păşesc în lumina proiectată de candelabrul din dreptul unei ferestre apropiate şi studiez desenul unchiului. Da, Haman e Diego. Nu e nici

O îndoială.

Un fior mi se strecoară în sus pe şira spinării în timp ce socot că ultimul act de creaţie artistică al unchiului a fost zugrăvirea feţei celui ce avea să-l asasineze.

În planşă, Diego-Haman e o figură vulturească aplecată, cu o cicatrice inconfundabilă pe bărbie. E înfăţişat în timp ce-i şopteşte regelui Artaxerxe dorinţa sa de a-i extermina pe evrei. În mâna stângă, ca o gheară, el

strânge o parte lucitoare a celor zece mii de talanţi de argint pe care a promis să-i dea la vistieria regelui în schimbul aprobării de a-şi duce la îndeplinire planul lui monstruos. În mâna dreaptă, în acelaşi moment, el primeşte inelul cu sigiliul regelui, semn că i se acordă permisiunea.

Afacerea a fost parafată.

Regina Estera nu e înfăţişată în planşă. Dar tatăl ei vitreg, Mordehai, e acolo. Stă umil într-un colţ, în pânza aspră a doliului, pe care a îmbrăcat-o când a aflat de decretul pentru nimicirea poporului său. Totuşi, el are o atitudine demnă şi expresia lui e şireată, aproape nostimă, fără îndoială, fiindcă ţine în faţa pieptului laţul cu care Haman va fi spânzurat mai târziu. O scânteie de pasiune smaraldică din ochii lui mă convinge că Mordehai e modelat chiar după unchiul.

Farid mă strânge de braţ, arată spre desen şi-mi spune prin semne:

— Eşti tu.

— Adică?

— Bărbatul din colţ. Cel cu laţul. Mordehai.

Bubuitul inimii mele devine furtunos şi disperat. Ar putea Farid să aibă dreptate? Nu mi se pare posibil ca unchiul să mă înfăţişeze ca salvator al evreilor. Şi acel Mordehai din pictură e pur şi simplu prea bătrân.

Mâinile mele strâng pergamentul. Mă podidesc lacrimile când mă gândesc că el poate m-a înzestrat cu înfăţişarea unui erou evreu.

Şi astfel, multe întrebări pe care i le-aş fi adresat nu vor primi niciodată răspuns.

Privirea mea e atrasă spre cer de un pescăruş-de-mare care traversează noaptea luminat de lună. Ţânţarii îmi bâzâie pe la urechi ca şi cum ar căuta să pătrundă în gândurile mele. Rugăciunea mea în ebraică pentru odihna

sufletului lui Diego şi pentru pacea lumii vine stimulată de textura mâinii unchiului care mă apasă puternic pe ceafă şi apoi se îndepărtează brusc. Mişcarea spre absenţa veşnică e atât de imediată încât simt că mă sufoc şi mă întorc. Ochii mei scrutează strada pustie până ce ajung la lumina de smarald umedă a doua lumânări care veghează deasupra mea de la fereastra cea mai înaltă din zonă.

CARTEA A TREIA

Capitolul XXI

În lumea pustie de după moartea lui Diego, am dormit zile în şir. În spatele uşilor încuiate şi al ferestrelor oblonite ale dormitorului meu, într-o atmosferă sufocantă, în care se simţea doar mirosul descompunerii mele. M-am dat jos din pat doar când o imagine a Joannei, fata contelui, s-a lăsat ca un voal de mătase peste faţa mea. Ochii ei licăreau cu graţia reflexivă a perlelor şi ea mi-a vorbit în şoaptă într-un limbaj de dincolo de înţelegere. Chemate pe timp de noapte, picioarele mele m-au dus de-a lungul zidurilor învălmăşite ale Lisabonei până când destinaţia a devenit clară. M-am pomenit că zbier spre ceea ce părea să fie fereastra ei de la Palatul Estaus.

A deschis obloanele un pitic cu părul smocuri-smocuri:

— Hei, cocoşelule, pun să te castreze dacă nu te opreşti din cântat! a strigat el.

— O caut pe doña Joanna, fata contelui de Almira, i-am explicat eu.

— Nu aici! s-a încruntat el. A închis obloanele cu zgomot.

Duhoarea grămezilor de gunoi s-a ţinut după mine tot drumul spre casă. Tânjeam după vidul lui *Ein Sof* şi am căutat iarăşi refugiu în patul meu. Au urmat zile şi zile de margini şovăitoare de lumină verde ca muşchiul şi de întuneric, până când glasul Joannei a pătruns prin zidurile

mele parcă pe aripile unei rugăciuni. Când a intrat în cameră era îmbrăcată în negru. Eu zăceam sub pături.

— Nu pot să stau mult, a zis ea. Avea ochii sticloşi ca şi cum s-ar fi putut în orice clipă s-o podidească lacrimile.

— Ai fost bolnav? a întrebat ea cu voce tremurată.

— Da, am zis şi m-am ridicat în capul oaselor. Tu unde ai fost? Te-am căutat.

— Aici, în Lisabona, dar n-am îndrăznit să vin până acum.

— N-am dorit niciodată o femeie aşa cum te doresc pe tine acum, i-am mărturisit eu. Ca şi cum numai tu ai putea să mă vindeci… sau să mă salvezi.

S-a aşezat pe marginea patului şi a apăsat pe buzele mele mâna micuţă, deformată, gingaşă. Eram gata s-o implor să rămână cu mine pentru totdeauna, dar ea a clătinat din cap ca şi cum ar trebui să nu profanez tăcerea dintre noi. A început să-şi desfacă rochia. Eu eram gol. Când s-a întins lângă mine şi a deschis braţele, m-am afundat în ea.

Eram zidit în căldura ei, apărat de dulceaţa trupului ei; în mine a plesnit o tensiune asemănătoare cu funia închisorii, iar eu am început să strig cu o voce atât de gravă de parcă mi se sfâşiau măruntaiele. Joanna mi-a şoptit:

— Nu pot să rămân. Sunt logodită cu altul. Să nu mă aştepţi. Mâine plec din Lisabona. Iartă-mă şi uită-mă.

Când balsamul degetelor ei a coborât de pe obrazul meu, Joanna mi-a mai spus:

— Nu mă aştepta. Şi nu o lipsi de dragostea ta pe fata ce va veni…

Mi-a lăsat în palmă colierul ei de perle.

Când cei iubiţi pleacă pentru totdeauna, tot ce ne rămâne de la ei e lumina ochilor prinsă în giuvaierurile lor. În afară de amintiri e singurul suvenir pe care îl păstrăm.

Nebunia: dacă nu te înghite în întregime, s-ar putea ca într-o bună zi să-şi descleşteze fălcile din jurul gâtului tău. Totuşi ceva – sau cineva – trebuie să te ajute, să te tragă şi să te elibereze.

Când am ieşit în aerul dimineţii, părăsit de Joanna, Farid a citit în ochii mei ce se întâmplase. M-a târât la Hanul Fecioarelor. Vreme de câteva luni am trăit acolo, în căldura seducătoarelor şi n-am mai aşteptat, ci mi-am scurmat şi împlântat drumul în viaţa lor pentru a mi-o regăsi pe a mea. Plătea Farid, deşi nu ştiu de unde făcea rost de bani. Poate a vândut câteva dintre safirele şi smaraldele doñei Meneses; când în cele din urmă ne-am luat rămas-bun de la Judiaria Pequeña mai rămăseseră doar trei mărgele.

Fireşte, a fost un adevărat miracol că n-a izbucnit în mine niciuna dintre bolile din bordeluri. E nevoie de o inimă care suferă din cauza iubirii ca să afli că există astfel de maladii.

Când nu mă cuibăream într-o femeie sau nu turnam şuvoiul unui burduf cu vin în gura mea, mă plimbam. O dată m-am dus pe jos până la dealurile de ambră de deasupra Mafrei. Pe drumurile nepavate şi pârjolite de soare, m-am oprit şi am recitat pe rând pentru mine cele cinci cărţi ale Torei: Geneza, înaintea Muntelui Abraham de lângă Belas; Exodul, sub podul unui pin prăbuşit dincolo de Montelavar; Leviticul, deasupra unui mozaic roman din Odrinhas: Numerii, în timp ce mă legănam pe craca unui roşcov din faţa bisericii vizigote Igreja Nova; şi Deuteronomul, deasupra unui fagure de miere dat mie de o fată creştină veche chiar la porţile lui Linho. Am descoperit că ritmul mersului pe jos e potrivit pentru rugăciune. La fel şi somnul. Noaptea mă întâmpinau stelele, fără proteste, fără reproşuri. Dimineaţa mă trezeau săgeţile ciocănitorilor care ţâşneau din copac în copac. Timp de o

săptămână m-am simţit în siguranţă dincolo de hotarele Lisabonei.

Treptat, o energie înrudită cu avântul ce premerge psalmodia a început să crească vijelios în mine şi am constatat că pot să lucrez în prăvălia noastră în timpul zilei. Cinfa mă păzea cu devotament aprig. Noaptea se întindea lângă mine pe patul meu şi îşi ridica spre mine privirile, dar fără să mă certe când plecam la damele de la han în orele mici ale dimineţii.

Reza şi mama îşi purtau în tăcere bătăliile moralizatoare împotriva mea. Iar ochii lor în care citeam condamnarea erau zăvorâţi ca porţile temniţei. Cât priveşte lumea de dincolo de hotarele mele…

Luni, 27 aprilie, a intrat în portul Lisabonei o flotilă de vase de război a Coroanei, care a asigurat apărarea oraşului. Fireşte, nu s-a făcut niciun fel de dreptate. Regele Manuel, *melek hasid* al nostru, regele bun şi plin de compasiune, a vorbit despre pogrom ca despre „anumite neglijenţe”. Mai mult, ca să-i distreze pe orăşeni şi pe ţărani, răposatul Manuel, dragul de el, fie ca numele şi umbra lui să fie şterse din amintirea oamenilor, a poruncit să fie arestaţi patruzeci de rebeli vechi creştini, pe care judecătorul regal João de Paiva i-a ales la întâmplare. În faţa unei mulţimi de câteva mii de oameni care se prăjeau la soare în tribunele din Rossio, deţinuţii au fost strangulaţi şi arşi.

Oare carnea de vechi creştin arsă miroase altfel decât a unui evreu? Recunosc că nu am simţit nicio diferenţă.

— Ei, dar dacă ai fi fost la Rossio… mi-au spus mai mulţi noi creştini zâmbindu-mi sarcastic.

Cât despre clericii de la Biserica Dominicană şi de la Mănăstire, la sfârşitul lunii mai, regele Manuel a poruncit ca preacuvioşii monahi să fie împrăştiaţi în tot regatul său.

Dar să nu vă temeţi pentru inimile lor frânte şi pentru nostalgiile lor, fiindcă spre sfârşitul lui octombrie ei au fost din nou în braţele amantelor din Lisabona, graţie intervenţiei Papei Iuliu II, să dea Domnul ca numele şi umbra numelui său să fie de asemenea şterse din amintirea oamenilor. Mă simt obligat să adaug că au fost totuşi două excepţii: Frei João Moucho şi Frei Bernăldez, cei doi bărbaţi care au instigat gloata la măcel în acea după-amiază fatidică. Ei au fost arestaţi şi duşi la Evora unde au lâncezit o vreme în temniţa oraşului. În octombrie, când puţini oameni îşi mai aminteau ce făcuseră aceştia, cei doi au fost strangulaţi şi transformaţi în cenuşă.

În sfârşit, a plouat din nou, pe nouă mai.

Dar am puţine amintiri despre asta. Întâi martie 1507 e singura dată marcată profund în memoria mea. (Da, o vreme am învăţat să gândesc în cadrul calendarului Nazarineanului. Socot că a fost un simptom al nebuniei mele. Să dea Domnul să-l alung pentru totdeauna pe creştin din mine!)

În dimineaţa aceea, micuţul Didi Molcho m-a scos afară din prăvălia noastră de parcă mă trăgea spre o comoară.

— Aleargă! a strigat el. Ne-am dus în goană spre glasul unui pristav de pe treptele Bisericii São Miguel. Crainicul citea de pe un pergament decretul dat de regele Manuel: „De-acum înainte, noii creştini au permisiunea să plece din regatul meu şi nu va mai fi niciun…”

Speranţa unui alt peisaj m-a făcut să-mi arăt faţa la soare. Pentru prima oară de la moartea lui Diego, am tras adânc aer în piept şi mi-am umflat plămânii.

Un bărbier mi-a dat jos barba în timp ce fiica lui mă despăduchea. În timp ce pieptănul din mâinile ei micuţe îmi scormonea scalpul, eu am început să socotesc pentru prima oară cum am plătit eu pentru uciderea lui Diego.

Trebuia să fi simţit ghearele păcatului în pieptul meu? Nu le-am simţit. Şi nu le simt nici acilm. Poate că asta face din mine un bărbat fără suflet superior. Nu-mi pasă. Nu mă privesc în oglinzi şi ceva de pe faţa mea pare să solicite discreţie de la cabaliştii care ar fi în stare să vadă o lipsă teribilă în aura mea.

Totuşi, uneori mă tulbură un alt păcat pe care l-am comis cu mult timp în urmă – ba chiar pătrunde în rugăciunile mele. Nobilul tânăr căruia i-am dat brânci de pe un acoperiş în Cartierul Maur. A supravieţuit? Mă îndoiesc. Câteodată, în vis, îl văd cum mă priveşte de pe fundul unei fântâni rău mirositoare.

Mama şi cu mine i-am dat doñei Meneses toate cărţile unchiului. Fireşte, ea n-a suferit pentru uciderea lui Simon. Eu nu eram în situaţia să arunc în ea cu pietre şi, de altfel, ştiam că orice acuzaţia i-aş aduce ar avea consecinţe nefaste pentru mine şi pentru familia mea. Păzită de suita de flamanzi blonzi, ea şi-a continuat viaţa minunată de veche creştină în balconul de marmură din Graça. După cum am aflat, ea a murit acum patru ani, în primăvara anului 1526, în urma unei infecţii provocate de un spiţer idiot cu degete nesigure care venea să-i ia sânge.

Părintele Carlos l-a văzut pe unchiul meu într-un vis şi a rugat-o la rândul lui pe doña Meneses să scoată peste graniţă în siguranţă exemplarul lui în parte ebraic, în parte arab, al operei lui Solomon Ibn Gabirol *Mekor Hayim – Fântâna Vieţii*. După câte ştiu, exemplarul se află acum în Salonic.

Vor supravieţui cărţile noastre peste veacuri sau lupta unchiului a fost zadarnică?

Cum toţi noii creştini plecau din Portugalia, casele se vindeau mult sub valoarea lor. Decât să vindem pe o nimica toată, noi i-am oferit casa lui Brites, spălătoreasa noastră; ea locuia într-o mahala săracă de dincolo de

Poarta Sf. Ecaterina, care nu era potrivită pentru o persoană cu frumuseţea ei spirituală.

Ea a bătut din picior când i-am spus şi a refuzat:

— N-o pot primi!

— Ba trebuie, a insistat mătuşa Estera.

— Nu!

— Atunci ţi-o împrumutăm, am propus eu. Când va dori să i-o dai înapoi, Reza va veni s-o ia.

Ochii i s-au umplut de lacrimi. Învoiala a fost pecetluită prin îmbrăţişări. Ea şi-a petrecut restul vieţii în casa asta.

Câteva săptămâni mai târziu, cu puţin timp înainte de plecarea noastră din Portugalia, în timp ce livram fructe unei prăvălii din Bairro Alto, am văzut băiatul din desenul meu, băiatul care încercase să vândă Hagada unchiului meu senhorei Tamara. Avea o faţă plăcută de la natură, păr negru tuns foarte scurt.

— Cum te cheamă? l-am întrebat eu.

— Diego, mi-a răspuns el.

I-am spus în şoaptă:

— Numele meu evreiesc e Berechia Zarco. Vreau să ştiu care ţi-e numele în limba sfântă.

— Isaac Belmira Gonçalves, a spus el.

— Ai fost adoptat de un bărbat care se numea Diego Gonçalves, aşa e?

A făcut ochii mari din cauza surprizei.

— Aşa e. De unde ai ştiut?

— L-am cunoscut bine.

Într-un han din oraş, am mâncat pâine cu scorţişoară, pâine caldă, am băut vin îndoit cu apă şi am vorbit despre dragostea tatălui său adoptiv pentru păsări şi pentru manuscrisele vechi. Băiatul locuia împreună cu sora senhorei Belmira. Era sfios, dar o pasiune teribilă a tremurat pe buzele lui când mi-a vorbit despre bătălie.

Avea să devină cruciat. N-am să înţeleg niciodată cum se face că tinerii sunt atât de nerăbdători să moară. Înainte de despărţire l-am sărutat pe frunte şi l-am binecuvântat în tăcere.

Rabi Losa, cel ce se convertise voluntar şi unul dintre duşmanii unchiului meu, trăieşte încă în casa lui ceva mai la vale de Biserica ăão Miguel. A câştigat prin plecăciuni şi umilinţă inima episcopului Lisabonei şi chiar a devenit unul dintre consilierii lui pentru probleme de drept ecleziastic. Amândouă fiicele lui s-au făcut mari, s-au măritat şi locuiesc împreună în Santarém, după cum mi s-a spus.

Şi părintele Carlos s-a hotărât să rămână în Portugalia:

— Să mă facă Dumnezeu fie un bun creştin, fie un actor mai bun, mi-a spus el când l-am văzut ultima oară, acum douăzeci şi trei de ani. Cuvintele lui mi-au amintit, bineînţeles, de Zorobabel, de Isaac de la Ronda, de contele de Almira. N-am aflat nimic despre soarta lui. Poate numele lui adevărat era cu totul altul. Poate nu era castilian sau creştin nou. Poate Joanna nu era fiica lui.

Fireşte, n-am primit nicio veste de la ea. Totuşi, câteodată, chiar şi acum, ea îmi mai apare uneori în vis. Amărăciunea a dispărut de pe buzele ei şi de mulţi ani eu am încetat să mai fac comparaţii între ea şi soţia mea. Chiar şi o memorie întru Tora se înduioşează până la lacrimi, se îmblânzeşte.

N-am mai auzit nimic despre Helena. A fost logodnica mea cu foarte mulţi ani în urmă şi cu ea mi-am pierdut virginitatea. E mai bine aşa.

În mai o mie cinci sute şapte, când ne făceam planuri de plecare, a venit la noi acasă un neguţător în veşminte stacojii şi albe şi ne-a adus o scrisoare de la cerşetorul creştin nou, Antonio Escaravelho. Imediat după rebeliunea

îndreptată împotriva noastră şi cu mult timp înainte de decretul regelui Manuel prin care li se permitea creştinilor noi să plece din Portugalia, el a reuşit să obţină permisul de ieşire din ţară pentru a se duce să-l viziteze pe preaiubitul Papă Iuliu.

— Ştii cumva dacă îi merge bine în Roma? îl întreb pe mesager.

— Roma, ce tot spui dumneata?! El e în Ierusalim. Are acum un atelier de argintărie în vechiul cartier evreiesc.

Am rupt sigiliul din ceară şi am deschis scrisoarea:

„Scumpul meu Berechia, v-am spus ţie şi maestrului Abraham să vă faceţi planuri şi să veniţi cu mine. În definitiv, măgarul ăsta bătrân nu era chiar atât de nebun, de acord? Pe Papa Iuliu îl bag în mă-sa. Scuip pe toată peninsula italică. Fie ca o cohortă de şerpi veninoşi să invadeze Roma şi să-i muşte de cururile grase pe toţi locuitorii ei creştini. Vei fi întotdeauna bine-venit la mine. Ne vedem la anu' în Ierusalim”.

Nu anul viitor, ci poate mai curând. La urma urmelor, ne-am mutat mai aproape. Şi nu mai sunt tânăr. De va fi să mă duc vreodată…

În iulie 1507, Farid s-a îmbarcat pe o corabie care mergea la Constantinopol. Avea la el adresa lui Tu Bi-şvat şi banii pe care îi putuserăm economisi. Mama, Cinfa, Estera, Alfonso Verinho şi cu mine l-am urmat în august. Corabia noastră a plecat din Belem în ziua a nouăsprezecea a lunii Av. Spre surprinderea noastră, ne aştepta o casă dărăpănată, cu două etaje, din cartierul evreiesc; cu ajutorul lui Tu

Bi-şvat, al cărui nume nu-mi pot permite să-l spun, unchiul reuşise să facă o mică plată pentru o anumită proprietate.

Roseta a rămas cu Reza; era gravidă cu primul ei

copil – adică Reza, nu Roseta – şi s-a mutat cu soţul ei şi cu Aviboa la o fermă în apropiere de Belmonte, în munţii din nord-estul Portugaliei. Nu i-am mai văzut de la momentul când ne-am despărţit în port la Belem. Le trăiesc trei fii, Mordehai, Iuda şi Berechia, şi o fiică, Mira. Aviboa s-a măritat cu un fermier care cultivă castani şi viţă de vie. Locuieşte foarte aproape de Reza. Îi trăiesc doi copii. Nu i-a mai crescut unghia de la degetul mare şi n-a aflat nimic despre părinţii ei.

Noi ne rugăm ca focul Inchiziţiei care va veni din Castilia şi se va răspândi în Portugalia să sară peste valea în care locuiesc ei. Mă tem că acum e o chestiune de luni. Vai, vai, ce puţin timp de pace avem noi în lumea asta!

Iuda. Când am putut, am luat de la mama pantalonii şi cămăşile lui şi le-am îngropat la Ferma Migdalilor, lângă mormântul unchiului. Noi am rostit un *kadiş* să ne asigurăm că sufletul lui a fost eliberat din Regatele Inferioare.

Au trecut douăzeci şi patru de ani de la dispariţia lui şi totuşi, îl simt încă foarte, foarte aproape de mine. Acum trei ani, am crezut că recunosc ochii lui ca piatra de lună la un bărbat în straie de neguţător portughez care stătea cu faţa la soare în grădina lui, de sub minaretul sud-estic al moscheii Hagia Sofia. Am ameţit. M-am clătinat şi m-am gândit: E o mare greşeală. El trăieşte, a fost crescut de vechi creştini. Acum el o să-mi explice unde a fost. M-am furişat până la el şi i-am spus:

— Tu eşti, Iuda? Văzându-l uluit, l-am prins de braţ. Nu mă recunoşti? Sunt Berechia. Fratele tău!

El m-a bătut uşor pe spate de parcă eram un bătrân prostănac beat.

— Du-te mai bine la nevasta ta înainte ca ea să te caute, m-a sfătuit el. Şi a râs de mine.

Iată cum tratează noua generaţie durerea.

Despre Samir, tatăl lui Farid, nu s-a mai aflat nimic.

Îmi amintesc cum Rabi Verga mi-a spus la noi în curte că trebuie să nu-i uităm pe cei morţi şi felul în care şi-au pierdut ei vieţile. Cuvintele lui mă fac să zâmbesc; există oare persoane care pot să uite?

Se dovedeşte că Samson Tijolo, care a tăiat toate numele lui Dumnezeu din Vechiul Testament, a avut dreptate când a spus că evreii nu sunt în stare să vorbească la timpul viitor în Portugalia. Dacă ar fi trăit, unchiul ar fi putut face ceva în legătură cu situaţia asta? Marii cabalişti au anumite puteri şi poate dacă el s-ar fi concentrat...

Sau e doar o minciună? Odată cu sângele maestrului meu s-a scurs şi mare parte din credinţa mea.

Rana, soţia lui Samson şi o veche prietenă din cartier, trăieşte şi acum la ferma ei de lângă Lisabona. Miguel, fiul ei, e ucenic la un argintar. Mi s-a spus că noaptea târziu, în spatele obloanelor zăvorâte, el confecţionează *aţe haimy* „arborii vieţii” pentru Tora şi alte obiecte sfinte.

Vecina noastră, senhora Faiam, a murit în 1512. Gemila şi familia ei trăiesc ca evrei nemărturisiţi în vechea lor casă. Belo, câinele lor, a murit fără să fi reuşit să găsească un os potrivit pentru piciorul care îi lipsea. Anumite urme ale vieţii nu mai pot fi recuperate. Deşi asta nu ne împiedică să căutăm.

Mă gândesc deseori la lămâiul care creşte deasupra mâinii senhorei Rosamonte. Ce frumos ar fi să mi se arunce şi mie câteva din fructele lui!

Cum creşte migdalul unchiului? Moartea unchiului taie brazde adânci în mine în zori de zi când rouă mi se aşază pe frunte şi rezistenţa mea e scăzută. În ultima vreme mi-am dat seama că sunt ca un copac ale cărui ramuri au fost tăiate cu un cuţit de *şohet*. Din cicatrice, am izbutit să dau alte crengi cum am putut mai bine. Ba chiar

am înflorit. De multe ori. Dar copacul nu mai e aşa cum ar fi fost dacă unchiul meu… Cât de drept şi cât de înalt aş fi crescut eu dacă…

Patruzeci şi patru de ani m-au urmărit cum trec. Sunt un om bătrân, am copii. Şi totuşi, cât de mult aş dori să fiu privit de ochii de smarald ai unchiului, să simt cum aripa protectoare a robei lui se înfăşoară în jurul meu. Să-i sărut buzele. Nu va mai fi niciodată. Nici chiar dacă aş psalmodia Zoharul în fiecare noapte, timp de un an.

Murça Benjamin a perseverat şi după ce a fost respinsă dorinţa ei de a îndeplini obligaţia mariajului levirat. Ea s-a căsătorit cu un bogat dogar nou creştin din Porto – un bărbat cumsecade, după cum mi-a scris ea – şi lucrează ca translatoare pentru neguţătorii din São João da Foz.

Manuel Monchique, a cărui soţie, Teresa, a murit alături de unchiul, a emigrat la Amsterdam şi e unul dintre directorii unei instituţii bancare de acolo. Aflu că a manifestat un interes deosebit pentru călătoriile pe mare şi chiar s-a dus în Brazilia, unde a făcut schiţe încântătoare ale fluturilor de acolo. El nu mai târăşte sabia după el.

Aşadar, e posibil să-ţi găseşti drumul spre casă într-o altă ţară.

Înainte de a pleca din Lisabona, mama a fost drăguţă şi a cusut o nouă pelerină din aba pentru Attar, bărbatul care mi-a împrumutat veşmântul lui în timp ce fugeam prin Cartierul Maur în acea duminică a morţii evreilor. El m-a întâmpinat cu o îmbrăţişare. Înainte de a pleca din casa lui, mâncasem un pui de găină întreg scăldat în sos de prune şi lămâie. Ne-am împreunat mâinile să ne rugăm în tăcere, apoi am recitat împreună surate din Coran.

Isaac Ibn Farraj, ascetul care a salvat capul prietenului său de pe rugul din Piaţa Rossio, s-a stabilit până la urmă în Valona şi e un scrib prosper. L-am întâlnit

întâmplător în Rodos, după ce insula a fost ocupată de turci. Arăta ca şi cum nu mâncase nimic de când plecase din Lisabona. Era doar piele şi os. Cu o barbă ca un mucegai alb. Pare-se că învăţase câte ceva despre fructele ce soseau din Lumea Nouă, fiindcă mi-a repetat întruna: „Să te fereşti de roşii!”

Dom Miguel Ribeiro, nobilul care a aflat de originile lui evreieşti de la unchiul, locuieşte încă în Lisabona ca evreu nemărturisit. Şi-a pierdut un ochi într-un accident de vânătoare la puţin timp după plecarea noastră. Presupun că el pur şi simplu n-a putut să renunţe la un ultim viciu creştin.

Oh, cu Didi Molcho s-a întâmplat ceva ciudat. El a urcat toate treptele ierarhiei de la Curtea portugheză şi a devenit secretar regal. Apoi, după cum relatează el, s-a prezentat în faţa regelui João, moştenitorul regelui Manuel, un mic evreu oacheş cu ochi strălucitori care semănau cu ai unchiului meu, şi a pretins că e un reprezentant al tribului lui Reuben, trib pierdut în locurile pustii ale Peninsulei Arabia. A spus că se numeşte David Reubini şi a venit în Portugalia cu speranţa că va obţine trupe pentru planul lui de a recuceri Ierusalimul de la turci. Regele João şi-a pierdut interesul, dar Didi a fost captivat. A îmbrăţişat din nou iudaismul şi s-a şi circumcis. Studierea cabalei i-a adus viziuni care s-au încheiat cu profeţii.

Folosind numele lui evreiesc, Solomon, Didi s-a dus în Italia să predice şi prin precizia prorocirilor lui şi-a dobândit faimă şi printre creştini şi printre evrei. În mai 1529, după un schimb de scrisori, l-am primit în casa mea din Constantinopol şi, în următoarele şase luni, l-am ajutat să înveţe tehnicile lui Abulafia pentru dezlegarea nodurilor minţii. Cartea lui de predici, întemeiată în parte pe studiul făcut împreună cu mine, a fost publicată în Salonic în

acelaşi an. Acum s-a întors la Roma, urmându-şi viziunile şi chiar a câştigat bunăvoinţa Papei Clement. Totuşi, mă tem pentru viaţa lui. Papii îi invidiază pe cei ce cred cu adevărat şi sunt vicleni ca dihorii înfometaţi. Şi peste viziunile terestre ale lui Didi – Dumnezeu să-l binecuvânteze – s-au suprapus peisaje superioare.

Farid locuieşte foarte aproape de noi, pe aceeaşi stradă iar poeziile lui au fost publicate şi s-au bucurat de succes aici în Constantinopol. Iubitul lui se numeşte Shamsi, are şaptesprezece ani, e fierar-potcovar, cântă la lăută şi are o voce ca de flaut. E un bărbat prietenos, vesel, cu muşchi supli şi sprâncene ca nişte petale de trandafir negru. Nu e înzestrat cu dimensiunile unui basc, dar pare să îl satisfacă pe Farid. Cu mulţi ani în urmă ei au adoptat doi băieţi orfani, Samir şi Rumi. Aceştia au fost totdeauna buni parteneri de joacă, deşi cam brutali, ai fetei mele, Zuleika, şi ai băiatului, Ari.

Mâncăm împreună în fiecare seară. E o mare mulţumire pentru mine faptul că pot să discut cu Farid prin gesturi. Uneori, când amintirea mă asaltează şi nu vreau să-mi aud cuvintele…

Cu mulţi ani în urmă, când am fost pentru ultima oară împreună în Lisabona, l-am întrebat pe Farid:

— Crezi că Dumnezeu ne aşteaptă în Constantinopol? în Lisabona a dispărut fără urmă.

Mâinile lui s-au rotit în sus şi în jur şi l-au citat pe unchiul: „Trebuie să baţi la poarta sufletului tău ca şi cum ai bate la o uşă. Ai să-L găseşti acolo dacă El mai există pentru tine”.

Am aşteptat mulţi ani un răspuns la bătăile mele. După cât se pare, trebuie să fii stăruitor ca o ciocănitoare cu acest Dumnezeu tare de urechi ori mie îmi lipseşte ciocul potrivit.

Dar poate am găsit peisajul acela laic pe care l-am

prorocit cu atât de mulţi ani în urmă. Cel către care simt că se îndreaptă lumea, un peisaj fără rabini şi fără preoţi, populat doar cu mistici şi cu necredincioşi. Însă nu pot spune care dintre aceste grupuri va câştiga în cele din urmă tronul inimii mele.

Fiica mea, Zuli, are acum optsprezece ani şi vrea să devină scrib, ca mătuşa Estera. Dar eu văd că ea seamănă mai mult cu Reza. Are fire de aristocrată şi ochi pasionaţi, care dansează în timp ce ea discută. Iar când se supără, mă intimidează cu strălucirea pâlpâitoare a privirii pe care şi-o exersează în faţa oglinzii.

Ari a împlinit şaisprezece ani, e solid, are părul negru şi ondulat al soţiei mele, ochii inteligenţi şi scrutători ai unchiului. A studiat pentru a deveni ilustrator şi va fi un artist rafinat într-o bună zi. Dar el visează să plece în aventură în Lumea Nouă încă de când era copil.

— Un ilustrator de manuscrise evreu în jungla Braziliei o să fie ca *maţa* pe lună, i-am spus eu mereu.

Zilele trecute a venit şi el cu răspunsul:

— Dar unii indieni de acolo sunt circumcişi. Tu Bişvat spune că ei sunt evrei.

Nu-i aşa că seamănă puţin cu mine? Parcă tot aşa eram şi eu în tinereţe. Mă întreb ce-ar zice unchiul despre el? Dacă el vrea cu adevărat să se ducă în Brazilia, poate ar trebui să devină mohel.

Pierderea lui Iuda şi a unchiului au condamnat-o pe mama la o viaţă fără sentimente. Ea a început să coasă veşminte pentru aristocraţia turcă din Constantinopol şi s-a ocupat cu foarte mare grijă de prăvălia de fructe pe care am deschis-o aici, dar a evitat orice gest de apropiere. Îi venea greu să întreţină o conversaţie, chiar cu mătuşa Estera. Dis-de-dimineaţă, am surprins-o de câteva ori veghind asupra patului meu cu stoicismul inuman al unei zeităţi sculptate de la prora unei corăbii. De câte ori eram

nevoit să călătoresc departe de casă, ea mă bătea uşor pe mână, apoi se întorcea brusc şi pleca, de parcă era prea târziu să mai spere că mă voi întoarce. Rugăciunile şi psalmodierile îi dădeau o stare de nelinişte. Măselariţa o ajuta oarecum. A murit în timpul Pesahului cu aproape opt ani în urmă.

Cât despre mătuşa Estera, ea şi cu mine ne-am împăcat cu mulţi ani în urmă, de fapt, imediat după moartea lui Diego. De ce le-aş fi purtat pică ei şi lui Alfonso Verdinho? Aveam eu dreptul să-i interzic tovărăşia, oricare ar fi fost, pe care lumea i-o mai putea da? Chiar înainte de a pleca la Constantinopol el a venit călare în cartierul evreiesc şi a adus un inel de logodnă, un inel de aur. Aidoma cavalerului dintr-o legendă arabă. Când am ajuns pe ţărmurile turceşti ei erau căsătoriţi.

Aşa cum avea să-mi arate chiar viaţa mea, dragostea nu se limitează totdeauna la un singur obiect. Sunt foarte sigur că mătuşa Estera l-a iubit pe unchiul, că şi-ar fi dat viaţa pentru el. Odată, în timp ce ea făcea baie, am deschis capacul casetei ei de argint şi am găsit acolo câteva şuviţe de păr lungi şi cărunte. Ale unchiului. Am furat o şuviţă şi am mâncat-o.

Acum Estera e o doamnă foarte bătrână, are aproape şaptezeci de ani. Dar munca ei de scrib în ebraică, arabă, persană, castiliană şi portugheză e în continuare fără egal. Ea şi cu mine am terminat recent o copie a *Sfatului păsărilor* pentru sultanul Soliman Magnificul, să-l binecuvânteze Dumnezeu în fiecare zi. Nu mi-au mai rămas note sau desene de la expediţiile făcute în trecut pe dealurile din afara Lisabonei, dar memoria mea întru Tora e încă destul de plină ca să-mi sugereze arcuirea unui cioc de cocor şi nuanţa petei de pe gâtul unei bufniţe.

Păunii incluşi de mine fuseseră schiţaţi de unchiul. Îmi place să cred că el ar fi mândru de arta noastră.

Cinfa. Pentru ea viaţa n-a fost uşoară. Cu şase ani în urmă a rămas văduvă, la puţin timp după ce fusese dăruită cu o fetiţă numită Mira. Soţul ei a fost un doctor de ochi din Alexandria. Un bărbat slab, cu pielea catifelată, cu înfăţişarea amabilă a unei persoane care iartă întotdeauna.

Şi totuşi, am aflat foarte repede că el bea rachiu din sămânţă de anason ca un marinar grec. Şi că nu-i plăcea că îi instruisem soţia în luminile Torei şi ale Talmudului. Înainte de căsătorie lucrurile astea nu s-au văzut. După plecarea din Lisabona aproape uitasem de existenţa măştilor.

Când Cinfa era gravidă în luna a şaptea, el a bătut-o cu un băţ peste faţă.

— Sora ta m-a corectat când îmi spuneam rugăciunile pentru Şabat, mi-a spus el după ce văzusem vânătăi albastre şi galbene umflate la ochii şi pe obrajii ei. Tonul lui voia să spună: *Am fost nevoit s-o bat*.

— Trebuia s-o facă, bădăranule! i-am replicat eu. Şabatul e mai important decât trufia ta meschină!

El şi-a cerut scuze datorită faimei spirituale de cabalist excentric dar erudit de care mă bucuram în comunitate, dar am văzut în privirile lui sfidătoare că nu se căia deloc. N-am stofă de luptător şi, de aceea, am recurs la un truc. Când mi-am înălţat mâna deasupra capului său să-l binecuvântez cu prefăcută iertare, l-am lovit atât de tare cu piciorul la boaşe încât a rămas chircit pe podea mai bine de cinci minute. Am ţipat:

— Şi dacă o mai faci o dată…!

Când i-am povestit mătuşii Estera ce am făcut, ea a spus:

— Cam ăsta-i folosul cabalei! Bună treabă!

Dar poate n-ar fi trebuit să-l întărât cu avertismentul pe care i l-am dat. A doua zi bruta a repetat fapta rea.

Atunci, m-am dus la ei acasă însoţit de Farid. El a pus

pumnalul în bărbia doctorului iar eu am tradus ce spunea el prin semne:

— De ea să nu te atingi decât cu dragoste, dacă însă o faci cu alte gânduri am să-ţi tai ouăle.

Mai târziu Farid mi-a spus:

— Totdeauna când ameninţi un om, s-o faci cu ceva pe care pune mare preţ.

Părea un sfat bun. Dar brutele nu se schimbă, dacă Dumnezeu nu binevoieşte.

Când Cinfa era în luna a opta, doctorul egiptean a lovit-o cu picioarele şi ea a căzut pe scara din casa lor. Şi-a rupt piciorul drept şi clavicula. Cinfa a născut pruncul în timp ce zăcea pe jos. Ţipetele ei i-au alarmat pe Zuli şi pe vecini. Dacă ei n-ar fi intervenit şi acţionat rapid, noi am fi pierdut-o pe micuţa Mira.

L-am căutat împreună cu Farid pe doctorul ăsta nenorocit. N-am reuşit să dăm de el. După o lună, a fost găsit mort în faţa unui bordel din apropiere. Se pare că îşi dăduse-n petic cu o fată yemenită foarte preţuită. După cum a remarcat mătuşa Estera:

— Nu e deloc riscant să baţi o nevastă evreică. Dar dacă ridici mâna asupra unei târfe musulmane faimoase nu mai ai mult de trăit.

Dar şi Leci, soţia mea, e înzestrată cu acel mod de gândire ironic. Totuşi, n-a fost de la început aşa. E fiica unui cizmar, care a devenit primul nostru prieten de aici din Constantinopol. Când am cunoscut-o, avea păr negru-roşcat vopsit cu henna şi ochi verzi, luminaţi de dorinţe modeste, care păreau tot timpul să sugereze că se teme să pună o întrebare secretă. Buzele îi erau pecetluite în tăcere. Poate fiindcă de la cinci ani rămăsese fără mamă. Şi cât de speriată era când am cunoscut-o, cum se mai cutremura din punct de vedere spiritual. Şi totuşi avea calineria sexuală a unei pisici în călduri. Când se mişca,

părea să tragă pământul şi văzduhul după ea.

Am venit la ea într-o seară când tatăl ei era plecat din oraş. Deodată silueta mea a apărut în pragul ei. Fata citea. După ce am schimbat o privire în care se citea dorinţa de tainică aventură, ea şi-a pus cartea pe piept şi a suflat în lumânare. Fără să scot un cuvânt mi-am scos cămaşa şi mi-am lepădat pantalonii.

Când dorinţele noastre s-au înălţat dincolo de explorările gurilor şi ale mâinilor noastre, ea s-a suit pe mine. S-a sprijinit ca în faţa unui altar şi s-a lăsat ca o teacă peste mine.

Potrivirea perfectă a organelor sexuale poate să fie simbolică pentru corespondenţa spirituală a unui cuplu?

În timp ce-şi rotea căldura umedă, mi-am imaginat-o pe vechea mea prietenă Rana Tijolo care îşi alăpta copilaşul, pe Miguel. Mi-am afundat capul adânc în căldura sânilor ei şi am gândit: *lata femeia căreia îi voi dărui inima mea*.

Şi aşa a fost. Marea realizare a vieţii mele e ceea ce i-am dăruit ei, ceea ce am dăruit copiilor mei. N-a fost totdeauna bine, n-a fost totdeauna de-ajuns, dar am oferit absolut sincer, fără mască, tot ce aveam. E o realizare mai importantă decât manuscrisele ilustrate de mine şi decât studierea Cabalei, aşa socot eu.

Şi astfel ajung la motivul care m-a determinat să iau din nou pana de trestie şi să vă relatez povestea noastră.

Aşa cum am spus la începutul povestirii, ieri pe la amiază am fost vizitat de Lourenço Paiva, fiul lui Brites, fosta noastră spălătoreasă şi vechea noastră prietenă. Înainte de a muri, ea l-a rugat să vină şi să-mi restituie dreptul de proprietate asupra vechii noastre case de la colţul dintre Rua de São Pedro şi Rua da Sinagoga şi să vadă dacă nu vreau să mă întorc acasă.

Cu cheile vechii noastre case care parcă ardeau în

pumnul meu închis, m-am pierdut într-o viziune a Portugaliei. Plute şi maci. Roseta şi gulerul ei din vişine. Mordehai şi tatăl meu. Casele Lisabonei vopsite în albastru şi alb. Piaţa Rossio. Oglinda fluviului de dincolo de vechea noastră sinagogă. Mirosul dulce al tufelor de oleandru din curtea noastră. Iuda şi unchiul. Mormintele de la Ferma Migdalilor.

Apoi s-a deschis în mine altă viziune, în care maestrul meu îmi arunca litere portugheze înnodate într-un şir care spuneau: *as nossas andorinhas ainda estão nas mãos de faraó* – rândunelele noastre sunt încă abandonate în puterea lui Faraon. În timp ce privirea mea trecea pentru a doua oară peste aceste cuvinte ale codului creştinilor noi, cuvintele s-au înălţat în aer, apoi s-au spart cu sunet ca de clopoţei.

Când mi-am venit în fire, în pieptul meu bubuia un vers care spunea: *Am prilejul să mă întorc acasă*.

Iată momentul când evenimente izolate din memoria mea întru Tora s-au legat brusc într-o citire a trecutului, citire pe care unchiul meu a fost sigur, în urmă cu mulţi ani, că o voi face.

Am întins mâna spre carafa cu vin şi am apucat panglica de pergament pe care mătuşa Estera scrisese numele meu şi al unchiului – panglica pe care mi-o dăruise el cu puţin timp înainte de moartea sa, când mi-a promis să-mi vină în ajutor indiferent de împrejurări. Singur în camera mea de rugăciune, mi-am amintit versetele teribile din Geneză despre jertfirea lui Isaac pe care maestrul meu m-a pus să i le recit lui Iuda la acel Pesah fatidic… El ne explicase că pentru a atinge cele mai înalte ţeluri, eul trebuie anihilat. El vorbise despre eul său.

Cu puţin timp înainte de a muri, unchiul mă întrebase în pivniţa noastră dacă aş fi dispus să părăsesc Portugalia, îmi spusese că se teme foarte tare că mama mea şi Reza

nu vor fi dispuse niciodată să plece. Temerile acestea trădează motivaţia lui; el sugera că doar tragedia cea mai îngrozitoare ar putea să le despartă pe mama şi pe Reza – singurul lui copil care trăia – de Portugalia.

Chiar cuvintele unchiului meu, citate de Diego în biletul plăsmuit care anunţa sinuciderea lui Solomon mohelul, fac aluzie la o raţiune ocultă a morţii sale: „Lama ta de fier mă va căli întru Dumnezeu şi poate chiar va servi un scop superior”.

Ce scop superior ar fi putut servi moartea lui? La ce se gândea maestrul meu?

În ultimele douăzeci şi patru de ore, am lăsat speculaţiile să se amestece cu întrebările mele până când au format un model încâlcit care nu voia să-mi dea pace. Şi astfel am luat călimara cu cerneală de pe poliţa ei şi am scos primul manuscris, cel din anul creştin 1507 şi care – cu modificări neînsemnate – a devenit „*Cartea întâi*”, aşa cum îi spun eu acum. Acesta e momentul când m-am apucat să continui povestirea pentru voi.

Mesirat nefeşy dorinţa de a risca totul pentru un ţel ce va săvârşi reparaţii în Regatele Inferioare şi în cele Superioare. De-abia acum cred că înţeleg cum acest curaj nemărturisit i-a luminat ochii de smarald ai unchiului şi i-a îmboldit mâinile să binecuvânteze lumea.

„Jur să te apăr de pericolele care dansează de-a lungul drumului”, mi-a făgăduit el când de-abia împlinisem opt ani. Da, el şi-a onorat cuvintele. Fiindcă iată-mă, în siguranţă, aici în Constantinopol!

Încerc să vă spun cu întreruperi, ezitant, din cauza slăbirii puterilor mele şi a efectului produs de prea mult vin anatolian, că unchiul s-a sacrificat. Parţial, probabil, pentru a încerca să salveze fata, Teresa, care a fost asasinată alături de el. Dar, eu cred că el s-a lăsat ucis şi pentru un motiv mult mai important, pentru generaţiile ce

vor veni. Pentru a le forţa pe mama şi pe Reza – toată familia noastră – să plece din Portugalia. Pentru a da posibilitate arborelui genealogic al familiei să prindă rădăcini în siguranţă în altă ţară. O ţară cu sol dispus să accepte evrei fără mască.

Nu spun că unchiul meu a vrut să-l aducă pe Diego în pivniţa sa sau că l-a adus acolo prin cabala practică. Nu. Dar poate unchiul bănuia că va primi o vizită. Oricum ar fi, a venit un moment – poate numai când Diego a coborât scara pivniţei – când maestrul meu a început să înţeleagă sensul *adevărat* al rebeliunii împotriva noastră, când a văzut posibilităţile ce se vor ivi din moartea sa de mâna unui asasin. Orice s-ar întâmpla, el a tras concluzia că familia noastră, poporul nostru, ajunsese într-un impas îngrozitor şi că doar moartea lui violentă ne va sili să învingem greutăţile.

E teoria asta sminteală curată? Poate da. Poate numai Dumnezeu ştia că unchiul meu o să fie jertfit la acest Pesah.

Şi totuşi, sunt mai multe dovezi care-mi susţin teoria, o probă destul de şubredă, dar care poate vă va convinge că lucrurile spuse de mine sunt cel puţin posibile.

Cu ani în urmă, Farid a susţinut că desenul lui Mordehai din ultima Hagadă a unchiului a fost modelat după faţa mea, că eu am fost distribuit în rolul salvatorului evreilor din Cartea Esterei. Nu am crezut că e posibil; în desen, Mordehai apărea mult prea bătrân.

Totodată am argumentat că şi dacă unchiul folosise faţa mea ca model pentru faţa acestui erou, asta s-a întâmplat fiindcă el avea o vagă bănuială mistică şi anume că, mai târziu, eu mă voi răzbuna pe Haman-Diego al lui.

Totuşi, ieri, când am examinat această planşă cu anluminura, am descoperit ceva uimitor. Mordehai seamănă foarte mult cu mine, aşa cum arăt eu acum, la

douăzeci şi patru de ani după ce l-a desenat unchiul. Avem acelaşi păr încărunţit tuns foarte scurt, aceiaşi ochi obosiţi şi suntem amândoi supravieţuitori, dar şi martori ai tragediei.

Înţelegeţi, el avea ochi atât de pătrunzători încât a fost în stare să mă picteze cum o să arăt eu în viitor, după aproape un sfert de veac.

Aşadar de-abia acum încep într-adevăr să accept ideea că maestrul meu m-a dăruit cu un scop mai mare şi a ghicit că eu, asemenea acestui erou evreu antic, voi lupta într-o zi să-mi salvez poporul.

Şi sunt convins că de aceea – în viziunea avută ieri – unchiul meu m-a numit „Mordehai”. El nu folosea numele fratelui meu mai mare, aşa cum am crezut iniţial, ci pe acela al salvatorului biblic al poporului nostru.

Şi totuşi cum voia el să-i salvez eu, Berechia Zarco, un om care nici măcar nu mai crede într-un Dumnezeu personal?

Mâinile voastre ating răspunsul; am bănuiala că unchiul a simţit că numai coşmarul morţii lui mă va sili să scriu cartea aceasta pe care o citiţi voi acum. Că numai plecarea lui violentă din Regatele Inferioare mă va face să înţeleg că viitorul nostru în Europa s-a încheiat. Că numai tragedia cea mai îngrozitoare putea să mă convingă să-i implor pe toţi evreii – pe ultimul dintre noi, creştin nou sau nu – să se ducă acolo unde vor fi la adăpost de Inchiziţie şi de ororile pe care regii creştini le vor născoci într-o zi pentru noi.

Fiindcă dacă există un lucru pe care îl putem spune despre monarhii europeni este că ei nu duc lipsă de „idei” în legătură cu evreii. În bezna lor spirituală îi obsedează existenţa noastră.

Dacă nu recunoaşteţi că există o fărâmă de şansă ca aceste speculaţii să fie o lectură valabilă a acţiunilor lui,

atunci eu vă doresc succes în singurătatea voastră; e limpede că n-aţi cunoscut niciodată o persoană cu forţa spirituală a unchiului meu, o persoană însufleţită de o dragoste necondiţionată pentru voi, care să se sacrifice pentru supravieţuirea voastră.

Sau poate ar fi mai potrivit pentru mine să-mi compătimesc talentul de scriitor; povestirea mea n-a izbutit să vă convingă că maestrul Abraham Zarco a fost real. Îmi cer scuze. Dar acum vă spun şi voi trebuie să aveţi curajul să credeţi: există oameni cu o asemenea determinare pasionată încât şi-ar da bucuroşi viaţa pentru generaţii de copii pe care nu-i vor întâlni niciodată.

Aşadar am greşit în toţi anii aceia de demult când i-am spus vechii mele prietene Rana Tijolo că unchiul mai credea că evreii vor putea vorbi la timpul viitor în Portugalia. El ştia atunci că pentru noi exista doar trecutul în Peninsula Iberică şi în toate ţările creştine ale Europei. Credeţi că a fost doar o fantezie planul lui de a ne muta într-o ţară musulmană, în Turcia?

Nu există accidente, nu există coincidenţe. E posibil?

Până în prezent am îndrăznit să-i expun teoriile mele doar lui Farid şi el mi-a replicat prin gesturi:

— Dar nu crezi că unchiul ar fi putut face mai mult pentru poporul evreu dacă trăia?

Bună întrebare. Poate evenimentele s-au desfăşurat prea repede şi maestrul meu nu le-a mai putut controla. Şi, aşa cum spun, el poate şi-a înţeles scopul în străfulgerarea unei intuiţii, chiar în momentul când Diego arunca un rozariu în jurul gâtului său.

Avea convingerea că Dumnezeu l-ar putea folosi mai bine mort decât viu.

În orice caz, eu n-am alt răspuns decât credinţa care arde în viscerele mele. Dar chiar dacă teoria mea e complet greşită îndrăznesc să nu pun jos pana şi să nu rup

paginile acestea. Nu pot risca supravieţuirea evreilor bazându-mă pe dreptatea regilor europeni, care au arătat de nenumărate ori că n-au simţul dreptăţii. Dar chiar dacă greşesc, chiar dacă citesc de la stânga la dreapta, chiar dacă maestrul meu a fost atât de epuizat de veghea pentru Reza încât n-a putut să-şi ridice mâinile şi să se lupte cu Diego, puteţi fi siguri că într-o zi nu vor veni creştinii să vă aresteze, să ne strângă pe toţi?

Ei, şi-acum ajungem în sfârşit la Diego şi la sensul *adevărat* al trădării lui. Mi-am pus bineînţeles de multe ori întrebarea asta.

Cheia interpretării pe care o dau faptelor lui rezidă în definiţia cabalistă a răului – *binele care s-a despărţit de locul său legitim*.

Cred că Diego a fost un om care s-ar fi putut dezvolta frumos între cei de-un neam cu el. Totuşi, trăind împreună cu vechii creştini şi fiind silit să lupte împotriva terorii pe care i-o inspirau Biserica şi Inchiziţia, el s-a transformat într-un om rău.

Şi astfel, cred eu că dacă nu ne mutăm din Europa, vor fi mulţi oameni ca Diego, care vor complota împotriva noastră. Şi asta face parte din semnificaţia morţii unchiului.

Cât despre ezitarea mea de a vorbi despre asta… Nu e surprinzător faptul că o parte din mine ar dori să renunţe la cuvinte ca la nişte rămăşiţe. Şi dacă credinţa mea arată spre adevăr, înseamnă că l-am trădat în mod lamentabil pe unchiul meu. Acum douăzeci şi trei de ani i-am permis verişoarei mele, Reza, să rămână în Portugalia. Fie ca unchiul să mă ierte. Fiindcă dacă are dreptate, dacă eu citesc corect versetele trecutului, atunci familia ei e condamnată.

Iată de ce trebuie să iau cheile binecuvântate pe care mi le-a dat dragul de Lourenço şi să intru din nou pe

porţile Portugaliei. Manuscrisul acesta e arma pe care o voi lua cu mine. Să dea Domnul să se lege laolaltă cuvintele lui şi să formeze laţul care îl va spânzura pe Haman.

Farid spune că o să mă însoţească, fiindcă o să am nevoie de protecţia lui. Poate are dreptate. Împreună, o să-i luăm pe Reza şi familia ei şi o să-i aducem cu noi la Constantinopol.

Fie ca toţi noii creştini şi evrei să ne însoţească!

Şi fie ca soţia şi copiii mei să înţeleagă motivele care mă determină să plec.

Prima lumină firavă a zorilor a răzbit chiar acum prin obloanele ferestrelor şi încheietura mâinii mă doare. E timpul să înmoi pana în călimara mea cu cerneală pentru a aşterne ultimele cuvinte. Fie ca îngerii din spatele cuvintelor mele să aducă înţelegere în sufletul meu şi al vostru.

Cum am spus de la bun început, aceasta e o povestire de avertizare. Voi care citiţi aceste cuvinte, fie evrei, fie noi creştini, sefarzi sau aşkenazi, cuprinşi în hotarele Europei, sunteţi într-un pericol foarte serios. Inchiziţia se va răspândi şi foarte curând sângele va şiroi pe Oglinda Sângerândă, cum nu a mai făcut-o niciodată până acum. Iată de ce mi s-a arătat unchiul acum. Masacrul e doar la început. Dar să fiţi siguri, regii europeni şi episcopii lor odioşi nu se vor opri niciodată, vor continua să fie obsedaţi de existenţa noastră. Ei nu vă vor permite vouă şi copiilor voştri să trăiţi. Niciodată! mai devreme sau mai târziu, în acest veac sau peste cinci veacuri, vor veni după voi şi după urmaşii voştri. Nu va fi sigur niciun sat, oricât de îndepărtat. Nu va veni să vă apere niciun aristocrat sau armată străină. Iată sensul pe care l-a avut moartea unchiului. Aşa că scoateţi-vă măştile. Staţi cu faţa spre Constantinopol şi Ierusalim. Şi începeţi pribegia.

Scoateţi din inima voastră Europa creştină şi să nu vă mai uitaţi niciodată înapoi!

Binecuvântate sunt toate autoportretele lui Dumnezeu.

Berechia Zarco, Constantinopol

Ziua a şaptea a lunii Av, 5290

Glosar

ADAR Luna a şasea a anului civil ebraic, care coincide în general cu o parte din februarie şi o parte din martie.

AMAN [sau Haman] Curtean persan care a plănuit să-i masacreze pe evrei (din Cartea Esterei).

ANUSIM Cuvânt ebraic pentru evreii forţaţi să se convertească la creştinism.

ASMODEU Rege al demonilor evreilor.

AV Luna a unsprezecea a calendarului civil ebraic, care coincide în general cu o parte a lunii iulie şi o parte a lunii august.

BAAL ŞEM în texte cabaliste, titlu acordat misticilor care deţin cunoaşterea secretă a numelor sfinte ale lui Dumnezeu şi care se folosesc de această cunoaştere pentru a face minuni.

BAHIR Cartea Claritătii. Text cabalist foarte influent descoperit în Provence în secolul al XII-lea.

CUŞER Bun pentru a fi consumat, potrivit legilor de dietă evreieşti.

EIN SOF Dumnezeul ascuns care nu poate fi perceput, descris sau abordat în vreun fel oarecare. Existenţa şi natura unui astfel de Dumnezeu pot fi deduse doar din emanaţiile sau atributele sale în lumea noastră.

ELOHIM Unul dintre numele lui Dumnezeu.

GENIZA Locul unde se păstrează cărţile sfinte.

GOLEM Creatură, de obicei cu formă umană, creată prin mijloace magice prin folosirea numelor sfinte, în

special a Tetragramei.

HAGADA Textul ce conţine atât povestirea Exodului cât şi ritualul mesei tradiţionale pentru sărbătorirea Pesahului. Ilustratorii de manuscrise evrei din Iberia şi din alte părţi ale Europei ilustrau adesea Hagadele cu scene biblice.

HALIŢA Ceremonie prescrisă de Biblie care are loc când un bărbat refuză să ia în căsătorie văduva fără copii a fratelui său.

HALA Pâine cu ou.

HAMEŢ Alimente pe care evreii n-au voie să le mănânce în timpul Pesahului, îndeosebi pâinea cu aluat crescut.

HAZAN Conducător al rugăciunii şi cantorul liturghiei în sinagogă.

HANUCA Sărbătoare evreiască din timpul iernii prin care se celebrează victoria tribului evreiesc al Macabeilor asupra sirienilor în anul 165 î.Hr.

HAROSET Amestec de fructe tăiate bucăţi, nuci şi mirodenii, care se mănâncă de sărbătoarea Pesahului şi reprezintă mortarul folosit de sclavii evrei pentru construcţiile faraonului egiptean.

HEŞVAN Luna a doua din calendarul civil ebraic, care coincide în general cu o parte din octombrie şi o parte din noiembrie.

IBUR Spirit rău sau sufletul rătăcitor al unei persoane decedate care intră în trupul unei persoane vii şi îi controlează comportamentul.

IOM KIPUR Cea mai sfântă sărbătoare evreiască în care evreii postesc pentru iertarea păcatelor.

KADIŞ Rugăciune pentru morţi care e recitată de persoanele îndoliate.

KISLEV A treia lună din calendarul civil evreiesc, care coincide în general cu o parte din noiembrie şi o parte

din decembrie.

LEZ Demon evreiesc poznaş sau strigoi.

LEVIT Persoană care face parte din casta religioasă a preoţilor urmaşi ai lui Levi, fiul lui Iacob.

LILIT în legendele evreieşti, un demon feminin care strangulează copiii şi seduce bărbaţii. Uneori e privit ca regină a tot ce e rău.

MAGHEN DAVID Stea cu şase vârfuri folosită ca simbol al iudaismului.

MAIMON Demon evreiesc puternic.

MAŢA Pâine nedospită coaptă de israeliţi în timpul exodului din Egipt şi care se mănâncă în cursul sărbătorii Pesahului. Singurele ingrediente sunt făina şi apa.

MENORA Candelabru, cel mai adesea cu şapte braţe (uneori cu nouă braţe), care se aprinde în timpul sărbătorii Hanuca.

METATRON înger al Domnului care consemnează faptele bune.

MEZUZA Cutiuţă în care se află o bucată de pergament pe care e scrisă o anumită rugăciune evreiască, rugăciune care începe cu „Ascultă, o, Israele”. Această cutiuţă se fixează pe tocul uşii caselor evreieşti. Se crede că ea împiedică atacul demonilor.

MIKVE Baie rituală în care se cufundă femeile după menstruaţie. E folosită şi de bărbaţi în scopul purificării rituale.

MITVA Poruncă dumnezeiască. În Tora sunt 613 porunci. Poate de asemenea să însemne faptă bună.

MOHEL Persoană pregătită să opereze circumcizia rituală. Copiii evrei de gen masculin sunt circumcişi în general în a opta zi după naştere.

MORDEHAI [Mardoheu] Curtean evreu care a zădărnicit planul lui Haman de a-i masacra pe evreii persani (din Cartea Esterei).

NEŞAMA Scânteia divină din om; sufletul.

NEZA Dăinuirea divină.

NISAN A şaptea lună a anului civil ebraic, care coincide cu o parte din martie şi o parte din aprilie.

PESAH Sărbătoare evreiască prin care se celebrează scăparea poporului evreu din sclavia egipteană; se sărbătoreşte timp de opt zile în timpul primăverii.

PURIM Sărbătoare evreiască prin care se celebrează eşecul planului lui Haman de a-i masacra pe evreii din Persia.

RAHAMIM Compasiunea divină.

ROŞ HAŞANA Anul Nou evreiesc.

SAMAEL Numele lui Satan în iudaism.

SEDER Mâncarea ceremonială tradiţională care se mănâncă în prima noapte şi uneori şi în a doua noapte a Pesahului. (Cina cea de taină a lui Christos a fost un seder evreiesc.)

SEFER Cuvântul ebraic pentru „carte”.

SEFIROT Cele zece aspecte sau manifestări ale lui Dumnezeu reprezentate uneori ca lumini divine şi asociate adesea cu Arborele Cosmic, numele lui Dumnezeu şi al diferitelor părţi ale corpului omenesc.

SITRA AHRA Termenul cabalist pentru domeniul emanaţiilor rele şi pentru puterile demonice (Partea Cealaltă).

ŞEFA Un influx divin sau moment al prezenţei divine.

ŞVAT A cincea lună a anului civil evreiesc, coincizând în general cu o parte din ianuarie şi o parte din februarie.

ŞOFAR Corn de berbec în care se suflă pentru a produce un sunet de trompetă în timpul anumitor ritualuri evreieşti.

ŞOHET (sau Haham) Măcelar evreu pregătit special în tehnicile care patronează sacrificarea animalelor.

TALIT Şal de rugăciune dreptunghiular.

TALMUD Compilaţie a Legii Orale Evreieşti care include comentarii rabinice.

TEFILIN Filactere.

TIŞRI Prima lună a anului civil ebraic, care coincide în general cu o parte din septembrie şi o parte din octombrie.

TORA Pentateuhul sau primele cinci cărţi din Vechiul Testament. Într-un sens mai larg, ea se poate referi la întregul Vechi Testament sau chiar la întreaga învăţătură evreiască.

TREI Hrană care nu e curată, nu poate fi consumată de om şi care, potrivit legilor dietei evreieşti, trebuie aruncată.

ŢIŢIT Ciucurii care atârnă la cele patru colţuri ale şalului de rugăciune evreiesc.

TU BI-ŞVAT Sărbătoare evreiască legată de Arborele Vieţii şi de mâncarea fructelor asociată cu ţara lui Israel.

ZEDEK Dreptatea divină.

ZOHAR Cartea Splendorii. Cea mai influentă carte de mistică cabalistă, scrisă în Guadalajara, Spania, între 1280 şi 1286 d.Hr.

Mulţumiri

Ţin să le mulţumesc lui Ruth G. Zimler, Gary Pulsifer, Judith Ravenscroft, Timothy Hyman, celor de la Quetzal Editores din Lisabona şi lui Ross Bradshaw de la Five Leaves Publications.

Cuprins

Notă istorică 7
Nota autorului 9
Prefaţă 19
CARTEA ÎNTÂI 27
CARTEA A DOUA 185
CARTEA A TREIA 393
Glosar 419

Mulţumiri 424

La preţul de vânzare se adaugă 2%, reprezentând valoarea timbrului literar ce se virează Uniunii Scriitorilor din România.

Cont nr. RQ44 RNCB 5101 0.000 0171 0001, B.C.R. Unirea, Bucureşti

Tehnoredactor MANUELA MĂXINEANU

DTP

VALENTIN SIMIONESCU Corector

LUCIA RUXANDRA MUNTEAN Apărut 2007

BUCUREŞTI – ROMÂNIA Lucrare executată la C.N.I. „CORESI* S.A.

În colecţia Raftul Denisei au apărut

ARTHUR GOLDEN, Memoriile unei gheişe SARAH HALL, Michelangelo Electric KURT VONNEGUT, Pianul mecanic STEFAN HEYM, Relatare despre regele David JOHN FANTE, întreabă praful NICK HORNBY, Tumul sinucigaşilor L.P. HARTLEY, Mesagerul SALMAN RUSHDIE, Furie RAYMOND QUENEAU, Florile albastre MARGUERITE DURAS, Stăvilar la Pacific LAURA RESTREPO, Delir ANAÏS NIN, Incest

NIKOS KAZANTZAKIS, *Zorba Grecul* ALMUDENA GRANDES, *Castele de carton* MITCH ALBOM, *Marţi cu Morrie* D.M. THOMAS, *Hotelul alb* GUILLERMO MARTÍNEZ, *Crimele din Oxford* CHRISTOPHER ISHERWOOD, *Adio*, *Berlin* KURT VONNEGUT, *Bufoniada* ANTHONY BURGESS, *Portocala mecanică* IRVIN D. YALOM, *Plânsul lui Nietzsche* ANAÏS NIN, *Foc*

ANDREW SEAN GREER, Confesiunile lui Max Tivoli LEO PERUTZ, Călăreţul suedez JEANETTE WINTERSON, Pasiunea

Bestseller internațional tradus în peste 20 de țări.

Lisabona anului 1506 este zguduită de violențe.
Evreii sunt hăituiți și uciși, fiind responsabili de seceta cruntă și de epidemia de ciumă ce face ravagii în Portugalia.
Trupul neînsuflețit al lui Abraham Zarco este găsit alături de cadavrul unei tinere necunoscute, în pivnița familiei, locul unde sunt ascunse manuscrise prețioase, iar cea mai importantă carte, cea în care personajele biblice au chipurile prietenilor și rudelor lui Abraham, a dispărut.
Conține oare acest manuscris sfânt cheia misterului? Să fie chipul ucigașului zugravit în paginile împodobite cu miniaturi? Berechia, nepotul învățatului Abraham, își va pune viața în primejdie încercând să dezlege enigma.

„Zimmler este un scriitor erudit și plin de imaginație, un Umberto Eco american".
The Spectator

„O carte fascinantă, cu o intrigă debordând de suspans și neprevăzut".
Elle

„Ultimul cabalist din Lisabona este în același timp un roman de atmosferă și o poveste captivantă".
The Wall Street Journal

„O aventură plină de culoare care dezvăluie secrete de familie și taine ale istoriei".
Kirkus Reviews

ISBN/Cod: 978-973-50-1681-4